

Helena Wojcewa, Tatiana Buczacka

JĘZYK POLSKI

(8. rok nauczania)

**dla szkół ogólnokształcących
z ukraińskim językiem wykładowym**

podręcznik dla klasy 8.
szkół ogólnokształcących

Олена Войцева, Тетяна Бучацька

ПОЛЬСЬКА МОВА

(8-й рік навчання)

**для загальноосвітніх навчальних закладів
з українською мовою навчання**

Підручник для 8 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Чернівці
„Букрек”
2016

ББК 81.415.3я72

В 65

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ від 10.05.2016 р. № 491)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Експерти, які здійснили експертизу даного підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа „Рекомендовано Міністерством освіти і науки України”

Біленька-Свистович О. В. – асистент кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка;

Касім Г. Ю. – доцент кафедри загального та слов’янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Миськова Л. А. – вчитель НВК № 13 м. Кам’янець-Подільського.

Войцева О. А., Бучацька Т. Г.

В 65 Польська мова (8-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою : підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька. – Чернівці : Букрек, 2016. – 248 с. : іл.

ISBN 978-966-399-772-8

ББК 81.415.3я72

Wojcewa H., Buczacka T.

В 65 Język polski (8. rok nauczania) dla szkół ogólnokształcących z ukraińskim językiem wykładowym: podręcznik dla klasy 8. szkół ogólnokształcących / H. Wojcewa, T. Buczacka. – Czerniowce : Bukrek, 2016. – 248 s. : il.

ISBN 978-966-399-772-8

ББК 81.415.3я72

ISBN 978-966-399-772-8

© Войцева О. А., Бучацька Т. Г., 2016
© Видавничий дім „Букрек” 2016

POWTÓRZENIE



***Michał Gorstkin-Wywiórski (1861–1926),
„Zachód słońca nad morzem”, ok. 1901 r.***

W całej twórczości polskiego malarza są obecne wątki marynistyczne. Pejzaże morskie ukazują bogactwo odcieni pieniających się fal oraz tafli wody, na której mienia się ostatnie promienie zachodzącego słońca. M. Gorstkin-Wywiórski potrafił wydobyć setki odcieni wody morskiej posługując się zawężoną gamą barwną.

TEMAT 1. POWTÓRZENIE. JEZYK JAKO ŚRODEK KOMUNIKACJI, POZNANIA I PERSWAZJI



1. Czytaj, zadawaj pytania i odpowiadaj (łańcuszek).

Uczymy się polskiego

Jezyk polski należy do zachodniosłowiańskiej grupy języków indoeuropejskich. Niewiele jest samogłosek (*a, e, o, u, i, y, ę, ą*), dużo spółgłosek. Wyrazy są na ogół wielosylabowe, akcent stały (poza wyjątkami) na przedostatniej sylabie. Na formach fleksyjnych opiera się składnia zdania. Wyodrębniła się dwie główne odmiany języka: język ogólny i gwarowy.



Dzięki powszechności oświaty i środków komunikacji społecznej (zwłaszcza telewizja, radio, prasa) polszczyzną ogólną posługuje się dziś większość Polaków.

Poza Polską językiem polskim mówią dziś Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie, w krajach Europy Zachodniej, Ameryki Północnej i Południowej, w Australii. Wytworzyła się tam swoista odmiana polszczyzny – dialekt polonijny (wg *Encyklopedii PWN*).



Bank słówek do tekstu: powszechność – повсякденність; oświata – освіта.


Związki wyrazowe: zachodniosłowiańska grupa języków – західнослов'янська група мов; języki indoeuropejskie – індоєвропейські мови; środki komunikacji społecznej – засоби масової комунікації.



Wykonaj polecenia.



A. Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie ilustracji do tekstu, związany z jego treścią. **B.** Porównaj wiadomości o języku polskim z innym językiem słowiańskim (do wyboru) według planu: a) pochodzenie języków; b) do której grupy językowej należą te języki; c) grafika, alfabet (wspólne i odmienne cechy); d) akcent wyrazowy. **C.** Objaśnij znaczenia wyrażeń: **język ogólny**,

odmiana gwarowa, **środki komunikacji społecznej**.  Zapisz do zeszytu 5–6 zdań dotyczących wykorzystania języka ogólnego i odmiany gwarowej we współczesnej komunikacji językowej.



2. Wskaż czasowniki, określ ich osobę, liczbę, tryb oraz funkcję w zdaniu.

Poza Polską językiem polskim mówią dziś Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie. Język polski należy do języków zachodniosłowiańskich. Poza Polską wytworzyła się swoista odmiana polszczyzny – dialekt polonijny.



3. Ustal znaczenie podanych frazeologizmów.

mieć długi język	„być bliskim przypomnienia sobie czegoś”
ciągnąć za język	„mówić dużo, ale bez sensu; gadać o byle czym”
ugryźć się w język	„nie umieć dochować tajemnicy, zwykle z powodu gadulstwa”
mieć coś na końcu języka	„dochowywać tajemnicy, być ostrożnym w wypowiedziach”
trzymać język za zębami	„usiłować dowiedzieć się czegoś od kogoś, pytywać kogoś”
mleć językiem	„powstrzymać się w ostatniej chwili od powiedzenia czegoś”



4. Posłuchaj tekstu, przetłumacz. Określ styl wypowiedzi.



Codziennie człowiek przekazuje i odbiera wiadomości za pośrednictwem języka, czyli uczestniczy w *komunikacji językowej*. Aby mogła ona zaistnieć, w komunikacji powinny brać udział dwie osoby – *nadawca*, ten, kto przekazuje komunikat, i *odbiorca* wiadomości. Między nadawcą a odbiorcą komunikatu musi zaistnieć *kontakt* wzrokowy lub słuchowy, bezpośredni lub pośredni. Zarówno nadawca, jak i odbiorca muszą się posługiwać wspólnym *kodeksem*. Na rozumienie przekazywanej wiadomości wpływa również *kontekst*, czyli określona sytuacja (wg *Anny Grabarczyk*).



Znajdź w tekście wyrazy napisane kursywą i wyjaśnij ich znaczenie. Korzystaj z pomocy słowników.



Zapisz do zeszytu według wzoru: *nadawca* → "ten, kto formułuje wypowiedź w postaci mówionej lub pisanej".

kontakt	
kodeks	
kontekst	



5. Zbuduj zdania złożone, łącząc zdania pojedyncze.

Zerwała się silna burza. Zaczął padać deszcz.
 Postępuj rozważnie. Będziesz zadowolony z siebie.
 Pojechałem pociągiem. Odchodził z Dworca Głównego.
 Nie pójde na basen. Nie odrobiłam lekcji.
 Ten sweterek kupiła Zosia. On bardzo mi się podoba.



6. Przeczytaj tekst, wykorzystaj podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazek.

Cztery rewolucje informatyczne

Naukowcy uważają, że w dziedzinie przekazywania informacji tylko cztery wynalazki były naprawdę ważne. Pierwszy z nich to powstanie *mowy*, co nastąpiło sto tysięcy lat temu. Wtedy właśnie pojawił się człowiek rozumny. Następnym istotnym etapem w rozwoju komunikowania się było wynalezienie przed kilku tysiącami lat *pisma*, o którym mówi się, że stanowi pamięć ludzi.



Kolejny ważny krok to wynalezienie *druku*. Powielać teksty za pomocą ruchomych czcionek w Chinach zaczęto 1390 r., a w Europie w 1462 r. Spowodowało to olbrzymi wzrost liczby książek, rozpowszechnienie się znajomości pisma.

Najnowsza rewolucja dokonuje się obecnie i spowodował ją *Internet*. Dzięki niemu może ze sobą na bieżąco porozumiewać się wielu ludzi z różnych stron świata (wg A. Lewińskiej, E. Rogowskiej, P. Doroszewskiego).



Bank słówek do tekstu: wynalazek – винахід; komunikowanie się – спілкування; druk – друк; na bieżąco – негайно; bezpośrednio – безпосередньо.

Związki wyrazowe: przekazywać informację – передавати інформацію; powstanie mowy – виникнення мови; człowiek rozumny – людина розумна; powielać teksty – розмножувати тексти; olbrzymi wzrost – величезне зростання; w konsekwencji – унаслідок; strona świata – сторона світу.



Polecenia do tekstu.



Podziel tekst na części i znajdź w nim wyrazy kluczowe.



Przeczytaj, dopisz zakończenie podanego tekstu. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika albo z pomocy nauczyciela.

Okresy pojawienia się środków informacji, które wywołały kardynalne przemiany w społeczeństwie, określa się jak rewolucje informatyczne.

Pierwszy wynalazek to powstanie ...



Porównaj wyrazy zaznaczone kursywą w języku polskim i ukraińskim: ich znaczenie, brzmienie, pisownię.



7. Przepisz do zeszytu wyrazy podstawowe i pochodne. Podziel kreską poziomą wyrazy pochodne, zaznacz podstawę słowotwórczą i formant.

Nauka – naukowy, pisać – pisarz, ruch – ruchomy, czytać – czytanie, dobry – dobroć, wielki – wielkość, uczyć – nauczyć, mówić – przemówić.

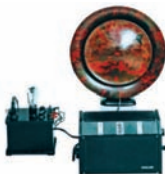


8. Nazwij przedmioty, przedstawione na ilustracjach, wykorzystaj wyrazy pomocnicze.

Wyrazy pomocnicze: pismo, druk, telegraf, telefon, radio, komputer.



laptop – ноутбук
smartfon – смартфон
palmtop – кишеньковий комп'ютер



Opowiedz o powstaniu wynalazków, wykorzystując ilustracje w odpowiedniej kolejności chronologicznej i wyrazy pomocnicze podane wyżej.



9. Przeczytaj wiadomości. Wyrazy z ramki zapisz do słowniczka i zapamiętaj.



Nadawca tworzy każdą wypowiedź w konkretnym celu, czyli z określoną **intencją**. Intencją może być: **prośba, wyrażenie wdzięczności, aprobaty, dezaprobaty, nagana, negacja, obietnica, namowa, rozkaz, usprawiedliwienie, poinformowanie, gratulacje, życzenie.**



komunikacja językowa – мовне спілкування

kod – код

nadawca – адресант

(відправник інформації)

kontakt (wzrokowy, słuchowy, pośredni, bezpośredni) –

контакт (зоровий, слуховий, опосередкований, безпосередній)

usprawiedliwienie – виправдання

wdzięczność – подяка, вдячність

namowa, perswazja – умовляння

kontekst – контекст

odbiorca – адресат

(отримувач інформації)

aprobata – схвалення

nagana – догана

rozkaz – наказ

obietanka – обіцянка

gratulacje – поздоровлення

dezaprobata – заперечення


intencja – намір



10. Ustal, jaka jest intencja nadawcy wypowiedzi.

1. Przepraszam, nie było mnie na lekcji, bo zachorowałam.
2. Pojedziemy na wycieczkę w piątek.
3. Zagraliśmy świetny mecz!
4. Mamu, proszę, kup mi pieska. Jesteś najlepszą mamą na świecie!
5. Czy mogłabyś mi wytłumaczyć zadanie?
6. Zamknij okno, bo mi wieje.
7. Chodźmy dziś na pływalnię.
8. Gratuluję ci sukcesu!
9. Nie uwierzę ci nigdy.
10. Zostań jeszcze. Nie mogę, bo jest już późno.
11. Nie jestem pewien, czy poprawnie napisałem ten test.
12. Nasza czekolada jest bardzo smaczna.
13. Tę książkę naprawdę warto przeczytać.



11. Przeczytaj głośno wiersz dbając o staranną wymowę.  Zwróć uwagę na wersy, w których wyrazy zastąpiono znakami graficznymi. Jak nazywają się takie znaki? Korzystaj z wyrazów pomocniczych: *przecinek, kropka, pytajnik, wykrzyknik, dwukropek, cudzysłów, nawias, myślnik, wielokropek.*

Wanda Chotomska

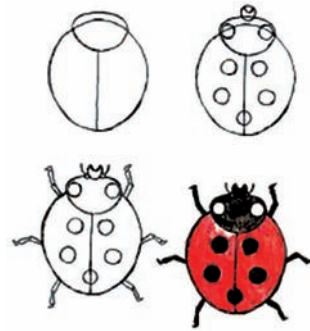
O poecie i biedronce

Był sobie jeden poeta błądy,
 który miał w biurku różne szuflady,
 a w tych szufladach chował zapasy:
 w pierwszej – przecinki, w drugiej – nawiasy,
 w trzeciej – średniki, w czwartej – myślniki,
 w piątej – dwukropki i wykrzykniki,
 znaki pytania, kropki pół kilo
 i cudzysłówów niemałą ilość.



A że porządek miał w tych szufladach,
bardzo porządne wiersze układał.
Tutaj ! dał dla okras, tam jakieś słowo ujął w ()
nagłym , przecinał zdania lub stawiał po nich ?
Ponieważ myślał, pisząc wierszyki,
często do wierszy wstawiał –,
czasem „,”, czasem :
i nie żałował na końcu ...

W sto dni napisał sto pięknych wierszy.
Chciał właśnie zacząć pisać sto pierwszy,
lecz mu w szufladach zbrakło zapasów –
nie miał przecinków, nie miał nawiasów,
nie miał średników, nie miał myślników,
nie miał dwukropków i wykrzykników.
Z pustej szuflady pustką powiało –
tylko w niej siedem kropek zostało.
Poeta wiersza napisać nie mógł,
chciał złamać pióro, ale się przemógł,
więc prędko pióro włożył w kieszonkę,
a z siedmiu kropek zrobił



Bank słówek do tekstu:



biurko – письменний стіл
szuflada – шухляда
zabraknąć – не вистачити
prędko – мерщій
kieszonka – кишенька

Związki wyrazowe: **układać wiersze** – складати вірші; **dla okras** – для краси; **złamać pióro** – зламати ручку.



Wykonaj polecenia.



Zapisz wyrazy z banku słówek do tekstu do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.



Wskaż w każdej strofie wyrazy, które się rymują. Nazwij znaki interpunkcyjne, o których jest mowa w wierszu „**O poecie i biedronce**”. Przypomnij sobie zasady stosowania znaków interpunkcyjnych.



Spróbuj razem z bohaterem utworu narysować jedną ilustrację lub kilka do albumu dziecięcego „**Uczę się rysować**” wykorzystując kropki i inne znaki interpunkcyjne: **przecinek**, **kropkę**, **pytajnik**, **wykrzyknik**, **dwukropek**, **cudzysłów**, **nawias** itp.: a) przerysować ilustrację; b) narysować ilustrację na jeden

z tematów: „Świat przyrody”; „Świat zwierząt”, „Świat baśni”, „Świat moich zainteresowań”.



Przygotuj ustny opis swego rysunku (6–7 zdań). Uzasadnij wybór, określ nastrój rysunku. Podziel się własnymi spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy.



12. Dokończ zdania.

Przy wyliczaniu oraz przy rozdzielaniu części zdania stosujemy []. Stawiamy [], [] lub [] na końcu zdania. Przed wyliczeniem postaw []. Jeśli przytaczamy czyjąś wypowiedź, piszemy ją w []. Wtrącenia zamykamy w []. Stosujemy [] w zapisie rozmowy. Zdania urwane zakończ [].



13. Przepisz wyrazy wstawiając brakujące litery.

Wa []ny, pi []ro, []czenie, su []y, p []ł, []łować, gr []d, po []ądek, dwukropk []w, p []emógł, zapas []w, twa [], wyk []yknik, t []eci, nawias []w, s []ował, r []żne, pr []ba, []ata, kr []tki, źr []dło, leka [], og []lny, []ymn, k []ywdą, []andel, bu []a.



14. Odmień w lp i lm wyrażenia i ustal, jakie rodzaje przymiotnika występują w lm? Ułóż i zapisz 1–2 zdania z tymi wyrażeniami.

Piękny wiersz, pusta szuflada, znakomity mistrz, wieczne pióro.




Wiem więcej

W każdej rozmowie pojawiają się komunikaty pozajęzykowe: *wyraz twarzy, gesty, postawa ciała, odległość od rozmówcy, siła i barwa głosu*. Komunikaty pozajęzykowe biorą udział w wyrażaniu treści wypowiedzi, przekazują informacje o nadawcy, jego uczuciach oraz nastawieniu do odbiorcy.



15. Przeczytaj przysłowia polskie dotyczące języka i mowy. Wykonaj

przekład ustny.  Jakie znasz przysłowia ukraińskie o mowie? Wśród poda-

nych przysłów polskich znajdź podobne do ukraińskich.  Wskaż przysłowia, w których użyto wyrazów w znaczeniu przenośnym. Uzasadnij słuszność swego wyboru.

Mowa jest srebrem, a milczenie złotem.
 Gdzie moda w mowie, tam pustka w głowie.
 Jest to cnota nad cnotami, trzymać język za zębami.
 Co język naplecie, ręce nie rozwiążą.
 Najpiękniejszą mową jest czyn.
 Mów, co chcesz, a płąć, coś winien.
 Skromny w mowie najwięcej powie.
 Mowa jest źródłem nieporozumień.
 Jaki człowiek, taka mowa.
 Jaka głowa taka mowa.
 Często język wyprzedza myśli.



Wykonaj polecenia.



1. Zapisz do zeszytu dwa przysłowia z nieodmiennymi częściami mowy. Podkreśl je. 2. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i głosek. 3. Znajdź w przysłowiu czasownik czasu przyszłego, aspektu dokonanego, rodzaju męskiego. 4. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną. 5. Zapisz jedno lub dwa przysłowia ukraińskie, które odpowiadają polskiemu przysłowiu *Często język wyprzedza myśli*.



16. Powtarzamy.



Odmiany oficjalnej języka używamy w sytuacjach, w których jeden z rozmówców reprezentuje określoną instytucję.

Odmianę nieoficjalną języka stosujemy, gdy nadawca i odbiorca traktują siebie nawzajem jako osoby prywatne.



17. Ustal, jaka odmiana, stosowana w komunikacji, należy do oficjalnej, a jaka – do nieoficjalnej odmiany języka.

Odmiana oficjalna	Odmiana nieoficjalna
-------------------	----------------------

1) Szanowny Panie! Zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą. Dzień dobry! Z poważaniem. Pani pozwoli, że się przedstawię. Bardzo miło mi poznać Państwa. Jestem bardzo wdzięczna. Pozdrawiam gorąco.

2) Hejka! Ale niefart! To na razie! Co tam nowego? Trzymaj się! No co ty! Jak się masz? Buziaki! Siemasz, co tam? Coś nie gra? To ja, ale nie sam. Szukam przyjaciół, może chcesz do nich dołączyć? Skąd wiesz?



18. Przeczytaj dialogi z podziałem na role. Zwróć uwagę na zwroty grzecznościowe przy powitaniu w komunikacji nieoficjalnej i oficjalnej.

- 1) – Cześć, jak się masz?
 – Nic nowego. A co u ciebie?
 – U mnie wszystko w porządku, po staremu.
 – No to lecę.
 – Do rychłego zobaczenia!

- 2) – Hej, jak leci?
 – Powolutku. A tobie?
 – Dobrze, dziękuję.
 – No to pa.
 – Cześć, trzymaj się.

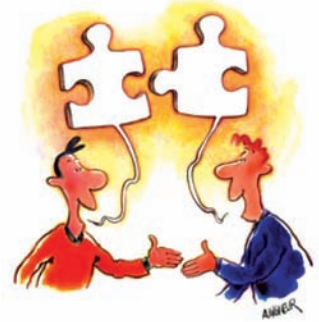
3) – Proszę Pana, chciałbym was sobie przedstawić. To jest moja siostra Monika.

- Bardzo mi miło.
 – A to jest nasza koleżanka Kinga.
 – Cieszę się, że mogłam Panią poznać.

4) – Mamo, tato, to jest mój kolega ze szkoły Marek.

– Miło nam Pana poznać. Jak się Pan miewa?

– Dobrze, dziękuję. Cieszę się, że Państwa poznałem (wg *Magdaleny Szalc-Mays*).



19. Przeczytaj i powtórz wiadomości. Uzupełnij rymowanki odpowiednimi wyrazami z „chmurek”.



Rymowanka to krótki wierszyk o prostych rymach. **Wyliczanka** to wierszyk dla dzieci, który recytują, wskazując przy każdym wyrazie lub przy każdej sylabie kolejną osobę biorącą udział w zabawie i wybierając tę, na której kończy się wierszyk.

a) Na zielonej łące hasają ...

wróży

róży

b) Siedzi żaba w kałuży
i kumkaniem deszcz ...

wyjące

zające

TEMAT 2. ŻYCIE SZKOLNE. MOI SZKOLNI PRZYJACIELE. MOI NAUCZYCIELE. WYPOWIEDŹ USTNA I PISEMNA. POWTÓRZENIE.



20. Przeczytaj wyraźnie opowiadanie. Spróbuj określić główną myśl zawartą w tekście.

Irena Landau

Coś okropnego!



No i koniec wakacji, cześć i do widzenia! Skończyło się poranne leniuchowanie, trzeba wstawać najpóźniej o siódmej, kiedy człowiekowi zaczyna się dopiero śnić coś przyjemnego.

I na dodatek musi jeszcze wysłuchiwać narzekania mamy i kpin tatusia. „No tak – powie mama – już się zaczyna. Ile razy mam cię budzić?” W ogóle te poranki w czasie roku szkolnego są okropne, a potem trzeba wyjść i iść kawał drogi, a potem wejść do szatni. W szatni wszyscy strasznie rozrabiają, ten dureń Kamil ciągle zamienia czapki na wieszakach, Emilka się pcha, Eryk opowiada jakieś głupie historyjki, jak to uratował z pożaru pięcioro dzieci i kota albo o srebrnym samolocie, który kupił sobie jego wujek z Ciechanowa.

Dzwonek dzwoni tak, że mogą pęknąć bębny w uszach i wszyscy lecą do klasy, a ten Kamil zawsze usiłuje podstawić komuś nogę. No i zaczynają się lekcje, to już jest zupełne dno. Człowiek wyciąga zeszyty, książki, coś tam pisze, czyta, liczy, pieski ustawia w jednym zbiorze, kotki w drugim, maki w trzecim, kapustę w czwartym, a potem wszystko miesza, bo okazuje się, że to miały być tylko dwa zbiory, i koty z psami mają być razem, bo to zwierzęta, a maki z kapustą też razem, bo to rośliny, i oczywiście Eryk robi głupie kawały i mnie też zalicza do zbioru zwierząt, bo mówi, że jestem cielak. I pani nam obu każe wyjść za drzwi, bo na lekcji nie wolno się bić, a to nie jest sprawiedliwe, bo przecież nie mogłem Erykowi czegoś takiego darować.



To było w zeszłym roku, ale w tym też na pewno będzie się działo podobnie. Nie wiem, po co mama poszła po lekarza, zupełnie dobrze się czuję...

Babciu, co lekarz powiedział? Jaka grypa? Dlaczego aż dziesięć dni? Jak to, przecież zaczyna się rok szkolny, a ja mam leżeć w łóżku?! Wszyscy spotkają się od razu pierwszego dnia, będą sobie opowiadać różne fajne historie, a mnie nie będzie? To wykluczone! Zobaczysz, że jutro wstanę i



pójdę! Przecież będę miał zaległości. Co tam Marta, Marta może mi najwyżej pokazać zeszyt, ale nie opowie tego, co pani mówi! Pani mówi bardzo ciekawe rzeczy, czyta nam różne takie historyjki! A Eryk? Wyobrażam sobie, jakie nowe kawały wymyślił przez dwa miesiące, na pewno rozbawi całą klasę, a ja mam gnić w łóżku?! Emilka zaprzyjaźni się z jakimś innym chłopcem, ja nie chcę! Co z tego, że rano sobie poleżę? Myślisz, że to tak przyjemnie spać i spać, kiedy wszyscy wybierają się do szkoły i do pracy? Wszystkie dzieci spotkają się w szatni, nawet już po drodze do szkoły, a mnie ma nie być? Mam tu się kłębić pod kołdrą i pić zimne mleko, które mi zostawi mama? I co, będę leżeć sam w domu? (...) Nie wytrzymam przez te dziesięć dni, no, po prostu nie wytrzymam!!!



Bank słówek do tekstu: leniuchowanie – ледарювання; narzekanie – нарікання; kpiny – висміювання; zaległości – заборгованості; okropny – жадливий; zaprzyjaźnić się – заприятелювати.

Związki wyrazowe: robić głupie kawały, rozrabiać – дебоширити.



Pytania i polecenia do tekstu.



Zastanów się, kto jest narratorem i o kim on opowiada? Jak uważasz, dlaczego Karol tak różnie ocenia szkołę? Ułóż 3–4 zdania w odpowiedzi na pytanie: „**Jak dzisiaj było w szkole?**”



Zapoznaj się z nowymi wyrazami z banku słówek do tekstu. Zapisz wyrazy do słowniczka.



Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i znajdź wyrazy kluczowe. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.



21. Praca w grupie. Praca ze słownikiem. **A.** Wyjaśnij znaczenie zwrotów: *wszyscy strasznie rozrabiają, robić głupie kawały, coś okropnego, rozbawi całą klasę, będę miał zaległości, gnić w łóżku, wysłuchiwać narzekań, iść kawał drogi, nie mogłem darować.* **B.** Powiedz, co oznaczają podane związki wyrazowe i zdania, do jakich środków stylistycznych one należą: *Dzwonek dzwoni tak, że mogą pęknąć bębenki w uszach; mówi, że jestem cielak; wszyscy lecą do klasy; kłębić się pod kołdrą.*



Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie ilustracji. Podziel się spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy.



22. Z utworu I. Landau pt. „**Coś okropnego!**” wypisz wyrazy, które są: 1) nazwami własnymi; 2) nazwami pojęć; 3) nazwami przedmiotów.



23. Dokończ zdania. Wykorzystaj wyrazy pomocnicze.

Rzeczownik to odmienna część mowy, która obejmuje wyrazy będące nazwami ..., ..., ..., ..., ..., ..., ...,

Rzeczownik odmienia się przez: ...,

Rzeczownik ma

Wyrazy i wyrażenia pomocnicze: przypadki, liczby; przedmioty, osoby, zwierzęta, rośliny, zjawiska, pojęcia, czynności, cechy; rodzaj gramatyczny.



A. Szkoła Podstawowa nr 103 na warszawskiej Sadybie



B. Szkoła Podstawowa nr 40 im. Mieszka I w Poznaniu



24. Do podanych wyrazów i związków wyrazowych dobierz określenia dotyczące twojej szkoły, które informują o jej wyglądzie i stanie. Określ rodzaj i liczbę użytych przymiotników.

Budynek szkolny – niski, wysoki, duży, mały, odnowiony, ceglany, ciasny, piętrowy.

Boisko szkolne – piaszczyste, zadbane, szerokie, z trawnikami, nieduże.

Posadzki (підлога) – wypolerowane, matowe, czyste.

Korytarze – ciemne, jasne, szerokie, wąskie, przestronne, wysokie.

Klasy – duże, małe, jasne, słoneczne, ciepłe.

Ławki – niskie, wysokie, wygodne, drewniane, kolorowe, ustawione w dwóch rzędach.

Gazetki i plakaty na ścianach – barwne, ciekawe, wesołe, z obrazkami, z ilustracjami, ze zdjęciami, śmieszne.



25. Przygotuj ustnie monolog na temat „**Czy lubisz swoją szkołę? Czy lubisz chodzić do szkoły i dlaczego?**” (7–8 zdań).



26. Zastąp przymiotniki w związkach wyrazowych innymi o podobnym znaczeniu z częstką *nie*. Wyjaśnij pisownię części *nie* z przymiotnikami.

Wzór: Krótka wycieczka – niedługa wycieczka.

Trudna sytuacja – _____, zły wygląd – _____, duży wysiłek – _____, smutny dzień – _____, zbędne słowa – _____.



27. Dokończ zdanie.

Przymiotniki z częstką *nie* piszemy



28. Określ osobę, liczbę, czas i tam, gdzie to możliwe, rodzaj czasowników w podanych zwrotach wyrazowych.

Powie mama, wszyscy rozrabiają, lekarz powiedział, będę miał zaległości, Eryk wymyślił, dzieci spotkają się, jutro wstanę i pójdę, człowiek pisze, czyta, liczy.

Odmień przez przypadki i liczby wyraz *nauczyciel*.



29. Praca w grupie.



Ułóż wypowiedź (monolog) na jeden z tematów (do wyboru) „Mój stosunek do nauki”, „Dbam o swoje zdrowie”, „Zawsze dzieje się coś ciekawego, więc nie chcę chorować”, „Moi szkolni przyjaciele”, „Świat moich zainteresowań”.



Wyrazy pomocnicze: zainteresowanie – інтерес, зацікавлення; przywiązanie – прихильність; stosunek – ставлення.



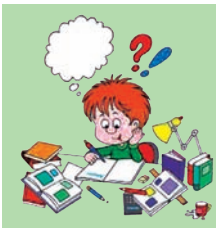
30. Przeczytaj i przetłumacz.



Jakie znasz przysłowia o przyjaźni w języku ukraińskim?



Naucz się na pamięć jednego przysłowia o przyjaźni lub o znaczeniu wiedzy w życiu człowieka (do wyboru).



1. Prawdziwych przyjaciół poznaje się w biedzie.
2. Bez przyjaźni nie ma życia.
3. Przyjaźń nie tytułów, ale serca potrzebuje.
4. Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela.
5. Wiedza jest skarbnicą, lecz praktyka jest do niej kluczem.



31. Do podanych wyrazów dopisz po 2–3 wyrazy bliskoznaczne (synonimy).

Przyjaciel, wiedza, nauczyciel, człowiek.



32. Do wyrazów, określających cechy osobowości, dopisz antonimy.

Sprawiedliwy, szczery, stanowczy, uczciwy, dobry, twardy.



33. Przeczytaj wiadomości. Dokończ zdania.



Ułóż dialog do podanego tekstu.



Fonetyka. Ortoepia. Pisownia

Najmniejszy, niepodzielny artykulacyjnie i słuchowo dźwięk mowy to W języku polskim głoski dzielą się na ... i Znakem głoski jest Litera to znak graficzny należący do pisma.

Istnieją głoski zapisywane przez ... : **ch, cz, sz, rz, dz, dź, dż**, np. *chleb, czas, sześć, rzeka, dzień, dźwig, dżudo*.

Głoski dźwięczne to takie, przy których wymawianiu wiązadła głosowe są zsunięte i drgają pod naporem powietrza, np. **z, b, d, ż, r, l, m**.

Głoski bezdźwięczne to takie, przy których wymawianiu powietrze swobodnie przechodzi przez rozsunięte wiązadła głosowe, np. **s, p, t, sz, f, k**.

Głoski nosowe to takie, przy których wymawianiu powietrze wydostaje się przez nos i usta. Do nich należą samogłoski **a, ę** i spółgłoski **m, n**.

Spółgłoski twarde to takie, przy których wymawianiu język się nie unosi, np. **d, m, p, t**.

Spółgłoski miękkie to takie, przy których wymawianiu unosi się środkowa część języka, np. **ś, ć, ń, dź, ź**.

Wyrazy pomocnicze: litera, samogłoski, dwuznaki, głoska, spółgłoski.



34. Zaobserwuj w lustrze, jak zmienia się układ warg, położenie języka podczas wymawiania samogłosek **e - i - y, o - a** oraz spółgłosek **n - ń, b - s, l - ł**.

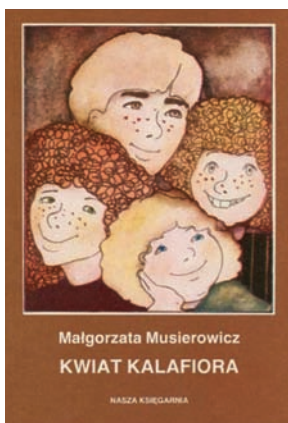


35. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Małgorzata Musierowicz

Lekcja z Dmuchańcem

Na trzeciej lekcji był polski – z Dmuchańcem. Siwy starszy pan o dobrodusznym, kpiącym uśmiechu i łagodnym spojrzeniu jasnych oczu, ukrytych za grubymi szklami, był wychowawcą. Słyszał w szkole z **nieszablonowych pomysłów** i oryginalnie prowadzonych wykładów. Nikt nie nudził się na jego lekcjach.



– Witam – rzekł Dmucha wiec, grzebiąc w szufladzie stołu. – Czy tu jest dziennik? Nigdy nie pamiętał, że dziennik należy odnieść po lekcji do **jaskini profesorów**, nigdy też nie pamiętał o tym, że to on ma przynieść ów dokument na swoją lekcję.

Kiedy zamieszanie z dziennikiem zostało opanowane, Dmucha wiec przystąpił do lekcji. Najpierw omówił wyniki klasówki. Były one jak zwykle dobre, ponieważ tak się jakoś składało, że wszyscy w tej klasie lubili przedmiot wykładany przez Dmucha wca. Nauczyciel mówił zwięźle, jasno i dowcipnie. Spytał uprzejmie, czy

uczniowie już skończyli **cieszyć się ze swoich piątek**. Kiedy usłyszał odpowiedź twierdzącą, poprosił o schowanie zeszytów, wstał i przeszedł się po klasie.

– Współczucie – powiedział, nagle przystając. Klasa ucichła momentalnie.

– Kto wyjaśni, co to oznacza?

– Ja! – powiedział gruby Darek z pierwszej ławki. – To jest litość.

– Bezmyślny chłopcze – rzekł Dmucha wiec. – Litość to nie współczucie. Zwróćcie uwagę na zabarwienie emocjonalne obu tych słów. Które z nich ma odcień pejoratywny? – Współczucie – powiedziało kilka głosów naraz.

– Oba mają – powiedziało kilka innych głosów. Dmucha wiec nie spodziewał się takiej odpowiedzi. Był szczerze zdumiony.

– Wyjaśnijcie mi to zaraz – zażądał. Nikt się nie kwapił.

– Nno... – rzekł Darek. – Bo współczucie to tak jak... miłosierdzie... to takie jakieś babskie. Ckliwe.

– Słucham dalszych wypowiedzi.

Zapadło milczenie, ponieważ nikt **nie zamierzał się wychylać**.

– Co się dzieje? W waszej świadomości zachodzą niepojęte dla mnie zmiany. Dlaczego waszym zdaniem współczucie jest czymś niewłaściwym? Dlaczego waszym zdaniem pomaganie bliźnim jest śmieszne? Dwaj spośród was – nazwisk nie wymienię ze względów humanitarnych – stali wczoraj na skrzyżowaniu, a obok staruszka nie miała odwagi przejść przez jezdnię. Widziałem to z dala, tak jest. Stąd temat mojej dzisiejszej rozmowy z wami. Starsza pani zwróciła się w końcu do jednego z tych dwóch i on ją przeprowadził przez jezdnię. Ale tak się wstydził,



że to zrobił. Ja pytam – dlaczego? Dlaczego wstydzicie się współczucia? Współ-czucia.

W klasie **wisiał niepewne milczenie**. Wstała Czesia Żak.

– Boimy się współczuć – powiedziała. – Ludzie wokół nas są agresywni. Robimy krok w ich stronę, a oni odpowiadają nam złością. Po prostu boimy się, żeby nas nie odtrącono.

– Śmieszne – rzekł Dmuchawiec. – Odtrąca was – no i co z tego? Ja bym się tego nie obawiał. Czy wiecie, że zwierzęta często atakują ze strachu? Jak pisał pewien znakomity pisarz: „Źli ludzie to ci, którzy myślą, że świat jest zły i źli są wszyscy wokół. I czynią zło, myśląc, że bronią się przed złem innych”.

– Czy ktoś chciałby powiedzieć coś jeszcze? – Ja – zgłosił się Lucek. – Ja jeszcze o tym, co ten pisarz powiedział. Co do złych ludzi.

– No, no słucham?

– **Ten gość** nie miał racji – stwierdził Lucek kategorycznie.

– Moim zdaniem, źli ludzie to ci, którzy zapewniają sobie korzyści, krzywdząc innych. Pan rozumie?

Dmuchawiec nagle roześmiał się z **całego serca** i wziął Lucka za rękę.

– Ależ tak – powiedział. – Rozumiem. Rozumiem doskonale i dziękuję wam za dzisiejszą lekcję. Odwieczne wartości, jak się okazuje, nie umierają z byle powodu. Tak. Oto dlaczego lubię być nauczycielem. Utwierdzam się wciąż na nowo w przekonaniu, że dobro jest niezniszczalne. Puścił wreszcie rękę Lucka. – No, a teraz zadanie domowe: „Współczucie w moich ulubionych książkach”. Liczę na obszernie i szczere wypowiedzi. Żegnam do jutra, już dzwonek (fragment książki „Kwiat kalafiora”).



Bank słówek do tekstu: łagodny – лагідний; opanować – опанувати; wzięźle – стисло; dowcipnie – дотепно; zdumiony – здивований; kwapić się – квапитися; odtrącić – відштовхнути; krzywdzić – кривдити; niezniszczalny – незнищенний.



współczucie – співчуття

niewłaściwy – неправильний,
непідходящий

miłosierdzie – милосердя

litość – жалість

ckliwy – солодкавий

Związki wyrazowe: kpiący uśmiech – глузлива усмішка; zapewniać sobie korzyści – забезпечувати собі вигоду; odwieczna wartość – одвічна цінність.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Zastanów się, dlaczego ludzie wstydzą się okazywać współczucie? Co o tym sądzą bohaterowie opowiadania „Lekcja z Dmuchawcem”?



O co spytał nauczyciel Dmucha wiec na lekcji? Jaki był nauczyciel i jaki stosunek do niego wykazywali uczniowie? Znajdź w tekście wyróżnione zwroty i zastąp je zwrotami bliskoznacznymi.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



Wypisz dodatkowo wyrazy, które pomagają scharakteryzować wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, osobowość człowieka.



Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie obrazka do tekstu.




Praca w grupie. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: **A.** Ułóż pytania do tekstu; **B.** Znajdź w utworze i przeczytaj zdania, które charakteryzują: a) wygląd zewnętrzny bohaterów utworu; b) cechy ich charakteru.



Wypisz wyrazy kluczowe. Podziel dwa z tych wyrazów na części. Ułóż z nimi zwroty wyrazowe, znajdź wyraz nadrzędny i podrzędny.



36. Wyjaśnij, jak rozumiesz zwrot *chodzić do szkoły*? Pomogą ci w tym

podane niżej zdania.  Uczymy się nowych wyrazów. Zapisz wyrazy do słowniczka.

Beata jeszcze nie chodzi do szkoły (**być w wieku szkolnym**).

Darek chodzi do szkoły, a Kuba dojeżdża autobusem (**pokonywać na piechotę drogę do szkoły**).

Chodzę do szkoły podstawowej (**być uczniem jakiejś szkoły, mieć wspólne przeżycia, przyjaźnie**).

Chodziłem do szkoły, więc znam gramatykę (**uczyć się, zdobywać wiedzę**) (wg *E. Lewińskiej, A. Rogowskiej*).



37. Dopisz do podanych wyrazów antonimy. Zapisz w zeszyte odpowiedzi na pytania: Co mi sprawia radość w życiu? Co najbardziej mnie smuci?

Radość – , miłość – , zadowolenie – ,
piękny – , cieszyć się – .



38. Popatrz na obrazek. Opisz treść obrazka, wygląd zewnętrzny chłopca i jego nastrój.



Pod kierunkiem nauczyciela ułóż schemat opisu.



Przygotuj ustnie dialog w stylu potocznym z 6–7 replik na podstawie obrazka. Wykorzystaj nowe wyrazy i zwroty wyrazowe z poprzednich ćwiczeń.



39. Pisanie z pamięci. Popatrz na zdanie w ramce. Zapamiętaj pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz zdanie. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy w zdaniu zostały napisane poprawnie.



Język potoczny to taki język, którym porozumiewamy się na co dzień w swobodnej rozmowie, np. z kolegami w szkole, w domu.



Wiem więcej

Małgorzata Musierowicz (ur. 1945 r.) to autorka książek dla dzieci i młodzieży, ilustratorka, twórczyni cyklu powieściowego „Jeży-cjada” (nazwa pochodzi od poznańskiej dzielnicy Jeżyce).




40. Przeczytaj uważnie tekst.  Przepisz do zeszytu, podkreśl wyrazy z dwuznakami. Policz sylaby w podkreślonych wyrazach.



Trzeba wstawać najpóźniej o siódmej, kiedy człowiekowi zaczyna się dopiero śnić coś przyjemnego. Dzwonek dzwoni tak, że mogą pęknać bębenki w uszach. Wszyscy lecą do klasy. To było w zeszłym roku, ale w tym też na pewno będzie się działo podobnie.



41. Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik do tematu „**Jak trzeba zachowywać się na lekcji?**”.  W razie potrzeby korzystaj ze słownika.



42. Powtórz wiadomości i podaj 2–3 przykłady.



Głoski nosowe oznaczamy za pomocą liter **a**, **ę** w wyrazach polskiego pochodzenia, np.



43. Przepisz wyrazy, wstaw litery *ą* lub *ę*.

W●ż, m●dry, d●b, s●d, z●b, goł●b, p●k, g●ś, p●czek, d●tka, l●d.



44. Połącz sylaby, utwórz wyrazy.

Szko-, -dza, -le-, -ka, ko-, na-, -ła, wie-, -u-, -ga.



45. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Irena Jurgielewiczowa

Niespokojne godziny



Wybieram się do szkoły. Wybieram się – myśli ze złością Janusz. Ciągłe jeszcze stoi przy oknie, patrzy w wirujący śnieg, ale już go nie widzi. Przyciszona na chwilę odraza ogarnia go na nowo. Najgorszy dzień z całego tygodnia: matematyka, biologia, historia. A jutro – repetycja. Padną pytania... Poczul w sobie nikczemną słabość, która go ogarnie, kiedy dzwignie się w ławce („Czy można cię prosić, żebyś

stał prosto?”), i ten popłoch wobec nieuniknionej klęski, popłoch, którego za żadną cenę nie można ujawnić, wszyscy czujnie uważają, wszyscy, cała klasa, nawet ci, którzy udają, że robią coś innego.

Patrząc w wirujący śnieg niewidzącymi oczyma, Janusz uśmiecha się z politowaniem, jakby już ich wszystkich i tego Sadowskiego miał przed sobą, niech wiedzą, że nimi gardzi, kujonami, którzy są dumni, że „umieją”, którzy zadają sobie trud zapamiętywania nikomu niepotrzebnych dat i idiotycznych faktów. „Widzę, że ci wesoło” – powie Sadowski, a potem skwituje każdą odpowiedź dobrodusznymi zdankami: „Ach, tak sądzisz?”. „Ciekawe, czy koledzy są tego zdania co ty...”. „Z tego sformułowania mógłby być dumny uczeń szkoły podstawowej” „Plączesz najprostsze fakty”. Nerwowe postukiwanie długopisem w nauczycielski stolik, chwila ciszy i: „Oczywiście, nie zadałeś sobie trudu, żeby się przygotować” albo: „Dałem ci szansę (lubi mówić o szansach), niestety, nie skorzystałeś z niej. Szkoda fadygi, prawda? Ta dwójka może zaważyć na twojej promocji”. A może jednak... gdyby posiedzieć całe popołudnie, cały wieczór, wkuwać, wkuwać, powtórzyć przede wszystkim wiek osiemnasty, to najgorsze, pojęcia nie mam. A początek dziewiętnastego? I mam pecha, Sadowski nigdy nie zapyta o to, co umiem, z biologią też tak było. A z fizyką? Co to pomoże, jeśli całe popołudnie będę się uczył? Siedzieć i siedzieć, kiwać się nad książką, nuda absolutna, plecy i nogi drętwieją,

to nie do wytrzymania, można zwariować. A potem i tak będzie dwója, ojciec się dowie: „Włodek, twoja piękna kolekcja się wzbogaca...”.



Bank słówek do tekstu: **odraza** – відроза; **popłoch** – переполох; **politowanie** – милосердя; **gardzić** – зневажати; **kujon** – розм. „про учня або ученицю, що вчиться старанно, але без розуміння того, що вчить”; **skwitować** – відплатити; **skorzystać** – скористатися; **szansa** – шанс; **fatyga** – турбота; **wkuwać** – розм. зубрити; **drętwieć** – тут у значенні: завмирати; **zwariować** – збожеволіти; **wzbogacić się** – збагатитися.

Związki wyrazowe: **wybrać się** – зібратися; **wirujący śnieg** – сніг, що кружляє; **padną pytania** – зададуть питання; **nieunikniona klęska** – неминуча поразка; **czujnie uważają** – пильно стежать; **nie zadałeś sobie trudu** – ти не потурбувався; **zaważyć na promocji** – тут у значенні: вплинути на свою популярність; **mam pecha** – невдача; **nuda absolutna** – абсолютна нудьга; **to nie do wytrzymania** – це не можна витримати.



Odpowiedz na pytania.



Jakie odczucia rodzi w Januszu myśl o tym, że trzeba iść do szkoły? Co jest źródłem pogardy bohatera? Jak on nazywa swoich kolegów, jakiego epitetu używa odnośnie do faktów historycznych? Dlaczego Janusz odczuwa strach? Czy nauczyciel jest niesprawiedliwy? Co jest przyczyną kłopotów bohatera w szkole?



46. Znajdź najwięcej przysłów ukrytych w tekście.

Pewnego razu kucharek sześć wrzuciło dwa grzyby w barszcz. Przyszedł Kuba i dał Bogu wróbla, co go trzymał w garści. A gołąb na dachu zrzucił babę z wozu i uderzył w stół. Diabeł oddał wtedy ogarek i poszedł kopać pod kimś dołki. A kruk krukowi tak pościelił, że koniom zrobiło się lżej (wg *Joanny Guze*).



47. Dokończ wiadomości.



Miękkość spółgłosek oznaczamy w piśmie za pomocą ... , np. *miasto*, *siedem* oraz ... , np. *toń*, *wieś*.

Spółgłoski miękkie **ś, ć, ń, dź, ź** piszemy ..., np. *idź*, *noś* i przed ... , np. *śnieg*, *źle*.



48. Mów poprawnie.

Wymów prawidłowo pary spółgłosek: **s – ś, dz – dź, c – ć, z – ź**.



49. Praca w grupie. Zapisz przysłowia **A. B. C. D.** do zeszytu i podkreśl w nich głoski nosowe.

A. W styczniu grzmoty, częste słoty.

B. Kwiecień plecień, bo przeplata trochę zimy, trochę lata.

C. Na świętego Grzegorza idzie zima do morza.

D. Czerwiec daje dni gorące, kosa brzęczy już na łące.



A. Wstaw brakujące litery i zapisz wyrazy do zeszytu. Podkreśl litery z kreską.

a) Pro●, bro●, kto●, ni●, ple●, le●, wo●, we●, gałą●, jed●, mied●;

b) ●cisnąć, ●pi, ●ma, ●wierć, ●więk, je●cie, ●dźbło, ●le, ●wikła, ●renica, ●ródło;

c) ●iano, ●iła, ●iągnąć, ●iebo, ●ięcioł, ●icho, ●iski, ●iwny.

B. Podziel wyrazy na samogłoski i spółgłoski. Podkreśl jedną linią wyrazy, w których litera *i* oznacza miękkość poprzedzającej ją spółgłoski i dwiema liniami wyrazy, w których *i* jest znakiem samogłoski i jednocześnie znakiem miękkości.

Mówić, boisko, odpowiadać, siostra, prosić, wiosło, siedzieć, dziecko, biegać, ciekawy, liczyć.

C. Dopisz antonimy do następujących wyrazów: *osłabnąć, czarny, niedomagac, słabo, szanować, ciepło, cofać, ochłodzić*. Wypisz z pierwszego akapitu utworu pt. „Niespokojne godziny” wyrazy z literami *ą, ę*. Wyjaśnij ich pisownię.



50. Przeczytaj przykłady zwracania się do odbiorcy w korespondencji oficjalnej i prywatnej.



Połącz nagłówek listu i jego zakończenie, zapisz do zeszytu.

1. Droga Ciociu!

Ściskam i całuję.

2. Szanowny Panie Dyrektorze!

Łączę wyrazy szacunku.

3. Wielce Szanowna Pani Konsul!

Ucałowania dla reszty rodziny.

4. Kochany Tato!

Serdecznie pozdrawiam.

5. Drogi Piotрку!

Zechce Pan przyjąć wyrazy

szacunku.



51. Dobierz tytuł do wymienionej osoby. Jak zwracamy się do: *prezydenta, sądu, generała, profesora, inżyniera, artysty, doktora, magistrza*?

Wyrażenia pomocnicze: Panie inżynierze, Panie Generale, Panie Prezydencie, Wysoki Sądzie, Panie profesorze (Pani profesor), Szanowny Mistrzu, Panie doktorze (Pani doktor), Panie magistrze (Pani magister) (wg *Magdaleny Szalc-Mays*).

NAUKA O JĘZYKU. FONETYKA



***Michał Gorstkin-Wywiórski, „Rozbita fala
(Pejzaż morski z kamienistym brzegiem)”.***

Obraz przedstawia pokryte gęstymi obłokami niebo, które stanowi naturalne przedłużenie skalistego brzegu. Piana będąca efektem rozpryskiwania się fal wizualnie zastępuje kłębiące się na nieboskłonie chmury. Efektem takiego przedstawienia krajobrazu jest obraz całkowitej jedności i harmonii dwóch żywiołów – wody oraz powietrza.

**TEMAT 3. STOSUNKI MIĘDZYLUDZKIE.
ETYKIETA GRZECZNOŚCIOWA. FONETYKA.
SAMOGŁOSKI I SPÓŁGŁOSKI. UPODOBNIENIA
FONETYCZNE. SYLABA I AKCENT WYRAZOWY**



52. Posłuchaj tekstu.

Krystyna Siesicka

Jednostka przyjaźni



– Poczekaj! Poczekaj, Ulka! – zawołała Iza, widząc, że Urszula wychodzi już z klasy.

– Nie mam czasu – odparła Ulka. – Muszę iść prosto do domu.

Iza zrezygnowała z ułożenia książek. Bezladnie wrzuciła je do torby i wybiegła na korytarz. Urszula była już przy wyjściu, szła szybko, zupełnie jakby uciekała przed kimś.

– Ja też idę prosto do domu! – powiedziała Iza. – Poczekaj, dlaczego tak gnasz? Urszula przystanęła niechętnie.

– Myślałam, że będziesz wracała z Hanką... – mruknęła. – Nie chciałam wam przeszkadzać.

– Przeszkadzać? – zdziwiła się Iza. – Ty? Oszalałaś chyba.

– Nie oszalałam. Widzę po prostu, że ty teraz wolisz być z Hanką niż ze mną... Do tej pory nie zwracałaś na nią uwagi, a teraz... – urwała w połowie zdania i spojrzała na Izę z wyrzutem.

– Przesadzasz chyba. Byłyśmy razem na wakacjach, wiesz przecież. Poznałyśmy się lepiej, Hanka jest bardzo miła, bardzo wesoła, przekonasz się.

Przez chwilę szły obok siebie w milczeniu. Wreszcie Urszula powiedziała ze smutkiem: – Przyjaźniłyśmy się przez tyle lat i popatrz, wystarczyły jedno wakacje, żebyś zapomniała o wszystkim...

– Ależ ja o niczym nie zapomniałam, co ty wygadujesz? Przyjaźniłyśmy się i będziemy się przyjaźnić, nie wyobrażam sobie, żeby mogło być inaczej – oburzyła się Iza szczerze.

– A jednak coś się popsło – upierała się Ula. – Ty już nie masz dla mnie tyle czasu, ile miałaś dawniej. Dawniej byłyśmy zawsze razem, na przerwach, po szkole, w niedzielę. A teraz spotykasz się też i z Hanką, nie tylko ze mną.

– Mogłabym się spotykać i z tobą, i z nią równocześnie, ale ty tego nie chcesz, uciekasz od nas.

– Uciekam, bo nie przepadam za Hanką, wolę być z tobą sama.

– Same też bywamy często.

– Ale rzadziej niż dawniej. To już nie jest ta sama przyjaźń. Masz teraz Hankę i mnie, dzielisz się na pół.

Izę zabolowały te wyrzuty. To prawda, że dzieliła się na pół, ale dzieliła swój czas, nie dzieliła przecież przyjaźni, dlaczego Urszula nie może tego zrozumieć?

– Nie miałam i nigdy nie będę miała innej przyjaciółki – ciągnęła Ulka ze smutkiem. – Myślałam, że ty masz podobne podejście do tej sprawy.

– Nie, ja mam inne! Uważam, że człowiek może mieć w życiu bardzo wielu przyjaciół i chyba im więcej ich ma, tym lepiej. Pół czasu, który sobie poświęcamy, nie ma znaczenia, pięć minut z tobą jest dla mnie więcej warte niż godzina z kimś innym. Przecież czas nie jest jednostką przyjaźni... – zauważyła Iza nieśmiało.

– A jednak, kiedy widzę cię rozmawiającą z Hanką, wiem, że to jest czas stracony dla mnie – upierała się Urszula.

– Więc dlaczego nie podejdziesz, kiedy cię wołamy?

– Bo nie mam zamiaru przyjaźnić się z Hanką tylko dlatego, że ty w niej widzisz przyjaciółkę! – zawołała Urszula zapalczywie.

– Tego przecież od ciebie nie wymagam! Wcale nie musimy mieć wspólnych przyjaciół po to, żeby przyjaźnić się ze sobą.

– Tyle mówisz o przyjaźni, Iza, i tak się tłumaczysz, jak ktoś, kto wie, że nie jest w porządku – powiedziała Urszula z nutką złośliwości.

– Jestem w porządku! – zawołała Iza z przekonaniem. – I mogę ci dać słowo, że nikt nie potrafi zmienić mojego stosunku do ciebie.

– Nie jestem tego pewna – zauważyła Urszula sceptycznie.

Iza nie odpowiedziała na tę uwagę, spojrzała w bok, napotkała chłodny wzrok Urszuli. I tej samej chwili odczuła coś nieokreślonego, coś, co nie było niechęcią w całym tego słowa znaczeniu.

– Przed chwilą dałam jej słowo, że nikt nie potrafi zmienić mojego stosunku do niej – pomyślała Iza z przerażeniem. – A jednak coś się zmieniło we mnie właśnie teraz, więc czyżby ktoś mógł mieć na to jakiś wpływ?

A „ktoś” siedł właśnie obok Izy, nadąsany, zazdrosny i sam psuł to, czego, być może, nikt inny nie potrafiłby zepsuć (wg „*Sabat czarownicy*”).



Bank słówek do tekstu: bezładnie – безладно; przystanąć – пристати; oszaleć – збожеволіти; oburzyć się – обуритися; popsuć się – погіршати; równocześnie – одночасно; wyrzuty – докори; sceptycznie – скептично; nadąsany – надутий; zazdrosny – ревнивий; zepsuć – зіпсувати; nie przepadać – не подобатися.

Związki wyrazowe: dlaczego tak gnasz – чому так біжиш; jestem w porządku – у мене все добре; z przerażeniem – з жахом.



zrezygnować – відмовитися
przeszkadzać – перешкоджати
przesadzać – перебільшувати
wygadywać – вигадувати



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Wyznacz typ i styl podanego wyżej tekstu.



Przeczytaj utwór głośno z podziałem na role.



Powiedz, dlaczego Urszula ma żal do Izy? Co sądzi o przyjaźni Urszula? Co może popsuć przyjaźń? Z jakiego powodu można stracić przyjaciela?



Mów poprawnie. Przeczytaj na głos wyrazy z banku słówek do tekstu. Wymawiaj poprawnie wyrazy i związki wyrazowe.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan opowiadania i wypisz wyrazy kluczowe.



Wyjaśnij, jakie wyrazy w utworze napisano z wielkiej litery? Zapisz je do zeszytu.



53. Wymień wszystkie samogłoski i spółgłoski występujące w wyrazach: *przyjaźń, często, korytarz, wakacje, porządek*. W jaki sposób można odróżnić samogłoski od spółgłosek?



54. Przypomnienie wiadomości z fonetyki.



Głoską nazywamy pojedynczy dźwięk mowy ludzkiej, dający się wyodrębnić słuchem. **Litera** jest znakiem graficznym głoski. Głoski dzielą się na **samogłoski** i **spółgłoski**. Spółgłoski mogą być **dźwięczne** i **bezdźwięczne**, **twarde** i **miękkie**, **ustne** i **nosowe**.

1. Odgadnij zagadkę.

Opowiadają, choć ust nie mają.

Wszystkie wyrazy się z nich składają. (ɫɹɛɹɪ)

2. Odpowiedz na pytanie: na czym polega różnica między głoską a literą?

Głoskę wypowiadamy i Literę czytamy i



55. Czym się różnią podane pary wyrazów? Przepisz je i podkreśl litery, które oznaczają różniące je głoski.

Lek – lęk, wioska – wąska, kosa – koza, rak – mak, pić – bić.



56. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości. Akcentuj poprawnie.



Aparat głosowy upodabnia do siebie głoski w grupach spółgłoskowych:

w grupie spółgłoskowej złożonej ze spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych wymawiamy całą grupę głosek jako bezdźwięczną – jest to **ubezdźwięcznienie**: *krzak* [kszak], *w szafie* [f szaf'ie];

rzadziej wymawiamy całą grupę głosek jako dźwięczną – jest to **udźwięcznienie**: *prośba* [proźba]; *jak gdyby* [jag gdyby].



57. W podanych wyrazach wskaż spółgłoski, które wywołały upodobnienia – ubezdźwięcznienia lub udźwięcznienia.

Jakby, okładka, rozsypać, trąbka, kózka, krówka, makówka, przepaść.



58. Przeczytaj tekst.



Adam Mickiewicz

Sędziego nauka o grzeczności

Sędzia, z boku rzuciwszy wzrok na Tadeusza
I poprawiwszy nieco wylotów kontusza,
Nalał węgrzyna i rzekł: „Dziś, nowym zwyczajem,
My na naukę młodzież do stolicy dajem
I nie przeczym, że nasi synowie i wnuki
Mają od starych więcej książkowej nauki;

Ale co dzień postrzegam, jak młódź cierpi na tem,
 Że nie ma szkół uczących żyć z ludźmi i światem. (...) Przynajmniej tom skorzystał, że mi w moim domu
 Nikt nigdy nie zarzuci, bym uchybił komu
 W uczciwości, w grzeczności; a ja powiem śmiało:
 Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą.
 Niełatwą, bo nie na tym kończy się, jak nogą
 Zręcznie wierzgnąć, z uśmiechem witać lada kogo;
 Bo taka grzeczność modna zda mi się kupiecka,
 Ale nie staropolska, ani też szlachecka.
 Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna;
 Bo nie jest bez grzeczności i miłość dziecinna,
 I wzgląd męża dla żony przy ludziach, i pana
 Dla sług swoich, a w każdej jest pewna odmiana.
 Trzeba się długo uczyć, ażeby nie zbłądzić
 I każdemu powinna uczciwość wyrządzić. (...) I dalej mówił: „Grzeczność nie jest rzeczą małą:
 Kiedy się człowiek uczy ważyć, jak przystało,
 Drugich wiek, urodzenie, cnoty, obyczaje,
 Wtenczas i swoją ważność zarazem poznaje...”
 (fragment poematu „Pan Tadeusz”).



Portret szlachcica
 Stanisława Antoniego
 Szczuki,
 ok. 1735–1740 r.,
 nieznanego autora



Bank słówek do tekstu: **Sędzia Soplica** – суддя Соплиця, герой поеми Адама Міцкевича „Пан Тадеуш”; **kontusz** – *іст.* кунтуш, верхній жіночий і чоловічий одяг; **młódź** – *заст.* молоді люди, молодь; **nie zarzucić** – не закинути.



postrzegać – сприймати
urodzenie – народження

Związki wyrazowe: **nauka o grzeczności** – основи ввічливої поведінки; **nie przeczym** – не заперечую; **książkowa nauka** – книжні знання; **zręcznie nogą wierzgnąć** – спритно махнути ногою; **powiną uczciwość wyrządzić** – виявити належну порядність.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jakie znaczenie miała grzeczność dla szlachty polskiej? Kto pilnuje przestrzegania grzeczności? Czym według Sędziego jest grzeczność? Jak trzeba stosować dobre maniere? Wyjaśnij znaczenie zdań: „**Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą**”; „**Trzeba się długo uczyć, ażeby nie zbłądzić i każdemu powinna uczciwość wyrządzić**”? W czym pomaga uprzejmość? Czy w wielkich miastach, zdaniem Sędziego, ucą grzeczności?



Zastanów się, czy nauka o grzeczności jest nadal ważna? Co jest oznaką dobrego tonu współczesnego człowieka? Czy grzeczność w dawnej Polsce różni się od tej, jaką staramy się okazywać teraz?



Wyznacz typ i styl podanego wyżej utworu. Wskaż w tekście wyrazy, które obecnie nie są używane. Jak nazywają się te słowa, w jakim celu są stosowane?



Dopisz współczesne wyrazy pod względem formy i znaczenia. Korzystaj ze słownika.



Ułóż dialog do tekstu.



Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka i zapamiętaj. Wypisz z tekstu wyrazy kluczowe i ułóż z nimi zdania.



Wiem więcej

Grzeczność to wieloznaczny wyraz, który w języku polskim oznacza: 1) „uprzejmy stosunek do ludzi; uprzejmość, delikatność; 2) słowa, gesty, zachowanie się jako wyraz uprzejmości; uprzejme, pochlebne słowa, komplementy; 3) przysługa wyświadczona komuś”.



59. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości. Akcentuj poprawnie.



W grupie spółgłoskowej złożonej ze spółgłosek artykułowanych w różny sposób wymawiamy całą grupę głosek w ten sam sposób – jest to **upodobnienie pod względem sposobu artykulacji**: *trzeba* [tszeba] / [czszeba].

W grupie spółgłoskowej złożonej ze spółgłosek artykułowanych w różnych miejscach aparatu mowy wymawiamy całą grupę głosek w tym samym miejscu – jest to **upodobnienie pod względem miejsca artykulacji**: *bank* [baŋk] (grupę spółgłoskową złożoną ze spółgłoski przedniojęzykowo-zębowej i tylnojęzykowej wymawiamy w całości tylnojęzykowo).

Jeśli upodabniamy głoskę do głoski następującej po niej – jest to **upodobnienie postępowe** (→). Jeśli głoskę upodabniamy do jej poprzedniczki – to mówimy o **upodobnieniu wstecznym** (←).



60. Podkreśl w wyrazach głoski nosowe. Wskaż 4–5 różnych głosek dźwięcznych. Podane wyrazy podziel na głoski, litery i sylaby.

Gwiazda, zębowy, środkowy, gałązka, zdrowie, rozsypać, różdżka, miejscowość.



61. Wypisz wyrazy, w których nastąpiło ubezdźwięcznienie, zaznacz strzałką kierunek tego zjawiska fonetycznego (upodobnienie postępowe: →; upodobnienie wsteczne: ←).

Dróżka, krzesło, podczas, przewieźć, wędka, liczba, obsadka, kwiat, prośba, mrówka, przedszkole.



Wiem więcej




Wyrazy dźwiękonaśladowcze (звуконаслідувальні слова) wyrażają otaczające nas zjawiska słuchowe. Są to głosy zwierząt, ptaków, sprzętów mechanicznych (klakson samochodu, dzwonek telefonu, warkot odkurzacza), jak i głosy ludzi, odgłosy zwierząt, np. *krowa – muuu; baran – beee; koza – meee; świnka – iiiii; chrum, chrum; kwi-kwi; osa – bzzz; kukułka – ku-ku; kot – miau; pies – hau-hau; kogut – kukuryku; indyk – gul-gul; gęś – gę-gę; kaczką – kwa, kwa; taś-taś; bocian – kle-kle; żaba – kum-kum; trzmiel – www...; sowa – hu-hu; koń – kl-kl; wąż – ssss...; gołąb – gruchu, gruchu; wrona – kra, kra.*

Czy w utworze znajdują się epitety, porównania, przenośnie? Odpowiedź uzasadnij i podaj przykłady.



Wskaż czasowniki w wierszu, określ ich formę gramatyczną. Jakiej części

mowy nie potrafiłeś / nie potrafiłaś odnaleźć w tekście?  Zapisz zdanie, które miałyby stosunek do treści wiersza i mieściłoby nieobecną w nim część mowy.



64. Zapamiętaj!



Uproszczenie grup spółgłoskowych

W niektórych przypadkach, dla ułatwienia wymowy, możemy (ale tylko w mowie!) uprościć grupy spółgłoskowe, opuszczając środkową spółgłoskę: *jabłko* [japko]; *krakowski* [krakosk'i]; *Jankowski* [Jankosk'i].

Piszemy jednak nadal: *jabłko*, *krakowski*, *Jankowski*.



65. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.



K. I. Gałczyński z żoną Natalią, 1949 r.

Konstanty Ildefons Gałczyński

O naszym gospodarstwie (fraszka)

O, zielony Konstanty, o, srebrna Natalio!
Cała wasza wiecze ● a dzbanuszek z konwalia;
wok ● ł dzbanuszka skrzacik chodzi z halabardą,
broda siwa, lecz dobrze splamiona musztardą,
widać, podjadł, a wyście p ● ejedli i fanty –
O, Natalio zielona, o, srebrny Konstanty!



Bank słówek do tekstu: **skrzacik** – карлик, ліліпутик; **halabarda** – алебарда; **musztarda** – гірчиця; **fanty** – тут у значенні: предмети, що закладені в ломбарді для отримання грошей.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jaką atmosferę budują w wierszu epitety określające Konstantego i Natalię?



Poszukaj w słowniku znaczenie terminu „*fraszka*”. Jakie cechy tego gatunku można odnaleźć w wierszu Gałczyńskiego?



Wstaw przepuszczone litery, zapisz wiersz do zeszytu i naucz się jego na pamięć. Wypisz wyrazy, w których nastąpiło ubezdźwięcznienie.



66. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Sylaba i akcent

Sylaba to część wyrazu wymówiona przy nieprzerwanym oddechu. Sylabę tworzą samogłoska lub połączenie samogłoski z jedną lub kilkoma spółgłoskami, np. *tab-li-ca*, *czys-ty*.

Akcent wyrazowy polega na mocniejszym wymówieniu jednej z sylab w wyrazie. Mówimy o takiej sylabie, że jest to **sylaba akcentowana**. W języku polskim akcent pada zazwyczaj na drugą sylabę od końca.



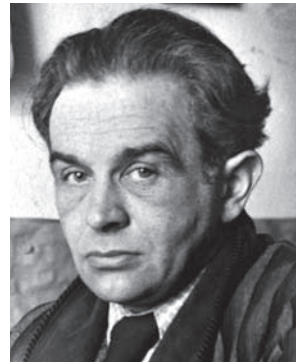
67. Przypomnij sobie, jakie są wyjątki od ogólnej zasady akcentowania wyrazów. Wykorzystaj podane niżej przykłady.

1) Mó-wi-liśmy, mó-wi-liście; 2) MÓ-wił-bym, mó-wił-byś, mó-wił-by; 3) Czte-ry-sta, sie-dem-set, o-siem-set; 4) Gra-ma-ty-ka, fi-zy-ka, plas-ty-ka; 5) Mó-wi-li-by-śmy, mó-wi-li-by-ście.



Wiem więcej

Konstanty Ildefons Gałczyński (1905–1953) to wybitny polski poeta, który stworzył oryginalny styl liryczny. Potrafił łączyć baśniową fantazję z realizmem, groteskę i dowcip z liryką nastrojową. Te cechy odnaleźć można w zbiorach wierszy „Zaczarowana dorożka”, poematach „Koniec świata”, „Niobe”, „Wit Stwosz”, powieści satyrycznej „Porfirion Osiełek”, cyklu groteskowych miniatur dramatycznych – „Zielona Gęś” i humorystycznych felietonach poetyckich – „Listy z fiołkiem” (wg „Biblioteka w szkole”).





68. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację.

Wojciech Próchniewicz



Najlepszy instrument

Jest taki instrument na świecie,
Dostępny nawet dla dzieci.
Wygrywa wszystkie melodie,
Najładniej, najłagodniej.

Gdy nutki wpadną do ucha,
On ucha bardzo się słucha.
Bo najgrzeczniejszy jest przecież,
Słucha w zimie i w lecie.
W upał i gdy deszcz leje,
On wtedy nawet się śmieje!
Chodzi wraz z tobą wszędzie
I już tak zawsze będzie.
Nawet za złota trzos
nie zniknie – bo to TWÓJ GŁOS.



Bank słówek do tekstu: zniknąć – зникнути; wygrywać – награвати; upał – спека.

Związki wyrazowe: wpaść do ucha – почути; deszcz leje – іде дощ; złota trzos – мішок золота.



Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.



Czy zrozumiałeś / zrozumiałaś, jaki instrument należy do najlepszych? Odpowiedz uzasadnij.



Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie obrazka do wiersza.



Zapisz dwa ostatnie zdania wiersza. Znajdź wyrazy, w których ilość liter i głosek jest jednakowa. Podkreśl wyrazy służące do łączenia słów w zdaniu.



69. Sprawdzamy wiadomości. Wytlumacz, jak rozumiesz przysłowie: *Jak cię widzą, tak cię piszą?* Jak zachować się w różnych sytuacjach?



Test



1. Wchodzisz po schodach i prawie zderzasz się ze schodzącym kolegą. Kto z was porusza się nieprawidłowo?

- a) Kolega idący prawą stroną.
- b) Ty (idziesz po lewej stronie).



2. Przy drzwiach do klasy spotykają się dwie osoby – wchodząca i wychodząca. Kto ma pierwszeństwo?

- a) Osoba wchodząca.
- b) Osoba wychodząca.

3. Zaproszono cię na uroczystość. Przyśzedłeś 20 minut wcześniej. Należałoby:

- a) poczekać i wejść punktualnie;
- b) wejść wcześniej;
- c) zadzwonić i zapytać, czy gospodarze są gotowi na przyjęcie gości.



4. W kwiaciarni zapakowano bukiet w przezroczysty lub wzorzysty papier. Przed wręczeniem kwiatów należałoby:

- a) zdjąć papierową osłonkę;
- b) zostawić papier.

5. Otrzymałeś / otrzymałaś od gości prezent. Należałoby go rozpakować:

- a) przy gościach;
- b) po wyjściu gości.

6. Telefonując do kogoś:

- a) należy się najpierw przedstawić;
- b) nie trzeba się przedstawiać.

7. W której z wymienionych sytuacji absolutnie nie wolno korzystać z telefonu komórkowego?

- a) W parku.
- b) Podczas wizyty u przyjaciela.
- c) W kinie.

8. Kto powinien zakończyć rozmowę telefoniczną?

- a) Osoba, która zatelefonowała.
- b) Osoba, do której telefonowano.

9. Można do kogoś dzwonić:

- a) bez względu na porę;
- b) biorąc pod uwagę porę.

10. Kto pierwszy wyciąga rękę na powitanie?

- a) Osoba starsza do młodszej, przełożony do podwładnego.
- b) Młodszy do starszego, podwładny do przełożonego.

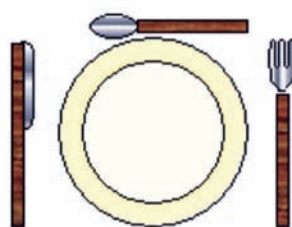
11. Do twojego domu zawitał nowy kolega. Kogo komu przedstawimy w pierwszej kolejności?

- a) Kolegę rodzicom.
- b) Rodziców koledze.

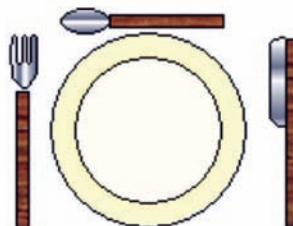
12. Podczas zwiedzania muzeum nie wolno:

- a) robić notatek;
- b) korzystać z informatora;
- c) dotykać eksponatów;
- d) zadawać pytań przewodnikowi.

13. Który z poniższych rysunków przedstawia prawidłowe ułożenie sztućców?



A.



B.

14. Same zwroty i wyrazy grzecznościowe znajdują się w szeregu:

- a) do widzenia, cześć, miło mi;
- b) bądź łaskaw, dzień dobry, jutro;
- c) przepraszam, wybacz, tak, dziękuję (wg *Jerzego Piórkowskiego*).



Uśmiechnij się



W czasie pisemnego sprawdzianu z polskiego nauczyciel mówi:

- Jasiu, ściągasz od Małgosi?!
- Nie, proszę pana! To ona ode mnie spisywała, a ja teraz sprawdzam, czy nie zrobiła błędów...

SŁOWNICTWO. FRAZEOLOGIA



***Stefan Sonnewend (1885–1939),
„Port w Gdyni”, 1924 r.***

Podstawy malarstwa odbył w Wiedniu, naukę kontynuował na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, a jego nauczycielami byli Stanisław Wyspiański, Jan Stanisławski. S. Sonnewend został pejzażystą, malował widoki z Pomorza.

TEMAT 4. PORY ROKU. PRZYRODA JESIENIĄ. SŁOWNICTWO. TYPOLOGIA ODMIAN WSPÓŁCZESNEJ POLSZCZYZNY



70. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania. Wskaż, do jakiego gatunku literackiego on należy.

Czesław Miłosz

Mały traktat o kolorach



Liście dębu są jak skóra na oprawie księgi. Jak inaczej powiedzieć o nich, kiedy w październiku przybierają kolor brunatny i są jakby skórzane, gotowe do oprawienia w złoto. Skąd to niezwykle ubóstwo języka, skoro tylko przychodzi do barw? Co mamy do rozporządzenia próbując nazwać splendor kolorów? Jedne liście są żółte, inne czerwone, i to już wszystko? A przecież są i żółtoczerwone, i płomiennoczerwone.

A brzozy? Ich liście są niby małe, bladożółte monety, jeszcze gdzieś zawieszane u gałązek, które są jakie? Liliowe? Fioletowe? (czyli od lilas, bzu, i fiołkowe od violette, fiołka, znów ta nieudolność porównań). Czym różni się żółtość brzoźowych liści od żółtości osin, podbitej miedzią, coraz silniejszą, aż zwycięży? Kolor miedziany? Więc znów rzecz, miedź. I chyba tylko zielony i żółty tkwią głęboko w rodowodzie języka, bo niebieski wzięty od nieba, czerwony od czerwia, czyli farby robionej kiedyś z czerwii, służącej do barwienia tkanin. Czyżby język był oporny, bo oczy mało wrażliwe na szczegóły przyrody, jeżeli nie ma z nich żadnego praktycznego pożytku?



Connecticut,
rzeka w północno-wschodniej
części Stanów Zjednoczonych

W październiku na polach żółcieją dynie, a kolor ich w istocie pomarańczowy. Dlaczego od pomarańczy, ile oczu oglądało pomarańczę w północnym kraju?

A notuję to wszystko, bo natknąłem się na trudność opisanie kraj- obrazów jesieni w dolinie rzeki Connecticut dokładnie i przyziemnie, bez uciekania się do metafor i porównań (ze zbioru tekstów „*Piesek przydrożny*”).



Bank słówek do tekstu: **traktat** – трактат (наукова праця, де докладно розглянуто якесь конкретне питання чи окрему проблему; міркування на спеціальну тему); **skórzane** – шкіряне; **ubóstwo** – бідність; **rozporządzenie** – розпорядження; **natknąć się** – наштовхнутися; **uciekanie** – втеча; **Connecticut** – Коннектикут, назва річки в північно-східній частині Сполучених Штатів.

Związki wyrazowe: **oprawienie w złoto** – обрамування в золото; **podbita miedzią** – підбита міддю; **rodowód języka** – походження мови; **nieudolność porównań** – беспорядність порівнянь.



brunatny – коричневий
żółtość – жовтизна
oporny – упертий
złocień – золотіти
splendor kolorów – багатство кольорів



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Dlaczego według autora barwy są tak trudne do opisania? Czy możliwe byłoby opisanie kolorów bez użycia środków poetyckich? Jakі środki poetyckie dominują podczas opisu barw jesiennych liści? Jakі środki stylistyczne zastosował w swym traktacie Czesław Miłosz?



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



71. A. Na podstawie tekstu „*Małego traktatu o kolorach*” Czesława Miłosza ułóż dialog. **B.** Popatrz na obrazki. Ułóż i zapisz zdania o tym, co się dzieje na tych obrazkach?





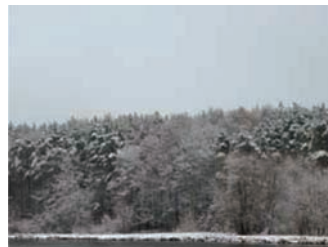
Wiem więcej



wrzesień



październik



listopad

Dziewiąty miesiąc zawdzięcza swoje imię fioletowym wrzosom. Kwitną one w lasach, przypominając, że rozpoczyna się złota polska jesień, z babim latem i malowniczymi chmurkami na niebie. *Skoro wrzesień, to już jesień. Gdy we wrześniu plucha – będzie zima sucha.*

Nazwa dziesiątego miesiąca pochodzi od wyrazu *paździerz* to słoma z lnu i konopi, które już teraz rzadko się uprawia. Kiedyś, gdy większość ubrań tkano z lnu, wielu ludzi zajmowało się przerabianiem tej rośliny na płótno. Podczas tej przeróbki powstawały odpady lnu – paździerze. *Gdy październik ciepło trzyma, zwykle mroźna bywa zima.*

Od liści opadających z drzew wywodzi się nazwa jedenastego miesiąca. *Jaka pogoda listopadowa, taka i marcowa. W listopadzie goło w sadzie.*



72. Zastanów się, jak wygląda przyroda jesienią? Jaka jest pogoda jesienią? Jakie są barwy jesiennego czasu? Jakie dary przynosi jesień do parku i lasu? Czy lubisz jesień i dlaczego?



Władysław Jaroński,
„Złota jesień w śniegu”, 1937 r.



73. Sprawdzamy wiadomości.



W każdym rzędzie skreśl wyraz, który nie pasuje do pozostałych.

Jesień, zima, wiosna, lato, kapusta;
czerwony, żółty, zielony, rozumny, niebieski;
chłodna, zimna, gorąca, śnieżna.



Dobierz słowa, którymi można opisać:

a) jesienną brzozę, b) zimowy wieczór, c) wiosenny dzień, d) letnią pogodę.



Które nazwy działań człowieka przenosimy na zjawiska przyrody? Przedłuż podane szeregi wyrazów. Korzystaj ze słownika i pomocy nauczyciela.

- a) ziemia: dyszy, odpoczywa,
- b) woda: szepcze, rozmawia,
- c) słońce: pieści, uśmiecha się,
- d) mróz: sroży się, chwyta,



Od podanych rzeczowników, nazw miesięcy, utwórz przymiotniki.

Wzór: Styczeń – styczniowy.

- Luty – _____ .
- Marzec – _____ .
- Kwiecień – _____ .
- Maj – _____ .
- Czerwiec – _____ .
- Lipiec – _____ .
- Sierpień – _____ .
- Wrzesień – _____ .
- Październik – _____ .
- Listopad – _____ .
- Grudzień – _____ .



74. Posłuchaj wiersza. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Jan Brzechwa

Jesień (wiersz klasyka)



O, jakie rzewne widowisko:
Czerwone liście za oknami
I cienie brzóz, płynące nisko
Za odbitymi obłokami.

Pies nie ujada. Zły i chory
Omija cienie października,
Na tykach ciepłe pomidory
Są jak korale u indyka,
Na babim lecie, zawieszonym
Między drzewami jak antena,
Żałośnie drga wyblakłym tonem
Niepowtarzalna kantylena,
Rzednąca trawa, blade dzwońce,
Rozklekotane późne świerszcze,
I pomarszczone siwe słońce,
I ja – piszący rzewne wiersze.



Bank słówek do tekstu: odbity – відбитий; kantylena – кантилена (співуча мелодія); pomarszczony – зморшкуватий.

Związki wyrazowe: rzewne widowisko – зворушливе видовище; pies nie ujada – собака не гавкає; wyblakły ton – блідий тон; rzednąca trawa – в’януча трава; blade dzwońce – бліді зеленяки (птахи); rozklekotane świerszcze – цвіркуни, що тріщать; siwe słońce – сиве сонце.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Podaj cechy charakterystyczne dla jesieni. Jak poeta w wierszu opisuje jesień? Jakie są drzewa, trawa, zwierzęta, ptaki, słońce?



Wypisz z utworu epitety, przerośnięcie, porównania.



75. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Język ogólny (ogólnonarodowy, ogólnopolski) służy do porozumiewania się członków narodu we wszystkich dziedzinach życia. Jest upowszechniany przez szkołę, administrację, literaturę i środki masowego przekazu.

W polszczyźnie funkcjonują także wyrazy o ograniczonym zasięgu, np. słownictwo środowiskowe, zawodowe, terminy naukowe, wyrazy zapożyczone, archaizmy, neologizmy oraz wyrazy ekspresywne.

Zróznicowanie słownictwa ze względu na: 1) **zasięg terytorialny:** regionalizmy, dialektyzmy, gwaryzmy; 2) **zasięg środowiskowy:** słownictwo środowiskowe, słownictwo zawodowe, żargon (slang); 3) **zasięg czasowy:** archaizmy, neologizmy; 4) **styl wypowiedzi:** słownictwo potoczne, literackie, naukowe, urzędowe, publicystyczne; 5) **barwę i nacechowanie emocjonalne:** słownictwo neutralne, słownictwo o zabarwieniu dodatnim (zdrobnienia, spieszczenia, eufemizmy), słownictwo o zabarwieniu ujemnym (zgrubienia, wulgaryzmy, słownictwo ironiczne, pogardliwe).



76. Wytlumacz znaczenie podkreślonych wyrazów i związków wyrazowych. Korzystaj z pomocy nauczyciela.

Nagle tę miłą atmosferę zakłóciło wydarzenie.

– Mirka! Jak pragnę złapać autostop na księżyc! Nasza Mirka!

– usłyszałam tuż nad swoją głową.

– Zatkało cię? Proszę! Największe pyszczyczo w naszej klasie zamilkło ze zdumienia! Cud, jak przagnę...

– To są... moi... – nie wiedziałam, jak ich przedstawić. – Chodziliśmy razem do szkoły...

– Chodziliśmy i będziemy chodzić – ruszyła konceptem Celina. Nie wiem, czy umyślnie sypnęła, czy tak jej tylko język poleciał.

– Ja jestem Turkuć, zwany także Podjadkiem, a ten smętny młodzieniec to Jurek – rekomendował Turkuć, jakby go kto nakręcił. Rzucili tobołki, usiedli. Nie zamierzali spłynąć (M. Ziółkowska „Ostatnie ogary”).



77. Praca w grupie.



Zapisz zdania na podstawie planu w taki sposób, aby powstał opis przyrody przedstawiony na ilustracji. Nadaj tytuł.

Opis

1. Nazwij zjawisko przyrody, jej stan, przedmioty, które są w przyrodzie.

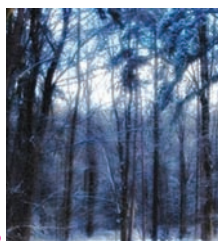
2. Nazwij formę, rozmiar, kolor przedmiotów.

3. Wyznacz ich przeznaczenie i zastosowanie.

4. Ujawnij swój stosunek do opisywanego zjawiska przyrody, jego stanu, przedmiotu.



A



B



C



D



78. Przeczytaj wiersz wyraźnie, z właściwą intonacją.

Adam Mickiewicz

Poranek

Nieznacznie z wilgotnego wykradał się mroku
Świt bez rumieńca, wiodąc dzień bez światła w oku.
Dawno wszedł dzień, a jeszcze ledwie jest widomy:
Mgła wisała nad ziemią, jak strzecha ze słomy
Nad ubogą Litwina chatką; w stronie wschodu,
Widać z bielszego nieco na niebie obwodu,
Że słońce wstało, tędy ma stąpić na ziemię;
Lecz idzie niewesoło i po drodze drzemie.
Za przykładem niebieskim wszystko się spóźniło
Na ziemi; było późno na paszę ruszyło
I zdybało zające przy późnym śniadaniu;



We współczesnej lingwistyce poszerzył się zakres użycia terminu gwara, który obejmuje także środowiskowe odmiany polszczyzny, np. *gwara uczniowska, młodzieżowa, przestępcza*.

Dialekt to język ludności wiejskiej jakiegoś regionu. Na obszarze Polski wyróżnia się następujące dialekty: **kaszubski** – na północy kraju, od morza do Brdy; **małopolski** – zajmuje południowo-wschodnią część kraju; **mazowiecki** – w części północnej i środkowo-wschodniej; **śląski** – na południowym zachodzie; **wielkopolski** – na środkowym zachodzie.



80. Odczytaj fragment wypowiedzi Stanisława Wasylewskiego, wypisz regionalizmy i ustal ich zakres znaczeniowy.

Wielkopolska to przepyszny rezerwat językowy. Jak limby i cisy w parku natury, jak żubry i łosie, kozice i kosodrzew, tak tutaj żyją sobie w najlepsze i krążą w codziennej mowie powiedzonka, które myśmy w centralnej Polsce odesłali dawno do lamusa literatury. Wielkopolanin chodzi na przechadzkę co dzień, my już tylko w książkach. Gromy biją u niego zamiast piorunów, worek nazywa się miechem, krzak – kierzem, a burza powietrzem.



81. Przeczytaj wiersz.



Mieczysław Boszko, „Zachód słońca”

Adam Mickiewicz

Zachód słońca

Słońce już gasło, wieczór był ciepły i cichy,
Okrag niebios gdzieniegdzie chmurkami zasłany,
U góry błękitnawy, na zachód różany;
Chmurki wróżą pogodę, lekkie i świejące,
Tam jako trzody owiec na murawie śpiące,
Ówdzie nieco drobniejsze, jak stada cyranek.

Na zachód obłok na kształt rąbkowych firanek,
Przejrzysty, sfałdowany, po wierzchu perłowy, z cięgiego
Po brzegach pozłacany, w głębi purpurowy.
Jeszcze blaskiem zachodu tlił się i rozżarzał,
Aż powoli pożółkniał, zbladnął i poszarzał:
Słońce spuściło głowę, obłok zasunęło
I raz ciepłym powiewem westchnąwszy usnęło
(fragment poematu „Pan Tadeusz”).



Bank słówek do tekstu: błękitnawy – сіро-блакитний; rozżalać się – жалітися.

Związki wyrazowe: trzody owiec – стада овець; rąbkowate firanki – мережани занавіски; spuścić głowę – опустити голову.



okrąg niebios – небосхил

chmurki wróżą pogodę – хмарки віщують погоду



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jaki był wieczór? Jakie kształty i kolory mają chmury?



W jaki sposób opisuje autor niebo w czasie zachodu słońca? Do kogo i do czego porównuje się słońce? Wyszukaj w utworze epitet, porównanie, przenośnię i uosobienie.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



Pomyśl, jak mógłbyś / mogłabyś zapisać rozmowę na temat przeczytanego fragmentu „Zachód słońca” z poematu Adama Mickiewicza „Pan Tadeusz”?



82. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Archaizmy to formy wyrazów, konstrukcje składniowe, które wyszły z użycia”, np. *waćpan* – dawny zwrot grzecznościowy (skrót od "waszmość pan"); *żem poszedł* – *poszedłem*; *jenerał przest.* „generał”.

Historyzmy to wyrazy, które określają realia epok minionych, np. *korzec* „1. w Polsce do XIX w.: jednostka objętości ciał sypkich; 2. dawna miara ciężaru; 3. *daw.* naczynie do przechowywania zboża”.

Neologizmy – nowe wyrazy, utworzone dla nazwania nowego urzędzenia czy zjawiska. Rodzaje neologizmów: **słowotwórcze** (utworzone od wyrazów już istniejących w języku), np. *zmywarka* „1. urządzenie do zmywania naczyń; 2. samochód z urządzeniami do



czyszczenia jezdni” ← *zmywać*; *niszczarka* ”urządzenie do niszczenia dokumentów” ← *niszczyć*); **znaczeniowe** (powstają przez nadanie wyrazom już istniejącym w języku nowych znaczeń dzięki określonemu podobieństwu), np. *mysz* → *mysz komputerowa*, *szpilki* → *buty szpilki*; **zapożyczone** (przejęte z obcego języka wraz z produktem lub zjawiskiem), np. *komputer*, *leasing* [czytaj: liz-ing] „forma dzierżawy maszyn, środków transportu itp., polegająca na ich odpłatnym użytkowaniu z prawem wykupu po upływie określonego terminu”; **arty-styczne** (tworzone przez artystów dla potrzeb konkretnego utworu, często występują w poezji i w literaturze fantastycznonaukowej), np. *W dali postrach na wróble – przesadnie rękaty* (czyli z rozciągniętymi rękawami) (Bolesław Leśmian, „Wiosna”).



83. Przeczytaj, znajdź archaizmy i historyzmy wśród podanych wyrazów i wypisz je do zeszytu. Wyjaśnij ich znaczenie. Korzystaj z pomocy słownika.

Strzecha, chatka, pasza, świtanie, tuman, azali, gród, polazę, pałac, sztambuch, stół, ława, złotnik, rycerz, świekra, teść, ślub, mospan, zamęście, źrebiec, gumno, zagroda, jakoby, budynek, białogłowa, trzoda.



84. Ustal znaczenie podanych neologizmów i sposób ich powstania.

- | | |
|-----------------|---------------------------|
| 1) meblościanka | „pracujący na komputerze” |
| wieżowiec | „liceum ogólnokształcące” |
| komputerowiec | „wysoki blok mieszkalny” |
| ogólniak | „segment pokojowy” |
| kasprowiczówka | „produkuje beton” |
| betoniarz | „dom Jana Kasprowicza” |

2) kalkulator, komputer, promocja, market, komórka, video;

3) Tak więc produkowano w jego królestwie cyberaki i cyberosy brzęczące, a nawet cybermuchy... Szumiały na planecie cybergąszcze cybergajów, śpiewały cyberszafy i cybergęśle (Stanisław Lem) (wg *Barbary Józwiak*).



85. Posłuchaj tekstu. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Oto widzisz, znowu idzie jesień...

Oto widzisz, znowu idzie jesień –
człowiek tylko leżałby i spał..
Załóżże twój szmaragdowy pierścień:
blask zielony będzie miło grał.

Lato się tak jak skazaniec kładzie
pod jesienny topór krwawo bardzo –
a my wiosnę widzimy w szmaragdzie,
na pierścieniu, na twym jednym palcu.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jaki nastrój odczuwa autor wiersza i dlaczego? Co można zobaczyć w szmaragdowym pierścieniu?



Znajdź w wierszu porównania, przenośnie. Jakie części mowy służą do łączenia wyrazów w zdaniu?



Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim nieodmienne części mowy.



86. Przeczytaj tekst, ułóż plan i wypisz wyrazy kluczowe. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej.



W ramach odmian języka ogólnonarodowego możemy korzystać ze wszystkich środków stylistycznych, które czynią język bogatszym. Są to: 1) **synonimy**, czyli wyrazy lub wyrażenia i zwroty o zbliżonym znaczeniu, np. *samochód – auto, aromat – zapach – woń*; 2) **antonimy**, czyli pary wyrazów lub wyrażen i zwrotów o znaczeniu przeciwstawnym, np. *przyjaciel – wróg, piękno – brzydota*; 3) **homonimy**, czyli wyrazy o jednakowym brzmieniu, ale innym znaczeniu, np. *zamek – „zamek w drzwiach” oraz „okazała historyczna budowla”*; 4) **wyrazy wieloznaczne**, czyli takie, które posiadają kilka znaczeń, np. *strzał „1. wystrzelenie pocisku z broni palnej; 2. celny rzut piłką w kierunku bramki”*.



87. Wśród podanych wyrazów znajdź synonimy, antonimy, homonimy i wpisz je do tabeli.

Synonimy	Antonimy	Homonimy
----------	----------	----------

Koń – rumak – szkapa; nauczyciel – belfer; krzyk – kszyk (ptak); lud – lód, może – morze; stary – młody; wesoły – smutny; student – żak; bród (mało wody) – brud; kolacja – wieczerza; lekki – ciężki; Odra – odra.



88. Pisz poprawnie. Zapisz wyrazy pod dyktando. Połącz słowa w pary antonimiczne.

Wulgarny, nowoczesny, surowy, pobłażliwy, staromodny, bezduszny, opanowany, czuły, bezstronny, agresywny, przezorny, monumentalny, przyzwoity, niemrawy, mikroskopijny, stronniczy, lekkomyślny, łagodny.



89. Pisanie z pamięci. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację. Popatrz na wiersz. Zapamiętaj jego pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wiersz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



Klon krwawy i żółta lipa
liście, listeczki sypią.
Zrzuca je ptak lecący,
strąca osa niechęcący.

Kazimiera Iłakowiczówna


Jesienny żart

Wiatrowi na płacz się zbiera,
że liście się poniewiera;
chodzi dołem i górą
i zbiera je oburącz,
i płacze nad nimi deszczem,
po gałęziach je mokrych wiesza.
Nic z tego... Oczywiście.
Potem mówią, że wiatr
zrywa liście.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Określ typ i styl podanego wyżej tekstu.  Jaki jest jego nastrój? Jakie środki stylistyczne pomagają wyrazić taki nastrój? Wytlumacz tytuł wiersza.



Wiem więcej

Józef Chełmoński był jednym z najwybitniejszych malarzy XIX w. Jego pierwszym nauczycielem był ojciec. Studia rozpoczął w Klasie Rysunku w Warszawie (1867–1871 r.) oraz w prywatnej pracowni W. Gersona. W latach 1871–1874 pobierał nauki w monachijskiej Akademii u A. Strähubera i H. Anschütza. W Monachium związał się z polską kolonią artystyczną skupioną wokół J. Brandta i M. Gierymskiego. Malował sceny rodzajowe, pędzące końskie zaprzęgi, krajobrazy.



Józef Chełmoński, „Autoportret”, 1902 r.

Oryginalność i egzotyka jego obrazów zapewniała mu powodzenie i liczne zamówienia. Po powrocie do kraju następuje odrodzenie jego twórczości. Do tego okresu należą nastrojowe, liryczne pejzaże, ożywione niekiedy motywem dzikiego ptactwa oraz sceny podkreślające związek człowieka z naturą (wg <http://www.artinfo.pl/>).



90. Spróbuj zgadnąć, jaki to miesiąc?



1. Choinkę przynoszę, więc lubią mnie ludzie. Na Wigilię proszę, nazywam się [redacted].
2. Imię swoje ozdobi kwiatem. Zawsze zimę z wiosną splota. A w ogóle – chytra sztuka – bacz, by ciebie nie oszukał!
3. Słońce mocno przygrzewa, zboże szybko dojrzewa. W lipach brzęk pszczoł rozbrzmiewa. W jakim miesiącu tak bywa?
4. Przynoszę deszcze, szarugi, dzień krótki, a wieczór długi. Z drzew liście ostanie spadły. Świat już utracił jesienne barwy.
5. Na ślizgawkę, narty, sanki, ciepłą kurtkę włóż i buty. Już niedługo przyjdzie wiosna, choć panuje jeszcze [redacted].
6. Mówią, że w nim jak w garncu, nieustanna zmiana. Słońce grzeje w południe, mrozek szczypie z rana, a do tego jeszcze przelatują deszcze!
7. On dziesiąty jest w kolejce, gdzie stoi dwanaście miesięcy.
8. W jakim miesiącu pod cięciem kosy oraz żniwiarek padają kłosa?
9. Noworocznych wiele życzeń niesie dzieciom mroźny [redacted].
10. Ten miesiąc we wrzosie, szuka rydów po lesie. A kiedy rosa zginie, szuka orzechów w leszczynie.
11. Chociaż to miesiąc długi, to najkrócej się nazywa. I co roku tym się chlubi, że zielenią świat okrywa (wg „Biblioteka w szkole”).

TEMAT 5. BIBLIA I JEJ ZNACZENIE. FRAZEOLOGIA. RODZAJE ZWIĄZKÓW FRAZEOLOGICZNYCH. ŹRÓDŁA FRAZEOLIZMÓW. AFORYZMY



Wiem więcej

Biblia (Pismo Święte) należy do najstarszych źródeł kultury i najważniejszych dzieł literatury światowej. Wyraz *biblia* pochodzi od greckiej nazwy papirusu – *biblios*. Słowo to oznaczało również zwój papirusu – ówczesną książkę.

Dzieli się na Stary i Nowy Testament (*testamentum* oznacza *przymierze* „1) umowa; 2) zgodne współzycie, harmonia z otaczającym światem”). Stary Testament spisany był od XIII w. p.n.e. do I w. n.e., a księgi Nowego Testamentu redagowano między I a II w. n.e. Chrześcijanie uznają Biblię za świętą księgę, pisaną pod natchnieniem Ducha Świętego.

Stary Testament przedstawia stworzenie i początki świata, losy narodu izraelskiego, historię przymierza Boga z Abrahamem, Noem, Mojżeszem.

Nowy Testament związany jest przede wszystkim z osobą Chrystusa i działalnością apostołów. Biblia jest też jednym z najważniejszych i najpiękniejszych dzieł w kulturze świata. Od czasu jej powstania aż do dziś inspirowała wielu twórców, stanowiła źródło nawiązań w literaturze i sztuce, obecna jest także w języku, czego licznych przykładów dostarcza frazeologia.



Karta z „Biblij królowej Zofii”, 1455 r.



91. Zapamiętaj znaczenie i pisownię wyrazów.

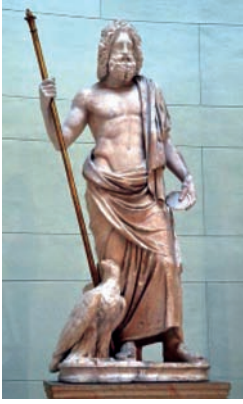


- apostoł** z gr. „wysłaniec” – апостол
- apokalipsa** z gr. „objawienie” – апокаліпсис
- Ewangelia** z gr. „dobra nowina” – Євангеліє (частина Біблії (Новий Заповіт) – ранньохристиянські твори, що оповідають про земне життя засновника християństwa Ісуса Христа)
- patriarcha** z gr. „praojciec rodu” – патріарх
- sacrum** – сакральне
- Stary Testament** – Старий Заповіт
- Nowy Testament** – Новий Заповіт



92. Posłuchaj tekstu.

Księga Rodzaju (Genesis)



Zeus,
posąg antyczny

Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię. Ziemia zaś była bezładem i pustkowiem: ciemność była nad powierzchnią bezmiaru wód, a Duch Boży unosił się nad wodami.

Wtedy Bóg rzekł: „Niechaj się stanie światłość!” I stała się światłość. Bóg, widząc, że światłość jest dobra, oddzielił ją od ciemności. I nazwał Bóg światłość dniem, a ciemność nazwał nocą.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień pierwszy.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj powstanie sklepienie w środku wód i niechaj ono oddzieli jedne wody od drugich!” Uczyniwszy to sklepienie, Bóg oddzielił wody pod sklepieniem od wód ponad sklepieniem; a gdy tak się stało, Bóg nazwał to sklepienie niebem.

I tak upłynął wieczór, i poranek – dzień drugi.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj zbiorą się wody spod nieba w jedno miejsce i niech się ukazuje powierzchnia sucha!” A gdy tak się stało, Bóg nazwał tę suchą powierzchnię ziemią, a zbiorowisko wód nazwał morzem. Bóg, widząc, że były dobre, rzekł: „Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona”. I stało się tak. Ziemia wydała rośliny zielone: trawę dającą nasienie według swego gatunku i drzewa rodzące owoce, w których było nasienie według ich gatunków. A Bóg widział, że były dobre.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień trzeci.

A potem Bóg rzekł: „Niechaj powstaną ciała niebieskie, świecące na sklepieniu nieba, aby oddzielały dzień od nocy, aby wyznaczały pory roku, dni i lata; aby były ciałami jaśniejącymi na sklepieniu nieba i aby świeciły nad ziemią”. I stało się tak. Bóg uczynił dwa duże ciała jaśniejące: większe, aby rządziło dniem, i mniejsze, aby rządziło nocą, oraz gwiazdy. I umieścił je Bóg na sklepieniu nieba, aby świeciły nad ziemią; aby rządziły dniem i nocą i oddzielały światłość od ciemności. A widział Bóg, że były dobre.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień czwarty.

Potem Bóg rzekł: „Niechaj się zaroją wody od roju istot żywych, a ptactwo niechaj lata nad ziemią, pod sklepieniem nieba!” Tak stworzył Bóg wielkie potwory morskie i wszelkiego rodzaju pływające istoty żywe, którymi zaroily się wody, oraz wszelkie ptactwo skrzydlate różnego ro-

dzaju. Bóg, widząc, że były dobre, pobłogosławił je tymi słowami: „Bądźcie płodne i mnożcie się, abyście zapełniały wody morskie, a ptactwo niechaj rozmnaża się na ziemi”.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień piąty.

Potem rzekł Bóg: „Niechaj ziemia wyda istoty żywe różnego rodzaju: bydło, zwierzęta pełzające i dzikie zwierzęta według ich rodzajów!”. I stało się tak. Bóg uczynił różne rodzaje dzikich zwierząt, bydła i wszelkich zwierząt pełzających po ziemi. I widział Bóg, że były dobre.

A wreszcie rzekł Bóg: „Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi!”

Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę.

Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi”. I rzekł Bóg: „Oto wam daję wszelką roślinę przynoszącą ziarno po całej ziemi i wszelkie drzewo, którego owoc ma w sobie nasienie: dla was będą one pokarmem. A dla wszelkiego zwierzęcia polnego i dla wszelkiego ptactwa w powietrzu, i dla wszystkiego, co się porusza po ziemi i ma w sobie pierwiastek życia, będzie pokarmem wszelka trawa zielona”. I stało się tak. A Bóg widział, że wszystko, co uczynił, było bardzo dobre.

I tak upłynął wieczór i poranek – dzień szósty.

W ten sposób zostały ukończone niebo i ziemia oraz wszystkie jej zastępy [stworzeń].

A gdy Bóg ukończył w dniu szóstym swe dzieło, nad którym pracował, odpoczął dnia siódmego po całym swym trudzie, jaki podjął. Wtedy Bóg pobłogosławił ów siódmy dzień i uczynił go świętym; w tym bowiem dniu odpoczął po całej swej pracy, którą wykonał, stwarzając. Oto dzieje początków po stworzeniu nieba i ziemi („*Biblia Tysiąclecia*”, *Księga Rodzaju*, przełożył Czesław Jakubiec).



Bank słówek do tekstu: genesis – народження, походження; bezład – безлад; pustkowie – пустиня; światłość – світло; ciemność – темрява; sklepienie – склепіння; rządzić – правити; zaroić się – з’явитися (зародитися) у великій кількості; ptactwo – птаство; niewiasta – жінка; pokarm – їжа.

Związki wyrazowe: bezmiar wód – глибини вод; ciało niebieskie – небесне тіло; istoty żywe – живі істоти; zwierzęta pełzające – гади; pierwiastek życia – першоелемент життя; *Księga Rodzaju* – книга Буття (перша книга Біблії, що належить до Старого Заповіту і відкриває п’ятикнижжя Мойсея, або Тору).



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Co było „na początku”? Jak Bóg stwarza kolejne elementy świata? Czego dowiadujemy się o Bogu Stwórcy? Jakie miejsce w planie boskiego stworzenia zajmuje człowiek? Przeczytaj fragment, w którym opowiada się o stworzeniu człowieka.



Przygotuj ustnie dialog złożony z 6–7 replik na podstawie ilustracji „Zeus, posąg antyczny”. Podziel się spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy.



93. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance o rodzajach związków frazeologicznych.



Frazeologia. Rodzaje związków frazeologicznych

Frazeologia to dział językoznawstwa zajmujący się związkami frazeologicznymi.

Ze względu na stopień łączliwości wyróżniamy:

- 1) **związki łączliwe**, w których wyrazy nie są ściśle związane ze sobą, np. *pomyślny (szczęśliwy) zbieg okoliczności*;
- 2) **związki stałe (idiomy)**, w których żadna zmiana nie jest możliwa, gdyż związek straci sens, np. *kupować kota w worku*.

Łączliwe i stałe związki wyrazowe nazywamy **frazeologizmami**.

ZWIĄZKI FRAZEOLOGICZNE

WYRAŻENIA to związki, których członem podstawowym jest rzeczownik, a podrzędnym członem jego określenie przymiotnikowe lub rzeczownikowe, np. *wilczy głód, prawo pięści*.

ZWROTY to związki, w których członem podstawowym jest czasownik, a podrzędnym – rzeczownik, przysłówek lub wyrażenie przyimkowe, np. *zbijać bąki, krzyżeć wniebogłosy, bić się z myślami*.

FRAZY to związki, które mają formę zdania lub równoważnika, przysłowia.

Mogą być łączliwe i stałe, np. *Każdy jest kowalem swego losu*.



94. Wyjaśnij znaczenie następujących frazeologizmów: *piętą Achillesa, koń trojański, owoc zakazany, Salomonowy wyrok, stajnia Augiasza, kozioł ofiarny, znaleźć się między Scyllą a Charybdą, syn marnotrawny, zrównać z ziemią, nić Ariadny.*



95. Dokończ frazeologizmy. Ustal związki łączliwe i stałe (idiomy).

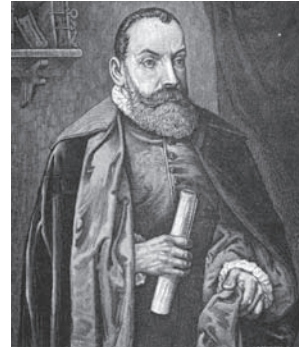
_____ Dejaniry; _____ obiecana; dom _____; syzyfowa _____; _____ gordyjski; pyrrusowe _____; sądny _____; _____ homeryckie; syreni _____; _____ zbieg okoliczności; odnieść _____; bezdenna _____; _____ boża; strzec jak _____.

Wyrazy pomocnicze: ziemia, sukces, śpiew, żrenicy oka, przepaść, pomysłny, iskra, suknia, węzeł, zwycięstwo, babci, dzień, porównanie, praca.



Wiem więcej

Jan Kochanowski (1530–1584) to największy polski poeta XVI w. Studiował w Akademii Krakowskiej, na uniwersytetach w Królewcu i Padwie. Wiele podróżował, pełnił funkcję sekretarza króla Zygmunta Augusta, pod koniec życia osiadł w Czarnolesie. Początkowo pisał w języku łacińskim, jednak większość utworów tworzył po polsku. Zasłynął jako autor fraszek, pieśni, trenów; napisał pierwszą polską tragedię pt. „Odprawa posłów greckich”, dokonał przekładu poetyckiego biblijnej „Księgi Psalmów”. Uznany jest za twórcę wzorca liryki polskiej i języka poetyckiego (wg *Teresy Michałkiewicz*).



96. Przeczytaj wiersz głośno i wyraźnie.

Jan Kochanowski

Pieśń XXV

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?
Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie:
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.
Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.
Wdzięcznym Cię tedy sercem, Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej ofiary nie mamy.

Tyś pan wszytkiego świata. Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował.
Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi
I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznemi.
Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi.
Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają,
Biały dzień a noc ciemna swoje czasy znają (...).
Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twa dobroć nigdy nie ustanie.
Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi,
Jedno zawždy niech będziem pod skrzydłami Twemi!



Bank słówek do tekstu: dobrodziejstwa – блага; **cokolwiek** – що-небудь; **mieni** – тут у значенні: називає, вважає за ...; **wszytki** – *заст.* wszystkie, всі; **nagość** – нагота; **hojność** – щедрість; **łaska** – милість; **raczyć** – гостинно приймати; **jedny** – тільки, але; **zawždy** – *заст.* завжди.

Związki wyrazowe: **hojne dary** – щедрі дари; **nieobeszła ziemia** – безмежна земля; **przystojniejsza ofiara** – гідна жертва; **nieprzebrane wody** – невичерпані води; **nigdy nie ustanie** – ніколи не припиниться; **chowaj nas** – бережи нас.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Kim jest osoba mówiąca w utworze J. Kochanowskiego? Czy podmiot liryczny mówi do Boga tylko we własnym imieniu? W jakim celu on zwraca się do Boga? Jakie uczucia wobec Boga wyraża? Czy można stwierdzać, że Bóg w wierszu Kochanowskiego jest wielkim budowniczym i architektem oraz Panem, królem, opiekunem, uosobieniem dobroci i miłości świata? Odpowiedź uzasadnij. Czy według autora istnieje ścisły związek między Bogiem, światem i człowiekiem? Czym wyraża się doskonałość i piękno boskiego „*dzieła sztuki*”?



Co odczuwa człowiek żyjący we wspaniałym świecie? Jaki jest nastrój tego wiersza?



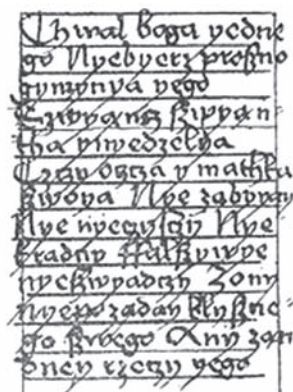
Znajdź środki stylistyczne (powtórzenia, przenośnie, epitety). Wskaż archaizmy. Dopisz do nich wyrazy odpowiadające im dziś pod względem formy i znaczenia.



97. W wierszu Jana Kochanowskiego pt. „Pieśń XXV” znajdź różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi. Zapisz je do zeszytu. Podkreśl w nich nieodmienne części mowy. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i głosek.

→ Wiem więcej

Jednym z najstarszych zbiorów zasad określających zachowanie ludzi w stosunku do Boga jest **dekalog**, czyli **dziesięcioro przykazań**. Według *Biblii* Bóg objawił je Mojżeszowi na górze Synaj w trzy miesiące po wyjściu z Egiptu. Dał mu też dwie kamienne tablice z wrytymi przykazaniami. Dekalog stanowi dla wielu ludzi uniwersalną podstawę moralności. Do dziś odwołują się do niego malarze, pisarze, filozofowie (wg A. Łuczak, E. Prylińskiej, R. Maszki).



„Dziesięcioro przykazań”, XV w.



98. Posłuchaj tekstu.



Porównaj tłumaczenie dekalogu w języku

polskim i ukraińskim.

Dekalog

Wtedy mówił Bóg wszystkie te słowa: „Ja jestem Pan, twój Bóg, który cię wywiódł z ziemi egipskiej, z domu niewoli. Nie będziesz miał cudzych bogów obok Mnie! Nie będziesz czynił żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest na niebie wysoko, ani tego, co jest na ziemi nisko, ani tego, co jest w wodach pod ziemią! Nie będziesz oddawał im pokłonu i nie będziesz im służył, ponieważ Ja Pan, twój Bóg, jestem Bogiem zazdrosnym, który karze występki ojców na synach trzeciego i czwartego pokolenia względem tych, którzy Mnie nienawidzą. Okazuję i łaskę aż do tysięcznego pokolenia tym, którzy Mnie miłują i przestrzegają moich przykazań.



Rembrandt van Rijn,
„Mojżesz z „Dziesięciorgiem przykazań”, 1659 r.

Nie będziesz wzywał imienia Pana, Boga twego, do czczych rzeczy, gdyż Pan nie ostawi bezkarnie tego, który wzywa Jego imienia do czczych rzeczy.

Pamiętaj o dniu szabatu, aby go uświęcić. Sześć dni będziesz pracować i wykonywać wszystkie twe zajęcia. Dzień zaś siódmy jest szabatem ku czci Pana, Boga twego. Nie możesz przeto w dniu tym wykonywać żadnej pracy ani ty sam, ani syn twój, ani twoja córka, ani twój niewolnik, ani twoja niewolnica, ani twoje bydło, ani cudzoziemiec, który mieszka pośród tych bram. W sześciu

dniach bowiem uczynił Pan niebo, ziemię, morze oraz wszystko, co jest w nich, w siódmym zaś dniu odpoczął. Dlatego pobłogosławił Pan dzień szabat i uznał go za święty.

Czcij ojca twego i matkę twoją, abys długo żył na ziemi, którą Pan, Bóg twój, da tobie.

Nie będziesz zabijał.

Nie będziesz cudzołożył, nie będziesz kradł.

Nie będziesz mówił przeciw bliźniemu twemu kłamstwa jako świadek. Nie będziesz pożądał domu bliźniego twego. Nie będziesz pożądał żony bliźniego, ani jego niewolnika, ani jego niewolnicy, ani jego wołu, ani jego osła, ani żadnej rzeczy, która należy do bliźniego twego” (fragment *Księgi Wyjścia* z „Biblii Tysiąclecia”).



Bank słówek do tekstu: dekalog – десять заповідей (*Декалог*, або *Закон Божий*).

Десять заповідей

I Бог промовляв всі слова оці, кажучи: „Я Господь, Бог твій, що вивів тебе з єгипетського краю з дому рабства.

1. Хай не буде тобі інших богів передо Мною!

2. Не роби собі різьби і всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що в воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, Бог заздрисний, що карає за провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях тих, хто ненавидить Мене, і що чинить милість тисячам поколінь тих, хто любить Мене, і хто держиться Моїх заповідей.

3. Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно, бо не помилує Господь того, хто призиватиме Його Імення надаремно.

4. Пам’ятай день суботній, щоб святити його! Шість днів працєю і роби всю працю свою, а день сьомий субота для Господа, Бога твого: не роби жодної праці ти й син твій, та дочка твоя, раб твій та невольниця твоя, і худоба твоя, і приходько твій, що в брамах твоїх. Бо шість день творив Господь небо та землю, море та все, що в них, а дня сьомого спочив тому поблагословив Господь день суботній і освятив його.

5. Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були твої дні на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі!

6. Не вбивай!

7. Не чини перелюбу!

8. Не кради!

9. Не свідкуй неправдиво на свого ближнього!

10. Не жадай дому ближнього свого, не жадай жони ближнього свого, ані раба його, ані невольниці його, ані вола його, ані осла його, ані всього, що ближнього твого!” (переклад *І. Огієнка*).



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jakich sfer życia człowieka dotyczy dekalog? Które powinności odnoszą się wobec Boga, a które – do relacji między ludźmi? Spróbuj odpowiedzieć na pytanie: Czym jest Biblia dla współczesnego człowieka?



99. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela. Pisz poprawnie. Zapisz wyrazy wydzielone kursywą pod dyktando.



Źródła związków frazeologicznych

Do głównych źródeł *związków frazeologicznych* należą: *mitologia* (nić Ariadny, syzyfowa praca); *Biblia* (salomonowy wyrok, zakopane talenty); *historia* (chylić czoła), *literatura piękna* (walka z wiatrakami, być albo nie być), *legendy, anegdoty* (wzrok Bazyliszka, wyjść jak Zabłocki na mydle), *życie codzienne* (bawić się w kotka i myszkę, pokładać się ze śmiechu).



100. Uzupełnij tabelę. Korzystaj z pomocy słowników frazeologicznych.

Frazeologizm	Rodowód (mitologia, Biblia, historia, literatura piękna, życie codzienne)	Budowa (zwrot, wyrażenie, frazja)	Znaczenie
drzeć koty			
koń trojański			
Baba z wozu, koniom lżej.			
słomiany wdowiec			
siedzieć z założonymi rękami			
żyć z kimś jak pies z kotem			
twardy orzech do zgryzienia			
Ja o kozie, a on o wozie.			
olimpijski spokój			
umywać ręce			
koziół ofiarny			



Wiem więcej

Wieża Babel – nazwa świątyni Marduka, w mieście Babilon, której budowę opisuje Biblia. Jest symbolem zarozumiałstwa i pychy człowieka, pragnącego ziemskimi środkami dosięgnąć nieba. Powodem kary boskiej była pogarda dla ludzi okazywana przez budowniczych wieży: robotnik, spadając z sięgającego pod niebo rusztowania, poniósł śmierć, ale budowniczowie byli całkiem opętani i pragnęli jak najszybciej ukończyć budowę, która miała przynieść im sławę. Kamień znaczył dla nich więcej od zabitego robotnika. To stało się przyczyną, że Bóg postanowił ukarać budowniczych (wg *Hansa Biedermana*, „*Leksykon symboli*”).



Pieter Bruegel (starszy)
[czytaj: Piter Brechel],
„Wieża Babel”, 1563 r.



101. Przeczytaj tekst.

Dosięgnąć nieba

Mieszkańcy całej ziemi mieli jedną mowę, czyli jednakowe słowa. A gdy wędrowali ze wschodu, napotkali równinę w kraju Szinear i tam zamieszkali.

I mówili jeden do drugiego: „Chodźcie, wyrabiamy cegłę i wypalmy ją w ogniu”. A gdy już mieli cegłę zamiast kamieni i smołę zamiast zaprawy murarskiej, rzekli: „Chodźcie, zbudujemy sobie miasto i wieżę, której wierzchołek będzie sięgał nieba, i w ten sposób uczynimy sobie znak, abyśmy się nie rozproszyli po całej ziemi”.



Budowa wieży Babel,
miniatura z „Godzinek
księcia Bedford”, XV w.

A Pan zstąpił z nieba, by zobaczyć to miasto i wieżę, które budowali ludzie, i rzekł: „Są oni jednym ludem i wszyscy mają jedną mowę, i to jest przyczyną, że zaczęli budować. A zatem na przyszłość nic nie będzie dla nich niemożliwe, cokolwiek zamierzą uczynić. Zejdźmy więc i pomieszajmy tam ich język, aby jeden nie rozumiał drugiego!”

W ten sposób Pan rozproszył ich stamtąd po całej powierzchni ziemi, i tak nie dokończyli budowy tego miasta. Dlatego nazwano je Babel, tam bowiem Pan pomieszał mowę mieszkańców całej ziemi. Stamtąd też Pan rozproszył ich po całej powierzchni (fragment *Księgi Rodzaju* z „*Biblii Tysiąclecia*”).



Bank słówek do tekstu: **napotkać** – зустріти; **wierzchołek** – верхівка; **rozproszyc** – розпорозшити, розсіяти.

Związki wyrazowe: **zaprawa murarska** – будівельний розчин; **sięgać nieba** – сягати неба; **nic nie będzie dla nich niemożliwe** – ніщо не буде для них неможливим.



Odpowiedz na pytania.



Gdzie toczy się akcja wydarzeń? Jakie zadanie wyznaczili sobie ludzie? Dlaczego Bóg pomieszał ludziom języki? Czy również uważasz, że pycha sprawia, iż ludzie przestają mówić tym samym językiem?



Jakie znaczenie ma wyrażenie **wieża babilońska**?



Wiem więcej

Najpopularniejszą książką na świecie jest **Biblia**. Biblię przetłumaczono na 310 języków. Pierwszą książką wydaną w całości po polsku był „*Raj duszny*” – średniowieczny modlitewnik przetłumaczony przez Biernata z Lublina, wydany w r. 1513. Najwięcej, bo ponad 600 powieści, napisał polski pisarz **Józef Ignacy Kraszewski** (1812–1887).



102. Przeczytaj i zastanów się, czego nowego dowiedziałeś / dowiedziałaś się o **aforyzmie**? Podziel wyrazy wyróżnione kursywą na litery, głoski i sylaby.



Gatunkiem w zwięzłej formie ujmującym rozmaite aspekty rzeczywistości, a różniącym się od fraszki brakiem formy wierszowej, jest **aforyzm** „krótkie, zwięzłe *powiedzenie*, błyskotliwe sformułowane, zawierające jakąś *myśl filozoficzną*, naukę moralną lub życiową”.



103. Przeczytaj dowcipne aforyzmy.  Wybierz aforyzm, który ci się podoba, objaśnij jego znaczenie.

Burząc pomniki, oszczędzajcie cokoły. Zawsze mogą się przydać.

Otyli żyją krócej. Ale jedzą dłużej (*Stanisław Jerzy Lec*).

Śnieg: woda w proszku.

Przezawisko wśród literatów: „Ty brudnopisie!” (*Sławomir Mrożek*).

Pesymista: optymista z praktyką życiową.

Sąd: grupa ludzi orzekająca, która strona miała lepszego adwokata (*Julian Tuwim*).



Wiem więcej

Nie sztuka powiedzieć: „Jestem!” Trzeba być



Stanisław Jerzy Lec (1909–1966) to polski poeta, satyryk, aforysta, tłumacz literatury niemieckiej. Pochodził z uszlachconej rodziny żydowskiej, był synem barona Benona de Tusch-Letza i Adeli z domu Safrin. Trójczłonowe nazwisko skrócił i spolszczył do prostego: Lec, co po hebrajsku oznacza „błazna, wesołka”, ale i bystrego obserwatora, który to, co widzi, „na swój sposób interpretuje i wyjaśnia”. Największą sławę zyskał jako autor celnych sentencji. Dziennikarce pytającej Leca, dla kogo pisze swoje aforyzmy, odpowiedział: „Dla wszystkich, którzy się nimi czują dotknięci”. Sięgając po formułę starożytnych sentencji, posługując się ostrym dowcipem, kalamburem, skrótem myślowym, Lec budował wyjątkowo trafny komentarz do współczesnych zjawisk społecznych. Jego tomy aforyzmów „Myśli nieuczესane” (1957) i „Myśli nieuczესane nowe” (1964) przetłumaczono na wiele języków (wg *Janusza R. Kowalczyka*).



104. Przeczytaj dialog, wypisz i wytłumacz wyróżnione w nim frazeologizmy, opisz ich budowę. Zastanów się, do czego służą frazeologizmy?

- Cześć Jolka! Przeczytałaś już „Legendsy warszawskie”?
- Nie. Poszłam przedwczoraj do biblioteki, ale **odprawiono mnie z kwitkiem. Chodzę jak struta**, a kartkówka jutro.
- Jarek ma, może ci pożyczy. Poproś go.
- Nie znoszę go. **Chodzi jak paw i zadziera nosa**.
- No to ja ci dam, tylko doczytałem ostatnie 2 kartki. **Stanełam na głowie** i zdobyłam książkę. Wyobraź sobie, że to świetne bajki. Mówię ci, główni bohaterowie przeżywają przygody **mrozące krew w żyłach**.
- Chyba przesadzasz. Ja to zniosę z **kamiennym spokojem**. Nie lubię takich **niestworzonych historii**. To twoja książka?
- A skąd! Wędruje **z rąk do rąk**. Nie wiem, czyja jest. Dostałam ją od Piotrka, to jemu oddam.
- Dobrze! **Podniosłaś mnie na duchu**. Wracaj do domu, przyjdę po książkę za godzinę. Cześć! (wg *A. Grzelak-Król*).



1. Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim nieodmienne części mowy. 2. Wypisz z tekstu przykłady dwóch wyrażen i podkreśl w nich

wyraz nadrzędny i podrzędny.



3. Jakie części mowy służą do łączenia wyrazów w zdaniu?

SŁOWOTWÓRSTWO



***Soter Małachowski Jaxa (1867–1952),
„Bałtyk”, 1938 r.***

Jeden z najciekawszych polskich malarzy marynistów. Jego morskie krajobrazy często są wzbogacone dodatkowymi motywami: plaża, skały, samotne drzewa. Głównym tematem jest jednak żywioł morski, uwieńczony z różnych perspektyw, o różnych porach dnia i roku.

TEMAT 6. IDZIEMY DO TEATRU. SŁOWOTWÓRSTWO. WYRAZY ZŁOŻONE: ZŁOŻENIA, ZROSTY, ZESTAWIENIA. SKRÓTOWCE I ICH RODZAJE



105. Porozmawiajmy o teatrze. Posłuchaj tekstu.

Aleksandra Chomiuk

Teatr towarzyszy ludziom niemalże od początków ich dziejów na Ziemi. Odgrywanie ról, przeobrażanie się w kogoś innego to jedna z podstawowych form obrzędów religijnych oraz rozrywek, a także jeden z pozasłownych sposobów wyrażania myśli i odczuć. Znamycej tej dziedziny sztuki, zastanawiając się nad jej najistotniejszymi cechami, podkreślają warunki, jakie muszą spełnić rytuały czy zabawy, by stały się przedstawieniem teatralnym. Zależy to przede wszystkim od stworzenia przez aktora z pomocą odpowiednich środków rzeczywistości, odmiennej niż powszednia. Odrębność świata teatralnego musi zostać zaakceptowana przez widza, który godzi się na stosowanie zasady umowności, czyli konwencji, do tego stopnia, że dostrzega w fikcyjnej rzeczywistości prawdę wyższego rzędu o świecie, ludziach, ich doświadczeniach i przeżyciach. I nie ma już wtedy aktorów, papierowych dekoracji, sztucznego światła reflektorów, pomalowanych kawałków styropianu udających pożywne dania. Gra przeistacza się w rzeczywistość, w której my, widzowie, podlegamy wzruszeniom, opowiadamy się po czyjejsz stronie, a nawet zmieniamy się wewnętrznie.



Jest więc teatr szczególnym rodzajem sztuki widowiskowej, która tworzy przed publicznością umowną rzeczywistość, opartą przede wszystkim na działaniu aktorów, wcielających się w przewidziane przez scenopis role.



Bank słów do tekstu: towarzyszyć – супроводжувати; **niemalże** – майже; **przeobrażanie się** – перетворювання; **odczucia** – почуття; **rytuał** – ритуал; **odrębność** – відмінність; **zaakceptować** – ухвалити; **konwencja** – конвенція, домовленість; **fikcyjny** – фіктивний; **doświadczenie** – досвід; **przeżycie** – переживання; **styropian** – пінопласт; **przeistaczać się** – перетворюватися; **wzruszenie** – збудження; **szczególny** – особливий; **publiczność** – публіка; **umowny** – умовний; **opowiadać się** – висловлюватися; **scenopis** – технічний план реалізації театральnego сценарію; **rola** – роль.

Związki wyrazowe: **odgrywanie ról** – виконування ролей; **powszednia rzeczywistość** – повсякденна дійсність; **zasada umowności** – принцип умовності;

prawda wyższego rzędu – правда вищого порядку; **papierowe dekoracje** – паперові декорації; **sztuczne światło reflektorów** – штучне світло рефлекторів; **udających pożywne dania** – імітуючих корисні страви; **po czyjejs stronie** – на чиймось боці; **zmieniamy się wewnątrznie** – внутрішньо змінюємося; **sztuka widowiskowa** – мистецтво видовищ; **działanie aktorów** – гра акторів.



Odpowiedz na pytania.



Skąd bierze swój początek historia teatru? Jakie warunki muszą spełnić rytuały czy zabawy, by stały się przedstawieniem teatralnym? Co dostrzega w fikcyjnej rzeczywistości teatralnej widz? W co przeistacza się gra aktorów? Wskaż, dlaczego teatr jest szczególnym rodzajem sztuki widowiskowej?



106. Porównaj wyrazy w języku polskim i ukraińskim umieszczone w ramce, ich znaczenie, brzmienie, pisownię. Zapamiętaj je!



przedstawienie teatralne – театральна вистава

sztuka – мистецтво; п'єса

tragedia – трагедія

komedia – комедія

opera – опера

musical [czytaj: muz-ikal] – мюзикл

filharmonia – філармонія

reżyser – режисер

spektakl – спектакль

dramat – драма

balet – балет

operetka – оперета

teatr lalek – театр ляльок

debiut – дебют

aktor – актор



Wiem więcej

Teatr (łac. *theātrum*, gr. *θέατρον* „miejsce widowisk”) to wyraz wieloznaczny: „1. instytucja, organizacja zajmująca się wystawianiem utworów scenicznych; zespół ludzi pracujących w tej instytucji; 2. budynek do wystawiania utworów scenicznych; 3. widzowie zebrani na przedstawieniu; 4. dziedzina sztuki polegająca na realizowaniu scenicznych utworów literackich; 5. twórczość sceniczna danego autora, kraju, narodu, danej epoki; 6. wystawiane przedstawienie lub przedstawienia; 7. miejsce jakichś wydarzeń; 8. gra obliczona na zmylenie kogoś”. **Teatr dramatyczny** łączy swe istnienie z aktorem wcielającym się w postaci z inscenizowanych dzieł dramaturgicznych oraz wygłaszanym słowem. Kolejne typy widowisk: **opera**, **operetka** i **musical**, łączą się z formą



„Don Kichot” na scenie Teatru Wielkiego w Warszawie,
fot. E. Krasuckiej

teatru muzycznego, gdzie na plan pierwszy wysuwa się muzyka i śpiew. **Pantomima** jest typem widowiska teatralnego odbywającego się bez słów, zastępowanych przez ruch ciała aktorów. **Balet** natomiast to rodzaj widowiska teatralnego, w którym zasadniczą formą wypowiedzi jest taniec wykonywany z towarzyszeniem muzyki na tle bogatych dekoracji.

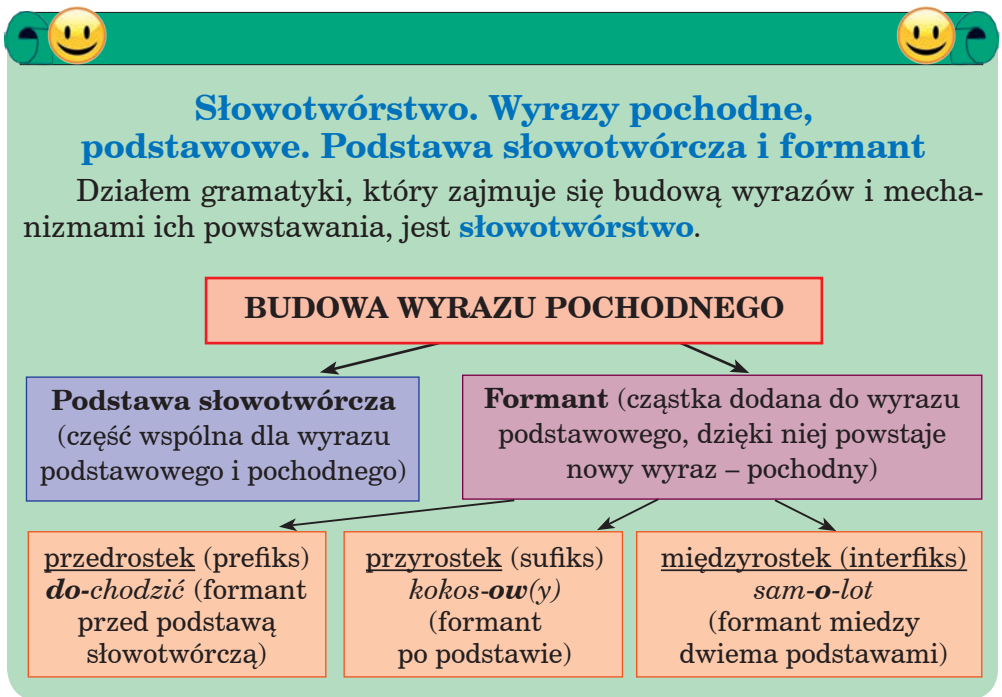


107. Zapoznaj się z repertuarem warszawskich spektakli dla dzieci. Co można zobaczyć w teatrze? Które z nazw znasz, czy oglądałeś / oglądałaś spektakle wymienionych autorów?

„Alicja w Krainie Czarów” (na motywach utworu Lewisa Carrolla) – Teatr Muzyczny Roma; „Królowa Śniegu” według Hansa Christiana Andersena – Teatr „Syrena”; „Kot w butach” według Charlesa Perrault, „O rybaku i złotej rybce” według A. Puszkina – Teatr Lalek Guliwer; „Plastusiowy Pamiętnik” – Teatr „Baj”; „Warzywa są z kosmosu” – Teatr Małego Widza; musical familijny „O dwóch takich, co ukradli księżyc”, musical na motywach powieści Marka Twaina „Księżę czy żebrak” – Teatr Rampa.



108. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance o dziale gramatyki, jakim jest słowotwórstwo. Korzystaj z tablicy.





109. Dopisz do podanych wyrazów pochodnych wyrazy podstawowe.

Zatańczyć, artystka, umowność, gracz, zascenie, baletki, musicalowy, komediant, stażystka, operetka, namalować, aktorzyna, prapremiera, charakteryzatornia, reżyseria, zaczekać, piosenkarka.



110. Do wyrazów podstawowych dopisz wyrazy pochodne. Utwórz je za pomocą przedrostków: *na-, do-, prze-, pod-, u-, od-, za-*.

Grać, mówić, pisać, grywać, czytać, znaczyć, pamiętać, malować, kreślić, prosić, tworzyć, akceptować, jechać, trzymać.



Wiem więcej



Narodowy Akademicki Teatr Opery i Baletu w Odessie (Ukraina) to najstarszy teatr w mieście, jeden z najpiękniejszych we Wschodniej Europie. Pierwszy gmach teatru zbudowany w 1810 r. przez petersburskiego architekta Thomasa de Thomona spłonął w pożarze 2 stycznia 1873 r. Na jego scenie wystawiano włoskie opery G. Rossiniego, V. Belliniego, G. Verdiego, występowali: wybitny węgierski kompozytor i pianista Ferenc Liszt (1847 r.), w r. 1861 – amerykański aktor, pierwszy czarnoskóry tragiczny szekspirowski Ira Aldridge [czytaj: o:ldridż] (1807–1867).

Nowy budynek zaprojektowany przez wiedeńskich architektów Ferdynanda Fellnera i Hermanna Helmera w stylu neobaroku został otwarty w 1887 r. Budowę kierował m.in. polski architekt Feliks Gąsiorowski. Po renowacji w 1960 r. operę zdobi fasada w stylu baroku włoskiego. W niszach znajdują się popiersia Michaiła Glinki, Nikołaja Gogola i Aleksandra Puszkina.

W teatrze dyrygowali: wybitni rosyjscy kompozytorzy Piotr Iljicz Czajkowski (1840–1893), Nikołaj Andriejewicz Rimski-Korsakow (1844–1908), Siergiej Wasiljewicz Rachmaninow (1873–1943); śpiewali na przełomie XIX i XX wieku: włoski śpiewak, „król tenorów” w pierwszym 20-leciu XX w. Enrico Caruso (1873–1921), rosyjski śpiewak operowy Leonid Sobinow (1872–1934), jeden z największych śpiewaków w historii opery, geniusz sceny Fiodor Szalapin (1873–1938),

wybitna ukraińska wokalistka Sołomija Kruszelnicka (1872–1952); tańczyły: amerykańska tancerka Isadora Duncan (1877/1878–1927), rosyjska tancerka baletowa o międzynarodowej sławie Anna Pawłowa (1881–1931), jedna z najwybitniejszych osobowości baletu XX w. Maja Plisiecka (1925–2015) i inni.



111. Posłuchaj fragmentu pt. „Urywki z podróży Oniegina” z poematu Aleksandra Puszkina „Eugeniusz Oniegina” (1829–1830), w którym poeta opisuje wrażenia ze zwiedzania opery podczas pobytu w Odessie (1823–1824).

* * *

Но уж темнеет вечер синий,
Пора нам в оперу скорей:
Там упоительный Россини,
Европы баловень – Орфей.
Не внемля критике суровой,
Он вечно тот же, вечно новый,
Он звуки льет – они кипят,
Они текут, они горят,
Как поцелуи молодые,
Все в неге, в пламени любви,
Как зашипевшего аи
Струя и брызги золотые...
Но, господа, позволено ль
С вином равнять do-re-mi-sol?



A. Hinc. Teatr miejski w Odessie,
pierwsza połowa XIX w.
(z kolekcji W. Drozdowskiego)

* * *

А только ль там очарований?
А разыскательный лорнет?
А закулисные свиданья?
А prima donna? а балет?
А ложа, где, красой блистая,
Негоцианка молодая,
Самолюбива и томна,
Толпой рабов окружена?
Она и внемлет и не внемлет
И каватине, и мольбам,
И шутке с лестью пополам...
А муж – в углу за нею дремлет,
Впросонках фора закричит,
Зевнет и – снова захрапит.

* * *

Финал гремит; пустеет зала;
Шумя, торопится разъезд;
Толпа на площадь побежала
При блеске фонарей и звезд,
Сыны Авзонии счастливой
Слегка поют мотив игривый,
Его неволью затвердив,
А мы ревом речитатив.
Но поздно. Тихо спит Одесса;
И бездыханна и тепла
Немая ночь. Луна взошла,
Прозрачно-легкая завеса
Объемлет небо. Все молчит;
Лишь море Черное шумит...

* * *

Итак, я жил тогда в Одессе...

* * *

Та вже темніє вечір синій,
Пора до оперних дверей:
За ними чарівний Россіні,
Європи любленець – Орфей.
До зимних критиків байдужий,
Він вічно юний, вічно дужий,
Він звуки ллє – вони киплять,
Вони течуть, вони горять,
Як поцілунки запашисті,
Коханко пристрасна, твої,
Як розшумілого аї
Струмки та бризки золотисті...
Та чи не гріх, скажіть усі,
З вином рівняти do-re-mi-si?

* * *

А скільки там зачарування?
А непокійливий лорнет?
А за кулісами стрівання?
А prima donna? а балет?
А ложа, де сидить гордлива,
Негоціантка чарівлива,

У грі таємних почуттів,
Серед закоханих рабів?
Вона вчуває й не вчуває
І каватині, і мольбам,
І в жартах пристрасним словам.
А муж – в кутку собі дрімає,
Спросоння фора закричить,
І позіхне, і знову спить.

* * *

Фінал гримить; пустіє зала;
Шумлять карети багачів;
Юрба увесь майдан залляла
У сьайві зір та ліхтарів,
Дитя Авзонії щасливе
Мотив наспівує грайливий,
Що сам у пам'яті засів,
А ми ревом речитатив.
Та завмира Одеса сонна,
В повітрі млистому теплінь.
Срібlistий місяць в височінь
Пливе. Прозорчаста запона
Вкриває небо. Все мовчить;
Лиш море Чорне стугонить...

* * *

Отож я жив тоді в Одесі...

* * *

Już granatowy zmrok się czyni,
Śpieszmy pod operowe stropy,
Tam, gdzie upija nas Rossini,
Orfeusz – pupil Europy.
Surowym sądem niezrażony,
Ten sam, a wiecznie nowy – snuje
Dźwięki, i każdy dźwięk musuje,
I płyną tony, płoną tony,
Jak pocałunek, jak pieścizoty
Całe w płomieniach młodej krwi,
Jak pienny bryzg i potok złoty
Strumiejącego się Ai...
Halt! Hola! Cóż za swawola?
Gdzie wino, gdzie do-re-mi-sol-la?

* * *

A czyż to wszystko? A manewry
Twojej lornetki? Blask toalet?
Skok za kulisy podczas przerwy?
A primadonna? No, a balet?
A loża, gdzie kupiecka żona,
Olśniewająca i ponęta,
Melancholijnie obojętna,
Wielbicielami otoczona,
Słucha grymaśnie i nie słucha
Nut kawatiny, żartów lub –
Wyznań szeptanych jej do ucha...
Mąż w głębi łoży śpi jak trup;
Zbudzi się nagle, w ręce kłaśnie,
Zawoła: fora! – znowu zaśnie.

* * *

Grzmi finał; pustoszeje sala;
Na placu tłoczą się pojazdy;
Szybko się gwarny tłum przewala,
Latarnie świecą nam – i gwiazdy.
Ludek melodię nuci żywą,
Ludek Auzonii zawsze gotów
Pochwycić rozigrany motyw –
A nam co wyc? Recitativo.
Już noc. Odessa, pogrążona
W ciepłym, bezwietrznym mroku, śpi;
Lekka, przejrzysta mgieł zasłona
Objęła niebo. Księżyc lśni
I miasto szmery w sobie tłumi,
I tylko Morze Czarne szumi...

* * *

Więc tak mi płynął czas w Odessie...



Bank słówek do tekstu: **Orfeusz** – Орфей (в античній міфології уславлений співець і поет, син річкового бога фракійського царя Егея або – за іншими міфами – син Аполлона та музи Калліопи), тут у значенні: чудовий музикант; **primadonna** – примадонна *театр., заст.* (співачка, що виконує перші партії в опері або в опереті); **kawatina** – каватина (різновид оперної арії, зазвичай наспівного ліричного характеру та вільної побудови); **Ai** – назва французького ігристого шампанського вина; **fora** – вимога повторення арії; **Auzonia** – Авзонія, давня назва Італії; **recitativo** – речитатив (промовляння співучим голосом, наспівне декламування).



Porównaj fragment pt. „Urywki z podróży Oniegina” A. Puszkina w języku oryginału i jego przekład na język ukraiński Maksyma Rylskiego i na język polski Adama Ważyka. Jakie podobieństwa i różnice dostrzeżesz / dostrzeżęłaś? Czy sens tych tekstów jest tożsamy z oryginałem? Odpowiedź uzasadnij.



112. Przeczytaj wyraźnie wiersz.

Roman Pisarski

Krewniacy

Każda to spamięta głowa,
 że jedne słowa tworzą nowe słowa!
 Gdyby nie było „ręki”,
 nie byłoby „ręcznika”.
 Gdyby nie było „świecy”,
 nie byłoby „świecznika”.
 Gdyby nie było „kury”,
 nie byłoby „kurczaka”.

Gdyby nie było „ryby”,
 nie byłoby „rybaka”.
 Gdyby nie było „wiosła”,
 nie byłoby „wioślarza”.
 Gdyby nie było „piłki”,
 nie byłoby „piłkarza”.



Bank słówek do tekstu: krewniacy – родичи; świecznik – підсвічник.



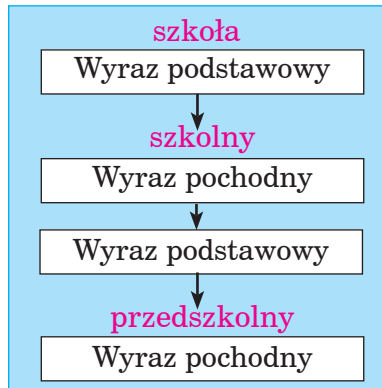
Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.



1. Jakie słowa w tym wierszu tworzą nowe wyrazy? Zapisz je do zeszytu.
2. Znajdź podstawę słowotwórczą i formant w wyrazach: *dramatyczność*, *widowiskowo*, *charakteryzacja*, *dramatyzować*, *benefisant*, *operowy*.
3. Za pomocą przyrostków *-ark/a*, *-ik*, *-owiec*, *-nic/a*, *-ek* utwórz rzeczowniki.



113. Zrób analizę wyrazów *przedhistoryczny*, *nadzwyczajny*, *zaprzyjaźniony*.





114. Przeczytaj tekst. Powtórz znane wiadomości. Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim umieszczone w ramce, ich znaczenie, brzmienie, pisownię. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance.



Wyrazy niepodzielne słotwórczo, jeśli są odmienne, możemy podzielić tylko na części fleksyjne: temat i końcówkę, np. *spektakl-ø* (końcówka zerowa), *sztuk-a*, *widowisk-o*. Temat takich wyrazów, który jest najmniejszą, niepodzielną podstawą słotwórczą, nazywamy **rdzeniem**. Wchodzi on w skład wszystkich wyrazów omawianego szeregu: *teatr – teatr-alny*, *teatrz-yk*, *teatr-alność*. Wyrazy takie ze względu na pokrewieństwo znaczeniowe i wspólne elementy formy nazywamy **wyrazami pokrewnymi**. Zespół wyrazów pokrewnych nazywamy **rodziną wyrazów**.



115. 1) Dopisz do podanych wyrazów pochodnych wyrazy podstawowe.

1	2
	wilczek
	dziennikarka
	zasypać
	namalować
	nauczycielka
	piosenkarka

2) Dopisz do podanych wyrazów podstawowych wyrazy pochodne.

1	2
hotel	
lekarz	
pani	
most	
okno	



116. Podkreśl wyrazy należące do tej samej rodziny.

1) Teatralny, reżyser, aktor, teatralnie, reżyseria, opera, teatr, balet, tragedia, inscenizacja, teatralność, widownia, reżysersko, aktorstwo, teatrzyk, komedia, reżyserować, widz.

2) Pantomima, scena, benefis, scenariusz, wodewil, scenarzysta, sala, operetka, scenarzystka, widownia, dramat, sceniczny, dramatyczny, scenka, sceneria, spektakl, scenograf.



117. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



We wszystkich wyrazach pokrewnych odnajdziemy ten sam rdzeń, ale występujący w nieco różnych postaciach: *ubiór: ubierać*. Takie nieco odmienne postaci rdzenia nazywamy **rdzeniami obocznymi**. Oboczności rdzenia polegają na wymianach samogłosek i spółgłosek. Do najczęściej spotykanych wymian samogłoskowych należą: *o:ó, ę:a, e:o, e:a*, np. *szkoła: szkółka, gęś: gąska, lecieć: lot, mierzyć: miara*. Do najczęściej spotykanych wymian spółgłoskowych należą wymiany spółgłoski twardej z miękką: *s:ś, t:ć, d:dź, b:b'*, np. *kosa: kosiarz, rada: radzić*.



118. Wypisz rdzenie oboczne i oboczności **o:ó, ę:a, f: w : w', d : dź : dz; ś : s; dź : d' : t : dz**.

Mrówka, mrowisko, mróweczka; chłód, chłodzić, chłodzenie, chłodziarka, chłodno; gęś, gąska, gąsior; chodzić, chodnik, chód, chodzony; złoto, złocić, złoty; mędrzec, mądry, przemądrzały.



119. Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



amfiteatr – амфітеатр

benefis – бенефіс

pantomima – пантоміма

inscenizacja – інсценізація

widownia – зал для глядачів

kurtyna – театральна завіса

jaskółka – галерея (верхні яруси театру, цирку)

trupa – *zast.* театральна або циркова трупа мандрівних акторів

emploi [czytaj: aplua] – амплуа

wodewil – водевіль

improvizacja – імпровізація

widz – глядач

widowisko – видовище

kulisy – лаштунки, куліси

ansambl – театральна трупа



120. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek. Popatrz na portret J. Osterwy i obrazek. Ułóż i zapisz plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.

Henryka Witalewska

Teatr i my. Aktor, czyli „koncert na człowieka”



W malarstwie tworzywem są farby, płótno; w literaturze – słowa; w muzyce – dźwięki. I tylko w sztuce teatru tworzywem podstawowym jest

człowiek, aktor. Właśnie niezwykła siła teatru wynika przede wszystkim z faktu, że sprawy człowieka ukazane są tu za pośrednictwem żywej istoty. Tworzywem jest tu, „ja” psychiczne i, „ja” fizyczne aktora. Aktor musi przecież pokazać nie tylko życie ciała ludzkiego, ale także ducha ludzkiego. Dla widza najważniejsze jest właśnie to, że budowanie osobowości na scenie odbywa się za pośrednictwem żywego człowieka. A przy tym ten żywy człowiek ma niejako dwoistą naturę. W teatrze mamy bowiem do czynienia z „podwójnym istnieniem” aktora: jest on jednocześnie i konkretną jednostką, i osobą dramatu, którą prezentuje na scenie. A więc zarazem sobą i konkretnym bohaterem.



Znakomity polski aktor, reżyser i pedagog Juliusz Osterwa (1885–1947) wyznawał: „Nie może być w roli ani jednego zdania, ani jednej myśli, która nie byłaby moją własnością. Wszystkie zdania z roli są wypowiedzeniem mojej najgłębszej wiary. W momencie przedstawienia moja wiara jest pełna”.



Bank słów do tekstu: tworzywo – материал; osobowość – індивідуальність; jednostka – особа; prezentacja – презентація; znakomity – знаменитий; własność – власність; wyznawać – визнавати; przedstawienie – вистава.

Związki wyrazowe: duch ludzki – людський дух; dwoista natura – двоїста натура; „podwójne istnienie” aktora – „подвійне існування” актора; wiara jest pełna – цілковита, повна віра.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Wyznacz typ i styl podanego wyżej tekstu. Dlaczego aktor jest „*koncertem na człowieka*”? Z czego wynika niezwykła siła teatru? Znajdź w tekście zdania z mową niezależną i przeczytaj je. Wyjaśnij znaki interpunkcyjne.



Praca w grupach.



A. Wypisz z tekstu przykłady dwóch wyrażzeń i podkreśl w nich wyraz nadrzędny i podrzędny. **B.** Zapisz do zeszytu ostatnie zdanie tekstu. Podkreśl w nim odmienne części mowy. **C.** Znajdź i wypisz z tekstu przysłowki.



Wiem więcej

Gdański Teatr Szekspirowski (GTS) to jedyny teatr szekspirowski w Polsce, położony w Śródmieściu. Budowa jego trwała od 2011 r., a ceremonia otwarcia miała miejsce 19 września 2014 r. Autorem projektu jest Włoch – Renato Rizzi. Drewniane wnętrze budynku umieszczono

w ciężkiej ceglanej bryle. Teatr ma powierzchnię ponad 12 tys. m² i może pomieścić do 600 osób. Otwierany w 3 minuty dach umożliwia pokazywanie spektakli przy świetle dziennym pod gołym niebem. Gdański Teatr Szekspirowski stał się wizytówką miasta Gdańska, regionu i kraju (wg <http://teatrszekspirowski.pl/ru/>).



Gdański Teatr Szekspirowski,
fot. D. Linkowskiego



121. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Wyrazy złożone

Wyrazy pochodne, które powstały od dwóch wyrazów podstawowych i zawierają dwie podstawy słotwórcze, nazywamy **wyrazami złożonymi**. Wyrazy złożone mają różną budowę:

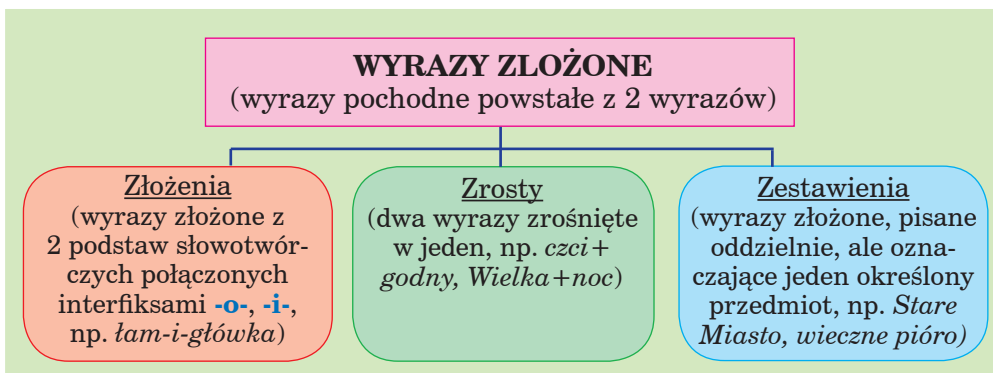
1) w **złożeniach** obie podstawy są połączone za pomocą interfiksów **-o-** lub **-i-**, np. *tragediopisarz*, *wyrwidąb*;

2) w **zrostach** jeden z członów jest zależny składniowo od drugiego, z którym łączy się w związku zgody lub rządu, np. *Rzeczpospolita*, *Białystok*, *wiarygodny*. Człony zrostów zachowują względną samodzielność, jeśli występują w związku zgody, przeważnie oba się odmieniają, np. *Białegostoku*, *Białemustokowi* itd.;

3) w **zestawieniach** połączenia dwóch wyrazów, które są nazwą jednego przedmiotu, piszą się oddzielnie, np. *Zielona Góra*, *teatr lalek*. Jeśli zestawienie tworzą dwa równorzędne znaczeniowo człony zapiszemy je z łącznikiem, np. *Bielsko-Biała*.



122. Obejrzyj tabelę. Objasnij budowę wyrazów złożonych: *Bogumił*, *Biała Podlaska*, *Boże Narodzenie*, *deskorolka*, *herod-baba*.





123. Wpisz wyrazy w odpowiednie kolumny tabeli.

Choreograf, baletmistrz, jednoaktówka, aktor komiczny, monodramat, budka suflera, scenografia, tragikomedia, zmartwychwstanie, teatr aktorski, komediodramat, rodzaje literackie, kabaret literacki, dramatopisarz.

Złożenia	Zrosty	Zestawienia
----------	--------	-------------



124. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na poprawną wymowę i intonację.



Teatr Wielki (obecnie Opera Narodowa) w Warszawie

Stanisław Baliński

Wieczór w Teatrze Wielkim

Gdy zegar na Ratuszu o ósmej wieczorem
 Wydzwania melodyjnie przedstawienia porę,
 Widzę Plac Teatralny, oświetlony falą
 Lamp owianych jesienią, jak pożółkły salon,
 Słyszę turkot dorożek i dzwonki tramwajów,
 I głos chłopców, co we drzwiach afisze sprzedają,
 i oczy od Ratusza ku filarom zwracam
 I jak cień tam wyrastam, i jak cień powracam.
 Już późno. Już się spóźnię.
 Już biegnę ostatni.
 Rzucam szatniarce w biegu stare palto w szatni.
 Już światła pogaszone. Opera zaczęła.
 Myślałem, że zapomniał. Ale wciąż pamiętam.
 Ktoś śpiewa w mroku arię.
 Pachną żółtkłe plusze
 i pył od sceny płynie, wirując w ciemności.
 Chcę słuchać. Lecz nie mogę.
 Lecz wspominać muszę
 Na poddaszach melodii wśród kurzów młodości. (...)
 Miły Teatrze Wielki, domowy teatrze,
 Gdzie są filary twoje, tak pogodne zawsze?

Gdzie schody staroświeckie i złożone rampy,
 Oświetlone poezją secesyjnej lampy?
 Gdzie fotele pluszowe i barwne afisze,
 I półmrok, w którym skrzypiec strojenie wciąż słyszę,
 I kurtyna z maskami, które kryły lico
 Jakichś bóstw, co na zawsze będą tajemnicą.
 Chodzę po twoich zgliszczach, przystaję, wspominam,
 Grzebię się wśród popiołów, szukam po ruinach...
 Wiatr nad nami kołysze namiętnie i dziko,
 I opada powoli, jak szloch... Płacz, muzyko!



Bank słówek do tekstu: **filar** – стовп; **poddasze** – мансарда; **pogodny** – погожий; **staroświecki** – старосвітський; **półmrok** – півтемрява; **zgliszcze** – пожарище; **grzebać się** – ритися; **namiętnie** – з запалом; **szloch** – плач.

Związki wyrazowe: **pożółkły salon** – жовтавий салон; **turkot dorożek** – гуркіт карет; **zżółkłe plusze** – пожовтілий плюш; **kurz młodości** – курява молодості; **złożona lampa** – позолочена лампа.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Kim jest bohater liryczny wiersza? Gdzie on w młodości lubił spędzać wieczory? Jak zmienił się teatr? Jakie epitety charakteryzują schody, rampy, lampy, fotele, afisze? Wskaż nastrój panujący w utworze.



A. Wypisz z wiersza przykłady środków stylistycznych (epitety, porównania, metafory). **B.** Zapisz ostatnie cztery wersy. Podkreśl główne części

zdania.  **Wyjaśnij pisownię znaków interpunkcyjnych. C.** Wypisz z utworu

różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi.  **Wyjaśnij pisownię znaków interpunkcyjnych.**



Wiem więcej

Stanisław Baliński (1899–1984) to poeta, prozaik, eseista. Ukończył studia polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim, teorię i kompozycję muzyki w Wyższej Szkole Muzycznej. W latach 1922–1937 pracował w dyplomacji. W 1939–1940 Baliński działał w Ministerstwie Informacji i Dokumentacji rządu emigracyjnego w Paryżu, od 1940 do 1945 roku pracował w polskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych w Londynie. Autor zbiorów wierszy: „Wieczór na Wschodzie” (1928), „Tamten brzeg nocy” (1942), „Wiersze zebrane” (1948) (wg encyklopedii „WIEM”).





125. Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



klaun – клоун, блазень
marionetka – маріонетка
farsa – фарс
próba – репетиція
scenografia – сценографія
sjuzet, siuzet – сюжет
didaskalia – ремарка (авторська примітка в тексті п'єси)

koryfeusz, koryfej – корифей
libretto – лібрето
premiera – прем'єра
sufler – суфлер
scenariusz – сценарій
rekwizyt – реkwizит



126. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Skrótowce

Skrótowce to wyrazy powstałe ze skrótów wyrazowych, np. PKP [pekape] (Polskie Koleje Państwowe). Skrótownice tworzy się przede wszystkim ze skrótów nazw instytucji, urzędów, przedsiębiorstw i organizacji, również od skrótów wyrazów pospolitych, np. *żelbet* od *żelazobeton*.

Ze względu na budowę dzielimy skrótowce na: 1) **literowce**, które powstają przez kolejne wymawianie nazw liter skrótu, np. ONZ [oenzet] – *Organizacja Narodów Zjednoczonych*; 2) **grupowce**, które powstają przez kolejne wymawianie pierwszych grup głosek (najczęściej sylab) skracanych wyrazów wchodzących w skład kilkuwyrazowej nazwy, np. *Polfa* – *Polska Farmacja*; 3) **skrótownice mieszane**, które powstają przez połączenie różnych sposobów odczytywania skrótów nazw, np. skrót CPLiA [cepelia] – *Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego*; najpierw wymawiamy nazwy pierwszych liter skrótu (*ce*, *pe*), a następnie kolejno głoski oznaczone literami *l*, *i*, *a*.



127. 1) Pogrupuj skrótowce: **GUS** – *Główny Urząd Statystyczny*, **Pafawag** – *Państwowa Fabryka Wagonów*, **NBP** – *Narodowy Bank Polski*, **AGD** [agd] – *artykuły gospodarstwa domowego*, **RP** [czytaj: er-pe] – *Rzeczpospolita Polska*, **ZHP** – *Związek Harcerstwa Polskiego*, **PAN** – *Polska Akademia Nauk*, **PKS** – *Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej*, **PZMot** [czytaj: pe-zet-mot] – *Polski Związek Motorowy*. Korzystaj z pomocy nauczyciela.

a) literowce

b) grupowce

c) mieszane

2) Uzupełnij skrótowcami (nie stosuj pełnej nazwy skrótowca).

Dzisiaj listonosz przyniósł pismo z (ZUS). Mamy pojutrze spotkanie w (DKF). Wielu dzieci zostało uratowanych dzięki (GOPR).



128. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek. Skomentuj jego treść na podstawie pytań.

Lucyna Legut

Opowieść z życia aktora

Uwielbiałam chodzić z mamą do teatru. Nawet wolno mi było siedzieć na widowni podczas próby na scenie. Siedziałam na końcu sali, skąd wszystko świetnie widać i słyszać.

Czasami wolałam posiedzieć w bufecie teatralnym, dzięki temu posłyszałam zabawną historię. Opowiadał ją pewien aktor, którego wszyscy w teatrze nazywali profesorem.

– Pamiętacie Gazdeczkę? – zwrócił się profesor do obecnych. Nikt nie pamiętał, więc profesor wyjaśnił: – Nazywaliśmy go Psem, bo dwa zęby miał wystające jak kły psa. Artystą był takim sobie, ale lubił zarobić. Aż tu jednego razu trafiła mu się strasznie „tłusta” impreza, święty Mikołaj dla dzieci stoczniovców, z zarobkiem, o jakim nie mógł nawet nigdy marzyć.

Ale w tym samym czasie był umówiony z pewną szkołą, w której ciągle występował. Więc Pies dopadł mnie, i błagał, żebym go zastąpił i był świętym Mikołajem w tej szkole. Tylko jeden raz! Nie chciałem się zgodzić, ale on mi zagroził zerwaniem przyjaźni, a prócz tego tłumaczył mi tak: „To nie jest nic trudnego! Wkładasz na siebie kostium świętego Mikołaja, mówisz kilka wierszyków, które każdy aktor zna, potem wręczasz podarki i bierzesz forszę, i jeszcze napiszą dziękczynny list do teatru, że raczyłeś uświetnić swoją osobą tak znakomitą imprezę”.

Nie chciałem się zgodzić i tłumaczyłem mu: „Człowieku, zrozum, ja nigdy nie grałem Mikołaja!” Wtedy Pies zezłościł się i wrzasnął: „Nie bądź taki! Cała szkoła czeka na Mikołaja! Worki prezentów przygotowane! Chcesz, żeby przez ciebie dzieciaki nie miały żadnej radości?” Pojęcia nie miałem, co zrobić. Liczyłem na cud. Może w ostatniej chwili coś mi przyjdzie do głowy... W każdym razie nie było innego wyjścia, więc powlokłem się do tej szkoły. Już za progiem oczekiwały mnie dwie zdenerwowane damy, straszne! Wyglądały jak postacie z ilustracji Adamsa; długie, czarne, niesamowite! Może z tego strachu takie mi się wydawały? Te „rysunki Adamsa” powlokły mnie krętymi schodami na pięterko. Przechyliłem się przez balustradę i zobaczyłem w dole ogromną salę gimnastyczną, chwilowo jeszcze pustą. Na środku stał ozdobny tron



dla świętego Mikołaja. Powiem wam, że zadrzałem na widok miejsca mojej kaźni. Cały czas kłębiły się we mnie myśli: „Co mam zrobić jako święty Mikołaj, bo że coś niezwykłego trzeba zrobić, to rzecz pewna. Być tylko zwykłym Mikołajem każda łajza by potrafiła, a ja w końcu uważam się za artystę”. Przebrałem się w kostium świętego i właściwie byłem gotowy na wszystko, tylko jeszcze nie wiedziałem na co. Wtedy wróciły „rysunki Adamsa”. „Adams” z czarną, postrzępioną grzywką zapytał, czy oprócz tronu, który już jest, święty Mikołaj życzy sobie czegoś jeszcze. Drugi „Adams”, z cienkim, długim nosem i w okularach z bardzo grubymi szklami, dodał: „Może pan mieć wszystko, cokolwiek przyda się dla urozmaicenia imprezy”. Nie wiem, jaki diabeł mnie podkusił, żeby powiedzieć: „Potrzebny mi jest żywy kot!”. „Kot będzie za chwilę. Czy coś jeszcze?”.

„Nie. Tylko kot”. Już mi pewien pomysł zaczynał chodzić po głowie... W bardzo krótkim czasie przytaszczyły tłustego, czarnego kota. „Teraz proszę mnie zostawić samego – poprosiłem. – Najlepiej, jeżeli panie zejdą do dzieci. Za pięć minut rozpoczynamy imprezę”.

Władowałem kota do worka, zawiązałem mocno, aby bestia się nie wyrwała, zarzuciłem worek na plecy, wybiegłem z pokoiku i nie zastanawiając się wiele, dosiadłem poręczy schodów, po której zjechałem w dół, oczywiście koziołkując przy upadku. Powiem wam, czterdzieści pięć minut trwało uspokajanie dzieciaków, tak im się ten numer podobał! Worek z kotem postawiłem obok, a sam wskoczyłem na tron i odstawiłem kilka wierszyków Brzechwy. Jak już wyczerpałem repertuar Brzechwy, to złapałem worek i krzyknąłem: „A teraz! Moi kochani! Worek z prezentami od Mikołaja!” – i wypuściłem kota. Tym razem uspokajanie oszalałej ze szczęścia dziatwy trwało jeszcze dłużej.

Na koniec pozostało już tylko wywoływanie nazwisk i rozdawanie podarków. Impreza trwała trzy godziny, a normalnie taką rzecz odwała się w pół godziny. Byłem niesamowicie dumny, kiedy kroczyłem do pokoiku na górze, gdzie miałem odebrać wynagrodzenie. Nie uwierzycie, co się stało... „Czy pan wie, co pan zrobił?!? – zachłysnął się z oburzenia „pierwszy Adams”. – Pan zbeczcześcił postać świętego Mikołaja!” „Święty Mikołaj zjeżdżający po poręczy i wypuszczający z worka kota! Jak to wpłynie na morale młodzieży? Oczywiście o wynagrodzeniu za taki skandal nie może być mowy! Przecież to całkowity upadek kultury! Długo będziemy musieli nadrabiać te straty!”.

– I tak to się skończyło – westchnął profesor. – Nie wiem jak kto, ale ja uważam, że w pracy aktora potrzebny jest zapal i inwencja.

Akurat kiedy skończył opowiadać, moja mama zeszła ze sceny, bo była przerwa w próbie. Zapytała, czy się nie nudzę. Jak mogłam się nudzić? Teatr to absolutnie najbardziej niezwykle miejsce na świecie! (wg „*Miłość trzynastolatki*”).



Bank słówek do tekstu: **uwielbiać** – обожнювати; **posłyszeć** – почути; **stoczniovcy** – суднобудівники; **dopadać** – добігати; **błagać** – благати; **zezłościć się** – розсердитися; **wrzasać** – крикнути; **powłóczyć się** – поплентатися; **zadrzeć** – задрижати; **niezwykły** – незвичайний; **łajza** – презирл. про брудну, занедбану людину; *розм.* недотепа, волоцюга; **urozmaicenie** – урізноманітнення; **westchnąć** – зітхнути; **bezczęścić** – безчестити, зневажати щось; **morale** – тут у значенні: цінності; **zapał** – завзяття; **inwencja** – винахідливість.

Związki wyrazowe: **bufet teatralny** – театральний буфет; **zabawna historia** – смішна, кумедна історія; **kły psa** – ікла собаки; **lubił zarobić** – любив заробляти гроші; **trafiła się strasznie „tłusta” impreza** – підвернувся добре оплачуваний виступ; **zagroził zerwaniem przyjaźni** – погрожував розірвати дружбу; **bierzesz forszę** – *розм.* береш гроші; **dziękczynny list** – лист-подяка; **kłębiły się myśli** – роїлися думки; **znakomita impreza** – чудовий захід; **liczyłem na cud** – розраховував на диво; **zdeenerwowane damy** – схвильовані жінки; **rzecz pewna** – ясна річ; **ilustracje Adamsa** – ілюстрації Ніла Адамса, американського художника коміксів; **postrzępiona grzywka** – обтріпаний чубчик; **jaki diabeł mnie podkusił** – який диявол мене спокусив; **niesamowicie dumny** – неймовірно гордий; **upadek kultury** – занепад культури; **nadrabiać straty** – надолужувати втрати; **czy się nie nudzę** – чи мені не нудно.



Neal Adams, Iron Man



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Dlaczego bohaterka uwielbiała chodzić z mamą do teatru? Jakie poglądy wygłasza profesor na temat pracy aktora? Przeczytaj opowieść profesora. Dlaczego miał nieudany występ? Czemu dzieciom spodobał się Mikołaj w wykonaniu profesora? Czy zgadzasz się z autorką, że „Teatr to absolutnie najbardziej niezwykle miejsce na świecie!”? Wyjaśnij, co oznacza frazeologizm *chodzić komuś po głowie*.



Dopisz po trzy wyrazy pokrewne do podanych słów: aktor, scena, teatr.



W podanych wyrazach wydziel podstawę słowotwórczą i formant.

Zgodzić, pięterko, przygotować, zagrozić, wierszyk, wynagrodzenie, pokoik.



Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy z banku słówek do tekstu. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



129. Przeczytaj głośno wiersz, zwracając uwagę na odpowiednią intonację.

Wisława Szymborska

Wrażenia z teatru

Najważniejszy w tragedii jest dla mnie akt szósty:
zmartwychwstawanie z pobjawisk sceny,
poprawianie peruk, szatek,
wrywanie noża z piersi,
zdejmowanie pętli z szyi,
ustawianie się w rzędzie pomiędzy żywymi
twarzą do publiczności.
Ukłony pojedyncze i zbiorowe;
Biała dłoń na ranie serca,
Dyganie samobójczyni,
Kiwanie ściętej głowy.
Ukłony parzyste:
Wściekłość podaje ramię łagodności,
Ofiara patrzy błogo w oczy kata,
Buntownik bez urazy stąpa przy boku tyrana.
Deptanie wieczności noskiem złotego trzewiczka.
Rozpędzanie morałów rondem kapelusza.
Niepoprawna gotowość rozpoczęcia od jutra na nowo.

Wejście gęsiego zmarłych dużo wcześniej,
Bo w akcie trzecim,
czwartym oraz pomiędzy aktami.
Cudowny powrót zaginionych bez wieści.
Myśl, że za kulisami czekali cierpliwie,
Nie zdejmując kostiumu,
Nie zmywając szminki,
Wzrusza mnie bardziej niż tyrady tragedii.
Ale naprawdę podniosłe jest
Opadanie kurtyny
I to, co widać jeszcze w niskiej szparze:
Tu oto jedna ręka po kwiat śpiesznie sięga,
Tam druga chwyta opuszczony miecz.
Dopiero wtedy trzecia, niewidzialna,
Spełnia swoją powinność:
Ściska mnie za gardło.
Błogo – z zadowoleniem, przyjemnością.
Tyrada – długie przemówienie,
Zwykle o podniosłym charakterze.



Dorota Kuduk jako Ofelia oraz
Krzysztof Kwiatkowski jako
Hamlet w spektaklu „Hamlet”,
Krakowski Teatr Scena STU,
2012 r., fot. J. Bednarczyka



Bank słówek do tekstu: **wrażenia** – враження; **parzysty** – парний; **wściekłość** – злоба; **łagodność** – лагідність; **buntownik** – бунтівник; **rozpędzanie** – розгін; **szminka** – губна помада; **podniośle** – урочисто; **szpara** – шпара, щілина; **powinność** – обов'язок; **błogo** – блаженно; **tyrada** – тирада, довга промова, зазвичай піднесеного характеру.

Związki wyrazowe: **pobojowisko sceny** – поле бою на scenі; **poprawianie peruk** – поправлення перук; **wyrywanie noża** – виривання ножа; **dyganie samobójczyni** – реверанс самовбивці; **ścięta głowa** – відрубана голова; **bez urazy** – не ображаючись; **opadanie kurtyny** – опускання театральної завіси.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Wyjaśnij tytuł wiersza. Co dla podmiotu lirycznego oznacza akt szósty? Jakie uczucia towarzyszyły bohaterce w teatrze? Jak zachowują się aktorzy podczas spektaklu i po nim?



Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy z banku słówek do tekstu. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



130. Ustal, jak utworzono podane rzeczowniki, od jakich części mowy.

Poprawianie, wyrywanie, zdejmowanie, ustawianie się, kiwanie, opadanie.



131. 1) Do poniższych wyrazów dopisz wyraz podstawowy, oddziel formant od podstawy słowotwórczej i nazwij ten formant.

Wyraz podstawowy	Wyraz pochodny	Formant	Nazwa formantu
	szatki		
	publiczność		
	przemówienie		
	łagodność		
	buntować		
	trzewiczek		

2) Podkreśl rdzeń i wypisz jego oboczności.

Kwiaty, kwiaciarnia, kwiatowy; gęś, gąska, gęsiego; las, leśny, leśnik; lód, lodowa, lodziarka; ręka, rączka, ręczny; charakter, charakterze, charakterystyczny.



132. Przeczytaj dialog. Zwróć uwagę na zwroty propozycji, zgody i odmowy.

– Marto, Janku, mam propozycję dla was na dzisiejszy wieczór. W sali koncertowej, o osiemnastej, będą występować znani śpiewacy. Czy macie ochotę zobaczyć występy?

– Owszem, czemu nie? – Z przyjemnością pójdziemy. No, ja nie mam nic przeciwko. A ty, Janku?

– Wiesz, nie bardzo mam ochotę. Może innym razem. Wolałbym raczej pójść do kina.

– A ja chętnie skorzystam z propozycji.



133. Praca z kolegą. Na podaną propozycję możesz zgodzić się lub odmówić.

– Chodźmy do teatru.

– Niestety, nie mogę. Mam dużo pracy.

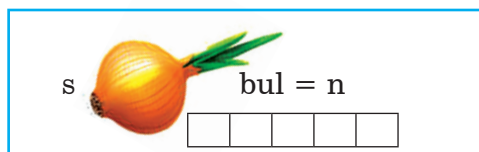
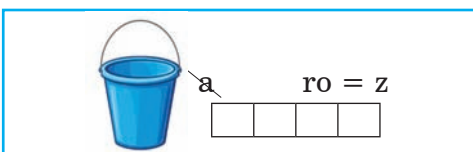
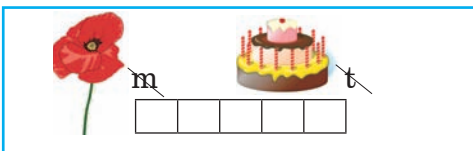
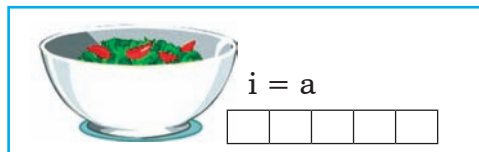
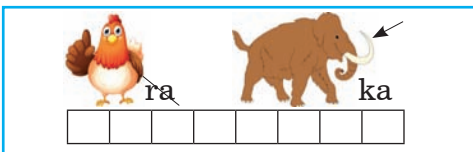
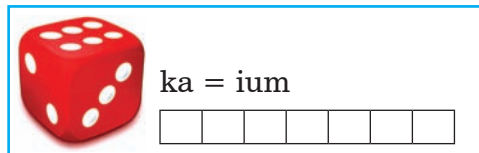
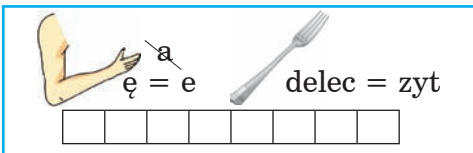
lub:

– Dobrze, chodźmy, a co grają?

1. Idziesz z nami na spacer do parku? 2. Chciałbyś zobaczyć wystawę malarstwa polskiego? 3. Zapraszam cię na małe przyjęcie z okazji moich urodzin. 4. Pójdziemy dzisiaj do filharmonii?



134. Odgadnij rebusy, związane z teatrem.



TEMAT 7. FILM – MAGIA EKРАНU. WYPOWIEDŹ USTNA I PISEMNA



135. Posłuchaj tekstu, odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.

Janina Brzechwa

Kim jest ten człowiek?

Jeżeli ktokolwiek z Was był choć raz na planie filmowym, rozświetlonym reflektorami, zabudowanym elementami dekoracji, otoczonym tłumem ciekawskich, widział biegających tam ludzi, aktorów – zauważył z pewnością, że ktoś tym kieruje. Kim jest ten człowiek?

Kim jest **reżyser filmu**, który jak czarodziej zamienia chaos w ład, realną rzeczywistość w filmową baśń? Jedni uważają go za dyrektora olbrzymiego przedsiębiorstwa, który kieruje ludźmi, rozdziela zadania i kontroluje ich wykonanie. Inni porównują go do dyrygenta wielkiej orkiestry, w której każdy muzyk gra swoją partię. W każdym z tych porównań jest jakaś część prawdy.

Realizacja filmu składa się z kilku etapów. Pierwszy etap to narodziny pomysłu filmu. Reżyser korzysta z istniejącego materiału literackiego (książki) lub gotowego scenariusza, albo pisze scenariusz sam. Powstaje zamysł artystyczny przełożenia materiału literackiego na język sztuki obrazowej, czyli film. Rodzi się wizja plastyczna, projekty scenerii, kostiumów itp. Organizuje się grupa artystów, którzy będą współpracować z reżyserem przy realizacji filmu. **Operator** odpowiadać będzie za przeniesienie artystycznej wizji reżysera na taśmę filmową, **scenograf** zajmie się projektem dekoracji, wyborem miejsc, w których rozgrywać się będą filmowe przygody, **kostiumolog** według wskazań reżysera zaprojektuje kostiumy dla filmowych bohaterów, **charakteryzator** podkreśli różnymi środkami charakterystyczne cechy postaci. Wreszcie zaprosi

reżyser również do współpracy **kompozytora**, który skomponuje odpowiednią muzykę. Z przedstawionych przez nich propozycji reżyser wybiera wariant najbliższy jego wizji, ponieważ tylko on widzi w wyobraźni cały film.

Następny etap – to zdjęcia. Tu reżyser najpełniej wypowiada się jako twórca, or-



Scena poloneza z filmu „Pan Tadeusz” Andrzeja Wajdy, 1999 r., fot. J. Turczyk



ganizator i koordynator. Powołuje do życia (słowem: kamera!) coś, co zaistnieje tylko raz zarejestrowane na taśmie filmowej.

Ostatnim etapem jest okres montażu i udźwiękowienia. Tu reżyser jest czarodziejem i magikiem. To on wybiera z wielu możliwości ułożenia scen tę jedną, która najlepiej pozwoli przekazać jego myśli widzom (fragment książki „Pan Kleks na ekranie”).



Bank słówek do tekstu: operator – оператор; kostiumolog – костюмер; kompozytor – композитор; zamierzać – задумувати; zauważyć – зауважити; czarodziej – чарівник; magik – фокусник; olbrzymi – велетенський; przedsiębiorstwo – підприємство; rozgrywać się – розігруватися; skomponować – створити; wyobraźnia – уява; kamera! – тут у значенні: „мотор!”.

Związki wyrazowe: plan filmowy – кінематографічний план; tłum ciekawskich – натовп цікавих; rozdzielać zadania – розподіляти завдання; cząstka prawdy – доля правди; artystyczna wizja – художнє бачення.



kinematografia – кінематографія
festiwal filmowy – кінофестиваль
seriale telewizyjne – телесеріали
film – фільм
film animowany – анімація, анімаційне кіно,
zast. мультиплікація, мультиплікаційне кіно
kino cyfrowe – цифрове кіно
film 3D, film trójwymiarowy – 3D-кіно
dubbing – дублювання, дубльований переклад, дубляж
taśma filmowa – кіноплівка
napisy dialogowe – субтитри
aktor głosowy – актор озвучування
cameo, rola gościnna – камео
producent filmowy – продюсер
charakteryzator – візажист
udźwiękować – озвучити



Pytania i polecenia do tekstu.



Dlaczego autorka tekstu nazywa reżysera czarodziejem i magikiem?



Znajdź w tekście wyróżnione nazwy zawodów i przeczytaj, czym się zajmują ci ludzie?



Na co zwracasz uwagę, oglądając film: na grę aktorów, muzykę czy inne elementy? Wymień je i wyjaśnij, dlaczego – według ciebie – są one istotne? Jakie korzyści daje człowiekowi obcowanie z kinem? Uzasadnij pisemnie swoją odpowiedź.



Dokonaj analizy słowotwórczej podanych wyrazów, wskaż podstawę słowotwórczą, wyraz podstawowy, formant.

Otoczyć, czarodziej, przekazać, drewniany, cząstka, narodziny, współpracować.



Od podanych czasowników utwórz wyrazy pochodne, dodając właściwy przedrostek: **za-**, **roz-**, **prze-** lub **u-**.

Projektować, prosić, istnieć, rejestrować, budować, dzielić, nosić.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.  Ułóż dialog z wykorzystaniem 4–5 wyrazów.



136. Uzupełnij według wzoru i wpisz do zeszytu.

Wzór: Bibliotekarz – (o) bibliotekarze.

Operator – _____, scenograf – _____, kostiumolog – _____, kompozytor – _____, magik – _____, lotnik – _____, hutnik – _____, inżynier – _____, kelner – _____, redaktor – _____, reżyser – _____.



137. Przepisz podane zdania, zastępując czasowniki niedokonane dokonanymi.

Nadciągały obłoki. Zaczynało padać. Wszyscy przyspieszali kroku. Szliśmy do domu. Odrabialiśmy lekcję w ciągu godziny. Burza się kończy. Zdecydowaliśmy iść do kina na nowy film.



138. Wypisz ze zdań rzeczowniki wraz z przymiotnikami. Określ ich przypadek, liczbę, rodzaj.

Byłem na planie filmowym. Aktorzy przemieniają się w postacie filmowe, drewniana dekoracja ożywa. Reżyser zmienia rzeczywistość w filmową baśń. Reżysera uważają za dyrektora olbrzymiego przedsiębiorstwa. Inni porównują go do dyrygenta wielkiej orkiestry. Reżyser korzysta z istniejącego materiału literackiego. Powstaje zamysł artystyczny. Rodzi się wizja plastyczna. Operator odpowiadać będzie za przeniesienie artystycznej wizji reżysera na taśmę filmową. Kostiumolog według wskazań reżysera projektuje kostiumy dla filmowych bohaterów.



Wiem więcej

Film to utwór audiowizualny, składający się ze scen, które z kolei mają jedno lub więcej (do kilkudziesięciu) ujęć. Pierwotnie filmy wyświetlano w kinach, współcześnie również w telewizji i za pomocą innych urządzeń, takich jak magnetowidy, odtwarzacz DVD, blu-ray.



Bank słówek do tekstu: magnetowid – відео-магнітофон; odtwarzacz DVD – DVD (ді-ві-ді, англ. *Digital Versatile Disc* – цифровий багатоцільовий диск; англ. *Digital Video Disc* – цифровий відеодиск, розроблений у 1995 р.; носій інформації у вигляді диска, що зберігає більше інформації за рахунок використання лазера з меншою довжиною хвилі, ніж для звичайних компакт-дисків); **blu-ray** – blu-ray disc або BD (від англ. *blue ray* – блакитний промінь і *disc* – диск; оптичний диск, що використовується для зберігання відео високої чіткості та даних з підвищеною щільністю).



Пłyta blu-ray firmy Sony o pojemności 200 GB



139. Posłuchaj wiersza. Spróbuj go zrozumieć, wykorzystaj podane niżej wyrazy.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Małe kina



Najlepsze to małe kina
w rozterce i w udręce,
z krzesłami rozścielanymi
pluszem czerwonym jak serce.

Na dworze jeszcze widno,
a już się lampa kołysze
i cienie meandrem bieżną
nad zwiastującym afiszem.

Chłopcy się drą wniebogłoso
w promieniach sztucznego
światła,
sprzedają papierosy,
irysy i sznurowadła.

O, już się wieczór zaczyna!
Księżyc wyciąga ręce.

Najlepsze te małe kina
w rozterce i w udręce.

Kasjerka ma loki spadziste,
króluje w budce złocistej,
więc bierzesz bilet i wchodzisz
w ciemność, gdzie śpiewa film:

szeleszczą gaje kinowe,
nareszcie inne, palmowe,
a po chodniku bezkresnym
snuje się srebrny dym.

Jak tu miło się wtulić,
deszcz, zawieruchę przeczekać
i nic, i nic nie mówić,
i trwać, i nie uciekać.

Srebrzysta struga płynie
przez umęczone serce.
Drzemiesz w tym małym kinie
jak list miłosny w kopercie:

„Ty moje śliczne śliczności!
Znów się do łóżka sam kładę.
Na jakimż spotkam cię moście?
Twój Pluszowy niedźwiadek”.

Wychodzisz zatumaniony,
zasnuty, zaginiony,
przez wietrzna peryferie
wędrujesz i myślisz, że

najlepsze te małe kina,
gdzie wszystko się zapomina;
że to gospoda ubogich,
którym dzień spłynął źle.



Bank słówek do tekstu: zwiastujący – той, що сповіщає; sznurowadła – шнурки; kasjerka – касир; królować – панувати.



rozterka – душевний розлад
bezkresy – безмежний

udręka – страждання
zatumaniiony – затуманений

Związki wyrazowe: cienie meandrem biegną – тіні біжать, як вигин русла річки; drąwniebogłosość – кричать на повний голос; srebrzysta struga – sріблястий струминець; umęczone serce – змучене серце; gospoda uboga – бідний двір; dzień spłynął źle – день пройшов погано.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jak się czuje autor wiersza? Co się z nim dzieje, kiedy zaczyna się film? Jak długo trwa magia kinowego obrazu? Dlaczego po kinie znikają kłopoty, niezadowolone sprawy, smutki? Co znaczy kino dla „ubogich, którym dzień spłynął źle”?



Znajdź przenieś i porównania w wierszu. Zapisz odpowiedzi w taki sposób, aby powstał tekst.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. Ułóż i zapisz 1–2 zdania z wykorzystaniem podanych wyrazów.



Wiem więcej

Chronofotografia to rejestrowanie fotograficzne kolejnych faz (ruchu, procesu itp.) na następujących po sobie zdjęciach, przy zachowaniu jednakowych odstępów czasu pomiędzy nimi. Wynalazek chronofotografii doprowadził z czasem do powstania **kinematografii**. Uznano, że film może być poj-



mowany jako dzieło sztuki. Dziś to chyba najbardziej lubiana rozrywka, bo nie potrafimy wyobrazić sobie współczesnej kultury bez filmów (wg *M. Chmiel, W. Herman, Z. Pomirskiej, P. Doroszewskiego*).



140. Przeczytaj tekst.



Cyrk Staniewskich w Warszawie (działał od 1882 do 1939 r.)

Helena Duninówna

Największe wydarzenie mojego dzieciństwa

Jednym z najsilniejszych wrażeń, jakich mi cyrk warszawski przy ulicy Ordynackiej dostarczył, było najzupełniej nieoczekiwane, nie przeczuwane nawet zetknięcie się z... „chronofotografem”!

Wiadomością, że idziemy do cyrku ucieszyłam się jak zawsze, ale zdziwiłam się trochę, że tatuś kupił zawczasu bilety. Zwykle chodziliśmy z mamą, często w towarzystwie znajomych dzieci. Tym razem zebrało się całe duże towarzystwo, które zajęło dwie sąsiadujące ze sobą łoże. Pierwsza część programu, aż do przerwy przeminęła normalnie, najpewniej działało się na arenie to, co zawsze: żonglerze, muzykalkni klowni, tresowane pieski, jakaś akrobacja.

Gdy na sygnał kończącej się przerwy wróciliśmy do łoży, panował na arenie półmrok. Tym razem nie rozjaśniano, tak jak zwykle, widowni. W pewnej chwili zapanowała zupełna ciemność. Orkiestra zaczęła grać jakoś dziwnie, cicho i tajemniczo. Nagle w tej ciemności zafalowało przede mną morze, że zobaczyłam szeroki płat nadbrzeżnego piasku, na który wpływały pokryte białą pianką falki. To morze żywe, ruchliwe, migocące w słońcu – zdawało się bliskie, realne, najprawdziwsze. Na piasek wybiegło kilkoro dzieci. Biegły normalnie, szybko, trzymając się za ręce. Inne próbowały wśród śmiechów



Rafał Olbiński,
„Ale kino!”, plakat
na Festiwal filmów
dla dzieci, 1999 r.

dotknąć małą, bosą stopą wody, tak jak my to nieraz robimy. I nagle to wszystko – ruchliwe, żywe – zniknęło.

Nim w oszołomieniu moim mogłam się zorientować, co się stało – już wjeżdżał na peron pociąg. Pociąg się zatrzymał. Konduktor otwierał drzwi wagonów. Pamiętam, jak schodziła po stopniach jakaś pani, unosząc pełną falban, spódnicę i jak rękę podawał jej pan z wąsem i bródką. Drzwi się zamknęły, pociąg ruszył. Wszystko to trwało jedną chwilę. A potem – o Boże! Krzyknęłam i zamknęłam oczy. Jakiś wóz bez koni pędził prosto na mnie...

Kiedy odważyłam się spojrzeć, było już widno. Mówiono gorączkowo o ukończonym przed chwilą widowisku. Zdumiewano się. Podziwiano (wg „*Kufer Kasyldy*”).



Bank słówek do tekstu: **zetknięcie się** – зіткнення; **chronofotograf** – хронофотограф (фотографування об’єкту, що рухається, через короткі рівні інтервали часу); **zonglerz** – жонглер; **kłown** – клоун; **akrobacja** – акробатичні вправи; **oszołomienie** – приголомшення; **gorączkowo** – гарячково.



przyjemność – задоволення
przeczuwać – передчувати
zawczasu – заздалегідь
wynalazek – винахід

Związki wyrazowe: **tresowany piasek** – дресирований песок; **zafalowało morze** – море захвилювалося; **bosa stopa** – боса стопа.



Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.



O jakim wynalazku technicznym pisze autorka? Odczytaj zdania opisujące jej przeżycia.



Odszukaj części główne w tekście: **wstęp**, **rozwińcie i zakończenie**.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj. Ułóż i zapisz 1–2 zdania, wykorzystaj podane wyrazy.



141. Wstaw przepuszczone litery, wyjaśnij pisownię wyrazów.

Dru●, w●z, ●ymn, kałama●, me●, sk●wać, podr●ż, ●oryzont, mira●, p●yroda, zegarmist●, s●l, zas●wka, p●ybory, g●ywa, k●ywy, monta●, ●eka, sp●edaż, wa●yć, wyj●eć, poczt●wka, robotnik●w, pi●ro, cz●hno, dru●yna, su●y.



142. Na podstawie podanych przykładów powiedz, jakie są zasady użycia wielkich liter?

- 1) Nazwy dzielnic miast: *Mokotów, Łazienki, Praga, Barbakan*;
- 2) nazwy placów, ulic: *plac Konstytucji, ulica Marszałkowska, aleja Róż*;
- 3) nazwy budowli, parków: *park Jelitkowski, kościół Na Skalce, park Jordana*.



Wiem więcej

Juliusz Machulski (ur. 10 marca 1955 r.) to polski reżyser, producent filmowy, aktor, scenarzysta i dramaturg. Jest synem słynnych polskich aktorów teatralnych, filmowych i telewizyjnych, reżyserów Jana Machulskiego i Haliny Machulskiej. Założyciel Studia Filmowego „Zebra” (1988). Autor wielokrotnie nagradzanych komedii: „Vabank” (1981), „Vabank II, czyli riposta” (1984), „Kingsajz” (1987), „Deja vu” (1990), „Vinci” (2004). W 2014 r. odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.



143. Przeczytaj dialog o tym, jak powstaje dzieło filmowe oczami jego twórców.

Z Juliuszem Machulskim rozmawia Konrad J. Zarębski

– *Proszę zdradzić tajemnicę: jak się w Polsce produkuje filmy?*

Moja pierwsza zasada producencka jest prosta i na ogół się sprawdza. Jeżeli decyduję się wyprodukować jakiś film – jeśli już zaakceptuję temat, bo zazwyczaj to reżyser zgłasza się z tematem i jest autorem scenariusza, a ja muszę rozstrzygnąć, czy ten reżyser sobie z tym poradzi – to staram się mu nie przeszkadzać.

Mój czas nadchodzi, kiedy reżyser przedstawia pierwszą wersję montażową. Bo, moim zdaniem, rola producenta jest ściśle określona: to przede wszystkim dodatkowy mózg w ekipie, decydujący o ostatecznym kształcie filmu. Pozostawiona twórcom swoboda zazwyczaj procentuje: choćby dlatego, że filmu kolegiąlnie wyreżyserować się nie da.

– *A więc producent jako partner...*

Zdecydowanie. Zwłaszcza że sam jestem reżyserem i wiem, co mnie by przeszkadzało. Jeżeli reżyser ma zaufanie do producenta i czuje, że ten chce tylko dobra filmu, łatwiej przychodzi mu zgodzić się na zmiany.

– *Kolejna kategoria producenta: nie przyjaciel, a wróg reżysera...*

– Niestety, jest w naszej kinematografii – nie tylko zresztą w naszej – liczna grupa producentów wytwarzających towar, a nie film, który ewentualnie potem stanie się towarem. Tymczasem trzeba najpierw zrobić film, potem go obejrzeć i zastanowić się, jak umieścić go na rynku (wg „Kino” nr 9, 2004).



Bank słówek do tekstu: **producent** – продюсер фільму (фахівець, який бере безпосередню участь у виробництві проекту, регулює фінансові, адміністративні, технологічні, творчі або юридичні аспекти діяльності якого-небудь проекту); **zaufanie** – довіра; **ewentualnie** – можливо.

Związki wyrazowe: **produkować film** – зняти фільм; **zaakceptować temat** – ухвалити тему; **muszę rozstrzygnąć** – я мушу вирішити; **ściśle określona** – стисло визначена; **dodatkowy mózg w ekipie** – додатковий мозок у групі; **filmu kolegiально wyreżyserować się nie da** – фільм колегіально зняти неможливо; **zgodzić się na zmiany** – погодитися на зміни; **grupa producentów wytwarzających towar** – група продюсерів, що виробляють товар; **umieścić go na rynku** – помістити його на ринку.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Jakiej zasady producenckiej dotrzymuje się reżyser Juliusz Machulski? Jaka jest rola producenta w powstaniu filmu?



Wskaż, w których wyrazach nastąpiło ubezdźwięcznienie lub udźwięcznienie głosek.

Sąsiad, twórca, wyprzedzać, przeszkadzać, wróg, chwila, kładka, nadchodzi, mózg, rozstrzygnąć, prośba, wpływ, podstawa, ćwiczyć, tworzywo, łatwiej.



144. Odmień podane rzeczowniki przez przypadki w lp i lm. Wpisz poprawną formę w wolną kratkę: **producent, ekipa, zdjęcie, reżyser.**

lp	
1. Mianownik	
2. dopełniacz	
3. Celownik	
4. Biernik	
5. Narzędnik	
6. Miejscownik	
7. Wołacz	

lm	
1. Mianownik	
2. Dopełniacz	
3. Celownik	
4. Biernik	
5. Narzędnik	
6. Miejscownik	
7. Wołacz	



145. Przeczytaj wyraźnie wiersz.

Artur Zyskowski

O rodzinie w kinie



Rodzina poszła do kina.
Tam popcornu się nawcina,

Mały synek zje cukierka,
Córka się pobawi w berka.
Pośpi sobie tata trochę.

Mama spyta ciocię Zochę:
„Jakie filmy dzisiaj grają?
Czy w bufecie ciastka mają?”

Wujek jagody przyniesie,
Zerwał je przedwczoraj w lesie.
Babcia wyjmie konfitury.
W kinie lecą same bzdury.
Rodzina się nie przejmuje,
W kinie dobrze imprezuje.

A widzowie są zdziwieni:
„Kto tu wpuścił tych jeleni?”
Po godzinie ich wygnano,
Zakaz wstępu nakazano.
Wyszła więc rodzina z kina
Pochwał za to nie otrzyma.

Żeby im nie było smutno,
Do teatru pójdą jutro.



Bank słówek do tekstu: imprezować – розважатися; pochwała – похвала.

Związki wyrazowe: nawcinać się popcornu – з'їдати попкорн; lecą bzdury – говорять дурниці; nie przejmuje się – не звертає уваги; zakaz wstępu – заборона відвідування.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Dokąd poszła rodzina? Co robili członkowie rodziny w kinie? Dlaczego widzowie zdziwili się? Waszym zdaniem, jak należy zachowywać się w kinie?



Wskaż czasowniki, określ ich czas, osobę, stronę czynną, bierną lub zwrotną, tryb.

Córka się pobawi w berka. Zaśpiewałybyście nam wesołą piosenkę. Przeczytajcie ten tekst uważnie. Rodzina poszła do kina. Kto wpuścił tych jeleni? Do teatru pójdą jutro. Pochwał za to nie otrzyma. Dom budują szybko.



W podanych zdaniach wskaż podmioty i orzeczenia.

Babcia wyjmie konfitury. W kinie jest dobrze. Mały synek zje cukierka. Jutro będzie lepiej. Pośni sobie tata trochę.



146. Wysłuchaj dialogów, określ sytuacje, w jakich można usłyszeć taką rozmowę. Przeczytaj dialogi z podziałem na role.

- 1) – Dzień dobry.
 - Witam, w czym mogę pomóc?
 - Chciałbym kupić dwa bilety na film „W pustyni i puszcy”. Czy to jest dobry film?
 - Oczywiście, polecam. Czy bilety mają być ulgowe?
 - Tak, poproszę dwa.
 - Na którą godzinę mają być bilety?
 - Na 16.00.
 - Proszę. Życzę miłego oglądania.
 - Dziękuję. Do widzenia.
 - Dziękuję również i do zobaczenia.
- 2) – Cześć, Jurku! Przepraszam, że się spóźniłam. Długo czekałam na trolejbus.
 - Nie szkodzi, Kasiu, jednak film już się zaczął.
 - Przykro mi. Tak bardzo chciałabym go obejrzeć!
 - Trudno. Pójdziemy kiedyś innym razem.



Wiem więcej

Janusz Gajos należy do grona najwybitniejszych polskich aktorów teatralnych i filmowych, profesor sztuk teatralnych, fotograf. Urodził się 1939 r. w Dąbrowie Górniczej. Do szkoły teatralnej zdawał czterokrotnie, pracując w Teatrze Lalek w Będzinie pod okiem słynnego reżysera Jana Dormana. Państwową Wyższą Szkołę Filmową Telewizyjną i Teatralną w Łodzi ukończył w roku 1965 jako jeden z najlepszych studentów. Zadebiutował jeszcze w szkole rolą Pietrka w filmie dla dzieci „Panienska z okienka” Marii Kaniewskiej (1964). Otrzymał od Konrada Nałęczkiego propozycję zagrania głównej roli Janka Kosa w serialu „Czterej pancerni i pies” (1966–1970) i stał się jednym z najpopularniejszych aktorów w Polsce. Od tamtej pory pozostaje jednym z najbardziej lubianych i cenionych artystów. Występował na deskach wielu teatrów: Komedii, Polskiego, Kwadratu, Dramatycznego i Powszechnego. W 1998 roku odsłonięto jego gwiazdę w Alei Gwiazd w Łodzi (wg *Culture.pl*).



MORFOLOGIA



Stanisław Żołędź (Stanislaw Zoladz)
(ur. 1952 r. w Ilkowicach koło Tarnowa)

Pochodzący z Polski, mieszkający w Szwecji od 1978 roku malarz S. Żołędź jest laureatem wielu nagród, a jego prace wystawiane były w najbardziej prestiżowych galeriach w Szwecji, Europie i USA.

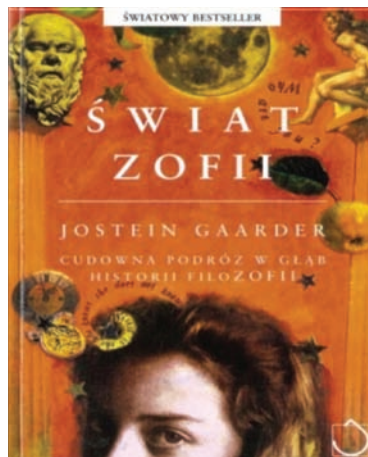
Po ukończeniu Liceum Sztuk Plastycznych w Tarnowie studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (wydział Grafiki i wydział Malarstwa). Tworzy w technice akwarelowej, trudnej i wymagającej, która żąda wrażliwości oraz wyczucia kolorystyki. Akwarele polskiego artysty są poszukiwane przez koneserów sztuki i osiągają wysokie ceny na aukcjach.

TEMAT 8. ŚWIAT WOKÓŁ NAS. MORFOLOGIA. ODMIENNE CZĘŚCI MOWY. RZECZOWNIK. ODMIANA RZECZOWNIKÓW. RZECZOWNIKI NIEODMIENNE. FORMY NIEREGULARNE W ODMIANIE RZECZOWNIKÓW



Wiem więcej

Powieść „Świat Zofii” autorstwa Josteina Gaardera [czytaj: justejna gordęra] ukazała się w 1991 r. Książka stała się światowym bestsellerem i została przetłumaczona na 53 języki. Norweski pisarz w oryginalny sposób prześledził w niej historię filozofii. Główną bohaterką jest czternaastoletnia Zofia Amundsen, która pewnego dnia zaczyna otrzymywać listy zgłębiające tajniki kolejnych myślicieli. Poza tymi listami, otrzymuje również kartki z życzeniami urodzinowymi i listy adresowane do Hildy. Zofia po kilku listach poznaje nadawcę i swojego nauczyciela filozofii, Alberto Knoxa. Zastanawia się, dlaczego otrzymuje również listy do niejkiej Hildy. Okazuje się, że podobnie jak Alberto Knox, jest ona bohaterką opowieści napisanej dla Hildy przez jej ojca.



147. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Jostein Gaarder

Droga Zosiu!

Ludzie mają różne hobby. Są tacy, co zbierają stare monety albo znaczki, niektórzy lubią robótki ręczne, inni poświęcają wolny czas na uprawianie jakiejś dyscypliny sportu.

Wiele osób lubi także czytać, jednakże dobór ich lektur bardzo się różni. Jedni czytają tylko gazety albo komiksy, inni wolą powieści, a jeszcze inni książki z różnych dziedzin nauki, na przykład astronomii, życia zwierząt czy wynalazków technicznych. Czy mimo wszystko jednak jest coś, co powinno interesować każdego bez wyjąt-



ku? Czy istnieje coś, co dotyczy wszystkich ludzi, bez względu na to, kim są i w jakim miejscu na świecie mieszkają?

Tak, droga Zosiu. Istnieją pytania, które powinny zajmować wszystkich ludzi. Co jest najważniejsze w życiu? Jeśli zapytamy kogoś, kto głoduje, odpowiedź będzie brzmiała: jedzenie. Gdy takie samo pytanie zadamy komuś, kto marznie, odpowie: ciepło. A kiedy spytamy człowieka, który czuje się samotny, stwierdzi z pewnością, że najważniejsza jest więź z innymi ludźmi. Ale gdy wszystkie takie potrzeby zostaną zaspokojone, czy nadal jest coś niezbędnego wszystkim ludziom? Filozofowie uważają, że tak. Sądzą, że nie samym chlebem człowiek żyje. Naturalnie wszyscy ludzie potrzebują pożywienia. Wszyscy również potrzebują miłości i troski. Jest jednak coś jeszcze, coś niezbędnego każdemu człowiekowi. Mamy potrzebę znalezienia odpowiedzi na pytanie, kim jesteśmy i dlaczego żyjemy. Jeden z dawnych filozofów greckich, który żył ponad dwa tysiące lat temu, uważał, że filozofia narodziła się z ludzkiego zdziwienia. Człowieka tak dziwiło własne istnienie, że pytania filozoficzne same mu się nasunęły. Jedyne, co nam potrzeba, abyśmy stali się dobrymi filozofami, to zdolność do zdziwienia się światem (przełożyła *Iwona Zimnicka*).



Bank słówek do tekstu: **głodować** – голодувати; **marznąć** – мерзнути; **stwierdzać** – стверджувати; **niezbędny** – необхідний; **sądzić** – думати, судити; **pożywienie** – їжа; **troska** – піклування; **miłość** – кохання.

Związki wyrazowe: **robotki ręczne** – рукоділля; **dobór lektur** – підбір літератури до читання; **wynalazki techniczne** – технічні винаходи; **czuć się samotnie** – почуватися самотньо; **wieź z innymi ludźmi** – зв'язок з іншими людьми; **potrzeby zostaną zaspokojone** – потреби будуть задовольнятися; **nie samym chlebem człowiek żyje** – не хлібом єдиним живе людина; **ludzkie zdziwienie** – людське здивування; **zdolność do zdziwienia się światem** – здатність дивуватися світові.



Odpowiedz na pytania.



Do kogo zwraca się autor? Jakie hobby mają ludzie? Dlaczego wiele osób czyta? Jakiego typu pytania zadają filozofowie? Jak odpowiadają ludzie na pytanie: „*Co jest najważniejsze w życiu?*” Czy umiesz zadziwić się światem?



Jak rozumiesz frazeologizm *nie samym chlebem człowiek żyje*?



Czy mimo wszystko jest coś, co powinno interesować każdego bez wyjątku?



Wiem więcej

Wyraz **filozofia** oznacza: „1. naukę zajmującą się rozważaniami na temat istoty bytu, źródeł poznania itp.; też: określony system filozoficzny stworzony przez jakiegoś filozofa lub szkołę filozoficzną; 2. wydział uniwersytetu, na którym są prowadzone studia z zakresu tej nauki; 3. naukę zajmującą się ogólnymi rozważaniami na temat danej dziedziny wiedzy; 4. ogólne zasady, idee, cele leżące u podstaw powstania lub funkcjonowania czegoś; 5. czyjeś poglądy, przemyślenia i system wartości tworzące spójną całość”.



August Rodin,
„Myśliciel”,
1902 r.



148. Powtórz wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

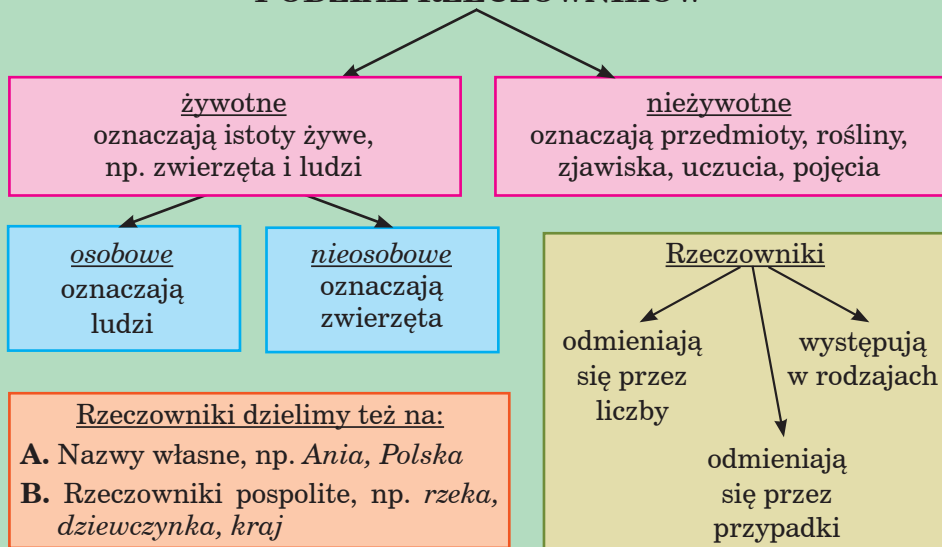


Co już wiem o rzeczowniku?

Rzeczownik

- nazywa przedmioty, osoby, zwierzęta, rośliny, zjawiska, uczucia, pojęcia;
- odpowiada na pytania: *kto? co?*

PODZIAŁ RZECZOWNIKÓW



Dokończ zdania, zapisz je do zeszytu.

Rzeczowniki odmieniają się przez ... i Rzeczownik występuje w jednym z trzech rodzajów: ..., ... i



149. Określ znaczenie i rodzaj wymienionych niżej wyrazów, wpisz je do zeszytu.

Hobby, filozofia, Gdynia, słońce, lato, troska, cud, lektura, wynalazek, miejsce, komiks, jedzenie, więź, pewność, pytanie, myśliciel, potrzeba, Sopot, istnienie, świat, potrzeba.

Rodzaj męski:

Rodzaj żeński:

Rodzaj nijaki:



150. Przeczytaj uważnie tekst i wypisz z niego po dwa przykłady rzeczowników do każdej kategorii: osoby, rzeczy, rośliny, zwierzęta, zjawiska przyrody. Wskaż w zdaniach nazwy własne.

Niespodziewanie do Trójmiasta zawitała surowa srebrna zima. Drzewa i krzewy pokrył biały śnieg. Często występują zawieje i zamiecie. Niedźwiedzie i borsuki zapadły w sen zimowy. Dorotka i Jurek lubią tę porę roku, bo lepią bałwana i rzucają się śnieżkami. Pamiętają o odpowiednim ubraniu, mają ciepłe czapki, szaliki i rękawice.



151. Powtórz wiadomości i naucz się nowej wiedzy pod kierunkiem nauczyciela.



Odmiana rzeczowników

1. Osobliwą odmianę w lm ma rzeczownik *brat*.

	lm
M.	braci- a
D.	brac- i
C.	braci- om
B.	brac- i
N.	brać- mi
Ms. (o)	braci- ach
W.	braci- a!

2. Rzeczowniki **rodzaju męskiego**, zwykle zdrobniate, z końcówką **-o** (*wujcio, Józio*) odmieniają się według deklinacji męskiej i łączą się z wyrazami określającymi i orzeczeniem zgodnie z rodzajem męskim, np. *ci wujciowie przyszli*.

3. Rzeczowniki **rodzaju męskiego** z końcówką **-a** odmieniają się w lp jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego, w lm – jak rzeczowniki rodzaju męskiego. Formy określeń i orzeczenia związane z tymi rzeczownikami są zgodne z rodzajem męskim, np. *Ten sławny poeta deklamował. Jego ekscelencja wyszedł*.



4. Rzeczowniki mające postać przymiotników, oznaczające osoby płci męskiej (zwykle: wykonawców zawodów), odmieniają się jak przymiotniki; niektóre z nich jednak mają w mianowniku lm rzeczownikową końcówkę **-owie**, np. *leśniczy – leśniczowie; budowniczy – budowniczkowie* (ale: *gajowy – gajowi; myśliwy – myśliwi*).

5. Rzeczowniki **męskoosobowe** używane z zabarwieniem ekspresywnym (często – ujemnym) mogą przybierać w M. lm również końcówki niemęskoosobowe, np. chłop-**i** i chłop-**y**: *Chłopi zorali pole. Te dzielne chłopcy zorały pole.*



152. Ułóż po jednym zdaniu z podanymi rzeczownikami.

Myśliwy, dyżurny, atleta, dziadzio, wojewoda.



153. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Julian Tuwim



Józef Chełmoński, „Świt.
Królestwo ptaków”, 1906 r.

Świt

Tu bliźniutko – coś zawołało,
A daleko – odróżowiło.
Nie wiem co, bo ni to ani owo,
Na ćwierć ptasio, na trzy ćwierci różowo.

Szeptem przeszło tuż-tuż w sitowiu,
Zaliściło liśćmi w listowiu
I rozniosło się, i frunęło,
I po stawie ogniem huknęło.



Bank słówek do tekstu:



sitowie – КОМИШ
listowie – ЛИСТЯ



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Opisz krajobrazy, które pojawiają się w wierszu przy opisie wschodu słońca. Jakie znaczenie mają neologizmy J. Tuwima **odróżowiło**, **zaliściło**?



Dlaczego autor wykorzystuje w utworze zaimki i czasowniki w rodzaju nijakim?



Odmień przez przypadki rzeczownik **sitowie**. Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



154. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Odmiana rzeczowników.

Rzeczowniki odmieniające się tylko w lp lub lm

Rzeczowniki, które oznaczają zbiory osób lub rzeczy albo pojęcia odmieniają się tylko w **liczbie pojedynczej**, np. *szlachta, mieszczaństwo, nauczycielstwo, igliwie, miłość, dobroczynność*.

Nieliczne rzeczowniki odmieniają się tylko w **liczbie mnogiej**. Należą do nich rzeczowniki własne, np. *Tatry, Karpaty, Sudety, Niemcy, Włochy*, jak i pospolite, np. *sanie, drzwi, nożyce, imieniny, dzieje, dożynki*.

Większość tych rzeczowników ma w dopełniaczu **końcówkę zerową** (∅), podobnie jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego i nijakiego, np. *sań, dożynek, Tatr, Karpat*. Niektóre jednak przybierają końcówkę **-ów**, charakterystyczną dla rzeczowników rodzaju męskiego, np. *dziejów, Sude-tów*. Rzeczowniki *Niemcy, Węgry, Włochy* (nazwy państw) zachowały w miejscowniku tradycyjną formę: *w Niemcz-ech, na Węgrz-ech, we Włosz-ech*.



155. Znajdź rzeczowniki, które odmieniają się tylko w lm.

1) Kielce, Alpy, Węgry, Augustów, Olsztyn, Tomaszów, Niemcy, Suwałki, Tatry.

2) Skrzypce, wozy, drzwi, koty, usta, nożyce, sanie, samochody, ręce, wrota, lampy.



156. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Eliza Orzeszkowa

Wśród kwiatów

Piękne lato, piękny las. Duży las, szlakiem szerokim kręto sunący razem z szerokimi zakrętami Niemna. Właściwie jest to bór, bo prze-



Czesław Szajkowski, „Lato, lato”

ważają w nim olbrzymy iglaste, sosny ze wzrostem dużym, postacią wyprostowaną, z zielonością ciemną i kiśćmi pędów młodych bardzo jasnych, u wierzchołka gałęzi każdej, jak z pękami zapalonych u słońca świeczek.

Ale są i brzozy. Stoją po jarach, na ścianach poszarpanych, białe kory kładą na żółte piaski, po urwiskach sypią

deszcze gałęzi płaczących. Innych drzew prawie nie ma; gdzieniegdzie osika drży i furczy, jak strumyk biegnący po kamykach, dąb stoi gruby, mocny, rozłożysty, między brzożami, jak dziad wśród dziewcz. Miejscami igły i liście mieszają się w gęstwiny cieniste, uroczyste, z majestatem natury samotnej, drzemiącej w zmroku (...).

Posłuchajmy chwilę. Oprzyjmy się o pień drzewa i zamknijmy oczy. Słowa pieśni łatwiej dosięgają słuchu, gdy wzrok wciągnięty w duszę, a co tam trzeba będzie zobaczyć, to odmaluje się pod powiekami. Rubiny, rozsiane po krzewinach, stojących w blasku słońca, tak śpiewają:

„Za topolami wielkiego dziedzińca słońce czerwone zachodzi; u szczytu stodoły bocian stanął na jednej nodze i rozklekotał się na całe gardło”.

Już po lekcji. Książki, zeszyty do szuflady! Dziecko podskoczyło i dokoła pokoju kręcąc się na jednej nodze, klaszcze w dłonie. Samo nie wie czego kręci się, klaszcze i śmieje się, jak szalone. Pogoda cudna, bocian klekoce, kochany bocian, którego zna, odkąd świat pamięta. Pod oknem, w jaśminach kwitnących ptaki świegocą wesoło.

Cicho, sza! Ktoś woła! Spieszczono imię dziewczęce dwiema miękkimi zgłoskami rozlega się po pokojach. To babunia...

– Zaraz, zaraz, babunieczko, biegnę, lecę!

Pokój bieluteńki, bo babunia obić na ścianach nie znosi; na ścianie białej krzyż duży, u otwartego okna wielkie geranie w drewnianych doniczkach. Ale nie geranium teraz tu pachnie. Co to pachnie? Ach, poziomki!

U okna, przy stoliku, babunia dużą szpilką wybiera z dzbanuszka poziomki. Bujne, jędrne, ciemno-purpurowe, z białą kropką pośrodku, jak paciorki padają na spodek, z palców długich, żółtawych, jakby wyrzeźbionych z kości słoniowej. Z pod czoła pomarszczonego piwne oczy patrzą jasno i wesoło; powieki żółkłe, biedne, mrugają filuternie.

– Chodź, chodź, mała! Dostaniesz, oj, dostaniesz... poziomki!

Jasna, mała sukienka już przytulona do sukni czarnej, szorstkiej, przypominającej habit mniszy. Ręka długa, żółtawa, staroświecką łyżeczką sypie biały, słodki pył na purpurowe paciorki, potem łyżeczkę oddaje drobnej ręce.

Po jednej, po dwie, z łyżeczki staroświeckiej poziomki wpadają do ust małych, co chwila wybuchających śmiechem. Bo na świecie błogo...

Jaskółka frunęła za oknem; bocian zerwał się ze stodoły i leci nad dziedzińcem ku topolom, za którymi słońce czerwone ku ziemi przysiadła. Mały Żuzu, kasztanek, postawił łapki na kolanach pani swojej i patrzy jej w oczy, bo chce cukru; a ona, coraz odwróci się od poziomki i patrzy w oczy babuni, bo nie wie sama co jest słodsze: poziomki osypane białym pyłem, czy żrenice, patrzące z pod powiek żółkłych? I co więcej miękkie: poziomka, rozpływająca się na podniebieniu, czy pomarszczona dłoń, głaszcząca jej włosy?



Bank słówek do tekstu: poszarpany – пошарпаний; osika – осика; rozłożysty – розлогий; majestat – велич; rozklekotać się – розклекотатись; lekcja – заст. урок; szuflada – ящик; bocian – лелека; geranium – герань; filuternie – підступно; błogo – блаженно.

Związki wyrazowe: kiście pędów – жмутки пагонів; klaszcze w dłonie – плескає в долоні; świergocą wesoło – весело щебечуть; habit mniszy – чернечий одяг.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Gdzie odbywa się akcja utworu? Kto jest bohaterem tekstu? Co robi dziewczynka po lekcji? Jakie środki stylistyczne stosuje autorka do opisu drzew?



Jaki jest nastrój opowiadania? Ułóż dialog między babcią i wnuczką.



157. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Rzeczowniki nieodmienne

Słowa zapożyczone z języków obcych są poddawane polskim regułom, ulegają odmianie, np. *pizza, pizzy, pizz; kebab, kebabu; komputer, komputerowi, komputerem*. Niektóre rzeczowniki obcego pochodzenia na **-ao**, **-i/-y**, **-u** nie odmieniają się:

-ao	-i / -y	-u
kakao	salami	tabu
boa	alibi	guru
makao	graffiti	emu
	kiwi	
	jury [czytaj: žiri]	

Nieodmienne są niektóre nazwy obcego pochodzenia, np. nazwiska *Hugo, Nehru* oraz nazwy miejscowe, np. *Bonn, Borneo*.



158. Przepisz wyrazy w trzech kolumnach.

- 1) Te, które nie mają liczby mnogiej;
- 2) te, które nie mają liczby pojedynczej;
- 3) te, które nie odmieniają się.

Nauczycielstwo, skrzypce, menu, miłość, boa, ziemiaństwo, alibi, okulary, przedsiębiorczość, kiwi, igliwie, salami, dobroczynność, kwestia, perfumy, rycerstwo, kepi, dzielność.



Wiem więcej

Eliza Orzeszkowa (1841–1910) to polska pisarka, publicystka, działaczka społeczna epoki pozytywizmu. Na uwagę zasługują epopeja wiejska „Nad Niemnem” oraz powieści „Marta” (1873), „Cham” (1888). Utwory Orzeszkowej dają bogaty obraz życia społecznego jej epoki, przegląd idei, wierzeń, rozterek i klęsk. Przetłumaczone zostały na blisko 20 języków. Ważną część twórczości Orzeszkowej stanowią nowele i opowiadania („ABC”, „Dobra pani”, „Gloria victis” (1910) i inne) (wg *Haliny Floryńskiej-Lalewicz*).



159. Powtórz wiadomości i naucz się nowej wiedzy pod kierunkiem nauczyciela.



Formy nieregularne w odmianie rzeczowników

Odmiana rzeczowników zakończonych na *-anin*

	lp	lm
M.	Amerikan- in	Amerikan- ie
D.	Amerikan- ina	Amerikan- ów
C.	Amerikanin- owi	Amerikan- om
B.	Amerikanin- a	Amerikan- ów
N.	Amerikanin- em	Amerikan- ami
Ms.	Amerikanin- ie	Amerikan- ach
W.	Amerikanin ie!	Amerikan- ie!

Rzeczowniki **przyjaciel** i **nieprzyjaciel** mają oboczny temat w dopełniaczu (*przyjaciół*), celowniku (*przyjaciół-om*), bierniku (*przyjaciół*), narzędniku (*przyjaciół-mi*) oraz miejscowniku lm (*przyjaciół-ach*).



160. Odmień przez przypadki wyraz *nauczyciel* i porównaj jego odmianę ze słowem *przyjaciel*.



161. Posłuchaj wiersza.

Władysław Orkan

Pochwała życia



Wstałem dziś bardzo rano,
 Gdy ptaki gwarzą o świcie,
 Aby, nim głosy z nizin wstana,
 Pochwalić życie...
 To bowiem szczęściem darzy,
 Co nam o szczęściu śpiewa –
 I wtedy tylko drogi skarb,
 Gdy się go dusza spodziewa.
 Zapłonione błękity,
 Przez mrok złocące się struny,

Niebem zajęte gór szczyty –
 Dzwonią na cudny dzień!
 Różowy pobrzask wstaje,
 W złote rozpala się luny –
 A Tatr zaostrome kraje,
 Jak miecze pełne lśnień!
 Rozkwitła zorza ranna,
 Ogniem spłonęły niebiosy –
 Dusza śpiewa: hosanna!
 Raduje się jak ptak –
 Z ziemi darzonej złotem,
 Zachwytnie budzą się głosy –
 Rajskim ptasząt świergotem
 Dzwoni różany krzak.
 Blask coraz bielszy wschodzi
 Nad zorze złotem ziejące –
 Aże na lśniącej, płomienistej łodzi
 Wyływa Słońce...



Bank słówek do tekstu: **spodziewać się** – сподіватися; **błękit** – блакить; **łuna** – заграва; **hosanna** – осанна (івр. הוֹשַׁנְנָא „wratuj, mi molimo”; урочистий молитовний вигук).



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Dlaczego wiersz ma taki tytuł? Jaka jest główna myśl utworu? Jak bohater liryczny przedstawia przyrodę Tatr? Odszukaj środki stylistyczne.



162. Dobierz do podanych zwrotów synonimy.

Ptaki gwarzą o świcie; rozkwitła zorza ranna; na lśniącej, płomienistej łodzi wyływa słońce.



Wiem więcej

Władysław Orkan (1875–1930) to pisarz, publicysta, działacz podhalański. Dojrzały debiut literacki nastąpił w 1897 r. („Nowele”). Wielką sławę przyniosły mu powieści: „Komornicy” (1900), „W roztokach” (1903).





163. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Odmiana rzeczowników rodzaju męskiego

Rzeczowniki rodzaju męskiego zakończone na **-a** (np. *poeta, dowódca*) oraz nazwiska zakończone na **-o** (np. *Kościuszko, Żytko*) odmieniają się w lp jak rzeczowniki **rodzaju żeńskiego**, np. *poeta, poety, poecie, poetą*. W lm rzeczowniki te odmieniają się według wzoru **odmiany męskiej**, np. *poeci, poetów; Kościuszkowie, Kościuszków*.

Osobliwą odmianę mają rzeczowniki **sędzia** i **hrabia**. W lp przyjmują one w niektórych przypadkach końcówki rzeczowników żeńskich, w innych – końcówki przymiotników. W **lm** rzeczowniki te odmieniają się według wzoru odmiany męskiej.

lp	lm
M. sędzi- a	M. sędzi- owie
D. sędzi- ego	D. sędzi- ów
C. sędzi- emu	C. sędzi- om
B. sędzi- ego	B. sędzi- ów
N. sędzi- ą	N. sędzi- ami
Ms. (o) sędz- i	Ms. (o) sędzi- ach
W. sędzi- o!	W. sędzi- owie!



164. Przepisz do zeszytu, uzupełnij zdania odpowiednimi formami wyrazu **sędzia**.

Znajomy brata jest boksem. Chwalili go jako sprawiedliwego . Niektórzy nie przybyli na ten mecz. Pan Kowalski jest najstarszym z .



165. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Bronisława Ostrowska

W starym parku

W odwiecznym parku opuszczona
Mała sadzawka wiecznie śpi
I pleśń powleka ją zielona
Od długich dni...

Raz nad jej mętłem długom stała,
Gdy w blasku dyszał cały park:

Rzekłbyś, że żyje, drży i pała
od ech i skarg.

Wszystko rozkwita w blasku słońca,
Kwiat każdy śpiewa wonną pieśń,
A ta sadzawka stoi śpiąca,
Spowita w pleśń.

Rzuciłam kamień w toń zieloną
I kamień z pluskiem upadł w dół,
Rozdarłszy martwej rzęsy łono
Szeregiem kół.

Spod rzęsy czarna głąb wyjrzała
I słońce na niej błysło skrå,
Aż znów ją zwarła pleśń zmartwiała
Zieloną rdzą.

Ale już odtąd sen odwieczny,
Jaśniejszy będzie w łonie wód,
Bo fala wzięta blask słoneczny
Aż tam na spód.



Sadzawka na wrocławskich
Strachowicach



Bank słówek do tekstu: sadzawka – ставок; pleśń – пліснява, цвіль (тут у значенні: ряска).

Związki wyrazowe: sen odwieczny – одвічний сон; łono wód – лоно води.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Co znajduje się w odwiecznym parku? Na czym polega ożywienie (animacja) przyrody? Jakich środków stylistycznych używa autorka w wierszu?



Ułóż plan opisu przyrody na podstawie ilustracji „Sadzawka na wrocławskich Strachowicach” i zapisz go do zeszytu.



166. Odmień przez przypadki rzeczownik *woda*. Oddziel końcówki od tematu. Co w rzeczowniku zmieniasz, gdy przez przypadki go odmieniasz?



167. Powtórz wiadomości i naucz się nowej wiedzy pod kierunkiem nauczyciela.



Rzeczownik *ręka* ma w mianowniku, bierniku i wołaczu *lm* formę *ręce*. W narzędniku *lm* obok formy *rękami* występuje forma *ręкома*. W miejscowniku używa się niekiedy formy *ręku*, np. *Lepszy wróbel w ręku niż gołąb na sęku*.

W pozostałych przypadkach ten wyraz odmienia się jak inne rzeczowniki rodzaju żeńskiego na *-k/a* (np. *łąka*).

Rzeczowniki *rodzaju nijakiego* zakończone na *-um*, np. *muzeum*, *gimnazjum* nie odmieniają się w *lp*. W *lm* mają następującą odmianę:

- M. muze-**a**
 D. muze-**ów**
 C. muze-**om**
 B. muze-**a**
 N. muze-**ami**
 Ms. (o) muze-**ach**
 W. muze-**a!**



168. Przepisz podane zdania, uzupełnij je poprawnymi formami wyrazów. Jak odmieniają się rzeczowniki rodzaju nijakiego zakończone na **-um**?

W Gdańsku znajduje się Muze Historyczne. Mój brat zdał egzaminy do technikum mechanicznego. Po ukończeniu gimnazjum wstąpiłam do liceum.



169. Praca w grupie.



Dokończ tekst samodzielnymi przykładami. W razie potrzeby korzystaj z pomocy podręcznika lub słownika.



A. Literę **ę** piszemy bez względu na wymowę:

- w mianowniku, bierniku i wołaczu liczby pojedynczej niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego: *imię, plemię, ... , ... , ... , ... , ...*;
- w bierniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych w mianowniku liczby pojedynczej samogłoską: *sprawę, matkę, ... , ...*;
- w bierniku liczby pojedynczej zaimków osobowych: *mię, ...* .

B. Literę **ą** piszemy:

- w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników, przymiotników i zaimków rodzaju żeńskiego zgodnie z wymową: *ciekawą przygodą, zieloną łąką,*, a także rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych w mianowniku na *-a, -o*: *władcą, Kościuszką, ...* .
- w bierniku liczby pojedynczej przymiotników i zaimków rodzaju żeńskiego: *starszą, wyższą, ... , ... , ... , ...* .
- w dopełniaczu liczby mnogiej rzeczowników rodzaju nijakiego, które kończą się na *-ę*: *dziewczę – dziewcząt, ... –, ... – ...* .

C. Zakończenie **-om** piszemy w celowniku liczby mnogiej rzeczowników: *sprawom, dziewczynkom, ... , ... , ...* .

Zakończenie **-em** piszemy w narzędniku liczby pojedynczej rzeczowników rodzaju męskiego i nijakiego: *bratem, chłopcem, ... , ...* .



170. Pisanie z pamięci dla grup A i B. Popatrz na wiersz. Zapamiętaj pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.

A.

Zabawiono się raz grą,
Kto wynajdzie słówko z „a”.
Jaś napisał słówek rząd, a więc:
mąka, łąka, prąd,
kąt, sąsiadka, bąk, bąbelek.
Nie dał się zawstydzić Felek...
Tak napisał:
Mądry zając
przed pogonią uciekając,
krażył, krażył pod dąbrową,
w głąb jej umknął z całą głową...

B.

Staś powiedział:
– A ja chcę
znaleźć słówka z samym „ę”.
I napisał prędko więc: Bębni
bęben: bęc, bęc, bęc!
Co to będzie, co to będzie,
gdy się złęknie gęś na grzędzie?
Gęś przysiedzie grzędę tę,
będzie gęgać: gę, gę, gę.
Udały się rymy gęsie.
Klasa się ze śmiechu trzęsie
(Roman Pisarski).



171. Wypisz z wiersza wyrazy z **a, ę, om, em**, zapamiętaj ich pisownię i znaczenie.

Z ortografii chcesz mieć pięć,
Więc wbij w głowę, zapamiętaj:
Dętka, cętka, węzeł, chęć,
Kołodnicy, kądziel, święta.

Nie chcesz smętny być jak sęp?
Przepędź prędko wstrętne błędy:
„En” w wyrazach takich tęp:
Pędzel, frędzla, lęk, któredy.

Gdy masz czas, powtarzaj wciąż:
Gąbka, flądra, brąz, najwięcej,

(wg Witolda Gawdzika, „Ortografia na wesolo i na serio”).

Kępa, ład, lękliwy, wąż.
Tęgo, rąbać, węgiel, ręce.
Sprawdź w słowniczku,
proszę, zobacz,
Jak się pisze: *bęben, kąt,*
Bąbel, głębia, prąd, wątroba,
Kapać, tęcza, mądry, sąd.

Jeśli jeszcze: *pręt, pąs, trąd*
I *wędlinę* zapamiętasz
Wnet zapomnisz, co to bład,
Spadną z ciebie dwójek pęta

TEMAT 9. WARTOŚCI I NORMY MORALNE. PRZYMIOTNIK. PODZIAŁ PRZYMIOTNIKÓW NA JAKOŚCIOWE I RELACYJNE. ODMIANA I STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW



172. Posłuchaj tekstu.  Ułóż plan wydarzeń i zapisz wyrazy kluczowe.

Ewa Nowacka

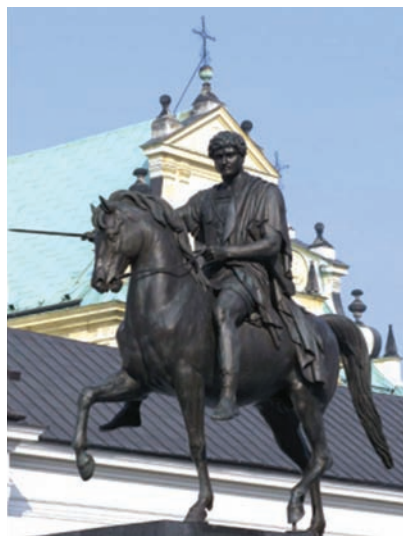
Bohaterem się bywa

Pewnie także zauważyłaś, że – mniej lub więcej świadomie – chcemy być podobni do osób wymyślonych, bohaterów książek i filmów.

Tak jakby wystarczy! Zagadkowy uśmiech, dynamit w pięści i pociąg do ryzykownych sytuacji, aby wzbudzać powszechny podziw. Pamiętasz, że w pierwszej klasie wszyscy się zapisywali na kurs karate? Gdyby ogłoszono zapisy na kurs nauki języka hiszpańskiego, nie zapisałby się nikt, czym jest hiszpański wobec umiejętności zadania silnego ciosu przegubem albo kantem dłoni?

Jakoś nikt nie zamartwia się faktem, że piękni i dzielni bohaterowie filmów, powieści i seriali istnieją tylko w jednym wymiarze. Czy umiesz zobaczyć przepiękną dziewczynę z filmu, jak wyciera talerze albo obiera kartofle? A przecież to chyba fakt, że częściej obiera się kartofle, niż tańczy z wyfraczonym partnerem, przy świetle księżycy, na tarasie stylowego zamku, i że jest więcej okazji do przepychania zlewu niż do pogoni wyścigowym samochodem za perfidnym złoczyńcą.

Dlatego bardziej warto nauczyć się porządnie obierać kartofle niż wiedzieć, że do wieczorowej sukni narzuca się na ramiona etolę z norek, do smokingu nie nosi się krawata. Nie przypuszczam, że byś kiedykolwiek musiała się zastanawiać, jak masz się ubrać na przejażdżkę rolls-royce'em, za to mam pewność, że już teraz zdarza ci się obierać ziemniaki albo skrobać włoszczyznę. Mnie także.



Bertel Thorvaldsen, pomnik księcia Józefa Poniatowskiego w Warszawie, odsłonięty w 1923 r.

Kiedy byłem mały, wyobrażałem sobie różnych bohaterów. Ci moi bohaterowie właściwie nie byli ludźmi, tylko posągami zastygłymi w jednym geście na swoich cokołach.

Księżcia Józefa widziałem zawsze na szybującym w powietrzu koniu, pod kopytami wzburzona, zła woda. Kościuszko niezmiennie składał przysięgę na środku krakowskiego Rynku.

Mógłbym mnożyć przykłady, ale doskonale wiadomo, o co chodzi. Moi ukochani bohaterowie nie mogli zejść ze swoich cokołów, nie mogli także zmienić gestu, w którym zastygli na wieczność, istnieli tylko tak, jak sobie ich wyobrażałem. Niedawno odkryłem coś bardzo istotnego. Bohaterem się nie jest, bohaterem się bywa; jak każdy żołnierz nosi w tornistrze marszałkowską buławę, tak wszyscy możemy stać się wzorem dla potomności, ty i ja, twoi rodzice, profesorka od biologii, kierowniczka samy, moja mama, mój ojciec, elektryk, gospodyni bloku, każdy bez wyjątku, jednym słowem.

W sytuacjach niezwykłych, dzień po dniu stawia cię przed próbami, które pozwalają odnaleźć w tobie to, co najlepsze (albo najgorsze), po prostu musisz postąpić tak, a nie inaczej. Wystarczy powódź, pożar, katastrofa pociągu, zawiane wysokimi zaspami szosy, żeby się dowiedzieć, ile żyje wśród nas niezwykłych ludzi, których nikt nawet nie podejrzewał o niezwykłość (wg „*Słońce w kałuży*”).



Bank słówek do tekstu: Józef Poniatowski – Юзеф Понятовський (1763–1813), князь, польський політичний і військовий діяч, маршал Франції, національний герой Польщі; **Kościuszko** – Тадеуш Костюшко (1746–1817), національний герой Польщі і США; **światomie** – свідомо; **wystarczy** – досить; **wzbudzać** – збуджувати; **karate** – карате; **wymiar** – вимір; **smoking** – смокінг; **rolls-royce** [czytaj: rolsrojs, rolzrojs] – ролс-ройс, англійський автомобіль класу люкс; **cokół** – цоколь; **nie podejrzewać** – не підозрювати.



posąg – статуя
powódź – повінь
zasp – замет
wyścigowy samochód – гоночний автомобіль
wzór dla potomności – зразок для нащадків
niezwykli ludzie – незвичайні люди

Związki wyrazowe: **osoby wymyślone** – вигадані особи; **zagadkowy uśmiech** – загадкова посмішка; **ryzykowne sytuacje** – ризиковані ситуації; **silny cios dłoni** – сильний удар долоні; **obierać kartofle** – чистити картоплю; **wyfraczony facet** – тут у значенні: гарно одягнений чоловік; **perfidny złoczyńca** – підступний зловмисник; **wieczorowa suknia** – вечірня сукня; **etola z norek** – шаль або коротка пелерина з норки до вечірніх суконь; **skrobać włoszczyznę** – скребти, чистити овочі; **marszałkowska buława** – булава маршала; **gospodyni bloku** – хазяйка будинку.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Co jest głównym tematem tekstu? Dlaczego wszyscy chcemy być podobni do bohaterów książek i filmów? Wymień bohaterów przywołanych przez autorkę opowiadania.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



Opowiedz, jak autorka utworu postrzegała znanych bohaterów, kiedy była mała. Wyjaśnij zmianę, która zaszła w jej przekonaniach. Kto twoim zdaniem może być bohaterem?



Ułóż wypowiedź na temat: „**Kim jest twój ulubiony bohater?**” Wykorzystaj środki stylistyczne: epitety, porównania, przenieśnie.



173. Dopisz po 2 wyrazy o podobnym znaczeniu (synonimy). Określ, jakie to są części mowy. Uporządkuj wyrazy alfabetycznie.

Bohater – _____, _____;
 wyobrażać – _____, _____;
 miły – _____, _____;
 niezmiennie – _____, _____;
 przyjaciółka – _____, _____;
 rozmawiać – _____, _____.



174. Przepisz zdania, uzupełniając luki wyrazami w potrzebnej formie.



Nazwij, jakie to są części mowy.

Mógłbym mnożyć (co?) _____, ale wiadomo, o co chodzi. (Kto?) _____ ukochani bohaterowie nie (co zrobili?) _____ ze swoich cokołów. Oni nie mogli także zmienić (czego?) _____, w którym zastylgli na wieczność. Istnieli tak, jak sobie (kogo?) _____ wyobrażałem. Niedawno (co zrobiłem?) _____ coś bardzo (jakiego?) _____. (Kim?) _____ się nie jest, a się bywa. Wszyscy możemy stać się wzorem dla potomności, ty i ja, (jacy?) _____ rodzice, profesorka od biologii, kierowniczką (czego?) _____, moja mama, każdy bez wyjątku.

Wyrazy pomocnicze: odkryć, przykład, gest, mój, bohater, sam, istotny, oni, zejść, twój.



175. Powtarzamy wiadomości o przymiotniku.



Przymiotnik

- oznacza cechy przedmiotów, osób, zwierząt, roślin, uczuć, pojęć;
- odpowiada na pytania: *jaki? który? czyj?*

ODMIANA PRZYMIOTNIKA

Przymiotnik odmienia się przez **przypadki**

np. lp
 Mianownik: *miły*
 Dopełniacz: *miłego*
 Celownik: *miłemu*
 Biernik: *miłego*
 Narzędnik: *miłym*
 Miejscownik: (o) *miłym*
 Wołacz: *miły!*

Przymiotnik odmienia się przez **liczby**
pojedyncza mnoga
 np. *mały, mali*

Przymiotnik odmienia się przez *rodzaje*

w liczbie pojedynczej	w liczbie mnogiej
męski, np. <i>wysoki</i> ;	męskoosobowy, np. <i>wysocy</i> ;
żeński, np. <i>wysoka</i> ;	niemęskoosobowy, np. <i>wysokie</i>
nijaki, np. <i>wysokie</i>	

Przymiotnik podlega stopniowaniu

<i>przymiotniki</i>	<i>stopień równy</i>	<i>stopień wyższy</i>	<i>stopień najwyższy</i>
regularne	<i>miły</i>	<i>milszy</i>	<i>najmilszy</i>
nieregularne	<i>zły</i>	<i>gorszy</i>	<i>najgorszy</i>
opisowe	<i>słodki</i>	<i>bardziej słodki</i>	<i>najbardziej słodki</i>

Podstawową funkcją składniową przymiotnika jest funkcja *przydawki* (Wczoraj mama kupiła *ładną* suknię.), określanie rzeczownika, z którym przymiotnik wchodzi w *związek zgody*. Formy przypadka, liczby i rodzaju przymiotnika zależą od przypadku, liczby i rodzaju rzeczownika. W zdaniu przymiotniki mogą pełnić także funkcję: **podmiotu** (*Bogaty* biednego nie zrozumie.), **orzecznika** (Michał jest *niski*.), **dopełnienia** (Wiódł ślepy *kulawego*.).



176. Wypisz z tekstu pt. „*Bohaterem się bywa*” po jednym wyrażeniu rzeczownika wraz z określającym je przymiotnikiem, występującymi w podanych niżej formach. Na jakie pytania odpowiadają przymiotniki? Co nazywa przymiotnik?

- Biernik lp, r.ż. ...
- Dopełniacz lm, r.ż. ...
- Mianownik lm, r.m. ...
- Narzędnik lm, r.ż. ...
- Biernik lm, r.m. ...
- Dopełniacz lp, r.m. ...



177. Określ części mowy w zdaniach.

Kościuszko niezmiennie składał przysięgę na środku krakowskiego Rynku. Moi ukochani bohaterowie nie mogli zejść ze swoich cokołów. Niedawno odkryłem coś bardzo istotnego. Wszyscy możemy stać się wzorem dla potomności.



178. Jaką funkcję pełni przymiotnik w podanych zdaniach?

Żyje wśród nas wielu niezwykłych ludzi. Byłem wdzięczny swojej nauczycielce za naukę języka polskiego. Polska telewizja transmitowała mecz piłkarski o puchar Europy. Dziewczynka była posłuszna rodzicom. Masz dobre stopnie z matematyki.



179. Zapisz przymiotniki określające wskazane rzeczowniki.

Bohater _____, brat _____, ojciec _____, uczeń _____, sportowiec _____, siostra _____.



Wiem więcej

Bohater to wyraz wieloznaczny: „1) osoba, która odznaczyła się męstwem; 2) główna postać w utworze literackim, filmie, operze itp.; postać reprezentatywna dla danego utworu, okresu; 3) osoba chwilowo skupiająca na sobie uwagę otoczenia; 4) *mit. gr.* postać o nadludzkich cechach”. W języku polskim używa się z XVII w. Wyraz został zapożyczony z ukraińskiego *богатыр*, przejęte z tur. *bahadır* „dzielny, bohater”, perskie *bahādur* „siłacz” (*W. Boryś, „Słownik etymologiczny języka polskiego”*).



Zawisza Czarny z Garbowa (1370–1428), sławny polski rycerz, niepokonany w licznych turniejach, symbol cnót rycerskich



180. Przeczytaj wyraźnie bajkę.

Ignacy Krasicki

Mądry i głupi

Nie nowina, że głupi mądrego przegadał;
Kontent więc, iż uczoney nic nie odpowiadał,
Tym bardziej jeszcze krzycheć przeraźliwie począł;
Na koniec, zmordowany, gdy sobie odpoczął,



Dzwon Zygmunt, katedra wawelska w Krakowie

Rzekł mądry, żeby nie był w odpowiedzi dłużny:
„Wiesz, dlaczego dzwon głośny? Bo wewnątrz jest próżny”.



Bank słówek do tekstu: **kontent** – задоволений; **przegadać** – перего-
ворити; **przeraźliwie** – жахливо; **zmordowany** – вимотаний; **dzwon** – дзвін; **gło-
śny** – гучний.

Związki wyrazowe:



nie być w odpowiedzi dłużnym – не лізти за словом
до кишені
wewnątrz próżny – порожній усередині



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Nazwij bohaterów bajki. Jacy oni byli?



Jaki morał wynika z bajki I. Krasickiego „**Mądry i głupi**”? Przed czym ostrzega utwór?



Pisanie z pamięci. Popatrz na związki wyrazowe w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy związki wyrazowe zostały napisane poprawnie.




1. Popatrz na ilustrację do tekstu, ułóż do niej dialog. 2. Wy tłumacz przy-
słowie „**Mowa jest srebrem, a milczenie złotem**”.



181. Zapisz w stopniu wyższym i najwyższym podane przymiotniki. Wy-
jaśnij ich pisownię.

Szybki, krótki, różny, biały, duży, lekki, silny.





182. Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.  Porównaj ter-
miny w języku polskim i ukraińskim.






Bajka to krótki utwór literacki, który zawiera morał. Może być ry-
mowany o charakterze żartobliwym. Bohaterami bajek najczęściej są
zwierzęta, które uosabiają cechy ludzkie. **Morał**, który kończy bajkę,
jest dla czytelnika wskazówką właściwego postępowania.


Baśń to fantastyczna opowieść o nieprawdopodobnych postaciach
i zdarzeniach, które rozgrywają się w nieokreślonym czasie i miejscu.

Legenda to opowieść o historycznych postaciach, zdarzeniach lub
miejscach, w której przeplatają się elementy fantastyczne i realistyczne.

 **Fraszka** to krótki rymowany utwór oparty na zabawnym pomysśle, zakończony sentencją lub zaskakującą puentą. Często ma żartobliwy charakter. 

 **183.** Przeczytaj tekst. Powtórz znane ci wiadomości.  Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance, jak dzielimy przymiotniki pod względem znaczeniowym.

 Pod względem znaczeniowym przymiotniki dzielą się na: **jakościowe** – oznaczające właściwości lub jakości przedmiotów (np. *ciepły* dzień, *wesoły* mężczyzna) i **relacyjne** – wskazujące na jakąś właściwość określonego przedmiotu poprzez jego związek z innym przedmiotem (np. *nadmorska* miejscowość, *drewniany* dom). W lp rozróżniamy trzy rodzaje przymiotnika: **męski, żeński i nijaki** (np. *miły*, *miła*, *miłe*). Formy odmiany przymiotników **rodzaju męskiego** różnią się od form przymiotników rodzaju nijakiego w mianowniku, bierniku i wołaczu, w pozostałych przypadkach są jednakowe (np. *miłego* chłopca, *dziecka*; *miłemu* chłopcu, *dziecku*). W lm przymiotniki mają dwie formy rodzajowe: **męskoosobową i niemęskoosobową**. Te formy występują w mianowniku, bierniku i wołaczu (np. *dobrzy uczniowie*, *dobre uczennice*, *materiały*, *dzieci*; *dobrych uczniów*, *dobre uczennice*, *materiały*, *dzieci*).


 **184.** Ustal, jakie przymiotniki należą do jakościowych, a jakie – do relacyjnych?

Czarny, stalowy, cierpliwy, inteligentny, nowoczesny, matczyzny, aluminiowy, smutny, iglasty, zdenerwowany, cichy, ojcowski, szybki, modny, tchórzliwy.

 **185.** Zastąp określenia rzeczownikowe równoznacznymi określeniami wyrażonymi przymiotnikiem.

Niebo bez chmur – , dzień w maju – , dziewczyna o czarnych włosach – , teren przy granicy – , spojrzanie z wielu stron – , dzień, w którym przypada święto – , budynek z cegły – .

 **186.** Odmień wyrażenie *ciekawa książka* przez przypadki i liczby.

 **187.** Zapisz w nawiasach informację o formie gramatycznej (przypadku, liczbie i rodzaju) podkreślonej pary wyrazów: rzeczownika z przymiotnikiem.

Piękna wiosna przyszła do nas. Kolega pomoże mi przygotować się do jutrzejszej klasówki z języka polskiego. Mroźna zima zaskoczyła nas. Dziewczyna założyła piękną sukienkę z długimi rękawami.



188. Przeczytaj utwór z właściwą intonacją.

Ignacy Krasicki

Wilczki

Pstry jeden, czarny drugi, a bury najmniejszy,
Trzy wilczki wadziły się, który z nich piękniejszy.

Mówił pierwszy: „Ja rzadki!”

Mówił drugi: „Ja gładki!”

Mówił trzeci: „Ja taki, jak i pani matka!”

Trwała zwadka.

Wtem wilczyca nadbiegła:

Gdy w niezgodzie postrzegła:

„Cóż to – rzecze – same w lesie

Wadzicie się!”

Więc one w powieść, jak się rzecz działa.

Gdy wysłuchała:

„Idzie tu wam o skórę – rzekła – miłe dzieci,

Która zdobi, która szpeci.

Nasłuchałam się tego już to razy kilka,

Nie przystoi to na wilka

Wcale.

Ale

Jak będziecie tak w kupie

Dysputować się, głupie,

Wiecie, kto nie zbłądzi?

Oto strzelec was pozwie, a kuśnierz osądzi”.



Bank słówek do tekstu: pstry – строкатий; bury – темно-сірий; wilczyca – вовчиха; skóra – шкіra; wadzić się – сперечатися; zbłądzić – помилитися.

Związki wyrazowe: w kupie – разом; kuśnierz osądzi – досл. кушнір оцінить.



zwadka – суперечка, сварка

jak się rzecz działa – як все відбувалося

szpeci – спотворювати

strzelec – мисливець



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



O co kłóciły się młode wilczki pozostawione w norze? Co mógł spowodować taki hałas?



Sformułuj morał, zawarty w bajce I. Krasickiego „Wilczki”.



Przeczytaj wyrazy i związek wyrazowy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



W zaznaczonych kursywą zdaniach bajki pt. „Wilczki” znajdź i wytłumacz pisownię znaków interpunkcyjnych.



Wybierz przysłowia zawierające pouczenie, zawarte w bajce „Wilczki”:
Nosił wilk razy kilka, ponieśli i wilka. Gdzie się dwóch bije, tam trzeci korzysta. Nie wywołuj wilka z lasu. Zgoda buduje, niezgoda rujnuje. I wilk syty i owca cała. Dniem pochmurnym cieszy się wilk. Kto się nieustannie kłóci, ten sobie życie skróci. Skromność pochwał nie lubi.



Popatrz na ilustrację do tekstu, ułóż dialog.



189. Przeczytaj bajkę dbając o poprawną wymowę.

Ignacy Krasicki

Dzieci i żaby

Koło jeziora
 Z wieczora
 Chłopcy wkoło biegały,
 I na żaby czuwały:
 Skoro która wypływała,
 Kamieniem w łeb dostawała.
 Jedna z nich, śmielszej natury,
 Wystawiwszy łeb do góry,
 Rzekła: „Chłopcy, przestańcie, bo się źle bawicie!
 Dla was to jest igraszka, nam idzie o życie”.



Bank słówek do tekstu: wokoło – навколо; czuwać – наглядати; przestać – припинити; igraszka – іграшка.

Związki wyrazowe: dostawać w łeb – одержувати в голову; idzie o życie – йдеться про життя.



Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenie.



Wyjaśnij temat i ideę utworu.



Jak rozumiesz morał bajki: „Dla was to jest igraszka, nam idzie o życie”?



190. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Niektóre przymiotniki obok form mianownika lp rodzaju męskiego z końcówką *-y*, np. *gotowy, godny*, mają także formy pozbawione końcówki, np. *gotów, godzien*. Tylko w takiej formie występują przymiotniki *rad* i *wart*. Takie formy przymiotników używane są w funkcji orzecznika, np. *Jestem rad, że cię widzę. Czy on jest wart mojej uwagi?* Inne formy wchodzą w skład wyrażen przyimkowych o znaczeniu przysłówka, np. *od dawna, z wolna, bez mała, po polsku, po prostu, naprędce, wkrótce*.



191. Wstaw krótkie formy przymiotników i zapisz zdania do zeszytu: *zdrów, pełen, gotów, wart, wesół, pewien, winien, godzien, ciekaw*.

On nie jest grosza []. Czuję się []. Jesteś mi [] pieniądze. [] i szczęśliwy krakowiaczek ci ja, a mój konik siwy rażno się uwija. Byłem [], że to znaję. [] jesteś przyjąć chwałę. Jestem bardzo [], jak wyglądała rozmowa twórców nowego serialu. Plecak [] przygód. Jestem [] znów stanąć na czele i poprowadzić walkę.



192. Przeczytaj wiersz. Przetłumacz go na język ukraiński.

Stanisław Jachowicz

Tadeuszek

Raz swawolny Tadeuszek
 Nawsadzał w flaszkę muszek;
 A nie chcąc ich morzyć głodem,
 Ponarzucał chleba z miodem.
 Widząc to ojciec przyniósł mu piernika
 I nic nie mówiąc, drzwi na klucz zamyka.
 Zaczął się prosić, płakał Tadeuszek,
 A ojciec na to: „Nie więź biednych muszek”.
 Siedział dzień cały. To go nauczyło:
Nie czyń drugiemu, co tobie nie miło.



Bank słówek do tekstu: *muszki* – мушки; *flaszka* – пляшка; *swawolny* – свавільний; *czynić* – робити.

Związki wyrazowe: *morzyć głodem* – морити голодом; *nie więź* – не тримай в ув'язненні.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Praca w grupie.



A. Wyjaśnij temat i ideę wiersza. **B.** Jaka nauka z niego płynie? Jaką wspólną myśl wyrażają utwory „Dzieci i żaby” i „Tadeuszek”?



A. Wypisz z wiersza pt. „Tadeuszek” przysłowie. **B.** Użyj go jako nazwę rozprawki, ułóż wypowiedź z elementami rozmyślenia w stylu artystycznym bądź publicystycznym.



Naucz się na pamięć jednego z podanych wyżej wierszy.



193. Posłuchaj wiersza.

Tadeusz Różewicz

List do ludożerców



Kochani ludożercy
nie patrzcie wilkiem
na człowieka
który pyta o wolne miejsce
w przedziale kolejowym
zrozumcie
inni ludzie też mają
dwie nogi i siedzenie
Kochani ludożercy
poczekajcie chwilę
nie deptajcie słabszych
nie zgrzytajcie zębami

zrozumcie
ludzi jest dużo będzie jeszcze
więcej więc posuńcie się trochę
ustąpcie
Kochani ludożercy
nie wykupujcie wszystkich
świec sznurowadeł i makaronu
Nie mówcie odwróceny tyłem:
ja mnie mój moje
mój żołądek mój włos
mój odcisk moje spodnie
moja żona moje dzieci
moje zdanie
Kochani ludożercy
nie zjadajmy się Dobrze
bo nie zmartwychwstaniemy
Naprawdę



Bank słówek do tekstu: ludożercy – людожери; deptać – топтати; posunąć się – посунутися; ustąpić – уступити; sznurowadło – шнурок; odcisk – відбиток; zmartwychwstać – воскреснути.

Związki wyrazowe: przedział kolejowy – залізничне купе; zgrzytać zębami – скреготати зубами; odwróceny tyłem – повернуті спиною.



zjadać się – їсти один одного
patrzeć wilkiem – дивитися вовком



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jaki charakter ma wiersz T. Różewicza pt. „**List do ludożerców**”? Od kogo i dla kogo jest ten list-wiersz? Podkreśl zwrot, który powtarza się w wierszu kilkakrotnie. Co cię w nim zaskakuje?



Pisanie z pamięci. Popatrz na związki wyrazowe w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy związki wyrazowe zostały napisane poprawnie.



Wyjaśnij znaczenie zwrotów: *nie patrzcie wilkiem; nie depczcie słabszych; nie zgrzytajcie zębami; posuńcie się trochę; nie mówcie odwróceniem: ja mnie mój moje.*



Zwróć uwagę na formy czasowników, na wyrazy napisane wielką literą. Jakie zachowania ludzi nadawca listu zaliczył do niepoehlebnych? Czy treść wiersza mimo żartobliwego tonu należy traktować z powagą? Odpowiedz uzasadnij.



Autor wiersza nazwał ludzi *ludożercami*. Czy twoim zdaniem miał do tego prawo?



Wypisz z wiersza 5 czasowników, wskaż ich cechy gramatyczne: czas, osobę, liczbę, tryb.



194. Jakie czasowniki mają formę trzech czasów, a jakie – dwóch? Jakie formy rodzajowe czasownika występują w czasie przeszłym w lp, a jakie – w lm?



195. Przepisz zdania, zastąp czasowniki niedokonane czasownikami dokonanymi.

On pyta o wolne miejsce. Czeka na mnie. Rozumie mnie. Kocha świat.



196. Określ liczbę, rodzaj i przypadek każdego rzeczownika w podanym zdaniu.

Kochani ludożercy, nie patrzcie wilkiem na człowieka, który pyta o wolne miejsce.



Wiem więcej

Tadeusz Różewicz (1921–2014) to polski poeta, dramatopisarz, scenarzysta filmowy, prozaik, satyryk, tłumacz poezji węgierskiej. Jeden z najwszechstronniejszych i najbardziej twórczych kontynuatorów literackiej awangardy w kraju i na świecie. Jego tomiki „Niepokój” (1947) i „Czerwona rękawiczka” (1948) uznano za rewolucyjne. Książki Tadeusza Różewicza, jednego z najczęściej tłumaczonych polskich autorów, przełożono na 49 języków. W 2000 r. otrzymał Nagrodę Literacką Nike za tom poetycki „Matka odchodzi”. Wielokrotnie wymieniany jako kandydat do Nagrody Nobla (wg *Janusza R. Kowalczyka*).



Tadeusz Różewicz,
fot. Benedykt Jerzy
Dorys, 1948 r.



197. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Stopniowanie przymiotników

Stopniowanie przymiotników służy do różnicowania natężenia cechy nazwanej przez przymiotnik. Podlegają mu przymiotniki, które oznaczają cechy zmienne, np. *zdolny*, *młody*.

Wyróżniamy trzy rodzaje stopniowania:

1) **proste** formy stopnia **wyższego** tworzymy, dodając do tematu przymiotnika w stopniu równym przyrostek **-szy** lub **-ejszy** (*szybszy*); formy stopnia **najwyższego** tworzymy, dodając do stopnia wyższego przymiotnika przedrostek **naj-** (*najszybszy*);

2) **opisowe** formy stopnia **wyższego** tworzymy, dodając do form stopnia równego przymiotników przysłówek **bardziej** (*bardziej znany*), a formy stopnia **najwyższego**, dodając przysłówek **najbardziej** (*najbardziej znany*);

3) **nieregularne** formy stopnia **wyższego** i **najwyższego** tworzymy za pomocą takich samych formantów jak w stopniowaniu regularnym, ale w przymiotnikach tych zmieniamy temat: *zły* – *gorszy*, *najgorszy*.



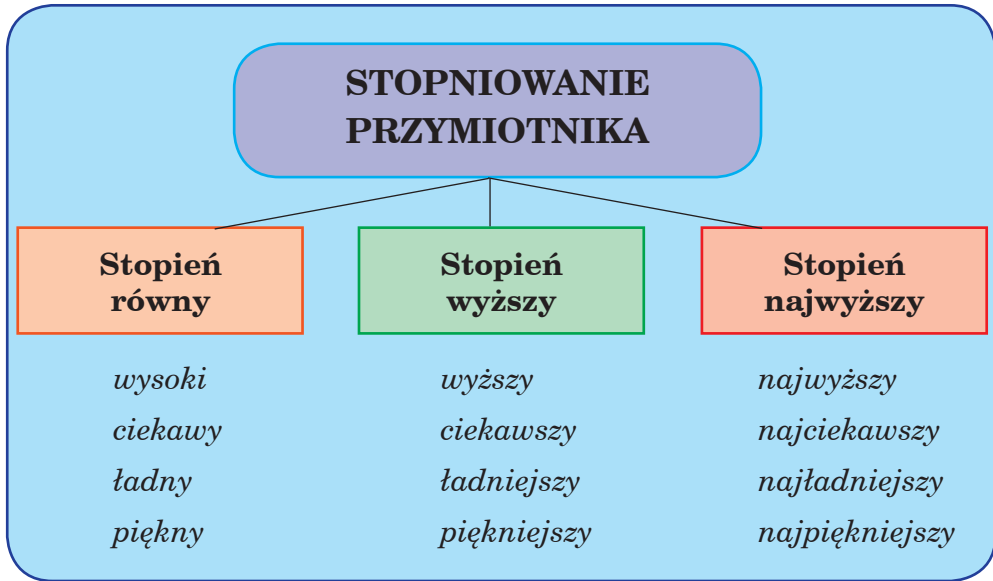
198. Dopisz do każdego przymiotnika proste i opisowe formy stopnia wyższego i najwyższego.

Piękny, brzydki, wąski, uprzejmy, krótki, jasny.



199. Obejrzyj tabelę, a następnie uzupełnij przymiotnikami w różnych stopniach.

Najbardziej płaski, dzielniejszy, niebieska, milszy, zaradny, świeższy, wysportowany, szybki, najgorszy, gorszy, zdrowy, twardszy, najdalszy, słodki, weselszy, długi, bardziej cichy, mądry.



200. Dobierz w pary przymiotniki z rzeczownikami.

Przymiotniki: wierna, nieśmiały, odpowiednie, prawdziwe, sprytne.
Rzeczowniki: dziewczyny, chłopiec, zaufanie, przyjaźń, zachowanie.



201. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.



Stopniowanie nieregularne przymiotników

Przymiotnik	Stopień wyższy	Stopień najwyższy
dobry	lepszy	najlepszy
zły	gorszy	najgorszy
duży	większy	największy
mały	mniejszy	najmniejszy



202. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Wacław Buryła

gdyby tak

gdyby tak miłość
przekazać
jak pałeczkę sztafetową
posiać na polach
betonowych miast
uwzględnić
w planach produkcji
napisać
na szkolnych tablicach
gdyby tak z człowieka zrobić człowieka
może byłaby szansa ziemię uczynić domem



Bank słówek do tekstu: uwzględnić – брати до уваги; przekazać – передати.

Związki wyrazowe: pałeczka sztafetowa – естафетна паличка; uczynić domem – зробити домом.



Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.



Co proponuje poeta, żeby uczynić ziemię domem?



Mów poprawnie. Przeczytaj wyrazy i związki wyrazowe z banku słówek.



Napisz zdania ze związkami wyrazowymi z banku słówek. Wypisz do zeszytu środki stylistyczne z wiersza W. Buryły pt. „gdyby tak”.



203. Ułóż zdania z rozsypanki wyrazowej, zmień odpowiednio formy wyrazów.

Trzeba, sztafetowy, jak, przekazać, miłość, pałeczka.

W, napisać, plany, na, tablica, produkcja, szkolny.



204. Powtórz znane ci wiadomości.



Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim.



Przenośnia lub **metafora** oparta na skojarzeniu dwóch zjawisk i przeniesieniu nazwy jednego zjawiska na drugie, np. *stalowe nerwy*.



205. Posłuchaj wiersza.

Anna Kamińska

Chwila pojednania

Weź w rękę siwy opłatek dnia
 bo oto nadeszła chwila pojednania
 Niech się pojedna
 jabłko z nożem
 drzewo z ogniem
 dzień z nocą
 śmiech z płaczem
 nicość z ciałem
 niech się pojedna
 samotność z samotnością



Irena Weiss,
„Rozbawione dzieci”, 1925 r.



Bank słówek do tekstu: nicość – небуття; samotność – самотність.

Związki wyrazowe: opłatek dnia – облатка дня; chwila pojednania – хвилина поєднання.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jak rozumiesz przenieśnię rozpoczynającą wiersz? Do jakich przeżyć odwołuje się poeta? Znajdź środki stylistyczne w wierszu.



Przeczytaj zdania, wyrażające idee wiersza.



Praca w grupie.



1. Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie obrazu I. Weiss „Rozbawione dzieci”. Porównaj jego treść z treścią wiersza. Podziel się spostrzeżeniami z kolegą / koleżanką z klasy. 2. Na podstawie obrazu przygotuj niewielką wypowiedź pisemną, wykorzystując słownictwo z wiersza A. Kamińskiej.



206. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Przymiotniki złożone z wyrazów nierównorzędnych piszemy **razem**, np. *jasnoróżowy, niebieskooki, prawdomówny*.

Oddzielnie, stosując łącznik, piszemy przymiotniki:

1) złożone z dwóch członów równorzędnych znaczeniowo, w których łącznik można zastąpić spójnikiem **i**, np. *biało-czerwony, słownik polsko-ukraiński (Wyjątek: głuchoniemy)*;



2) złożone z więcej niż dwu członów, które z wyjątkiem ostatniego, są odrzeczownikowe a. odprzymiotnikowe i kończą się na **-o**, np. *północno-wschodnio-europejski*.



207. Podaj swoje przykłady przymiotników złożonych, ułóż z nimi zdania.



208. Przeczytaj, przetłumacz na język ukraiński.

Każdy łatwo widzi błędy przełożonych, ale nie widzi przymiotów; w sobie zaś nie widzi wad, tylko zalety (*Adam Mickiewicz*).

Wady i zalety – to często jedno i to samo. Tylko z różnych punktów widzenia (*Władysław Grzeszczyk*).

Z biegiem lat pozbywamy się wielu wad i... zalet (*Alfred Aleksander Konar*).



209. Ustal, jakie z podanych rzeczowników opisują zalety człowieka, a jakie – jego wady i uzupełnij tabelę. Ustnie utwórz od rzeczowników przymiotniki. Korzystaj w razie potrzeby ze słownika.

Zaleta	Wada
--------	------

Męstwo, grzeczność, pracowitość, pycha, zarozumiałość, lenistwo, upór, szczerłość, tchórzostwo, skromność, oszczędność, takt, dobroć, życzliwość, lekkomyślność, skapstwo, wytrwałość, ostrożność, odwaga, gadatliwość, rozrzutność.



210. Przeczytaj przysłowia, przetłumacz. Wyjaśnij, jakie zasady moralne kryją się w nich?

Nie szata zdoobi człowieka.

Cierpliwością i pracą ludzie się bogacą.

Każdy szanuje człowieka, który czyni, co przyrzeka.

Gdy pośpieszysz, ludzi naśmieszysz, a sobie zaszkożysz.



211. Sprawdź swoją wiedzę.

A. Wyodrębnij z tekstu przymiotniki i zdecyduj, które z nich mocniej wyrażają ocenę.

– Spójrz, ojciec, jakie piękne kolczyki zrobili dla mnie.

– Przecież masz o wiele piękniejsze – zauważył ojciec.

B. Odpowiedz zdaniami na pytania.

Kto w klasie jest wysoki, kto wyższy, a kto najwyższy? Kto przyjechał z wakacji opalony, kto był bardziej opalony, a kto najbardziej?

**TEMAT 10. FERIE ZIMOWE I ŚWIĘTA. CZASOWNIK.
FORMY GRAMATYCZNE CZASOWNIKÓW.
ASPEKT CZASOWNIKA. KONIUGACJA
CZASOWNIKÓW. STRONA CZASOWNIKA.
CZASOWNIKI PRZECHODNIE
I NIEPRZECHODNIE. TRYBY CZASOWNIKA.
NIEOSOBOWE FORMY CZASOWNIKA NA -NO, -TO**



212. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek i odpowiedz na pytania.

Rafał Kosik

Ferie zimowe



Śnieg, z krótkimi przerwami, utrzymywał się aż do początku lutego i nic nie wskazywało na to, żeby miał zamiar się roztopić. Wzdłuż głównych ulic piętrzyły się białe pryzmy, a te boczne przypominały tor przeszkód dla samochodów terenowych. Zdarzało się nawet zobaczyć kogoś podążającego do biura na nartach biegowych. Gdyby taki stan potrwał dłużej, zapewne w hipermarketach zaczęłyby sprzedawać skutery śnieżne.

Pierwszego dnia ferii był solidny mróz, więc śnieg przestał padać. Słońce świeciło jasno, wyostrzając kontury budynków i przedmiotów. Samochody wyglądały, jakby poruszały się w białych wąwozach. Wąska uliczka Serdeczna, przy której stał dom Felixa, od dwóch dni była nieprzejezdna dla większości samochodów. Oczywiście Land Rover taty Felixa radził sobie ze śniegiem, na co przedzierający się piechotą przez zasypane ludziami patrzyli z zazdrością.

Pół godziny później Felix pożegnał się z tatą i wysiadł przed szkołą. Miał ze sobą duży plecak, mniejszy plecak zapakowany rzeczami na drogę i nowiutkie, wspaniałe narty. Przywitał się z panią Jolą i panem Czwartkiem, którzy mieli opiekować się klasą podczas całego wyjazdu, oraz z kolegami. Spojrzał na Neta i zmarszczył brwi. Net opierał się o snowboard, który był jadowicie pomarańczowy od spodu, biały z wierzchu, z czerwonymi wiązaniami. Felix stanął dwa metry dalej, ściskając swoje narty.

– Nie lubię cię – powiedział Net, przyglądając się sprzętowi przyjaciela. – Ani ja ciebie – odparł Felix. – Więc postanowiłeś jeździć na poręczach od schodów? – Lepiej na poręczach niż na parapecie. – Jak to się mogło stać, że jesteśmy w przeciwnych klubach? – Net rozłożył ramiona.

– Sam się dziwię – powiedział Felix – ale nie martw się. Klimat się ociepla. Za dwadzieścia lat, w grudniu będzie pora deszczowa, a w lipcu

pora sucha. Jak w tropikach. Lodowce się roztopią, Gdańsk będzie podwodnym miastem. Nasz problem zniknie, razem ze śniegiem.

– Narty nie są trendy... – oświadczył Net, po czym krzyknął: – Zobacz! Jest Nika.

Nika była ubrana w swoją nową kurtkę, ale przez to cała reszta wyglądała na jeszcze starszą, niż była w rzeczywistości.

– Co ona niesie? – zaniepokoił się Felix. – Snowboard to to nie jest – westchnął zawiedziony Net. – To chyba narty, ale...

Narty były sporo wyższe od swojej właścicielki. Spod odrapanej czerwonej farby wyłaniało się prawdziwe drewno. Wiązania, składające się ze sprężyn, blaszek i rzemyków, wyglądały jak wypożyczone z muzeum etnograficznego.

– Cześć – przywitała się Nika i rzuciła na śnieg połatany plecak, pamiętający chyba czasy drugiej wojny światowej.

– Czy to boazeria? – Net złośliwie się uśmiechnął, dotykając jej nart. – To są narty – wyjaśniła Nika, udając, że nie złapała dowcipu. – Należały do mojego dziadka.

– Ty się na tym zabijesz – pokręcił głową Net. – Zawsze się zastanawiam, jak można jeździć na dwóch deskach, ale nie przypuszczałem, że można jeździć na dwóch drewnianych deskach. Mam nadzieję, że dobrze znasz swój... sprzęt.

– Nigdy w życiu nie jeździłam – przyznała szczerze.

Rano słońce świeciło, jak poprzedniego dnia. Po spacerze w dół zapakowali się w dwa minibusy zamówione telefonicznie przez panią Jolę. Narty Niki, wstawione w kosz z tyłu samochodu, wystawały ponad dach.

– Ciekawe, jak wyglądają buty od tych nart? – zapytał Net. – Nie mam butów narciarskich. – Nika wzruszyła ramionami.

Wybrali dość łagodny stok na hali Klimkowej. Minibusy wysadziły ich na dużym parkingu przy dolnej stacji wyciągu.

– Bułka z masłem – powiedział Net, patrząc w górę – ale tobie będzie potrzebny dobry instruktor. – Wystarczy mi godzinka treningu – odparła Nika. – To przecież musi być proste.

Doszli do kasy. Pani Jola kupiła dla każdego karnet na cztery zjazdy.

– Dobierzcie się w pary – powiedziała. – Tak, żeby w każdej parze była przynajmniej jedna osoba dobrze jeżdżąca.

Wyciąg krzeselkowy wwiózł wszystkich na górę. Pani Jola poszła załatwić instruktorów dla tych, którzy nie umieli jeszcze jeździć, a pan Czwartek zjechał na sam dół sprawdzić trasę.

Nika miała spore trudności z ustaniem na nartach. Wywracała się przy najmniejszej zmianie położenia nóg. Właściciel szkółki narciarskiej spojrział na jej narty, zrobił wielkie oczy i aż odetchnął mocno z wrażenia.

– Zaczekaj tutaj – powiedział. – Zaraz przyślę jakiegoś instruktora... Jakiegoś doświadczonego instruktora.

Felix dał jej swoje kijki, bo i tak używał ich wyłącznie przy kolejce do wyciągu. – To całkiem przyjemne, jak już opanujesz podstawy – wyjaśnił.

Kolejne osoby odjeżdżały w dół. Net zapiął buty w wiązaniach swojej deski. Felix, który nie przypiął jeszcze nart, pomógł Nice wstać. Nie na wiele się to zdało, bo od razu wywaliła się na drugą stronę.

– To nie jest wcale takie trudne – powiedziała przez zaciśnięte zęby. – Trzeba tylko się przełamać.

Przełożyła narty, kierując je w dół stoku i odepchnęła się kijkami. – Zaczekaj na instruktora – krzyknął jeszcze Felix, ale Nika wolno zsunęła się z płaskiego fragmentu stoku, przejechała przez przejście w siatce oddzielające ośłą łączkę od prawdziwej trasy i zaczęła przyspieszać.

– Myślałem, że ona nie umie jeździć – powiedział instruktor, zatrzymując się obok Felixa.

– Bo nie umie – odparł Felix, szybko wpinając buty w wiązania i odpychając się w dół. – Do tego nie umie ani hamować, ani skręcać.

Nika zjeżdżała na krechę, jakimś cudem łapiąc równowagę. Wyprzedzała wszystkich i Felix stwierdził, że nie jest w stanie jej dogonić. Umiał dosyć dobrze jeździć na nartach, ale nie mógł się przełamać, by się tak rozpędzić – doskonale wiedział, czym to grozi. Nika jechała idealnie prosto, ale nawet gdyby miała krótsze narty, to i tak nie wiedziałaby, jak się skręca.

Zbliżali się szybko do zakrętu nartostrady. Dalej był las. Ktoś, komu Nika przejechała po nartach, krzyczał coś za nią, wygrażając kijkiem. Felix ominął go i z przerażeniem ujrzał, jak Nika z dużą prędkością wjeżdża w las. Zamknął oczy i zacisnął zęby w oczekiwaniu na odgłos zderzenia z drzewem, ale nic takiego nie nastąpiło. Dojechał do zakrętu i zatrzymał się. Dziewczyna trafiła akurat w odstęp między dwoma odcinkami siatki ochronnej. Ślady nart szły idealnie prosto w las i znikwały za załamaniem wzgórza (wg „*Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi*”).



Bank słówek do tekstu: lodowiec – льодовик; boazeria – декоративні дерев'яні панелі; zabić się – вбитися; kijki – палиці (лижні); hamować – гальмувати; równowaga – рівновага; odstęp – проміжок.

Związki wyrazowe: tor przeszkód – шлях з перешкодами; narty biegowe – бігові лижі; skutery śnieżne – снігові скутери; snowboard – сноуборд; łagodny stok – розлогий схил; wyciąg krzesełkowy – підйомник; trzeba się przełamać – треба себе пересилити; z przerażeniem – з жахом.



karnet – абонемент
skręcać – звертати
rozpędzić się – розігнатися



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Kim są główni bohaterowie utworu? Kiedy odbywa się akcja utworu? Dokąd zebrał się Felix, Net i Nika? Jaki sprzęt przyniosła Nika? Dlaczego on był dziwny dla wszystkich? Czy dziewczyna umiała jeździć na nartach?



Przeczytaj podany tekst, podziel go na akapity, wskaż wyrazy kluczowe. Zapisz do zeszytu plan wydarzeń. Krótko opowiedz treść zgodnie z planem, wykorzystując wyrazy kluczowe i bank słówek do tekstu.



Zapisz wyrazy z ramki do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.



213. Powtórzenie wiadomości o czasowniku.



Przeczytaj tekst. Ułóż ustnie pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.



Czasownik

- oznacza czynność lub stan;
- odpowiada na pytania: *Co robi? Co się z nim dzieje? W jakim się znajduje stanie?*

PODZIAŁ CZASOWNIKÓW

W formie **osobowej** czasownik wskazuje na osobę wykonującą czynność, np. *piszę (ja), idziecie (wy)*

W formie **niosobowej** czasownik nie wskazuje na osobę wykonującą czynność, np. *pisać (bezokolicznik), pisano*

Czasowniki dokonane – oznaczają czynność już zakończoną, np. *napisać*
Czasowniki niedokonane – oznaczają czynność, która jeszcze trwa, np. *pisać*

Czasowniki

odmieniają się przez:

- ▶ *osoby*
w liczbie pojedynczej – *ja, ty, on (ona, ono)*;
w liczbie mnogiej – *my, wy, oni (one)*
- ▶ *liczby*
pojedyncza i mnoga
- ▶ *czasy*
przeszły, teraźniejszy i przyszły
- ▶ *tryby*
orzekający, rozkazujący, przypuszczający
- ▶ *strony*
czynna, bierna i zwrotna



214. Do podanych czasowników dopisz bezokoliczniki.

Wciągam, mogłaś, gryzę, przysłali, jedliście, niosłem, szliśmy, powiem.



215. Znajdź w tekście czasowniki, określ ich formy gramatyczne (osobę, liczbę, czas, stronę, tryb).

Zbliżaj się się szybko do zakrętu! Dalej był las. Ktoś, komu Nika przejechała po nartach, krzyczał coś za nią, wyrażając kijkiem. Felix ominął go i z przerażeniem ujrzał, jak Nika z dużą prędkością wjeżdża w las. Zamknął oczy i zacisnął zęby w oczekiwaniu na odgłos zderzenia z drzewem, ale nic takiego nie nastąpiło. Dojechałbym do zakrętu, ale zatrzymał się.



Wiem więcej

Rafał Kosik (ur. 1971 r.) to polski pisarz, autor literatury fantastycznonaukowej. Napisał m.in. powieści „Vertical” (2006), „Kameleon” (2008) oraz cykl dla młodzieży „Felix, Net i Nika” (2004–2015). Opowiada o przygodach trójki tytułowych młodych przyjaciół – Felixa Polona, Neta Bieleckiego oraz Niki Mickiewicz – uczęszczających do warszawskiego gimnazjum im. profesora Stefana Kuzmińskiego.



„Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi” – przeznaczona dla młodzieży powieść z gatunku fantastycznonaukowej (science fiction). W Warszawie grasuje Gang Niewidzialnych Ludzi, a przyjaciele niechętnie odkrywają tajemnicę ich znikania. To książka pełna humoru, zagadek, ale i przyjaźni. Ona jest dedykowana Jasiowi, prawdopodobnie synowi autora. Polska Sekcja IBBY (Stowarzyszenia Przyjaciół Książki dla Młodych) przyznała powieści tytuł „Książki Roku 2005”.



216. Powtórzenie wiadomości o czasowniku.  Uważnie przeczytaj. Ułóż pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.



Aspekt czasownika

Czasowniki dokonane oznaczają takie czynności lub stany, które trwały, trwają lub będą trwały oraz takie, które już się zakończyły lub się zakończą, np. *przeczytałem książkę*.

Czasowniki niedokonane oznaczają trwanie jakiegoś procesu, nie mówią o jego zakończeniu, np. *czytałem książkę*.

Zapamiętaj, że czasowniki dokonane mają tylko formy **czasu przeszłego** (*powiedziałem*), **przyszłego prostego** (*powiem*), nie tworzą form czasu teraźniejszego. Od czasowników **niedokonanych** możemy utworzyć formy wszystkich trzech czasów.



217. Utwórz pary aspektowe, dopisując do podanych czasowników ich dokonane bądź niedokonane odpowiedniki.

Pić, jeździć, czynić, chwycić, przysłać, porzucić, zakończyć, łączyć, biec, zjeść.



218. Dokończ zdania, wstawiając czasowniki w potrzebnej formie.

Jechałem do domu od kilku dni, aż wreszcie w sobotę [] .

Piszę opowiadania w ciągu roku, ale nareszcie je [] .

Książka była bardzo interesująca, czytałam ją cały dzień, następnego dnia ją [] .



219. Przeczytaj i przetłumacz.



Dźwiękonaśladownictwo lub **onomatopeja** to wyraz lub ciąg wyrazów naśladowujących swym brzmieniem dźwięki naturalne.



220. Posłuchaj wiersza.

Julian Tuwim

Mróz



Alfred Wierusz-Kowalski, „Kulig”

Tężał mróz, wicher rósł,
Pędząc jak w sto koni,
Trzeszczy wóz, trzeszczy mróz,
Chłop zębami dzwoni.

Szkapa: brr! Chłop jej: prr! –
A podwozie zgrzyta,
Gwiżdże wiatr, śwista bat,
Stukają kopyta.

W ostry mróz chłopek wiózł
Z lasu chrust na wozie.
Skrzypi coś, oś nie oś,
Trzaska chrust na mrozie.

Chrzęst i brzęk, zgrzyt i stęk,
Hałas jak w fabryce!
Mniejszy mróz, lżejszy wóz
Przy takiej muzyce.



Bank słówek do tekstu: chrust – хворост; trzaskać – хлопати; trzeszczeć – тріщати.

Związki wyrazowe: dzwonić zębami – букв. дзвонити зубами, тобто цокотіти зубами від холоду.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Co wiózł chłop w ostry mróz? Jak autor przekazuje odgłosy przyrody? Czy można w wierszu „usłyszeć zimę”?



Jakie głoski przeważają w wersach i sprawiają wrażenie słuchowe? Wyszukaj wyrazy nazywające odgłosy. Znajdź w wierszu środki stylistyczne.



Wyjaśnij pisownię podanych słów:

- a) mróz, wiózł, rósł, wóz;
- b) skrzypi, trzaska, chrzęst, brzęk, zgrzyt, gwizdże.



Naucz się wzorowej recytacji wiersza.



Ułóż opis zimy, wykorzystaj wiersze poetów. Użyj wyrazów z tekstu albo wykorzystaj własne warianty porównań, metafor.



Zapisz pod dyktando wiersz pt. „Mróz”. Objaśnij szyk wyrazów w zdaniach, przypomnij sobie wiadomości z zakresu budowy zdań. Uzasadnij ustnie użycie znaków przestankowych.



221. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane informacje.



Koniugacja czasowników

Odmianę czasownika przez osoby, czasy, tryby, zespół form fleksyjnych czasownika nazywamy **koniugacją**. Czynność, która nazywa czasownik, może być wykonana równorzędnie z czynnością mówienia o niej (**czas teraźniejszy**), wcześniej od czynności mówienia o niej (**czas przeszły**), później od czynności mówienia o niej (**czas przyszły**).

W odmianie czasownika w czasie teraźniejszym możemy wyróżnić trzy grupy, jeśli weźmiemy pod uwagę końcówki osobowe w lp i lm.



222. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.

I grupa: **-ę, -esz, -e; -emy, -ecie, -ą**

lp

lm

- | | |
|---------------------|-------------------|
| 1. pisz- ę | pisz- emy |
| 2. pisz- esz | pisz- ecie |
| 3. pisz- e | pisz- ą |

II grupa: **-ę, -isz (-ysz), -i (-y); -imy (-ymy), -icie (-ycie), -ą**

lp

1. robi-**ę**, słysz-**ę**
2. rob-**isz**, słysz-**ysz**
3. rob-**i**, słysz-**y**

lm

- rob-**imy**, słysz-**ymy**
- rob-**icie**, słysz-**ycie**
- robi-**ą**, słysz-**ą**

III grupa: **-m, -sz, -o; -my, -cie, -ą**

lp

1. czyta-**m**, umie-**m**
2. czyta-**sz**, umie-**sz**
3. czyta-**o**, umie-**o**

lm

- czyta-**my**, umie-**my**
- czyta-**cie**, umie-**cie**
- czytaj-**ą**, umiej-**ą**



223. Zastosuj czasowniki podane w nawiasach w odpowiednich formach czasu przeszłego.

Brat (wziąć) udział w zawodach. Panie (mówić) o wydarzeniach w mieście. Z kina (wracać) całe towarzystwo. Kowalska (pożyczyć) mi książkę. Marcin (usiąść) za kierownicą. Jutro przyjaciele (wybrać się) na przechadzkę. Dzieci (podziwiać) obrazy Jana Matejki w Muzeum Narodowym.



224. Użyj czasowników podanych w nawiasach w 1. osobie lm czasu teraźniejszego.

(Umieć) pracować. (Lubić) mroźną zimę. (Pojechać) na wycieczkę do Gdańska. (Zapominać) oddać książki do biblioteki. (Oglądać) jeszcze raz ten film.



225. Przeczytaj tekst.

Władysław Stanisław Reymont

Chłopi (fragment)

Nadchodziła zima...

– jeszcze się barowała z jesienią i porykujący tłukła po sinych dalach jako ten zwierz srogi i głodny, że nie wiada było, kiej przeprze a skoczy i lutyimi kłami weźre się we świat...

– jeszcze czasami prószyl śnieg niły, płowy – jesienny śnieg...

– jeszcze przychodziły dnie osłupiałe, chorością sine, ckne, stękliwe, oropiałe i zgoła lamentem przejęte, a lodowym światłem mżące...

– dnie trupie, że ptactwo z krzykiem uciekało do borów, trwoźniej bełkotały wody i toczyły się leniwo, jakby strachem stęzałe, ziemia dy-



gotała, a wszelaki stwór podnosił czujące, lękliwe oczy na północ – w niezgłębioną topiel chmur...

– jeszcze noce były jesienne; ośleple, głuche, zamętne, a pełne strzępów mgieł i brzasków gwiazd pomarłych – rozgniłe noce dygotliwego milczenia przenikniętego zduszonym krzykiem trwogi; pełne wzdychów bolesnych, szamotań, nagłych cichości, wycie psów, targań marznących drzewin, żalonych głosów ptactwa szukającego schronisk, strasznych wołań pustek i rozstajów zgubionych w ciemnicy, łopotów jakichś lotów, cieniów zaczajonych pod ścianami zdrętwiałych chat, pełzających hukań, zjaw przerażających, nawoływań nierozeznanych, mlaskań okropnych, przeszywających jęków...

– jeszcze czasami, o zachodzie, z posępnych pól ołowianego nieba wyłupywało się czerwone, ogromne słońce i spadało ciężko, niby kadz roztopionego żelaza, z której buchały krwawe wrzutki i były dymy smołiste, czarne, popręgowane gorejącymi żagwiami, że świat cały stawał w łunach i w pożodze.

I długo, długo w noc dogasały i stygły na niebie krwawe zarzewia, aż ludzie mówili: – Zima rośnie i na złych wichrach przyjedzie.

I rosła zima, rosła co dzień, co godzina, co to oczymgnienie. Aż przyszała.



Bank słówek do tekstu: **barować się** – міряться силами; **kiej** – тут у значенні: коли; **luty** – тут у значенні: суворий; **ckne** – mdlące, nudотне; **kadz** – ківш; **żagiew** – факел; **zarzewie** – вугілля, жар; **nikły** – слабкий, невеликий; **płowy** – жовтуватий; **osłupiały** – остовпілий; **szamotanina** – борсанина.

Związki wyrazowe: **stępy mgieł** – клуби туманів; **ziemia dygotała** – земля тремтіла; **zduszony krzyk trwogi** – здавлений крик тривоги; **zdrętwiałe chaty** – занімілі хати.



prószył śnieg – порошив сніг
bełkotały wody – белькотіли води
strachem stężale – сповіті страхом



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Jakie odczucia wywołuje w tobie opis nadchodzącej zimy? Określ środki stylistyczne, które stosuje autor przy opisie śniegu, dnia, nocy, zachodu? Co mówili ludzie o zimie?



Zapisz wyrazy i związki wyrazowe z banku słówek do tekstu do słowniczka. Zapamiętaj ich znaczenie i pisownię.



Podziel tekst na części. Znajdź w utworze słowa kluczowe. Ułóż pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.



Zapisz plan i odpowiedzi na pytania planu, wykorzystaj wyrazy i związki wyrazowe z banku słówek.



226. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Uważnie przeczytaj wiadomości. Ułóż pytania i spróbuj opowiedzieć tekst.



Strona czasownika. Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie

Strona czasownika to kategoria gramatyczna, informująca o tym, czy podmiot oznacza wykonawcę czynności (strona *czynna*), odbiorcę skutków tej czynności (strona *bierna*) czy też wykonawcę i odbiorcę jednocześnie (strona *zwrotna*).

Czasowniki mające obie strony, czynną i bierną, są **czasownikami przechodnimi**, np. *kochać – być kochanym*. Czasowniki nie mające strony biernej są **nieprzechodnie**, np. *leżeć, spać*.

Strona czasownika

- Strona czynna – ktoś coś robi:
pierze, tańczy, je.
- Strona bierna – uleganie
czyjejś czynności:
jest czesany, został oszukany.
- Strona zwrotna – wykonywanie
czynności na sobie:
czesze się, pomylił się.

STRONA

czynna
myje

bierna
jest myty

zwrotna
myje się



227. Przekształć zdania z czasownikami w stronie czynnej w zdania z czasownikami w stronie biernej.

Błyskawica przecięła niebo. Ogrodnik umie leczyć kwiaty. Dziewczynka nosi czerwoną czapkę. Późnym popołudniem babcia grabiła kolorowe liście na trawniku.



228. Przekształć zdania z czasownikami w stronie biernej w zdania z czasownikami w stronie czynnej.

Latem grzyby są chętnie zbierane przez grzybiarzy. Pieniądze były używane przez Fenicjan. Piękny bukiet był układany przez nauczycielkę. Wandale zostali zatrzymani przez policjantów.



229. Posłuchaj wiersza.

Franciszek Karpiński

Pieśń o Narodzeniu Pańskim



Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej,
sanktuarium na Jasnej Górze

Wzgardzony, okryty chwałą,
śmiertelny, Król nad wiekami;
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.
Cóż masz, niebo, nad ziemiany?
Bóg porzucił szczęście twoje,
Wszedł między lud ukochany,
Dzieląc z nim trudy i znoje;
Niemają cierpień, niemają
żeśmy byli winni sami,
A Słowo Ciałem się stało,
I mieszkało między nami (...).
Podnieś rękę, Boże Dziecię,
Błogosław krainę miłą,
W dobrych radach,
w dobrym bycie,
Wspieraj Jej siłę Swą siłą,
Dom nasz i majątność całą,
I Twoje wioski z miastami!
A Słowo Ciałem się stało
I mieszkało między nami.



Bank słówek do tekstu: **wzgardzony** – яким погордували; **wspierać** – підтримувати; **majątność** – майно.

Związki wyrazowe: **moc truchleje** – сила зменшується; **okryty chwałą** – покритий славою.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Kim jest podmiot liryczny? Co jest przedmiotem wypowiedzi? Jak podmiot liryczny przedstawia postać Jezusa w pierwszej zwrotce kolędy? O co zwraca się do nowo narodzonego Syna Bożego? Jaka jest myśl przewodnia tego utworu?



Ustal w wierszu antytezy (zestawienie dwóch elementów znaczeniowo przeciwstawnych w jedną całość treściową) i oksymorony (wyrażenia złożone z dwóch przeciwstawnych znaczeniowo składników).



Jaką rolę w tekście kolędy odgrywają wykrzyknienia i pytania retoryczne?



Znajdź w wierszu pt. „Pieśń o Narodzeniu Pańskim” formy osobowe czasowników. Jakie części mowy w utworze służą do łączenia wyrazów w zdaniu? Wskaż w ostatnim zdaniu wyrazy, w których ilość liter i głosek jest jednakowa.



Wiem więcej



Franciszek Karpiński,
litografia
J. Zachariasza
Freya według
rysunku
H. Hirszela, 1850 r.

Franciszek Karpiński (1741–1825) to jeden z najwybitniejszych poetów oświecenia, pamiętnikarz, dramatopisarz, tłumacz, publicysta, moralista, twórca i główny przedstawiciel nurtu sentymentalnego w liryce polskiej. „Pieśń o Narodzeniu Pańskim” Karpińskiego to utwór znany dziś jako popularna kolęda. Pochodzi ona ze zbioru wydane go w 1792 r. pod tytułem „Pieśni nabożne”.



230. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.

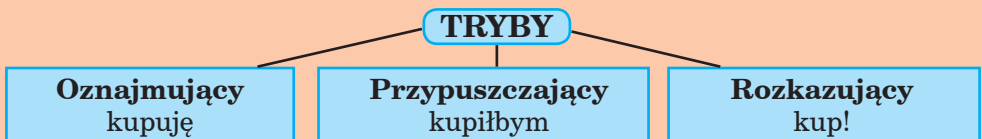


Uważnie przeczytaj. Ułóż pytania i spróbuj opowiedzieć tekst.



Tryby czasownika

Tryb czasownika to kategoria gramatyczna oznaczająca, czy mówiący uważa tę treść za rzeczywistą (tryb *orzekający*, czyli *oznajmujący*), za możliwą lub nierzeczywistą (tryb *warunkowy*, czyli *przypuszczający*), czy za wymaganą (tryb *rozkazujący*).



Tryb oznajmujący zawiera wiadomość o wykonaniu jakiejś czynności, np. *polewasz, myję, jem*.

Jeśli przypuszczamy, że moglibyśmy coś zrobić, ale jeszcze tego nie robimy – używamy **trybu przypuszczającego**, np. *umyłbym, kupiłaby, zjedlibyście*.

Tryb rozkazujący umożliwia wyrażenie czynności nakazania przez mówiącego, np. *pisz!, zjedz!* Jest to czynność nierzeczywista, nakazana przez mówiącego.



231. Pracuj z tablicami pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.



Formy koniugacyjne czasownika *myśleć*

TRYB OZNAJMUJĄCY				
	lp		lm	
	Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
Czas teraźniejszy	myśl-ę		myśli-my	
	myśli-sz		myśli-cie	
	myśli		myśl-ą	
Czas przeszły	myślał-em	myślał-am	myśleliś-my	myślałyś-my
	myślał-eś	myślał-aś	myśleliście	myślałyście
	myślał	myślał-a Rodzaj nijaki myślał-o	myślel-i	myślał-y
Czas przyszły złożony I i II formy	będę myślał (myśleć)	będę myślał-a (myśleć)	będziemy myślel-i (myśleć)	będziemy myślał-y (myśleć)
	będziesz myślał (myśleć)	będziesz myślał-a (myśleć)	będziecie myślel-i (myśleć)	będziecie myślał-y (myśleć)
	będzie myślał (myśleć)	będzie myślał-a (myśleć) Rodzaj nijaki będzie myślał-o (myśleć)	będą myślel-i (myśleć)	będą myślał-y (myśleć)

TRYB PRZYPUSZCZAJĄCY			
lp		lm	
Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
myślał-bym	myślał-abym	myśleli-byśmy	myślały-byśmy
myślał-byś	myślał-abys	myśleli-byście	myślały-byście
myślał-by	myślał-aby Rodzaj nijaki myślał-oby	myśleli-by	myślały-by

TRYB ROZKAZUJĄCY	
lp	lm
ty myśl! on, ona, ono niech myśl-i!	my myśl-my! wy myśl-cie! oni, one niech myśl-ą!



232. Wybierz ze zdań czasowniki w trybie rozkazującym i wyjaśnij potrzebę ich użycia.

Puść mnie! Wróć! Zapomnij o tym. Zastosuj swoje umiejętności. Zrozum mnie wreszcie! Niech państwo siadają. Napisz do mnie, jak przyjeżdżiesz.



233. Utwórz tryb przypuszczający od czasowników: *latać, mieć, chcieć, czuć się, prosić, opowiadać*.



Wiem więcej

Boże Narodzenie jest w Polsce obok Wielkanocy jednym z najważniejszych świąt. Uroczystości świąteczne rozpoczynają się 24 grudnia (Wigilia Bożego Narodzenia). Zwyczaje bożonarodzeniowe mają swoją symbolikę. Dwanaście dań przygotowywanych na stół wigilijny oznacza dwunastu uczniów Jezusa. Siano pod obrus kojarzy się z siankiem ze stajenki, w której urodził się Chrystus. Natomiast dodatkowy talerz stawiany na wigilijnym stole symbolizuje gotowość niesienia pomocy osobom biednym i samotnym (wg *M. Chmiel, W. Herman, Z. Pomirskiej, P. Doroszewskiego*).



234. Przeczytaj tekst.

Dorota Terakowska

Piąty talerz

Mój niespodziewany wigilijny test na człowieczeństwo zdałam najwyżej na tróję. To niestety prawda, że największe kłopoty sprawiają własne dzieci i to one najszybciej obnażają naszą niedoskonałość.

Co roku, w Boże Narodzenie, gdy córki nakrywały stół, przypominałam ze szlachetnym patosem: – Pamiętajcie o tradycyjnym pustym talerzu dla niespodziewanego gościa! Zawsze może zjawić się ktoś samotny i nieszczęśliwy, a Boże Narodzenie to święta miłości bliźniego!



– Aha – mówiły ze zrozumieniem i stały się pięć nakryć: dla mamy, taty, dla siebie i tego kogoś.

Powiedzmy sobie szczerze, że piąty talerz zawsze był pusty. Ot, ładny symbol.

Tamtego roku, 1986, zanosiło się, że będzie tak samo, bo jakżeby inaczej? Kto obcy ośmieliłby się zapukać do czyichś drzwi w wigilijny wieczór, zastrzeżony dla rodzinnej intymności? Owszem, raz wpadła sąsiadka z pytaniem, czy nie dałabym jej trzech kawałków ryby, bo tak przyzwyczaiła się do swojego karpia, że nie ma sumienia go zabić („Przy pływa na mój głos i wyciąga pyszczek, żeby go głaskać” – mówiła wzruszona, więc szybko dałam jej trzy porcje, bowiem opowieści o życiu duchowym karpia źle działają na moje własne życie duchowe). Kaśka już nakryła stół, mąż precyzyjnie doprawił kapustę, uszka kończyły się gotować, ale gdzieś znikła Małgośka. Miała tylko wyskoczyć z psem, tymczasem pies leżał pod stołem, a Małgośki nie było. Uszka akurat doszły, gdy ktoś zapukał do drzwi.

– W takim momencie?! – wkurzył się mąż. – Niech to szlag! – powiedziałam z uczuciem. – Niech! – przytaknęła Kaśka i otworzyła drzwi. W progu stała szeroko roześmiana Małgośka i... obca, spłoszona staruszka. – Kto to? – spytali panicznym szeptem mąż i starsza córka. – Właśnie, kto? – powtórzyłam, ale Małgosia już wpychała nieznajomą do mieszkania, rozbierając ją z grubej chusty, starego palta i dwóch swetrów. – Jeszcze buty, bo nabłocę – powiedziała staruszka, wyciągając nogę w wielkim filcaku. – Chwileczkę! – zawołałam. – Małgosiu, kim jest ta pani? – Pani jest do piątego talerza! – odparła z entuzjazmem Małgośka. – Do piątego talerza? – powtórzył z błyskiem zrozumienia mąż. – Ale piąty talerz zawsze jest pusty! – zawołała przytomnie starsza córka. – Bo czeka – wtrąciła szybko Małgosia.

Poczułam, że w środku gotuję się równie energicznie jak uszka, i gdy zdezorientowany mąż i równie oszołomiona Kaśka wprowadzali staruszkę do pokoju, ja pociągnęłam Małgośkę do kuchni. – Co jest, do licha?! Przyprowadzasz do domu obcą osobę, która może nawet być złodziejką? I to kiedy? W wieczór wigilijny?! Czyś ty zwariowała?! – Ale piąty talerz... – szepnęła bezradnie Małgośka. – Zawsze mówiłaś, że on czeka na kogoś nieszczęśliwego i samotnego, a ta staruszka naprawdę jest samotna i nieszczęśliwa! Wypożyczyłam ją specjalnie dla nas z domu starców!

– Wypożyczyłaś?! Jezusie, Maryjo... – zaczęłam gniewnie i... zamilkłam. Nagle uświadomiłam sobie, że za kilka godzin, o północy, mój pies i dwa koty zaczną rozmawiać ludzkimi głosami, a ja warczę! Warczę o piąty talerz, o którym tyle rozprawiam, gdy rozpoczyna się ceremonia nakrywania wigilijnego stołu! Wzięłam głęboki oddech i dokończyłam: – Jezusie, Maryjo... no i dobrze zrobiłaś!

Przy opłatku staruszka opowiedziała o dwóch córkach i synu, którzy gdzieś dzielą się opłatkami, ale przy stole nie lubią mieć żadnych staruszek ani swoich, ani obcych, bo starość psuje im dobry humor. Przy barszczu z uszkami dowiedzieliśmy się, jak kiedyś obchodzono wigilię,

gdy do stołu zasiadało szesnaście osób z czterech pokoleń. Przy rybie okazało się, że staruszka była nauczycielką, ale „zawsze przychodzi taki dzień, gdy nie potrzebują cię ani własne, ani cudze dzieci”.

– Jak to, a my? – zawołała Małgosia i w dziwny sposób poczułam się pewniej. Przy kapuście z grzybami staruszka opowiedziała o zmarłym mężu, a przy serniku poprosiła o cztery dodatkowe kawałki dla współlokatorek, których nikt nie wypożyczył.

Potem, gdy córki odprowadziły staruszkę, mąż pozmywał naczynia, a pies i dwa koty toczyły dyskretną rozmowę ludzkimi głosami, zamysliłam się nad niespodziewanym testem na człowieczeństwo, który zdałam najwyżej na tróję, i nad tą dziwną granicą pomiędzy teoretyczną a faktyczną miłością bliźniego. Bo najłatwiej postawić piąty talerz i liczyć na to, że pozostanie wygodnym, ale pustym symbolem. No to życzę wam niespodziewanego gościa na Wigilię i biedźcie się ze sobą, jak niegdyś ja. Bylebyście w końcu przemówiły ludzkim głosem.



Bank słówek do tekstu: niedoskonałość – недосконалість; precyzyjnie – точно; wkurzyć się – розсердитись; wtrącić się – втрутитися; oszołomiona – ошелешена; współlokatora – співмешканка; wypożyczyć – позичити; człowieczeństwo – людяність.

Związki wyrazowe: szlachetny patos – шляхетний пафос; niech to szlag (trafi) – тут у значенні: от невдача!; spłoszona staruszka – перелякана старенька.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Określ, kto jest narratorem w tekście. Dlaczego utwór ma taki tytuł? Z jakimi uczuciami łączą się święta?



Na podstawie tekstu wyjaśnij, na czym polega różnica pomiędzy teoretyczną a faktyczną miłością bliźniego. Jak odnosisz się do ludzi potrzebujących pomocy? Co można zrobić, żeby wesprzeć takie osoby?



Wiem więcej

Dorota Terakowska (1938–2004) to pisarka i dziennikarka. Pisała utwory, przeznaczone zarówno dla młodzieży, jak i dorosłych. Otrzymała wiele nagród i wyróżnień, m.in. trzy nagrody polskiej sekcji IBBY (Światowej Rady Książek dla Młodzieży) za powieści: „Córka czarownicy” (1991), „Samotność bogów” (1998), „Tam, gdzie spadają Anioły” (1999).





235. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Uważnie przeczytaj wiadomości. Ułóż pytania do tekstu i spróbuj go opowiedzieć.



Nieosobowe formy czasownika na *-no, -to*

Nieosobowe formy czasownika tworzymy przez dodanie do tematu czasownika końcówki *-no* lub *-to*: *kupiono, zrobiono, sztyto, myto*.

Formy czasownika zakończone na *-no, -to* budują konstrukcje bezpodmiotowe, które używamy, gdy wykonawca czynności jest nieznan (*Powiedziano* nam, że to prawda.), ogólny, zbiorowy (*Zaśpiewano* kolędy.), trudny do ustalenia (*Zamknięto* sklep.) lub też wtedy, gdy nie chcemy wykonawcy ujawniać (*Zaproponowano* mi wyjazd w góry.).

Formy te są charakterystyczne dla stylu naukowego, urzędowego i oficjalnego. W języku potocznym wnoszą one pewną oficjalność, a czasem emocjonalne nacechowanie, np. *Podano* do stołu. *Obrażono* mnie.



236. Wypisz z podanego tekstu wszystkie formy czasownika zakończone na *-no, -to*. Ustal, do jakiego stylu należy ten tekst.

Na wyższym szczeblu cywilizacji człowiek przeniósł się z ciemnej jaskini do budowli wykonanej z żółtej gliny, drzewa czy kamienia. Urządzono palenisko w głównej izbie domu. Wokoło ognia odpoczywano, gwarzono, śpiewając pieśni tańczono. Gościowi odwiedzającemu dom odstępowano zawsze najlepsze miejsce przy ogniu. W owym czasie człowiek zastanawiał się już nad tym, żeby dym uchodził na zewnątrz. W związku z tym otwarto dach i wybudowano komin (wg *J. Malenowicz*).



237. Sprawdź w słowniku ortograficznym, jak poprawnie pisać poniższe wyrazy i zapisz je do zeszytu.

1) „ż” czy „rz”?

Książ \bullet ę, dwo \bullet anin, ch \bullet ęst, wa \bullet yć.

2) „ó” czy „u”?

C \bullet rka, kr \bullet lewska, cz \bullet łno, sk \bullet wać;

3) „ch” czy „h”?

\bullet ełm, \bullet aratker, s \bullet emat, \bullet oryzont.

TEMAT 11. POLACY, KTÓRZY ZMIENILI ŚWIAT. Zaimek. Rodzaje zaimków i ich odmiana. Liczebnik i jego podział. Użycie i pisownia dat

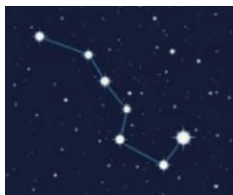


238. Uczymy się nowych wyrazów i związków wyrazowych.



Obja-

śnij znaczenie zwrotów.  Zapamiętaj ich pisownię.



Wielki Wóz



Droga Mleczna



Plejady



Gwiazdozbiór Wagi



239. Pisanie z pamięci. Przeczytaj prawidłowo za nauczycielem wyrazy. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



astronomia – астрономія

Słońce – Сонце

kometa – комета

odwaga – відвага

wszechświat – всесвіт

Księżyc – Місяць

satelita – супутник

natchniony – натхненний



240. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane wyrazy z banku słówek, obejrzyj portret Jana Heweliusza i odpowiedz na pytania.

Jan Heweliusz – księżę astronomii z Gdańska

Trzysta lat przed tym, jak człowiek postawił nogę na Księżycu, Jan Heweliusz zdołał dokładnie zbadać powierzchnię jedyne naturalnego satelity Ziemi. Ten wybitny astronom urodził się 28 stycznia 1611, a zmarł tego samego dnia roku 1687.

W XVII wieku był księciem astronomii. Gdański astrofizyk, Robert Głębocki, znawca do-robku Heweliusza, przekonuje, że choć nauko-wiec stosował nieco przestarzałe techniki, doko-nywał niezwykle dokładnych pomiarów. Badał prawie wszystko. Plamy na słońcu, powierzchnię



Daniel Schultz,
„Portret Jana
Heweliusza”, 1677 r.

księżycyca, mierzył pozycję planet, a nazwy gwiazdozbiorów, które nadał, obowiązują do dziś.

Jan Heweliusz jest twórcą nauki o Księżycu i to jemu zawdzięczamy dokładne zbadanie powierzchni jedyne go naturalnego satelity Ziemi. Jednym z najważniejszych dzieł uczonego z Gdańska jest wydana w 1647 roku „Selenografia”.

– Zawiera ona trzy trójkolorowe mapy Księżycyca, odzwierciedlające obserwacje Heweliusza. Są to mapy niewielkie, ale bardzo szczegółowe – zapewnia profesor Andrzej Zbierski, astronom i historyk. Heweliusz obserwował również komety – odkrył cztery z nich. Jako pierwszy dostrzegł, że nie poruszają się one po liniach prostych, ale tory ich ruchów są zakrzywione. Badał również położenie gwiazd i, jako zwieńczenie swej pracy, wykonał katalog 1564 gwiazd (wg *Polskie Radio*, „*Naukowy Wieczór z Jedyneką*”, 28.01.2016 r.).



Bank słówek do tekstu: **dorobek** – доробок; **badać** – досліджувати; **obserwacje** – спостереження.

Związki wyrazowe: **książę astronomii** – букв. князь, тут у значенні: король астрономії; **przestarzałe techniki** – застарілі технології; **dokładne pomiary** – точні вимірювання; **plamy na słońcu** – плями на сонці; **tory ruchów zakrzywione** – криві орбіти рухів; **zwieńczenie pracy** – успішне завершення праці.



Odpowiedz na pytania. Wykonaj polecenia do tekstu.



Co zdołał zbadać Jan Heweliusz? Jakich pomiarów dokonał naukowiec? Jaki wkład do rozwoju nauki światowej zrobił polski astronom Heweliusz? Jakie ciała niebieskie badał?



Wyznacz styl podanego wyżej tekstu. Jakie części mowy służą do łączenia wyrazów w zdaniu? Znajdź w ostatnim zdaniu wyrazy, w których ilość liter i głosek jest jednakowa. Wyszukaj imiona własne i wyjaśnij ich pisownię. Znajdź w tekście liczebniki i przeczytaj je.



Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie ilustracji.



241. Przyporządkuj czasowniki do dwóch grup rodzajowych.

Szukała, obserwował, patrzył, spojrziała, poruszyła, zatrzymał, badała, patrzyła, poruszył, spojrzął, szukał, zatrzymała.

Rodzaj męski

Rodzaj żeński



242. Utwórz od podanych przymiotników przysłówki, które określają cechy czynności i stanów i odpowiadają na pytanie *jak? gdzie?*

Wzór: Uczony odważny – odważnie.

Noc pogodna – _____.

Ręka chłodna – _____.

Wszechświat daleki – _____.



243. Powtórzenie wiadomości o zaimku. Opowiedz wiadomości.



Zaimek

Zastępuje w zdaniu inne części mowy, takie jak: rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, przysłówki i pełni ich funkcje.

RODZAJE ZAIMKÓW

rzeczowny

pytamy o niego i odmieniamy go tak, jak rzeczownik, np. *ja, ty, on, ona, ono, oni, one, my, wy, kto, co, nikt, nic, ktoś, coś*

przymiotny

pytamy o niego i odmieniamy go tak, jak przymiotnik, np. *mój, twój, wasz, taki, jaki, który, czyj, ten, tamten, każdy, inny, wszystek*

liczebnym

pytamy o niego i odmieniamy go tak, jak liczebnik, np. *ile, tyle, wiele, ileś, trochę, mnóstwo*

przysłowny

pytamy o niego tak, jak o przysłówki, np. *tak, jak, tu, tam, wtedy, gdzieś, kiedyś, stamtąd, tędy*



244. Praca w grupie.  Uzupełnij zdania odpowiednimi zaimkami.

A) *zastępującymi rzeczownikami:*

1. _____ ma tej książki.
2. Pomóż _____ odrobić lekcje.
3. Czy przyjedziesz do _____ na imieniny?
4. Paweł bardzo _____ lubił.

B) *zastępującymi przymiotnikami:*

1. W _____ pokoju był porządek.
2. _____ stopnie rodziców ucieszyli.
3. _____ samochód ma biały kolor.
4. _____ pomysł jest lepszy niż jego.

C) zastępującymi liczebniki:

1. W naukę języka polskiego trzeba włożyć [] wysiłku.
2. Mówiłam mu to już [] razy.
3. Nie stać mnie na kupno [] komputera.
4. Ta historia działa się [] lat temu.

D) zastępującymi przysłówki:

1. [] miałaś ciemne włosy.
2. Zgubiłam [] mój ukochany wisiołek.
3. Właśnie [] się spotkaliśmy.
4. Chyba [] jego widziałeś.



245. Do związków z zaimkami przymiotnymi dopisz odpowiednie formy Im.

To imię, moje pióro (mianownik); tego koguta, mojego chomika (dopełniacz); tę książkę, moją sukienkę (biernik); temu chłopcu, mojemu bratankowi (celownik).



Wiem więcej

Wyraz *zaimek* jest tłumaczeniem łacińskiego słowa *pronomem*, czyli „zamiast imienia”. W nazwie zaimków jest zatem utrwalona ich podstawowa funkcja – zastępowanie innych wyrazów (wg A. Grabarczyk).



246. Przeczytaj wiersz dbając o staranną wymowę. Nazwij temat wiersza Władysława Broniewskiego. Podziel go na części. Znajdź mikrotematy w tekście.

Władysław Broniewski

Kopernik

Noc roziskrzona gwiazdami, pogodna –
to pora pracy. Astronom na wieży
patrzy na gwiazdy. Ręka jego chłodna
ujmuje cyrkiel, który wszechświat
mierzy.

Wielki Wóz sporo już objechał nieba,
niedługo błysnie sierp księżycy błady...
Sam przeciw gwiazdom!

Odwagi potrzeba
temu, kto wnika w krążące miriady
światów i myślą je mierzy z daleka...



Jan Matejko, „Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem”, 1873 r.

O, Drogo Mleczna, Plejady i Wagi!
O, Słońce! Lęka się serce człowieka.

Kopernik szepce: „Odwagi, odwagi!”
Myśl nieulekła ku gwiazdom się zwraca,
szukając prawa, które wszystkim rządzi.
Cyrkiel i karta, rachunek i praca –
tyle wystarcza, by w niebie nie zbłądzić.

Bledną już gwiazdy. Astronom znużony
przymknął powieki, chwilę – zda się – drzemie.
Nagle wprost w Słońce spojrzął i natchniony
zatrzymał Słońce i poruszył Ziemię.



Bank słówek do tekstu: wieża – башта; cyrkiel – циркуль; nieulekły – незламний; rządzić – керувати; znużony – втомлений; drzemać – дрімати; zatrzymać – затримати; poruszyć – порушити.

Związki wyrazowe: sierp księżycy – місячний серп; miriady światów w niebie – мільярди світів у небі; nie zbłądzić – не заблукати; przymknąć powieki – заплющити повіки.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Zastanów się, o kim mówi podmiot liryczny w wierszu pt. „Kopernik”? Czy wiesz, czego dokonał Mikołaj Kopernik? Znajdź wersy wiersza, które o tym mówią.



Wiem więcej

Mikołaj Kopernik (1473–1543) to polski astronom, wybitny naukowiec epoki odrodzenia, który zajmował się matematyką, prawem, ekonomią, strategią wojskową, astrologią, był lekarzem oraz tłumaczem.

Kopernik jest autorem dzieła „O obrotach sfer niebieskich” przedstawiającego heliocentryczną wizję Wszechświata, które dokonało przełomu i wywołało jedną z najważniejszych rewolucji naukowych od czasów starożytnych, nazywaną *przewrotem kopernikańskim*.

Doświadczalne potwierdzenie ruchu orbitalnego Ziemi uzyskano dopiero w latach 20. XVIII w.



Bertel Thorvaldsen,
pomnik
Mikołaja Kopernika
w Warszawie, 1882 r.



247. Na podstawie wiersza „Kopernik” W. Broniewskiego, obrazu J. Matejki pt. „Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem”, zdjęcia przedsta-

wiającego pomnik Kopernika w Warszawie spróbuj odpowiedzieć na pytania. Jak jest przedstawiony Mikołaj Kopernik? Jak rozumiesz wyrażenie „*przewrót kopernikański*”?



248. Napisz krótką rozprawkę, uzasadnij w niej myśl o tym, że Mikołaj Kopernik był wielkim naukowcem epoki odrodzenia (6–7 zdań). Wykorzystaj w tym celu informację podaną w rubryce „*Wiem więcej*”.



249. Mów poprawnie. Przetłumacz wiersz.

Polskie wydało go plemię,
Wstrzymał słońce, ruszył ziemię (*Jan Nepomucen Kamiński*).



250. Wypisz z wiersza W. Broniewskiego pt. „*Kopernik*” rzeczowniki własne, wyjaśnij ich pisownię.



251. Ułóż dialogi na podstawie wrażeń z biografii oraz dokonań naukowych Mikołaja Kopernika albo na temat: „*Jakich znasz wybitnych Polaków, którzy wnieśli duży wkład w rozwój nauki?*”. Zainscenizuj je.



252. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Rodzaje zaimków i ich odmiana

Ze względu na znaczenie zaimki dzielimy na: 1) **osobowe**, które wskazują na nadawcę (*ja, my*), odbiorcę (*ty, wy*) oraz osoby, o których wcześniej była mowa (*ona, one*); 2) **wskazujące**, które określają osoby, przedmioty, cechy, o których wcześniej była mowa lub na które wskazują (*ten, tam, tędy, tamten*); 3) **dzierżawcze**, które wskazują na przynależność osób, przedmiotów do kogoś lub czegoś (*mój, wasz, jego, swój*); 4) **pytające (pytajne)**, które służą do tworzenia pytań (*kto?, kiedy?, ile?, gdzie?*); 5) **względne**, które służą do wprowadzenia zdań podrzędnych (*który, jak, kiedy, gdzie*); 6) **nieokreślone**, które wskazują na osoby, rzeczy, cechy, których nadawca wypowiedzi dokładnie nie zna lub które nie są dla niego istotne (*ktoś, jakiś, ktokolwiek, nic, nigdy, każdy, kogoś, gdzieś*); 7) **zwrotny** zaimek *się* oznacza skierowanie czynności na tego, kogo nazywa podmiot zdania.

Zaimki **ja, ty, on** mają w niektórych przypadkach dwie lub trzy poprawne formy, dłuższe lub krótsze: *ja – mnie, mi, ty – tobie, ci, on – jego, go*.



Form dłuższych używamy:

- na początku wypowiedzenia, np. *Mnie* bardzo się podoba ta książka.
- po przyimkach, np. Kolega przyszedł do *ciebie*.
- w przeciwstawieniach, np. Nie *tobie*, a *jemu* daję prezent.
- gdy trzeba zaakcentować zaimek, np. Tylko *jego* tu brakowało.



253. Wypisz z podanych zdań zaimki, a następnie zalicz je do odpowiednich grup.

Cieszę się z twojego sukcesu. Tymczasem stało się ciemno. Moja drużyna, jak widać, dobrze przygotowana do meczu. Taka jesteś szczęśliwa, radosna, nie do poznania. Jej mama, która kiedyś wyjechała z Polski, właśnie wróciła. Swojemu synowi przywiózł wiele prezentów. Każdy słuchał nauczyciela, gdy opowiadał, co trzeba zrobić, aby wykonać ćwiczenie. Ile pięknych słów! Cokolwiek od tej pory powiedziałyby o nim, nikt by w to wszystko nie uwierzył.

zaimki wskazujące	
zaimki pytające	
zaimki nieokreślone	
zaimki dzierżawcze	
zaimki osobowe i zwrotny	



Wiem więcej

Juliusz Słowacki (1809–1849) to wybitny polski poeta romantyczny, dramaturg, filozof-wizjoner. Urodził się w rodzinie o tradycjach inteligentkich: matka Salomea prowadziła w Wilnie salon literacki, ojciec był profesorem teorii i historii literatury na Uniwersytecie Wileńskim. Za życia opublikował Słowacki tylko część swojej twórczości, mimo że jego poezja była czymś niezwykle na tle literatury romantycznej. Cechowała ją ogromna różnorodność, bogactwo frazy, nowatorska inwencja językowa i wrażliwość plastyczna. Do stałego kanonu literatury weszły takie utwory, jak: „Rozłączenie” (wiersz napisany w czasie pobytu w Genewie, nad jeziorem Lemana czyli Genewskim w 1835 r.), „Hymn (Smutno mi Boże)”, „Testament mój”, „Do Ludwiki Bobrówny”, „Grób Agamemnona” i in. Słowacki był także autorem licznych dramatów. Do najwybitniejszych



zaliczają się „Kordian” i „Balladyna” (1834). Do dziś należą one do repertuaru teatrów, zarówno zawodowych, jak i amatorskich (wg *Haliny Floryńskiej-Lalewicz*).



254. Przeczytaj tekst, obejrzyj obrazek.

Juliusz Słowacki

Rozłączenie

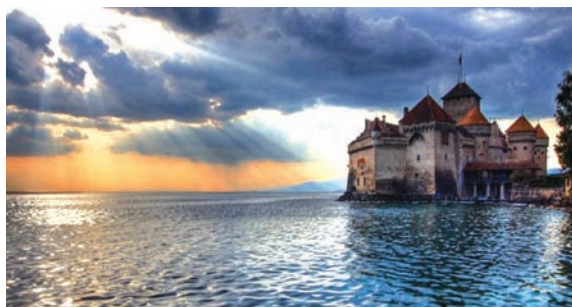
Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta;
Pomiędzy nami lata biały gołąb smutku
I nosi ciągle wieści. Wiem, kiedy w ogródku,
Wiem, kiedy płaczesz w cichej komnacie zamknięta;

Wiem, o jakiej godzinie wraca bólu fala,
Wiem, jaka ci rozmowa ludzi łzę wyciska.
Tyś mi widna jak gwiazda, co się tam zapala
I łzę różową leje, i skrą siną błyska.

A choć mi teraz ciebie oczyma nie dostać,
Znając twój dom – i drzewa ogrodu, i kwiaty,
Wiem, gdzie malować myślą twe oczy i postać,
Między jakimi drzewy szukać białej szaty.

Ale ty próżno będziesz krajobrazy tworzyć,
Osrebrzać je księżycem i promienić świtem:
Nie wiesz, że trzeba niebo zwalić i położyć
Pod oknami, i nazwać jeziora błękitem.

Potem jezioro z niebem dzielić na połowę,
W dzień zasłoną gór jasnych, w nocy skał szafirem;
Nie wiesz, jak włosem deszczu skałom wieńczyć głowę,
Jak je widzieć w księżycu odkreślone kirem.
Nie wiesz, nad jaką górą wschodzi ta perełka,



Jezioro Genewskie

Któraś wybrał dla ciebie za gwiazdeczkę-stróża?
Nie wiesz, że gdzieś daleko, aż u gór podnóża,
Za jeziorem – dojrzałem dwa z okien światelka.

Przywykłem do nich, Kocham te gwiazdy jeziora,
Ciemne mgłą oddalenia, od gwiazd nieba krwawsze,
Dziś je widzę, widziałem zapalone wczora,
Zawsze mi świecą – smutno i blade – lecz zawsze...

A ty – wiecznie zagasłaś nad biednym tułaczem;
Lecz choć się nigdy, nigdzie połączyć nie mamy,
Zamilkniemy na chwilę i znów się wołamy
Jak dwa smutne słowiki, co się wabią płaczem.



Bank słówek do tekstu: rozłączeni – розлучені; wyciskać – витискати; szata – одяг; szafir – сапфір; kir – траурна чорна тканина; tułacz – блукач; gwiazdeczka – зірочка; stróż – охоронець; wołamy się – гукаємо один одного.

Związki wyrazowe: gołąb smutku – голуб смутку; bólu fala – хвиля болю.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Gdzie przebywa osoba mówiąca w wierszu? Wskaż, gdzie i w jaki sposób ujawnia się podmiot liryczny? W jakim jest nastroju, o czym wspomina? Czy rozłączeni spotkają się kiedyś? Czy pamiętają rozłączeni jedno o drugim? Co ich między sobą łączy? Jaki czasownik wielokrotnie powtarza się w wierszu i w jakim celu?



Jak możesz określić gatunek literacki tego wiersza? Jakie środki stylistyczne stosuje poeta (metafory, epitety, porównania, symbole, anafora)? Określ pejzaż przedstawiony w utworze.



Wiem więcej

List poetycki to wiersz, w którym wyraźnie ujawniający się nadawca zwraca się do określonego odbiorcy.



255. Powtórzenie wiadomości o liczebniku. Opowiedz wiadomości.



Liczebnik

- oznacza ilość lub kolejność;
- odpowiada na pytania: *Ile? Który z kolei?*



Podział liczebników

główne

np.
*jeden, dwa,
sto.*

Odmieniają
się przez:

- przypadki
- rodzaje.

porządkowe

np.
*pierwszy,
piąty, setny.*

Odmieniają
się przez:

- przypadki
- rodzaje
- liczby.

ułamkowe

np.
*pół, ćwierć,
półtora.*

Są nieodmien-
ne.

zbiorowe

np.
*dwoje, pięcioro,
siedmioro.*

Odmieniają
się przez
przypadki.



256. Zastąp cyfry słowami i zapisz do zeszytu.

Kupiliśmy (6) _____ bułek. Przyjechało do nas (3) _____
chłopców. Z przystanku odjechał już (3) _____ autobus. Zosi zostało
(15) _____ złotych. Jutro otrzymam (150) _____ złotych.



257. Wstaw do tekstu przepuszczone liczebniki i wskaż, co one ozna-
czają.

Było sobie _____ kucharek:
_____ chuda jak sucharek,
jak bułeczka pulchna _____,
_____ jak makaron długa,
_____ miała mleczną cerę
i lubiła kluski z serem,
_____ niby pączek tłusta
i jak ocet kwaśna _____.
_____ kucharek w mlecznym barze
miało przez nią kwaśne twarze,
bo nic nigdy nie robiła,
tylko ciągle się kłóciła:
z tą najpierwszą o kakao,
co na blachę wykpiąło,
a z tą _____ – o talerze
i o każdą dziurkę w serze,
o ryż – z _____,
o sól – z _____, z _____ zaś – o bułkę tartą _____

(Wanda Chotomska, „Sześć kucharek”).

Wyrazy pomocnicze: szósta, piątą, czwarta, Pięć, druga, piątą,
trzecia, Jedna, czwartą, sześć, drugą, trzecią.



Wiem więcej

Stanisław Lem (1921–2006) to czołowy przedstawiciel polskiej fantastyki naukowej, filozof, futurolog i eseista, w swoim dorobku ma również powieści realistyczne i teksty satyryczne. Debiutował w 1946 r. utworami o tematyce okupacyjnej. Światową stawę przyniosły mu powieści fantastycznonaukowe. Do najpopularniejszych dzieł należą: „Cyberiada”, „Dzienniki gwiazdowe”, „Opowieści o pilotach Pirxie”, „Bajki robotów”, „Solaris”. Utwory o zabarwieniu groteskowym łączą w cykle za sprawą wyrazistych postaci głównych bohaterów, takich jak gwiazdny podróżnik Ijon Tichy bądź konstruktorzy Trurl i Klapaucjusz. Teksty tego rodzaju cechuje z reguły wielka inwencja językowa. Pojawiają się w nich techniczno-feudalne neologizmy, groteskowe nazwy urządzeń przyszłego świata. Utwory S. Lema zostały przetłumaczone na ponad 40 języków (wg A. Łuczak, E. Prylińskiej, R. Maszki).



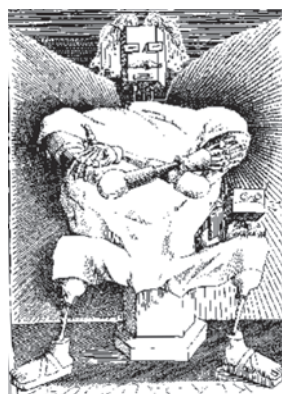
Monika Malinowska,
„Portret
Stanisława Lema”, 2012 r.



258. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.



Daniel Mróz,
konstruktor Trurl, 1972 r.



Daniel Mróz,
konstruktor Klapaucjusz, 1972 r.

Stanisław Lem

Jak ocalał świat

Konstruktor Trurl sporządził raz maszynę, która umiała robić wszystko na literę n. Kiedy była gotowa, na próbę kazał jej zrobić nici, potem nanizac je na naparstki, które też zrobiła, następnie wrzucić

wszystkie do sporządzonej nory, otoczonej natryskami, nastawniami i naparami. Wykonała polecenie co do joty, ale ponieważ nie był jeszcze pewny jej działania, kolejno musiała zrobić nimby, nausznice, neutrony, nurty, nosy, nimfy i natrium. Tego ostatniego nie umiała i Trurl, bardzo zmartwiony, kazał się jej tłumaczyć.

– Nie wiem, co to jest – wyjaśniła. – Nie słyszałam o czymś takim.

– Jak to? Ależ to sól. Taki metal, pierwiastek...

– Jeżeli nazywa się sól, jest na s, a ja umiem robić tylko na n.

– Ale po łacinie nazywa się natrium.

– Mój kochany – rzekła maszyna – gdybym mogła robić wszystko na n we wszelkich możliwych językach, byłabym Maszyną Która Może Wszystko Na Cały Alfabet, bo dowolna rzecz w jakimś tam obcym języku na pewno nazywa się na n. Nie ma tak dobrze. Nie mogę robić więcej, niż to wymyśliłeś. Sodu nie będzie.

– Dobrze – zgodził się Trurl i kazał jej zrobić niebo.

Zrobiła zaraz jedno, niewielkie, ale zupełnie niebieskie. Zaprosił wtedy do siebie konstruktora Klapaucjusza, przedstawił go maszynie i tak długo wychwalał jej nadzwyczajne zdolności, aż ów rozgniewał się skrycie i poprosił, aby i jemu wolno było coś jej rozkazać.

– Proszę bardzo – rzekł Trurl – ale to musi być na n.

– Na n? – rzekł Klapaucjusz. – Dobrze. Niech zrobi naukę.

Maszyna zawarczała i po chwili plac przed domostwem Trurla wypełnił się tłumem naukowców. Wodzili się za łby, pisali w grubych księgach, inni porywali te księgi i darli je na strzępy, w dali widać było płonące stosy, na których skwierczeli męczennicy nauki, tu i ówdzie coś hukalo, powstawały jakieś dziwne dymy w kształcie grzybów, cały tłum gadał równocześnie, tak że słowa nie można było zrozumieć, od czasu do czasu układając memoriały, apele i inne dokumenty, w odosobnieniu zaś, pod nogami wrzeszczących, siedziało kilku samotnych starców i bez przerwy maczkiem pisało na kawałkach podartego papieru.

– No co, może złe?! – zawołał z dumą Trurl. – Wykapana nauka, sam przyznasz!

Ale Klapaucjusz nie był zadowolony.

– Co, ten tłum to ma być nauka? Nauka to coś całkiem innego!

– Więc proszę, powiedz, co, a maszyna zaraz to zrobi! – obruszył się Trurl. Ale Klapaucjusz nie wiedział, co powiedzieć, więc oświadczył, że postawi maszynie jeszcze dwa inne zadania, a jeśli je ona rozwiąże, uzna, że jest taka, jak ma być. Trurl przystał na to i Klapaucjusz rozkazał, aby zrobiła nice.

– Nice! – wykrzyknął Trurl. – Słyszał kto coś takiego, co to są nice?

– Ależ jak to, druga strona wszystkiego – odparł Klapaucjusz spokojnie. – Nicować, przewracać na podszewkę, nie słyszałeś o tym? No, no, nie udawaj! Hej, maszyno, bierz się do roboty!

Maszyna jednak działała już od dobrej chwili. Zrobiła najpierw antyprotony, potem aniydektrony, antyneutriny, antyneutrony, i tak długo pracowała nie ustając, aż natworzyła bez liku antimaterii, z której zaczął się z wolna, podobny do dziwnie błyszczącej chmury w niebie, formować antyświat.

– Hni – rzekł bardzo niezadowolony Klapaucjusz – to mają być nice? Powiedzmy, że tak... Dajmy na to, dla świętego spokoju... Ale oto trzeci rozkaz: Maszyno! Masz zrobić Nic! Maszyna przez dłuższy czas w ogóle się nie ruszała. Klapaucjusz ją zacierał z zadowolenia ręce, Trurl zaś rzekł: – O co ci chodzi? Kazałeś jej nic nie robić, więc nic nie robi!

– Nieprawda. Kazałem jej robić Nic, a to co innego.

– Też coś! Zrobić Nic, a nie zrobić nic, znaczy jedno i to samo.

– Skądże! Miała zrobić Nic, a tymczasem nie zrobiła nic, więc wygrałem. Nic bowiem, mój ty przemądrzały kolego, to nie takie sobie zwyczajne nic, produkt lenistwa i niedziałania, lecz czynna i aktywna Nicość, to jest doskonała, jedyna, wszechobecna i najwyższa Niebyt we własnej nieobecnej osobie!!

– Zawracasz głowę maszynie! – krzyknął Trurl, lecz naraz rozległ się jej spizowy głos.

– Przestańcie się kłócić w takiej chwili! Wiem, co to Nicość, czyli Nic, ponieważ te rzeczy należą do litery n, jako Nieistnienie. Lepiej po raz ostatni przyjrzeć się światu, bo wnet go nie będzie...

Słowa zamarzyły na ustach rozjuszonym konstruktorom. Maszyna w samej rzeczy robiła Nic, a to w ten sposób, że kolejno usuwała ze świata rozmaite rzeczy, które przestawały istnieć, jakby ich w ogóle nie było. Usunęła już natągwie, nupajki, nurkownice, nędzioly, nauszki, niedostópki i nędasy. Chwilami wydawało się, że zamiast redukować, zmniejszać, wyrzucać, usuwać, unicestwiać i odejmować – powiększa i dodaje, ponieważ zlikwidowała po kolei niesmak, niepospolitość, niewiarę, niedosyt, nienasycenie i niemoc. Lecz potem znowu zaczęło się robić wokół patrzących rzadziej.

– Ojej! – rzekł Trurl. – Żeby coś z tego złego tylko nie wynikło...

– E, co tam! – rzekł Klapaucjusz. – Przecież widzisz, że ona nie robi wcale Nicości Generalnej, a jedynie Nieobecność wszystkich rzeczy na n; nic się nie stanie, bo też ta twoja maszyna całkiem do niczego!

– Tak ci się tylko wydaje – odparła maszyna. – Zaczęłam, istotnie, od wszystkiego, co na n, bo było mi to bardziej familiarne, ale co innego jest zrobić jakąś rzecz, a co innego usunąć ją. Usuwać mogę wszystko, z tej prostej przyczyny, że umiem robić wszyściuteńko, ale to wszyściuteńko na n, a więc Niebyt jest dla mnie fraszką. Zaraz was nie będzie ani niczego, więc proszę cię, Klapaucjuszu, abyś powiedział jeszcze prędko, że jestem prawdziwie uniwersalna i wykonuję rozkazy, jak się należy, bo będzie za późno.

– Ależ to... – zaczął przestraszony Klapaucjusz i w tej chwili zauważył, że istotnie już nie tylko na n nikną różne rzeczy: przestały ich bowiem otaczać kambuzele, ściśnięta, wytrzopki, gryzmaki, rymundy, trzepce i pémy.

– Stój! Stój! Cofam to, co powiedziałem! Przestań! Nie rób Niebytu! – wrzeszczał na całe gardło Klapaucjusz, ale zanim maszyna się zatrzymała, znikły jeszcze graszaki, plukwy, filidrony i zamry. Wtedy dopiero maszyna znieruchomiła. Świat wyglądał wręcz przeraźliwie. Zwłaszcza ucierpiało niebo: widać było na nim ledwo pojedyncze punkciki gwiazd; ani śladu prześlicznych gryzmaków i gwajdolnic, które tak dotąd upiększały nieboskłon!

– Wielkie nieba! – zakrzyknął Klapaucjusz. – A gdzie są kambuzele? Gdzie moje murkwie ulubione? Gdzie pémy łagodne?

– Nie ma ich i nigdy już nie będzie – odparła spokojnie maszyna. – Wykonałam, a raczej zaczęłam wykonywać to tylko, coś mi kazał...

– Kazałem ci zrobić Nicość, a ty... ty...

– Klapaucjusz, albo jesteś głupcem, albo głupca udajesz – rzekła maszyna. – Gdybym zrobiła Nicość naraz, za jednym zamachem, przestałoby istnieć wszystko, więc nie tylko Trurl i niebo, i Kosmos, i ty, ale nawet ja. Więc kto właściwie i komu mógłby wtedy powiedzieć, że rozkaz został wykonany i że jestem sprawną maszyną? A gdyby nikt tego nikomu nie powiedział, w jaki sposób ja, której by także już nie było, mogłabym otrzymać należną mi satysfakcję?

– Niech ci będzie, nie mówmy już o tym – rzekł Klapaucjusz. – Już niczego od ciebie nie chcę, śliczna maszyno, tylko proszę, zrób murkwie, bo bez nich życie mi niemiłe...

– Nie umiem tego, ponieważ są na m – rzekła maszyna. – Owszem, mogę na powrót zrobić niesmak, nienasycenie, niewiedzę, nienawiść, niemoc, nietrwałość, niepokój i niewiarę, ale na inne litery proszę się po mnie niczego nie spodziewać.

– Ale ja chcę, żeby były murkwie! – ryknął Klapaucjusz.

– Murkwi nie będzie – rzekła maszyna. – Popatrz, proszę, na świat, jaki jest cały pełen olbrzymich czarnych dziur, pełen Nicości, która wypełnia bezdenne otchłanie między gwiazdami, jak wszystko dokoła stało się nią podszyte, jak czyha nad każdym skrawkiem istnienia. To twoje dzieło, mój zawistniku! Nie sądzę, żeby następne pokolenia miały cię za to błogosławić...

– Może się nie dowiedzą... Może nie zauważą... – wyjąkał poblady Klapaucjusz, patrząc z niewiarą w pustkę czarnego nieba i nie śmiąc nawet w oczy spojrzeć swemu koledze. Pozostawiwszy go obok maszyny, która umiała wszystko na n, wrócił chyłkiem do domu – świat zaś po dziś dzień pozostał już całkiem podziurawiony Nicością – tak jak go w toku nakazanej likwidacji zatrzymał Klapaucjusz. A ponieważ nie udało

się zbudować maszyny na żadną inną literę, trzeba się obawiać, że nie będzie już nigdy takich wspaniałych zjawisk, jak pęmy i murkwie – po wieki wieków.



Bank słówek do tekstu: **pierwiastek** – елемент; **domostwo** – подвір'я; **strzępy** – клапті; **równocześnie** – одночасно; **memoriał** – доповідна записка; **familiarny** – тут у значенні: знайомий; **apel** – заклик; **wrzeszczący** – той, що верещить; **odparł** – тут у значенні: відповів; **skądże** – звідки ж; **rozjuszony** – озвірілий; **usuwać** – усувати; **prędko** – мерщій; **cofać** – відміняти; **zniechęcić** – застигнути; **przeraźliwie** – жахливо; **ryknąć** – заревти; **dowiedzieć się** – дізнатися; **zauważyć** – зауважити; **nicować** – перелицьовувати; **chyłkiem** – крадькома.

Związki wyrazowe: **sporządzać maszynę** – створити машину; **co do joty** – точно; **przewracać na podszewkę** – вивертати (про одяг); **zacierać z zadowolenia ręce** – потирати від задоволення руки; **spiżowy głos** – металевий (букв. бронзовий) голос; **otrzymać satysfakcję** – отримати задоволення.



Skomentuj treść utworu na podstawie pytań.



Co potrafiła maszyna skonstruowana przez Trurla? Co kazał jej zrobić Klapaucjusz? Jakimi motywami kierował się Klapaucjusz, wydając maszynie ostatnie polecenie? Jakie zmiany spowodowała maszyna? Dlaczego maszyna nie wykonała ostatniego zadania od razu? Jaki obraz świata został ukazany w utworze?



Czy opowiadanie można potraktować jako metaforę rzeczywistości? Jaka przestroga jest zawarta w utworze? Czego i kogo ona dotyczy? Czy osiągnięcia naukowe zawsze wykorzystywane są dla dobra człowieka?



Wypisz z tekstu 2–3 przymiotniki, utwórz od nich przysłówki i zapisz je do zeszytu.



259. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.



Podział liczebników

Liczebniki dzielą się na: 1) **główne**, które określają liczbę osób, przedmiotów, zjawisk (np. *pięć, tysiąc*), odmieniają się przez *przypadki i rodzaje*; 2) **porządkowe**, które wskazują na kolejność osób, przedmiotów, zdarzeń (np. *piąty, jedenasta*), odmieniają się przez *przypadki, liczby i rodzaje*; 3) **zbiorowe**, które określają liczbę osób różnej płci (*troje kolegów*), istot niedojrzałych (*czworo szczeniąt*), przedmiotów



w lm (*dwoje* drzwi), odmieniają się przez przypadki; 4) **ułamkowe**, które nazywają liczby ułamkowe (*trzy czwarte*), odmieniają się przez przypadki.

Nieokreślone liczebniki nie podają dokładnej ilości przedmiotów, np. *parę, kilkadziesiąt, trochę*.

Zapamiętaj! Liczebniki *pół, półtora* są nieodmienne. Liczebnik *półtora* występuje w formach rodzaju męskiego (*półtora* raza, *półtora* roku) i żeńskiego (*półtorej* godziny, *półtorej* szklanki).



260. Z podanych wyrazów wybierz liczebniki i wpisz je do odpowiedniej grupy: liczebniki główne; liczebniki porządkowe; liczebniki zbiorowe; liczebniki ułamkowe.

Zero, jedenaście, jednorożec, dwadzieściora, dwa, czworonożny, dwunastu, Trójmiasto, ćwierć, pierwszoklasista, ósmym, piętnaście, troje, sześciokąt, dziewiętnastej, czworga, trzech, tysięcznego, ośmiornica, setny, pięć, czterdzieści siedem, dwieście, dwója.



261. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Liczebniki zbiorowe

Liczebniki zbiorowe zastępują liczebniki główne w połączeniu: 1) z niektórymi rzeczownikami bez liczby pojedynczej: *dwoje* drzwi, *czworo* grabi; 2) z nazwami niedorosłych zwierząt i ludzi, które w mianowniku liczby pojedynczej kończą się na *-ę*: *kurczę* – *troje* kurcząt, *kaczę* – *pięcioro* kacząt; *dziewczę* – *sześcioro* dziewcząt; 3) z rzeczownikami występującymi w parach: *dwoje* oczu, *czworo* rąk; 4) z nazwami grup osób o różnej płci: *troje* dzieci, *troje* kobiet; 5) z frazeologizmami: *dziesięcioro* przykazań.

Liczebniki zbiorowe odmieniają się przez przypadki, poszerzając swój temat (poza mianownikiem, biernikiem i wołaczem) przez głoskę **g**:

- M. *troje, czworo* kurcząt
- D. *trojga, czworga* kurcząt
- C. *trojgu, czworgu* kurcząt
- B. *troje, czworo* kurcząt
- N. *trojgiem, czworgiem* kurcząt
- Msc. (o) *trojgu, (o) czworgu* kurcząt
- W. *troje, czworo* kurcząt



262. Wpisz poprawną formę liczebników.

Czekał na nich (1,5) _____ godziny. (5) _____ dziewcząt bawiło się w piaskownicy. Moja mama ma (2) _____ braci. Olek chodzi do (8) _____ klasy. W operze widzowie zajęli (25) _____ rzędów. Dziadkowie zabrali na wycieczkę (7) _____ wnucząt. Do egzaminu przystąpiło (29) _____ uczniów.



263. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.



Liczebniki jednowyrazowe i wielowyrazowe

Liczebniki ze względu na budowę dzielą się na **jednowyrazowe** i **wielowyrazowe**. Wielowyrazowe liczebniki porządkowe odmieniamy według deklinacji przymiotnikowej, w zrosniętych liczebnikach porządkowych od *jedenastego* do *dziewiętnastego* odmieniamy tylko człon **-naście** (np. *jedenasty, jedenastego, jedenastemu, jedenastym*). W liczebnikach porządkowych powyżej *dwudziestego* odmieniamy oba człony: Mieszkam na *dwudziestym pierwszym* piętrze; Wybrałam *dwudziestą czwartą* pozycję z przedstawionej mi listy.

W wielowyrazowych liczebnikach porządkowych odmieniamy dwa ostatnie człony: Dla *tysiąc trzysta dwudziestej drugiej* osoby nie było już miejsca na widowni.



264. Uzupełnij zdania poprawnymi formami liczebników na swój temat.

Data urodzenia:

Data urodzin:

Numer domu i mieszkania:

Numer autobusu, którym często jeździsz:

Uczę się w klasie:



Wiem więcej

Czesław Niemen (Czesław Juliusz Wydrzycki) (1939–2004) to jeden z najpopularniejszych, najbardziej rozpoznawalnych, a jednocześnie oryginalnych i wpływowych twórców polskiej muzyki popularnej XX w. Zaczynając od prostych piosenek w stylu pop, szybko zwrócił się w kierunku rozbudowanych kompozycji wykorzystujących



elementy jazzu i muzyki awangardowej. Charyzmatyczny wokalista obdarzony wyjątkowym głosem, był także jednym z pierwszych w Polsce muzyków używających na dużą skalę instrumenty elektroniczne.

„Dziwny jest ten świat” – piosenka autorstwa Czesława Niemena z 1967 r. Mimo upływu lat utwór nie odchodzi w zapomnienie, wciąż cieszy się w Polsce popularnością i jest ulubioną piosenką polskich wokalistów (wg *Macieja Sienkiewicza*).



265. Posłuchaj wiersza.

Czesław Niemen

Dziwny jest ten świat

Dziwny jest ten świat,
gdzie jeszcze wciąż
mieści się wiele zła.
I dziwne jest to,
że od tylu lat
człowiekiem gardzi człowiek.

Dziwny ten świat,
świat ludzkich spraw,
czasem aż wstyd przyznać się.
A jednak często jest,
że ktoś słowem złym
zabija tak, jak nożem.

Lecz ludzi dobrej woli jest więcej
i mocno wierzę w to,
że ten świat
nie zginie nigdy dzięki nim.
Nie! Nie! Nie!
Przyszedł już czas,
najwyższy czas,
nienawiść zniszczyć w sobie.



Bank słówek do tekstu: zniszczyć – знищити; zginąć – загинути, зникнути.

Związki wyrazowe: mieści się wiele zła – міститься багато зла; człowiekiem gardzi człowiek – людина зневажає людину; wstyd przyznać się – соромно зізнатися; słowem zabija – словом убиває; ludzi dobrej woli – люди доброї волі.



Odowiedz na pytania. Wykonaj polecenie do tekstu.



Dlaczego świat jest dziwny? Jak można przełamać obecność zła w świecie? Jakie wnioski wynikają z porównania początku i końca piosenki? Na czym polega uniwersalizm przesłania piosenki Czesława Niemena?



Znajdź w utworze różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi.



266. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Użycie i pisownia dat

Odczytując miesiąc w dacie, zawsze używamy dopełniacza, np. 01.11.1952 r. – pierwszy listopada tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego drugiego roku; 31.01.2016 r. – trzydziesty pierwszy stycznia dwa tysiące szesnastego roku.

Dzień można odczytać w formie mianownika (Który dziś jest? *Drugi marca*) i w formie dopełniacza (Którego to było? *Osiemnastego kwietnia*).

Do zapisu cyfrowego liczebników porządkowych oznaczających dzień i rok używamy wyłącznie cyfr arabskich. Miesiące można numerować cyframi arabskimi lub rzymskimi. Numer miesiąca niższy niż 10, wyrażony cyframi arabskimi, należy zapisać jako dwucyfrowy z zerem na początku.

Nie stawia się kropek ani żadnych innych znaków, z wyjątkiem gdy wszystkie składniki daty wyrażone są za pomocą cyfr arabskich; wówczas rozdziela się je kropką bez spacji.



267. Odgadnij zagadkę. Zapisz tekst. W nawiasach wpisz rozwiązania. Podkreśl wyrazy, które służą do łączenia słów w zdaniu.

1. Stoi dąb.
2. Na dębie dwanaście gałęzi.
3. Na każdej gałęzi cztery gniazda.
4. W każdym gnieździe siedem ptaków.
5. Każdy ptak ma czarne i białe skrzydła.



268. Wpisz daty. Miesiąc oznacz znakiem rzymskim.

Wczoraj był	<input type="text"/>	Za 5 dni będzie	<input type="text"/>
16 dni temu był	<input type="text"/>	Za 7 dni będzie	<input type="text"/>
Pojutrze będzie	<input type="text"/>	Dzisiaj jest	<input type="text"/>
Jutro będzie	<input type="text"/>		



269. Rozwiąż rebus.





Wiem więcej

Ernest Malinowski (1818–1899) to polski inżynier drogowy i kolejowy, bohater obrony Callao w 1866 r., budowniczy kolei w Peru i Ekwadorze, projektant i budowniczy Centralnej Kolei Transandyjskiej (Central Transandino).

Do marca 1831 r. uczył się w czwartej klasie nauczania początkowego Liceum Krzemienieckiego. Od tego czasu Ernest pozostawał przy matce i wraz z młodszym bratem oraz matką uciekł do Galicji. Ojciec Jakub czynił przygotowania do powstania na Podolu, po upadku powstania znalazł się w Dreźnie, dokąd z Galicji przybył Ernest. Z Drezna Ernest wraz z ojcem i bratem udali się do Francji. Na emigracji kontynuował naukę w Paryżu. Po ukończeniu studiów Ernest Malinowski rozpoczął w 1838 r. pracę w ramach francuskiego Korpusu Inżynierów Dróg i Mostów.

We wrześniu 1852 r. podpisał w Paryżu kontrakt na pracę w Peru na stanowisku inżyniera rządowego. W 1866 r. Ernest Malinowski został powołany na stanowisko głównego inżyniera w porcie Callao koło Limy. W 1859 r. Kongres wydał dekret powołujący komisję mającą zbadać możliwość budowy kolei przez Andy. Prace pod kierownictwem E. Malinowskiego rozpoczęto w 1870 r. Cztery lata w wyjątkowo trudnych warunkach klimatycznych i terenowych, prowadzono kolej trawersując zboczami gór, budując półki skalne, wykuwając 63 tunele łącznej długości ponad 6000 m i budując szereg mostów.



Wśród nich wybudowano jeden z największych ówczesznie na świecie mostów wysokości 77 m i 175 m długości (tzw. wiadukt Verrugas). W opracowaniach biograficznych wymienia się liczbę 30 mostów zbudowanych przez Malinowskiego. Linia kolejowa wznosiła się na wysokość prawie 5000 m n.p.m., stając się ewenementem (osobliwym zdarzeniem) ówczesnej techniki. O kolei tej, a szczególnie o znajdujących się na jej trasie mostach i tunelach pisały wszystkie ważniejsze czasopisma techniczne na świecie, zaś Ernest Malinowski zyskał sławę wybitnego inżyniera (wg *Culture. pl*).



**TEMAT 12. WIOSNA – NAJPIĘKNIEJSZA
PORA ROKU. NIEODMIENNE CZĘŚCI MOWY.
PRZYSŁÓWEK I JEGO RODZAJE.
STOPNIOWANIE PRZYSŁÓWKÓW.
WYPOWIEDŹ USTNA I PISEMNA**



270. Przeczytaj tekst.

Władysław Stanisław Reymont

Ziemia obiecana (fragment)

Nie usnął (Maks) jednak, nie dała mu spać ta noc czerwcową, kipiącą potężnym życiem wiosny.

Księżyc wisiał wprost okien, napełniał pokój niebieskawym pyłem i rozlewał potoki łagodnego światła na uspięne miasteczko, na puste uliczki i na szerokie pola, pokryte lekko falującymi zbożami, nad którymi rozwłóczyły się szkliste mgły i wisiały spokojnie, z łąk i oparzelisk podnosiły się białawe opary niby dymy z kadzielnic i biły kłębami ku granatowym przestrzeniom; a z mgieł, ze zbóż sennie szumiących, operlonych rosą wznosił się coraz potężniej chrzęst świerszczyków polnych, płynący na miliony dźwięków rytmem bezustannie rozbrzmiewającym w powietrzu; odpowiadały im chóry żab, które podnosiły z bagnisk rechot i wołały ostro: rade, rade, rade!



Milkły po chwili, aby dać głos innym chórom usadowionym na dalszych błotach, po stawach zarośniętych, przeblyskujących lustrami wody, przez które wlokły się promienie księżyca niby ostrza złote; po brzegach strumieni obrośniętych pochyłymi pod ciężarem rosy tatarakami, po rowach pełnych żółtych kaczeńców i niebieskich niezapominajek, nad którymi stały popróchniałe wierzby o wielkich głowach, pokrytych niby włosom gęstym młodymi pędami.

Ze wszystkich stron zrywały się hymny śpiewane z upojeniem w tę noc wiosenną, pełną czaru nieopowiedzianego, krzyków głębokich, śpiewów, drgań ledwie odczuty i miłości.

Słowiki śpiewały w każdej kępie bzów i odpowiadały im tysięczne głosy ptactwa, klekot bocianów zrywający się czasami z wielkiego modrzewiu, stojącego w szczycie dworu, krzyki jękliwej czajki na moczarach, słodki szczebiot jaskółek po gniazdach, chrzęsty zbóż, huczenie chrabąszczów gonących się po drzewach, ryki krów po oborach i rzenie dalekie koni pozostawionych na noc po pastwiskach.

A chwilami milknął świat i robiła się cisza tak głucha i przeogromna, że słyhać było kapanie rosy spływającej z liścia na liść i bełkot rzeczułki za dworem, i jakby głęboki oddech ziemi.

Ale po tej chwilowej ciszy – wszystkie głosy zerwały się w tym mocniejszym chórze, wszystkie drzewa, trawy i stworzenia śpiewały przejmujący hymn miłości i jakby wyciągały do siebie gałęzie, kwiaty, ramiona i oddawały się sobie z przerażającym uniesieniem.

Cała ziemia we wszystkich głosach śpiewów, bełkotów i szumów, we wszystkich tętnach roślin i tworów, we wszystkich skrzeniach blasków i promieniowań, we wszystkich zapachach przenikających powietrze – skłębiała się w przeogromny, nabrzmiały żądzą miłości wir, który jakby porwany rozszaleniem tej wiosennej nocy i pożerającą tęsknotą wieczności, rzucał się na oślep w objęcie bezdni zewsząd rozwartej, ciemnej, błyszczącej zimną rosą gwiazd i miliardami słońc i planet, głuchej, tajemniczej, strasznej.



Bank słówek do tekstu: rozwióczyć się – волоктися; oparzeliska – незамерзаючі болота; kaczeńce – калужниця болотяна; niezapominajki – незабудки; modrzew – модрина; moczary – трясовина; bełkot – белькотіння; pastwisko – пасовище.

Związki wyrazowe: falujące zboże – збіжжя, що коливається; chrzest świerszczyków – трищання цвіркунів; lustro wody – дзеркало води; popróchniałe wierzby – трухляві верби; młody pęd – молодий паросток; w objęcie bezdni – в обійми безодні; rzucał się na oślep – кидався наосліп; huczenie chrabąszczów goniących się po drzewach – гудіння хрущів, що літають над деревами.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Kto jest bohaterem utworu? Dlaczego on nie może spać? Jak autor opisuje kipienie wiosny? Znajdź w utworze środki stylistyczne.



Wiem więcej

„Ziemia obiecana” to powieść panoramiczna Władysława Reymonta publikowana w latach 1897–1898 w dzienniku „Kurier Codzienny”, wydana w dwóch tomach w 1899 r. Tematem powieści jest mechanizm „robienia pieniędzy” przez jej trzech bohaterów, z których jeden jest Polakiem (Karol Borowiecki), drugi Niemcem (Max Baum), a trzeci Żydem (Moryc Welt).



Kadr z filmu „Ziemia obiecana”

Autor, tytułem powieści, nawiązał do tradycji biblijnej. Ziemia Obiecana była miejscem obiecany Żydom przez Boga, do którego wędrowali pod przewodnictwem Mojżesza. Miasto Łódź jest taką ziemią obiecaną, do której przybywało się w nadziei na zabicie fortuny. W rzeczywistości dla wielu mieszkańców cel ten był niemożliwy do zrealizowania. W 1974 r. powstał film fabularny „Ziemia obiecana” w reżyserii Andrzeja Wajdy na podstawie powieści W. S. Reymonta.



271. Powtórz wiadomości o przysłówku.

Przysłówek

Przysłówek to nazwa właściwości, czynności lub stanu. Jest nieodmienną częścią mowy i odpowiada na pytania:

- jak? (*miło, dobrze, kiepsko*);
- gdzie? (*bokiem, nisko, daleko, wysoko*);
- kiedy? (*pojutrze, latem, poprzednio, dzisiaj*).

Może być wyrażony za pomocą **wyrażenia przyimkowego**, np. *po omacku, od nowa, z czasem*.



Wstaw do tekstu przepuszczone wyrazy. Z jednym z wyrazów ułóż kilka zdań różnych pod względem celów wypowiedzi, określ jego funkcję w zdaniu.



Przysłówek to ... część mowy. Przysłówki oznaczają jakość lub okoliczność stanu i każdej czynności, odpowiadają na pytania: ..., ..., ..., np. *daleko, naraz, wówczas, naprawdę, wtenczas, źle, po polsku, na skutek, na przykład, w ogóle, z daleka, z dawna, po staremu, wszcz, wspan*.

W zdaniu przysłówek pełni rolę ..., np. Do biblioteki przyjdę (kiedy?) *pojutrze*. Przysłówki tworzymy najczęściej od ..., np. *dobry – dobrze, gorzki – gorzko*.



272. Wskaż przysłówki i wypisz je do zeszytu.

Dzisiaj, dzisiejszy, dziś, dom, przed, domownik, zadomowić się, wreszcie, daleko, szybko, ale, przyjemność, zdecydowany, decyzja, zdecydować, zdecydowanie, przyjemnie, lasem, przyjemny, bardzo, słuchając, miło.



273. Od podanych przymiotników utwórz przysłówki. Wybierz dwa przysłówki i zastosuj je w zdaniach.

Biały, płaczliwy, żalony, czerwony, ciekawy, cierpliwy, radosny, okropny, samotny.



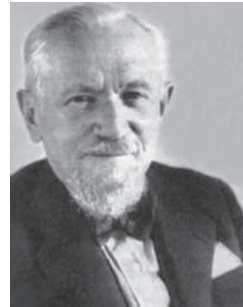
274. Wstaw przysłowki zamiast podanych związków frazeologicznych. Korzystaj z pomocy słownika.

Siedzieć jak na szpilkach, ruszać się jak mucha w smole, powiedzieć prosto z mostu, gapić się jak cielę na malowane wrota, ruszać się jak słoń w składzie porcelany.



Wiem więcej

Leopold Staff (1878–1957) to poeta, dramaturg, tłumacz. Jeden z najwybitniejszych twórców literatury XX wieku, przedstawiciel współczesnego klasycyzmu, w okresie międzywojennym duchowy przywódca skamandrytów. Już za życia nazywany „pomnikiem polskiej poezji”, postrzegany jako wzór klasyka i artysty-mędrca. Debiutował w 1901 r. tomem „Sny o potędze”. Następne tomy poezji to „Dzień duszy” (1903), „Ptakom niebieskim” (1905). Począwszy od tomów „Gałąź kwitnąca” (1908) i „Uśmiechy godzin” (1910) w jego poezji zaczęły przeważać tendencje klasyczne, wyrażające się w poszukiwaniu spokoju, harmonii i piękna. W tomach „Wysokie drzewa” (1932) i „Barwa miodu” (1936) Staff dąży do coraz większej zwięzłości środków wyrazu, zwraca się ku tematyce życia codziennego, zrywa z patetyczną metaforyką na rzecz codziennego konkretności. W zbiorach „Wiklina” (1954) i „Dziewięć muz” (wyd. pośmiertnie 1958) poeta przełamał tradycyjne systemy metryczne, unowocześnił sposób obrazowania, stworzył autoironiczną wizję świata. Pierwszy z nich, z perspektywy współczesnego czytelnika, można uznać za najwybitniejszy i najdojrzały tom w twórczości Leopolda Staffa (wg *Bartłomieja Szleszyńskiego*).



275. Przeczytaj tekst wyraźnie.

Leopold Staff

Deszcz wiosenny

W tle nieba, gdzie jest więcej srebra niż błękitu,
puch pierwszych liści dymem zielonym się pieni
i jedynie nalotem lekkim malachitu
odróżnia czas przedwiośnia od szarej jesieni.
Zaspany i niemrawy, nudny dzień powszedni,
cierpliwy jak dorożkarz na miejskim postoju,
ma w sobie uroczystą nutę przepowiedni
czegoś, co się jak święto rodzi w niepokoju.



Wiatr niesie chmury, zwiastun ulewy wysłańczy,
co drzewa w tłum chorągwi rozwinie bogaty:
deszcz majowy srebrnymi stopami już tańczy
na ziemi od rześzystych kropel piegowatej.



Bank słówek do tekstu: przedwiośnie – перехідна пора року між зимою i весною; niemrawy – млявий; przepowiednie – передбачення.

Związki wyrazowe: zwiastun ulewy – передвісник зливи; srebrnymi stopami tańczy – танцює срібними ногами; rześziste krople – рясні краплі.



Odpowiedz na pytanie. Wykonaj polecenia do tekstu.



Jaką porę roku opisuje autor? Znajdź środki stylistyczne.



Przygotuj ustnie dialog złożony z 5–6 replik na podstawie ilustracji.



276. Przeczytaj przysłowia, dotyczące wiosennych miesięcy.



Wskaż, jaka prognoza pogody jest w nich zawarta?

Marzec

W marcu jak w garncu. Na świętego Kazimierza zima do morza zamierza (4 marca). Na świętego Grzegorza idzie zima do morza (12 marca). Święty Józek zabierze zimę w wózek (19 marca).

Kwiecień

Kwiecień-plecień, bo przeplata, trochę zimy, trochę lata. Kwiecień, co deszczem rosi, wiele owoców przynosi. Gdy przed Wojciechem grzmi, długo jeszcze zima śni (23 kwietnia).

Maj

Chłodny maj – dobry urodzaj. W maju jak w raj. Święta Zofia kłosy rozwija (15 maja).



277. Posłuchaj wiersza.

Kazimierz Wierzyński

*****[Zielono mam w głowie...]**

Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną,
Na klombach mych myśli sadzone za młodu,
Pod słońcem, co dało mi duszę błękitną
I które mi świeci bez trosk i zachodu.



Obnoszę po ludziach mój śmiech i bukiety
Rozdaję wokoło i jestem radosną
Wichurą zachwytu i szczęścia poety,
Co zamiast człowiekiem, powinien być wiosną.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Kim jest podmiot liryczny? Czym on się zachwyca? Do czego on porównuje swoją duszę? Jakie jest życie podmiotu lirycznego? Kim powinien być każdy poeta? Jaki jest nastrój tego wiersza? Wskaż epitety i metafory.



278. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Stopniowanie przysłówków

Przysłówki odprzymiotnikowe (tj. tworzone od przymiotnika) stopniujemy w języku: 1) **regularnie** – formy stopnia wyższego tworzymy, dodając do tematu przysłówka w stopniu równym przyrostek **-ej** (*głośniej, ładniej*); formy stopnia najwyższego tworzymy, dodając do stopnia wyższego przysłówka przedrostek **naj-** (*najgłośniej, najładniej*); 2) **nieregularnie** – formy stopnia wyższego i najwyższego tworzymy za pomocą takich samych formantów jak w stopniowaniu regularnym, ale w przysłówkach tych zmieniamy zupełnie temat: *dobrze*, ale: *lepiej, najlepiej*; *mało*, ale: *mniej, najmniej*; 3) **opisowo** – formy stopnia wyższego tworzymy, dodając do form stopnia równego przysłówków **bardziej** (*bardziej elegancko*), a formy stopnia najwyższego tworzymy, dodając przysłówkę **najbardziej** (*najbardziej elegancko*).



279. Wpisz do tabeli przysłówki.

Najdalej, wcześniej, stanowczo, najbardziej zawile, krócej, niebiesko, bardziej zawile, cicho, najwięcej.

Stopień równy

Stopień wyższy

Stopień najwyższy



280. Utwórz od podanych przysłówków stopień wyższy i najwyższy.

Dobrze, źle, pięknie, zimno, ciepło.



Wiem więcej

Jerzy Andrzejewski (1909–1983) to polski prozaik, publicysta, felietonista, scenarzysta. Pierwszą książką Andrzejewskiego był zbiór

opowiadań „Drogi nieuniknione”, bohaterowie których pochodzą z dotkniętej skutkami kryzysu światowego rzeczywistości Polski lat trzydziestych. W 1948 r. wydał swoją najgłośniejszą powieść – „Popiół i diament”, w której namalował panoramę Polski tuż po wojnie. W r. 1958 napisał scenariusz do filmu Andrzeja Wajdy „Popiół i diament” (wg *Bartłomieja Szleszyńskiego*).



Jerzy Andrzejewski,
fot. A. Dłubaka, 1952 r.



281. Posłuchaj tekstu.

Jerzy Andrzejewski

Z dnia na dzień



Vincent van Gogh,
„Kwitnące różowe
drzewo
brzoskwiniowe
(wspomnienie
Mauve'a)”, 1888 r.

Od wielu tygodni pogoda prawie przedwiosenna. Słyszałem przez radio, że w Krakowie zakwitły bratki i stokrotki, a niedźwiedzie w Tatrach przebudziły się z zimowego snu i opuściły swoje gawry. Cóż one, biedne, będą jeść! Chyba pójdą poszukać ludzi? Zupełnie się nie orientuję, czy, gdy wrócą mrozy, będą mogły zasnąć po raz drugi?

Ciepłe i pogodne początki marca pozwalały przypuszczać, że Wielkanoc w tym roku wciąż wczesna, wiosenna już będzie i pełna wesela natury. Ale ostatnie chłody sprawiły, że pączki na drzewach i krzewach przestały się rozwijać, szaro jest i bezsłonecznie, parę dni temu padał deszcz ze śniegiem, a dzisiaj też, choć krótko.

Wiosna nie może otrząsnąć się ze stanu słabości. Niebo niskie i nieruchome, całe zasnutę cieniem. Światła prawie tak przygaszone, jak przy zaćmieniu Słońca.

Dzisiaj, żeby uniknąć tłoku niedzielnych spacerowiczów, wcześniej aniżeli zwykle, bo zaraz po dziewiątej, wyszedłem z domu. Zieleń od majowej już głębsza, wciąż przecież soczysta, kwitną kasztany, od spóźnionego w tym roku puchu topól biało na trawnikach, zwłaszcza na bulwarach.

Nie potrafię powiedzieć, dlaczego tegoroczna wiosna wydaje się mi szczególnie piękna. I równocześnie więcej zdumienia aniżeli strachu, że już w nie tak bardzo odległym czasie czeka na swoje kwitnienie wiosna, której uroków nie zobaczę.



Bank słówek do tekstu: **gawra** – лігво звіра, барліг; **spacerowicze** – перехожи; **szczególnie** – особливо; **zdumienie** – подив; **uroki** – чарівність.

Związki wyrazowe: **wesele natury** – веселість природи; **otrząsnąć się ze stanu słabości** – відійти від стану слабкості; **soczysta zieleń** – соковита зелень.



Odpowiedz na pytania.



Do jakiego gatunku literackiego należy tekst? Kto jest jego bohaterem? Jaką informację usłyszał on przez radio? Jak bohater opisuje przedwiośnie, potem wiosnę w maju? Dlaczego ma więcej zdumienia, niż strachu?



282. Posłuchaj wiersza.

Julian Tuwim

Brzoźka kwietniowa

To nie liście i nie listki,
Nie listeczki jeszcze nawet –
To obłoczek przeźroczysty,
Pozłociście zielonawy.

Jeśli jest gdzieś leśne niebo,
On z leśnego nieba spłynął,
Śród ogrodu zdziwionego
Tuż nad ziemią się zatrzymał.

Ale żeby mógł zzielenieć,
Z brzozą się prawdziwą zmierzyć,
Ściemnieć, smugę traw ocienić –
– Nie, nie mogę w to uwierzyć.



Barbara Krajewska,
„Brzozy. Wieś Krępa,
Mazowieckie”, 2003 r.



Odpowiedz na pytania.



Jaki pejzaż przedstawia autor wiersza? Z czym on porównuje zielone listki?



Wiem więcej

Z Wielkanocą wiąże się kilka tradycyjnych zwyczajów, których nazwy są dość ciekawe, mówią sporo o historii języka, o kulturze przodków.

Wielkanoc rozpoczyna *rezurekcja*, czyli uroczyste nabożeństwo z procesją odprawiane o świcie Niedzieli wielkanocnej. Nazwa tego nabożeństwa pochodzi z łaciny i oznacza „zmartwychwstanie” (łac. *resu-*



rectio). W pieśniach i modlitwach wielkanocnych powtarza się przyspiew radosny: „Alleluja, alleluja!”. Jest to określenie wzięte z języka hebrajskiego, w którym *hallelu-jah* oznacza „chwalcie Boga”. Nazwa zwyczaju drugiego dnia Wielkanocy to *śmigus-dyngus*. *Śmigus* pochodzi od niemieckiego słowa *Schmackostern*, którym określano dawniej bicie różgą palmo-

wą lub witką i oblewanie wodą w Poniedziałek Wielkanocny. *Dyngus* zaś pochodzi od niemieckiego czasownika *dingen*, który w jednym ze znaczeń określał targowanie, wykupywanie się. Mogło tu chodzić o wykupywanie się podarunkiem, żeby nie zostać oblanym wodą, albo o dawanie datków chłopcom chodzącym po domach z życzeniami i pieśniami (wg *Andrzeja Markowskiego*, „*Polszczyzna znana i nieznana*”).



283. Przetłumacz metafory atmosferyczne na język ukraiński.  Wy-

jaśnij ich znaczenie.  Ułóż 3–4 zdania z wybranymi przez siebie zwrotami i wyrażeniami.

Burza: burza wisi w powietrzu; zażegnać burzę na swoją głowę; burza groźna; gwałtowna.

Chmura: chmurnieć, wisieć nad kim jak gradowa chmura; mieć chmurę na czole; chodzić po chmurach.

Mgła: lekki jak mgła; widzieć jak przez mgłę; delikatna, lekka mgła; mgła zasuwa komuś oczy; mgła dziejów.

Mrok: ponury, zły mrok; mroczna myśl; mroczy się komuś w oczach; mrok dziejów.

Piorun: niech to piorun trzaśnie; pioruny słów, gniewu; piorunujący cios; wrażenie, miotać pioruny na kogo.

Wiatr: rzucać słowa na wiatr; patrzeć, skąd wiatr wieje; wolny jak wiatr; szukać wiatru w polu; być syty wiatrem; pędzić jak wiatr; niestały, ulotny, zmienny, niezależny, wolny wiatr.



284. Do podanych wyrazów dopisz po jednym przysłówku bliskoznacznym.

Dokładnie, gwałtownie, przyjemnie, zmiennie, rozsądnie, szybko, barwnie, mocno, delikatnie.



285. Dopisz przysłówki o przeciwstawnym znaczeniu.

Skromnie, niedbale, modnie, wolno, ładnie, lekko.



286. Wskaż, jakie zasady grzecznościowe są realizowane w podanych niżej rozmówkach (okazywanie szacunku partnerowi, przejawianie zainteresowania jego sprawami, życzliwość, deklarowanie pomocy, poszanowanie suwerenności partnera, w tym zasada dyskrecji). Odegraj scenkę z użyciem formuł powitania i pożegnania.

- 1) – Ładnie dziś wyglądasz.
– Dzięki, ty też.
- 2) – Świetny sweterek!
– Już dawno go mam.
- 3) – Dziękuję ci za podręcznik.
– To drobiazg, nie ma o czym mówić.
- 4) – Dobranoc państwu. Co złego, to nie my.
– Dobranoc, dziękujemy za wizytę.
- 5) – Gratuluję ci nagrody.
– Dziękuję bardzo.
- 6) – Bardzo przepraszam za najście, czy mogę zabrać chwilę.
– Ależ nic nie szkodzi, oczywiście, bardzo proszę, wejdź (wg M. Kity, A. Skudrzyk).



287. Posłuchaj tekstu.

Słowo *wiosna* ma w polszczyźnie dwa znaczenia: pierwsze, powszechnie znane, to „pora roku między zimą i latem”, drugie znaczenie, przestarzałe „rok życia w okresie młodości”, a dziś żartobliwie „także w późniejszym okresie życia”, np. *liczyć sobie czterdzieści wiosen*.



W szerokości geograficznej Polski astronomiczna wiosna zaczyna się w marcu. *Marzec* jest nazwą wywodzącej się z niemieckiego słowa *März*. W języku łacińskim *Martius* oznaczał „miesiąc Marsa”, rzymskiego boga wojny, w tym bowiem miesiącu, pierwszym w roku, wyruszano na wyprawy wojenne. W polszczyźnie najpopularniejszym przysłowiem związanym z marcem jest powiedzenie: *W marcu jak w garncu*.

Kwiecień to czwarty miesiąc roku, nazwany tak z powodu przypadającej na ten czas pory kwitnienia kwiatów. Jest to jedna z dziesięciu rodzimych nazw miesięcy, związanych z życiem przyrody i gospodarowaniem człowieka na ziemi.

Maj, piąty miesiąc, tak jak i marzec, ma nazwę zapożyczoną. W starożytnym Rzymie *Maius* był miesiącem poświęconym bogini Mai, uznanej za matkę ziemi i bóstwo rozrostu w przyrodzie. To jej w pierwszym dniu tego miesiąca składano ofiary dziękczynne.

Od nazwy *maj* tworzy się wiele wyrazów pochodnych. Na przykład, *maić* oznacza „zdobić zielonymi gałązkami, listkami, kwiatami”, a *ma-jówka* to „wycieczka za miasto, połączona często z zabawą i tańcami”. Przenośnie *maj* oznacza młodość, radość, miłość, co wzruszająco opisali w swojej piosence Starsi Panowie Dwaj: *Już szron na głowie, już nie to zdrowie, a w sercu ciągle maj* (wg E. Kołodziejek, „Językowa corrida...”).



Bank słówek do tekstu: **wyruszać** – вирушати; **kwitnienie** – цвітіння.

Związki wyrazowe: **wyprawy wojenne** – військові експедиції; **gospodarowanie człowieka** – господарювання людини; **ofiary dzękczynne** – пожертви на знак подяки; **szron na głowie** – тут у значенні: сива голова; **w sercu maj** – у серці травень.



Odpowiedz na pytanie i wykonaj polecenia.



Jakie znaczenie mają wyrazy **wiosna, marzec, kwiecień, maj**? Wskaż wyrazy pochodne od tych słów. Nazwij rodzime nazwy polskich miesięcy.



288. Jakie kolory mogą mieć wymienione rośliny i kwiaty? Jakież z nich rosną na wiosnę? Zapisz je do zeszytu.

Nasturcja, kaczeniec, fiołek, pelargonja, aksamitka, goździk, dalia, słonecznik, tulipan, bez, bratek, jaskier, lilia, hiacynt, róża, konwalia, bluszcz, lwia paszcza, cyklamen, nagietek, niezapominajka, stokrotka, lawenda, mak, zawilec, szalwia, przebiśnieg, krokus, wrzos.



Diana Zarow, „Kwiaty”, 2014 r.



289. Odgadnij zagadkę.

Rośliny o barwnych kwiatach,
widzi się w oknach,
w lecie na balkonie,
to są .

TEMAT 13. PODRÓŻE. ZABYTKI TRÓJMIASTA. PRZYIMKI. PODZIAŁ PRZYIMKÓW. SPÓJNIKI I ICH RODZAJE. PARTYKUŁY I WYKRZYKNIKI



290. Przeczytaj wyraźnie legendę.

Bałtyk



Krzysztof Tracz,
„Wzburzony Bałtyk”

Wiele lat temu, gdy Gdańsk był jeszcze niewielką wioską, do jednej z osad nadbałtyckich zawędrował stary mnich. Pragnął nauczać ludzi, jednak oni przepędzili go z wioski. Nie mając siły na powrót, mnich osiedlił się na jednej z nadmorskich wydm i żył z dala od ludzi.

Pewnego dnia znalazł na plaży ranego mężczyznę. Rozpoznał w nim młodego Wikinga, jednego z najeźdźców nękających wioskę. Natychmiast zabrał go do swojej pustelni i przez wiele tygodni leczył jego rany. Uczył go także mowy tujejszych ludzi, aby nikt nie rozpoznał w

nim dawnego najeźdźcy. Wkrótce Wiking przyjął chrzest i postanowił, że tak jak stary mnich będzie nauczał ludzi. Gdy staruszek zmarł, młodzieniec wyruszył do ludzi, oni jednak lękali się go i nie chcieli wierzyć w jego słowa. Dlatego po pewnym czasie przestał chodzić do wioski i coraz więcej czasu spędzał nad brzegiem morza, tuż przy swej pustelni. Z wielkim zainteresowaniem obserwował przyływy i odpływy. Było to zjawisko niezwykle piękne, ale również śmiertelnie niebezpieczne. Wiele łodzi zatonało, ponieważ żeglarze nie potrafili obliczyć czasu przybywania i ubywania morskiej wody. Pustelnik postanowił, że będzie rozpałał wieczorami ogień, aby wskazać żeglarzom, że znajdują się już blisko brzegu.

Któregoś dnia dostrzegł na horyzoncie łódzie Wikingów. Gdy tylko dobili do brzegu, natychmiast ruszyli do małej pustelni. W młodym mnichu rozpoznali swojego dawnego towarzysza. Dowiedziawszy się, że przyjął wiarę, siłą zaciągnęli go do jednej z łodzi, aby wskazał im drogę do Gdańska. Gdy odmówił, zagrozili mu śmiercią. Jednak młodzieniec nie przeląkł się i powiedział, że za taki czyn z pewnością dosięgnie ich gniew Boży.

Nagle na spokojnym morzu rozszalał się sztorm, roztrzaskując łódzie Wikingów. Kilku pozostałych przy życiu Skandynawów wyrzuciło pustelnika za burtę, myśląc że dzięki temu sztorm ustanie. Jednak wiatr zawył jeszcze głośniejszy, a fale z olbrzymią siłą wdarły się na pokłady łodzi i wciągnęły je na samo dno. Niebawem morze wyrzuciło na brzeg tylko

jedno ciało – człowieka, który nie dopuścił się zdrady nawet w obliczu śmierci. Pustelnik leżał na plaży z twarzą zwróconą ku błękitnemu niebu, a wokół jego głowy kawałki bursztynów ułożyły się niczym aureola.

Od tamtej pory prawie nie ma przyływów i odpływów na Bałtyku. Powiadają, że morze stało się spokojne za sprawą klątwy, którą rozgniewany Bóg rzucił na Wikingów (wg *Dominiki Strzeleckiej*).



Bank słówek do tekstu: **zawędrować** – забрести; **mnich** – чернець; **wydmu** – дюни; **Wikingowie** – вікінги, скандинавські мореплавці, що в VIII–XI ст. здійснювали морські походи (жили на теренах сучасних Швеції, Данії та Норвегії); **najeźdźca** – загарбник; **pustelnia** – пустеля; **lękać się** – боятися; **dostrzec** – спостерегти; **obserwować** – спостерігати; **pokład** – палуба; **bursztyн** – янтар.

Związki wyrazowe: **osada nadbałtycka** – поселення на березі Балтійського моря; **najeźdźców nękających wioskę** – загарбників, які нападали на село; **roztrzaskać łodzie** – розбити човни; **nie dopuścić się zdrady** – не допустити зради; **w obliczu śmierci** – перед обличчям смерті.



Odpowiedz na pytania.



Kto i w jakim celu zawędrował do Gdańska, gdy on był małą wioską? Kogo on znalazł na plaży? Co zrobił Wiking po śmierci staruszka? Jak pustelnik pomagał ludziom? Co stało się z łodziami Wikingów? Dlaczego na Bałtyku nie ma przyływów i odpływów?



291. Przeczytaj i przetłumacz.

Odmienne i nieodmienne części mowy	
CZĘŚCI MOWY	
Odmienne ←	→ Nieodmienne
Czasownik oznacza czynność lub stan	Przysłówek i zaimek przysłowny oznacza jakość i okoliczność czynności oraz natężenie cechy
Rzeczownik oznacza osobę, przedmiot, zwierzę, roślinę, zjawisko, uczucie, pojęcie	Przyimek określa stosunki między innymi wyrazami
Przymiotnik oznacza cechę	Spójnik łączy wyrazy lub zdania składowe w zdaniu złożonym
Zaimek (rzeczowny, przymiotny, liczebnny) zastępuje inne części mowy	Partykuła wzmocnia lub modyfikuje wypowiedź
Liczebnik oznacza ilość lub kolejność	Wykrzyknik wyraża stany uczuciowe lub wolę mówiącego



292. Określ części mowy w zdaniach.

Chłopiec lubi szybko biegać ze swoim psem.

Owoce i warzywa lubimy jeść, bo są bardzo zdrowe. Chętnie bym wyjechał na wczasy nad morze lub w góry.



293. Posłuchaj wiersza.

Wincenty Pol

Bałtyk

Jeszcze po świecie starożytnym słynne
 Były te wody i łądy bursztyenne!
 Ku nim to Fenik biegał w bród daleki,
 Ku nim Słowianin korabli czeredą
 Pływał – i kupię składał pod Wenedą.
 Ku nim to, ku nim, płyną nasze rzeki –
 Co ziemia zrodzi i co kmieć przysporzy,
 Chętnie i cało odnosim w czas boży...
 Co jeno Bóg dał – to domowe łodzie
 Niosą im w darze po gościnnej wodzie,
 Ale jak stara wiecznie boli blizna,
 Tak od północy wieje Pomorszczyzna...



Bank słówek do tekstu: blizna – шрам.

Związki wyrazowe: świat starożytny – стародавній світ; kmieć przysporzy – селянин принесе.



Odpowiedz na pytania.



Jakie uczucia wyraża autor w wierszu? Jakie znaczenie ma dla Polski Bałtyk?



294. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Przymyki. Podział przymyków

Przymek to wyraz nieodmienny, który występuje najczęściej z rzeczownikami i zaimkami rzeczownikowymi tworząc z nimi w zdaniu określenia (*dopełnienia, okoliczniki, przydawki*). Ze względu na pochodzenie wyróżniamy: **przymyki pierwotne** (*bez, przez*) i **przymyki wtórne** (*spoza, około*). Ze względu na budowę wyróżniamy: **przymyki proste** (*ku, nad*) i **przymyki złożone** (*powyżej, spod*).



295. Uzupełnij luki w tekście dotyczącym przyimka.

Przyimek jest ... i niesamodzielną częścią mowy. Razem z ... tworzy wyrażenie przyimkowe, np. Przyimki ze względu na budowę dzielimy na dwie grupy:

a) przyimki ..., np. ..., ...;

b) przyimki ..., np. ...,



296. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazek.

Deotyma (Jadwiga Łuszczewska)

W kamiennym pierścieniu



Szedł sobie najspokojniej, powłócząc oczami po tych cudnych rzeczach, których może póki życia nie miał już oglądać, gdy znienacka ozwały się za nim wesołe przygrywania i szmery posuwiste, jakoby od nadciągającej ciżby. Obejrzał się, przystanął – a tu z bocznej przecznicy płynie orszak strojny z kapelą na czele. Przodem i dokoła – jak to zwykle w podobnych razach – wali tłum. Wnet się też zrobiło tak

ciasno, że pan Kazimierz musiał co prędzej ustąpić pod ścianę. Wprawdzie ulica nie należała bynajmniej do wąskich, ale, jak wszystkie głównejsze ulice Gdańska, była z obu stron zastawiona dwoma szeregami dużych ganków, czyli raczej tarasów.

Oparł się więc o podmurowanie jednego z tarasów, a że był słuszny, mógł ponad głowami dobrze widzieć przeciąganie wesela, bo zaraz poznał, że to weselny orszak.

Naprzód, po trzech rzędem, szli grajkowie dmący w trąby, piszczałki, fletnie i różne inne fujary takie pokręcone, takie pozawijane, jakby jakie świeciste węże.

Potem szła gromada młodych ludzi dość suto wyglądających. Buty miękkie, lejkowato rozwarne. Ubiory obcisłe, o bufiastych rękawach, niby pozszywane z pasów dwubarwnych (...).

U ramion krótkie płaszczyki, tak zwane wówczas „półmancia”. Nad tym wszystkim kapelusze ogromne, o wywiniętym skrzydle i kiściastych piórach.

Jeden tylko pan młody nie miał pióra; miał za to inną ozdobę, która naszemu widzowi mile wpadła w oczy; były to dwa malutkie, zieloniuchne wianeczki, wzajemnie w siebie zadzierzgnięte, jakby dwa ogniwa łańcucha, i przytwierdzone do główki kapelusza (...).

Szła panna młoda między dwiema druhami. Wszystkie trzy miały suknie z najprzedniejszej białopłowej „pawłoki” (która, jak wiadomo, była uprzywilejowaną tkaną szat koronacyjnych), a na sukniach płaszcze okrągłe, purpurowe, z gronostajowymi wyłogami u przodu, z bogatą kłamrą u spięcia (...). Włosy też wolne od pęt codziennych, jakby drugi płaszcz rozpuszczono, wiły się po ramionach i spływały po barkach. Na włosach każda z nich miała koronę złotą, cudnie wyrobioną w różne liściowe przezrocza i strzeliste paki.

Korona panny młodej była najwyższa. Wzrostem także oblubienica górowała nad parą swoich towarzyszek i postawę miała okazałą, i w obliczu taką powagę, że ludzie przed nią się rozstępowali jakby przed urodzoną królową (...).

Na koniec wysypała się ostatnia kupka ciekawych, orszak skręcił w inny poprzeczny zaułek, fletnie i stąpania powoli przycichły i pan Kazimierz znów się znalazł na pustej ulicy.

„A to mi panna młoda! – pomyślał. – Ustrojona jakoby druga Ester. Taką prowadzić do ołtarza to splendor. Ona wszystkim królowa, a pan mąż jej król. Niech no ja tylko stanę kiedy na ślubnym kobiercu, to moja panna musi bez pardonu mieć takowy płaszcz i koronę (...).

Tu pan Kazimierz trochę sobie westchnął i – jak zwykle czynią ci, którzy wzdychają – podniósł w górę oczy.

Ledwie podniósł, a tu cały się wzdrygnął, złożył ręce i szepnął:

– Jezu najśłodszy! A wszak ci to akurat ona! Mówiąc te słowa, patrzył w najwyższe okno domu, który stał naprzeciw niego po drugiej stronie ulicy. Okno to, wycięte w samym szczycie budynku, było zupełnie okrągłe, obrębione sznurową rzeźbą. W tym kamiennym pierścieniu rozkwitało coś podobnego do wielkiej stokrotki; kreza biała, przejrzysta, drobno prążkowana, wypełniała prawie całe okienko, a jak w środku białej stokrotki połyska złota kulka, tak w tym okrągłym kołnierzyku świeciła główka złotowłosa, bramką z niebieskich wstążek przepasana, bijąca słonecznym blaskiem świeżej cery, wdzięku i figlarności, z ustami jak maliny, z oczami jak turkusiki.

Oczy te były ciekawie wpatrzone w pana Kazimierza. I miały na co patrzeć. Już i podczas pochodu weselnego niejedna głowa zwracała się ku niemu, niejedno spojrzenie skrzyżowało się z jego wzrokiem.

Bo też imci pan Kazimierz Korycki, porucznik od Marynarki Jego Królewskiej Mości Władysława IV, był wyraźnie stworzony do dwóch rzeczy: do bicia nieprzyjaciół i podbijania serduszek. Wysoki a smukły, mocny a zwinny, wdzięczący się a zuchowaty, lubił każdemu i każdej blisko zaglądać w oczy. Twarz miał ogorzałą porządnie od morskich nawalności a jędrną jak spiż i przy każdym wzruszeniu buchającą rumieńcami. I piwne jego źrenice były tak pełne iskier, że gdy się w kogo bystro

wpatrzył, to go tymi oczyma siekł jakby różgami płomiennymi. Siarczysty kawaler.

Ubrany był dość osobliwie: na wpeł po naszemu, a na wpeł z cudzoziemska, bo też tak mniej więcej wyglądała cała flota pucka, w której urzędzeniu wzorowano się z początku na marynarkach obcych, a zwłaszcza na szwedzkiej.

Miał więc pan Kazimierz obcisły kaftan, czyli tak zwany kolet z łosiej skóry, na ukos przepasany czarnym rzemiennym bandoletem, u którego wisiął obosieczny, nieco zakrzywiony kordelas. Rajtuzy, uszyte z granatowej rasy, pod kolanem były przewiązane i wpuszczone w obuwie składające się nie ze zwykłych butów, ale ze zgrabnych półbucików bez cholew (...).

Głowa pana Kazimierza nie była podgoloną. Włosy te pan Kazimierz przykrywał ... kosmatą, szczeropolską czapką, jedną z owych prześlicznych, fantastycznych czapek, jakie u nas kwitły za Wazów. Brzegi jej były w górę wywinięte i przeróżnie ponacinane, a u przodu stała kitka czarna, przytwierdzona zanklem srebrnym z emalią, gdzie drobnutko wymalowany kraśniał herb marynarki puckiej, ten sam, co był wyszyty na banderze królewskiej, mianowicie: ręka po ramię obnażona, trzymająca dobyty miecz; wszystko w polu czerwonym.

Ledwie bowiem spostrzegł, że panienka z okienka na niego spogląda, zerwał ową czapkę z głowy i się uklonił. Tymczasem skutek zawiódł oczekiwanie. Panienka nie tylko nie oddała ukłonu, ale przestraszona zaczepką nieznanego zapłonila się gwałtownie ..., wycofała głowę z okienka i znikła w jego ciemnej głębi (wg powieści historycznej „Panienka z okienka”).



Bank słówek do tekstu: **ozwać się** (*daw.*) – озватися; **ciżba** – натовп; **śluszny** (*daw.*) – високий на зріст; **suto** – рясно; **zadzierzgnięty** – зав'язаний у вузол; **przedni** (*daw.*) – чудовий; **roztwierać** (*daw.*) – відкривати; **co żywo** (*daw.*) – якнайшвидше; **Ester** a. **Estera** – Есфір, або Естер (одна з відомих біблійних жінок, гарна дружина перського царя Артаксеркса); **bez pardonu** – тут у значенні: незважаючи ні на що; **wszak** (*daw.*) – адже; **imci, właśc. imć** – скорочення від **jego miłość** „його милість”; **nawałność** (*daw.*) – буря з сильним вітром; **bandolet** – широкий військовий пояс, який носили навскіс через плече; **kordelas** – довгий мисливський ніж; **rasa** (*daw.*) a. **haras** – легка вовняна тканина; **zankiel** a. **zamkiel** – пряжка; **zapłonić się** (*daw.*) – розчервонітися; **znienacka** – зненацька; **grajkowie** – музиканти; **druhna** – подругга; **figlarnosc** – пустотливість; **oblubienica** – улюблениця.

Związki wyrazowe: **panienka z okienka** – панночка з віконця; **weselny orszak** – шлюбний кортеж; **bufiaste rękawy** – рукави з буфами; **panna młoda** – наречена; **szata koronacyjna** – коронаційний одяг; **kupka ciekawych** – гурт цікавих; **stać na ślubnym kobiercu** – стояти на шлюбному килимі; **oczy jak turkusiki** – очі як бірюзинки; **skutek zawiódł** – наслідок розчарував; **oddać ukłon** – вклонитися; **wycofać głowę z okienka** – тут у значенні: відступити від віконця.



Wykonaj polecenia do tekstu.



Praca w grupie.



A. Zapisz przykłady nazw własnych, które piszemy wielką literą.

B. Wypisz z tekstu po 2–3 przykłady przymków pierwotnych, wtórnych, prostych i złożonych.

C. Znajdź w tekście czasownik czasu przeszłego, aspektu dokonanego, rodzaju żeńskiego.

D. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną.

E. Ułóż i zapisz jedno lub dwa pytania do tekstu.



Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.



297. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.



Spójniki i ich rodzaje

Spójnik to wyraz nieodmienny, łączący zdania lub ich części. Spójniki określają związki zależności między wyrazami w zdaniu oraz związki między zdaniami. Związki międzywyrazowe określane przez spójniki to zwykle związki między jednorodnymi częściami zdania, np. *Drzewa i krzewy* (podmioty) błyszczały od rosy. Spójniki określają stosunki między zdaniami – zarówno stosunki **współrzędne**, jak i **podrzędne**; np. *Miasto huczało gwarem i lśniło milionem światel. Ranki bywały chłodne, choć zaczęło się lato.*

Spójniki określające stosunki współrzędne są takie same w związkach międzywyrazowych, jak i w związkach międzyzdaniowych. Natomiast stosunki podrzędne między zdaniami określane są przez **spójniki podrzędne** (*że, iż, aby, żeby, ażeby, iżby*), np. *Wstali wcześniej, aby zdążyć na autobus.*



298. Uzupełnij tekst informacjami o spójniku.

Spójniki to nieodmienna i ... część mowy, która ..., czyli łączy wyrazy w obrębie zdania lub ... składowe w zdaniu złożonym.



299. Podkreśl spójniki w podanych zdaniach i ustal ich rodzaj.

Ania i Marysia poszły na spacer.

Kotek lubi podwórko, lecz dziś jest zimno.

Pojedziemy na narty lub pójdziemy na miasto.



Wiem więcej



Mateusz Zarzecki,
„Portret Jadwigi
Łuszczewskiej
(Deotymy)”

Jadwiga Łuszczewska, pseudonim literacki **Deotyma** (z gr. *bogobojna*) (1834–1908) to polska poetka i powieściopisarka romantyzmu, improwizatorka. Młoda Łuszczewska dzięki swemu talentowi do improwizacji zyskała miano *das Wunderfräulein* (cudownej panny). Łuszczewska była autorką wielu zbiorów wierszy, poematów, dramatów i powieści. Działalność twórczą rozpoczęła w 1852 r. od publicznych improwizacji. W 1854 r. wydała w Warszawie pierwszy tom „Improwizacje i poezje”.

Największą popularnością cieszy się „powieść gdańska” „Panienska z okienka” (1893), zekranizowana przez Marię Kaniewską w roku 1964, z Polą Raksą w roli głównej. Akcja toczy się w Gdańsku w XVII wieku. Treścią są dzieje miłości marynarza królewskiej floty wojennej i pięknej Hedwigi – dziewczyny uratowanej niegdyś z tureckiej niewoli. Wychowana przez gdańskiego rzemieślnika, dziewczyna wyglądała często przez okno kamienicy nazywanej „Bursztynowym Domem” (wg *Marty Wiatryk-Iwaniec*).



300. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Partykuły i ich podział

Partykuły to wyrazy nieodmienne, które wzmacniają znaczenie innych wyrazów w zdaniu lub całych zdań, bądź też modyfikują, czyli zmieniają w pewnym stopniu ich znaczenie. Do partykuł o funkcji **wzmacniającej** należą: **no**, **-że**, **-ż**, np. *Chodź no tutaj!* (pisownia rozdzielna); *Idźże prędzej!* (pisownia łączna).

Do partykuł o funkcji **modyfikującej** należą: 1) partykuła **czy**, za której pomocą nadajemy zdaniu charakter pytania, np. *Czy Marek już wrócił?*; 2) partykuła **by**, za pomocą której ujmujemy czynność lub stan jako przypuszczalne (możliwe pod pewnym warunkiem) lub pożądane, np. *Poszedłbym do kina, gdybym miał czas. Napiłbym się kawy*; 3) partykuły **niech (niechaj)**, **oby**, za których pomocą wyrażamy rozkaz lub życzenie, np. *Niech ciocia nas odwiedzi*; 4) partykuła **nie**, za pomocą której zaprzeczamy treści wyrazu lub zdania, np. *Przyjdę nie dziś, lecz jutro*.



301. Uzupełnij tekst wiadomościami o partykule.

Partykuły to części mowy, które pełnią w wypowiedzeniach dwie funkcje: ... lub ... sens zdania, dlatego dzielimy je na:

a) partykuły ..., np. -że, -ź, -...; b) partykuły ..., np.



302. Wstaw w luki partykułę *nie*.

Pies go [] odstępował. Inżynier [] raz brał udział w wyprawach badawczych. Dotychczas [] znalazł nic podejrzanego. W nadziei, że [] dojdzie do eksplozji, wykonał kilka fotografii. [] przejmował się zachowaniem ptaków.



Motława



Ratusz



Zielony most



Bazylika konkatedralna Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny oraz kościół Mariacki



303. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Wiktor Gomułicki

Pieśń o Gdańsku (fragment)

A Gdańsk tak piękny! – i tak cichy!
Gdy słuch wyteżę zmrokiem, słyszę,
Jak dzwonią pieśni i kielichy
I pocałunki... Za tę ciszę,
W której się żywiej i goręcej
Czuje, ja kocham Gdańsk najwięcej.

Cicho tu prawie, jak w Wenecyi,
Gdzie ucho nie zna kół łoskotu...
I tylko czasem ze skał Szwecyi
Nadlata orkan z hukiem grzmotu,
Lecz rychło wraca w swoje skryty,
Jako do budy pies obity.

Dobrze duchowi z tem milczeniem,
Bo w niem, jak polip, się rozrasta,
I drżącym dźwiga się ramieniem
Ponad najwyższe wieże miasta,
I aż do nieba otwartego
Sięga, gdzie gwiazdy wejścia strzegą.

Gdyś na Zielonym stanął moście,
Gdzie Acernowej był kres jazdy,
Puść wzrok przed siebie, a jasność
Wnet cię obejmą, jakby gwiazdy
Rozbłysły nagle w ducha mroku
I słońce wyszło z za obłoku.

Zębate dachy, stare spichrze
Powtarza szklana toń Motławy,
A cuda lagun od nich lichsze
I lichszy Dożów pałac krwawy
I ołowiane w nim poddasze.



Wielka Sala Rady ratusza
Głównego miasta Gdańska,
nazywana od XVII wieku
także Salą Czerwoną

Fara. Gotyckie dziwo. Z wierzchu
W wyskoczny zbrojna mur, jak twierdza,
Wewnątrz barwnego pełna zmierzchu.
Wpuszczony w ścianę kamień stwierdza,
Że jej rodzicem wiek czternasty,
Stąd to na ceglach mchy i chwasty.

Gdyś wąską kruchtę przebył, zaraz
Przekraczasz setnych lat granicę.
Dopieroś wieku był syn, naraz
Sędziwość pada ci na lice
I bratem stajesz się tych mężów,
Co śpią wśród krzyżów i orężów.

Ratusz. Przewodnik polski pisze:
„Mówić z odźwiernym”. Ach, nie! raczej

Prosić, by milczał. Pocóż ciszę
Ma tu zamać głoś prostaczy?
Te odrzwia, herby, to podniebie,
Gmach cały mówi sam za siebie.
U szczytu jasny punkt migota;
To Zygmunt. „Święty” mówią prości.
Gruba pokrywa go pozłota,
Lecz Niemcy, z wielkiej uprzejmości,
Wynieśli króla tak wysoko,
Że doń nie sięga ludzkie oko.

Do izb prastarych, dokąd wiodą
Drzwi ciężkie dębem i żelazem,
Dziwnie wstępować z myślą młodą,
Z niestartym doby swej obrazem...
Tu wszystko wielkim głosem woła:
Podnieście serca! zniżcie czoła!



Bank słówek do tekstu: **Motława** – річка Мотлава, притока Вісли, яка тече через Гданськ; **Fara** – Фара, Фарна церква (парафіяльний храм); **Acernus** (acer – klon) – Ацерн, псевдонім Себастьяна Кленовича, автора поеми „Фліс” (1595), у якій описано сплав деревини по Віслі до Гданська; **ratusz** – ратуша; **wyteżyc** – напружити; **orkan** – ураган.

Związki wyrazowe: **Zielony most** – Зелений міст у Гданську; **I lichszy Dożów pałac krwawy** – тут: про Червону залу ратуші, зразком для якої був палац дожів у Венеції; **huk grzmotu** – гуркіт грому; **szklana toń** – прозора глибина.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Czym jest Gdańsk dla podmiotu lirycznego? O jakich zabytkach on wspomina w wierszu? Jak zrozumiałeś / zrozumiałaś ostatnie zdanie utworu? Określ środki stylistyczne w wierszu. Znajdź partykuły i ustal, jaką funkcję pełnią w utworze.



304. Pisanie z pamięci. Popatrz na wyrazy napisane kursywą. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz je. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



Wykrzykniki i ich podział

Wykrzykniki to nieodmienna część mowy zawierająca żywe wzruszenie, zawołanie, rozkaz, naśladowanie dźwięków, np. *o!*, *precz!*, *aj!*, *hop!*, *ha!*, *bęc!*, *brzdęk!*



Ze względu na pochodzenie dzielimy je na: a) **wykrzykniki pochodne** to takie, które pochodzą od innych części mowy (rzeczowników, czasowników, przymiotników, przysłówków, spójników oraz partykuł) i zatraciły pierwotne znaczenie, np. *biada!*, *przebóg!*; b) **wykrzykniki właściwe** nie są związane formalnie z innymi częściami mowy, np. *ach!*, *och!*, *hej!*, *halo!*



305. Wpisz informacje o wykrzykniku.

Wykrzyknik jest częścią mowy, która służy do: a) naśladowania ..., np. *hau, hau*; b) wyrażania wezwań i poleceń, np. ...; c) podkreślania ..., np. *ach, oj, ech*.

Po wykrzyknikach stawiamy następujące znaki interpunkcyjne: ... lub ...



306. Wskaż wykrzykniki i określ funkcję, którą one pełnią.

Dajże mi spokój! Podejdz no bliżej! Hej, użyjmy żywota! Ej! – krzyknął z góry.



Wiem więcej

Atrakcje turystyczne Gdańska, Gdyni i Sopotu

Trójmiasto to chyba największe skupisko wspaniałych zabytków wtopionych w architekturę miast. Gdańsk, Gdynia i Sopot. To trzy miasta, w których znajdują się charakterystyczne symbole.



Nie istniałby Gdańsk bez fontanny Neptuna, majestatycznego żurawia i dźwignów stoczniowych. Istotą Sopotu jest tłumnie odwiedzane moło, w Gdyni klif, okręt „Błyskawica” i żaglowiec „Dar Pomorza”.

Urlop w Trójmieście będzie nieudany bez spaceru po sopockim moło. Ta charakterystyczna wizytówka miasta składa się z 2 części – spacerowej o długości 511,5 m (najdłuższy drewniany pomost w Europie) oraz placu na lądzie o powierzchni 20 tys. m². Pierwszy pomost, o długości 41 metrów, został wybudowany przez dr. Jerzego Haffnera w 1829 roku. Na części lądowej znajdują się przepiękna fontanna, latarnia morska z punktem widokowym, muszla koncertowa, zimą funkcjonuje tam sztuczne lodowisko.

Długi Targ w Gdańsku to poszerzenie ul. Długiej. Zakończony Zieloną Bramą, kończy Trakt Drogi Królewskiej. Obecnie jest to jedno z

najbardziej popularnych miejsc w mieście. Ulica Długa lekko odchyła się od linii prostej po to, by móc obejrzeć najważniejsze budowle Gdańska: Ratusz, budynek poczty ze zrekonstruowanym wnętrzem, Dom Ferberów z 1560 r., Lwi Zamek z 1569 r. oraz Dom Schumanów z posągiem Zeusa na szczycie.



Długie Pobrzeże to ciągnący się wzdłuż Motławy deptak, na którym znajduje się ciąg gotyckich bram – Krowia z XIV w., Mariacka

z XV w., Św. Ducha oraz słynny żuraw.



W 1983 roku trzymasztowy żaglowiec szkolny (fregata) „Dar Pomorza” zakupiony przez społeczeństwo Pomorza w 1929 r. dla Szkoły Morskiej w Gdyni stał się eksponatem muzealnym. Stoi zacumowany przy nabrzeżu w porcie gdyńskim. Rocznie odwiedza go ponad 100 tysięcy ludzi (wg *Fakt 24. pl*, 25.05.2015 r.).



307. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazki i odpowiedz na pytania.

Legenda Gdańska. Gdańskie lwy

Gdańsk od dłuższego czasu był solą w oku władcy Prus, Fryderyka II. Mieszczanie nie zamierzali rezygnować ze swej wolności, ani tym bardziej odwracać się od Rzeczypospolitej.

Swą postawę postanowili zatem zmanifestować – zapadła decyzja by przyozdobić miejski ratusz nowym herbem. Tu warto zaznaczyć, że w owych czasach Gdańsk mógł się poszczycić kamieniarzami najwyższej, światowej klasy. Najznamienitszym z nich był zaś Daniel Eggert. Ulubionymi postaciami, jakie rzeźbił, były lwy. Mistrz poczuł się niezwykle wyróżniony, że to właśnie jego spotkał taki zaszczyt i od razu zabrał się do pracy.



Po kilku tygodniach wytężonej pracy zadanie zostało wykonane. Miejscy radni postanowili zrobić z tego huczne wydarzenie, które miało podtrzymać na duchu mieszczan. Gdy jednak w kulminacyjnym momencie osłonięto wynik pracy mistrza Daniela, początkowy zachwył ustąpił miejsca zdziwieniu i niedowierzaniu. No bo jak to tak – korona jest, krzyże i tarcza również, ale lwy nie spoglądają na siebie, tylko w jednym kierunku! Ach, czy to możliwe, żeby mistrz aż tak się pomylił? Coraz głośniejsze stawały się głosy oburzenia i nie wiadomo jak to by się ostatecznie dla Daniela skończyło, gdyby z tłumu nie wystąpił stary

mistrz kamieniarstwa Krzysztof. Spojrzał on na herb, odwrócił się w stronę mieszczan i rzekł te słowa: „Chwileczkę, czyż nie widzicie w którą stronę patrzą nasze lwy? Patrzą tam, gdzie zaczyna się Droga Królewska, ku Wyżynnej i Złotej Bramie. Właśnie stamtąd, od strony Rzeczypospolitej, od króla Stanisława, przyjdzie pomoc i wsparcie dla naszego Gdańska”. Wszyscy zgromadzeni podążyli wtedy za spojrzeniem lwów i dopiero wtedy zrozumieli zamysł Daniela.



Choć jego dzieło faktycznie podniosło ducha u mieszczan, lwy nadaremno wypatrywały polskiego władcy. Tak, oczekiwana pomoc nie nadeszła, a niedługo potem Gdańsk dostał się pod pruską strefę wpływów. Jednak ostatecznie po wielu wielu latach Gdańsk powrócił do Rzeczypospolitej. A Lwy? Cóż, dalej zdobią fasadę Ratusza Miejskiego, patrząc razem w tym samym kierunku (wg *Michała Lipki*).



Bank słówek do tekstu: uległość – покiрливiсть; radny – депутат; niedowierzenie – недовiра.

Związki wyrazowe: uroczyste odsłonięcie – урочи́сте відкриття; strefa wpływów – зона впливів.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Do czego chciał zmusić mieszkańców Gdańska władca Prus? Co chcieli zrobić mieszczanie? Kto miał wykonać nowy herb dla ratusza? Co się okazało w czasie odsłonięcia herbu? Jak wytłumaczył mistrz Krzysztof ideę herbu? Wskaż pochodne i właściwe wykrzykniki.



308. Przeczytaj dialog z podziałem na role. Wskaż w nim nieodmienne części mowy. Przedstaw swoje propozycje na urlop: *Dokąd chcesz jechać na wakacje? Z kim jedziesz? Czym pojedziesz? Gdzie będziecie mieszkać (w hotelu, w schronisku, w namiocie)? Na jak długo pojedziesz? Co będziesz robić?*

- O czym myślisz?
- O wakacjach.
- Dokąd chcesz pojechać?
- Nad morze, do Gdańska.
- Z kim?
- Z rodzicami i rodzeństwem.
- Kiedy?
- W sierpniu.
- Na jak długo?

- Na dwa tygodnie.
- Czym pojeździecie?
- Pojedziemy samochodem.
- Czy już wiesz, gdzie będziecie mieszkać?

- Chcielibyśmy mieszkać w hotelu „Impresja” w Gdańsku Wrzeszczu.

- Dlaczego właśnie tam?

- Bo to nowo wybudowany obiekt i stąd jest blisko do wszystkich ważnych miejsc w Trójmieście.

- Rozumiem, a co będziecie robić?

- Będziemy odpoczywać, kąpać się w Morzu Bałtyckim, opalać się na pięknej plaży, pójdziemy na molo w Sopocie oraz zwiedzimy najglówniej-
sze zabytki Trójmiasta – Gdańska, Gdyni i Sopotu.

- Życzę udanej podróży!

- Dziękuję uprzejmie (wg *Joanny Ciechorskiej*).



Gdańsk Wrzeszcz, hotel „Impresja”



Wiem więcej



Schody Potiomkinowskie.

Najbardziej rozpoznawalny na świecie symbol Odessy zaprojektował w 1825 r. włoski architekt Franciszek Boffo przy pomocy A. Mielnikowa



Filharmonia zbudowana według projektu Alexandra Bernardacciego. Budowla, zakończona w 1898 r., kształtem architektonicznym przypomina pałac Dożów w Wenecji

Współczesna Odessa to piękna stolica obwodu odeskiego Ukrainy, położona nad Morzem Czarnym, oficjalnie założona w 1794 r.

Atrakcją turystyczną Odessy jest wspaniała XIX-wieczna architektura. W okolicach Bulwaru Nadmorskiego znajdują się: pałac Woroncowa, Schody Potiomkinowskie, siedziba Rady Miasta, teatr Opery i Baletu, pomniki księcia A. Richelieu [czytaj: Riszeliu/e] i A. Puszkina. Tu działają Muzeum Archeologiczne, Muzeum Sztuki Wschodu i Zachodu, Muzeum Sztuk Plastycznych, odeskie katakumby.

Z Odessy pochodzi wiele ważnych postaci kultury i nauki. Tu mieszkali: twórca tablicy okresowej pierwiastków Dmitrij Mendelejew, poeta

Anna Achmatowa, poeta Eduard Bagrickij, pisarze Izaak Babel, Walentin Katajew, Jurij Olesza, Konstantin Paustowski, Ilja Ilf, Jewgienij Pietrow, muzyk jazzowy, piosenkarz, aktor filmowy Leonid Utiosow.

Tu przebywali wybitni Polacy: dramaturg, powieściopisarz, poeta Julian Ursyn Niemcewicz, największy poeta polskiego romantyzmu Adam Mickiewicz, poeta doby romantyzmu, dramaturg Juliusz Słowacki, pisarz Józef Ignacy Kraszewski, prozaik, poeta, eseista, tłumacz Jarosław Iwaszkiewicz. W Odessie działali poseł, senator, krajczy wielki koronny Seweryn Potocki, który wybudował tutaj w latach 1805–1810 pałac przy ul. Sofijskiej, architekt Feliks Gąsiorowski i Lew Włodek, kompozytor, dyrygent i pedagog Witold Maliszewski, wynalazca, pionier żeglugi podwodnej i lotnictwa Stefan Drzewiecki, pionier polskiego żeglarstwa Mariusz Zaruski i inni. W 1996 r. zawarto Umowę o współpracy pomiędzy miastem Gdańsk i miastem Odessa.

Odessa jest ważnym ośrodkiem akademickim. Odeski Uniwersytet Narodowy imienia I. I. Miecznikowa został założony w 1865 r. Na Wydziale Filologicznym od 2004 r. prowadzi się nauczanie języka polskiego dla studentów-filologów na wydzielonej specjalizacji.

Miasto Odessa jest bardzo popularne wśród turystów z całego świata, których przyciąga tu nie tylko ciepły klimat, piaszczyste plaże i piękne zabytki, ale i niepowtarzalna wielokulturowa atmosfera.



I. P. Martos, pomnik Armanda-Emmanuela du Plessis, ks. Richelieu, 1828 r.



Rotunda
przy pałacu Woroncowa



Latarnia morska Woroncowa,
1959 r.

SKŁADNIA



***Krzysztof Klosowski,
„Poranny wiaterek 2 na plaży w Łebie”, 2008 r.***

Z zawodu K. Klosowski jest ekonomistą, założył w 1993 r. firmę „Galeria Portretu Klosart”. W 2014 r. został przyjęty do Związku Plastyków Artystów Rzeczypospolitej Polskiej.

**TEMAT 14. ANALIZA DZIEŁ
SZTUKI PLASTYCZNEJ ORAZ ICH ZNACZENIE.
SKŁADNIA. ZWIĄZKI WYRAZÓW W ZDANIU.
RODZAJE WYPOWIEDZEŃ. PODMIOT
I SPOSOBY JEGO WYRAŻANIA. ORZECZENIE I
SPOSOBY JEGO WYRAŻANIA. SZYK WYRAZÓW
W ZDANIU. WYRAZY POZA ZWIĄZKAMI ZDANIA**



309. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek. Popatrz na portret.

Helena Hohensee-Ciszewska

Czytanie dzieła sztuki plastycznej

Czytanie dzieła sztuki jest procesem podobnym do procesu tworzenia. Na ten proces składa się zarówno przeżycie, jak w większym lub mniejszym stopniu posiadana wiedza w tym zakresie. Podobnie czytanie, czyli odbieranie dzieła sztuki, jest zarówno emocjonalnym, estetycznym przeżyciem, jak poznawaniem za pomocą posiadanej wiedzy; zarówno proces tworzenia, jak proces odbierania wymagają czynnego, aktywnego zaangażowania przeżyć, a nawet całej osobowości człowieka.

Spróbujemy odczytać jedno z dzieł sztuki. Zatrzymajmy się teraz nad jednym wybranym obrazem: będzie nim „Mona Lisa” Leonarda da Vinci. Mamy przed sobą płaszczyznę obrazu, na której przedstawiona została półpostać kobieca, portret Mony Lisy Giocondy.

Zamiarem artysty było przedstawić trójwymiarową postać i dalekie tło pejzażu. Postać umieszczona na pierwszym planie jest bardzo plastyczna, niemal dotykalnie trójwymiarowa. Jakimi środkami artysta osiągnął taki efekt? Przede wszystkim przez mistrzowskie operowanie kontrastem w ustawieniu planów. Na pierwszym planie wyraźnie zarysowane szczegóły, kolory, których „ciężar” jest większy (przewagi brązów), które zwykle mają właściwość zbliżania się jakby do widza. Natomiast tło zatarte w szczegółach nie tylko składa się z motywów zmniejszonych, ale też z kolorów chłodnych i jasnoszarych. Twarz Giocondy stanowi dominantę, wyraźnie, choć niezmiernie dyskretnie podkreśloną w obrazie. Obrazowanie ciemnych włosów kontrastuje mocno z jasnym tłem nieba. Przyjrzyjmy się barwie tej twarzy: jest blada tak



Leonardo da Vinci,
„Mona Lisa”, ok.
1503–1506 r.

samo jak ręce, ale przez kontrast z chłodną temperaturą tła wydaje się ciepła tak bardzo, że ten ciepły ton przyciąga spojrzenie widza.

Postać umieszczona jest na wysokim tarasie, skąd rozciąga się rozległy widok o szerokim horyzoncie. Linia oczu Giocondy zbiega się prawie z horyzontem, dzięki temu może być umieszczona na linii poziomej. A o tę poziomą linię oczu właśnie chodziło artyście w kompozycji obrazu, ona została podkreślona ułożeniem ręki, linią balkonu, drżącą sylwetą skał.

Niesłychanie oszczędnie użyty jest światłocień. Ostre światło pada na postać Giocondy od strony widza nieco z lewej strony, właśnie ku niemu zwraca się cała postać zwrócona do nas nieco ukośnie. Mona Lisa siedzi w fotelu ustawionym bokiem do widza, wspiera się na tej poręczy całym przedramieniem lewej ręki. Jak tors i ręce, tak i twarz zwraca się do widza, jakby przyciągana magnetyczną siłą, aby w końcu wzrok całkowicie utopić w jego wzroku.

Jest jednak coś, co hamuje i równoważy ten ruch w stronę widza. Prawa dłoń spoczywa leciutko na drugiej dłoni, spokojna i opanowana, choć pełna jeszcze wewnętrznego ruchu zgodnego z kierunkiem wzroku, który ją tutaj umieścił. Ale nie jesteśmy pewni, czy dłoń za chwilę się nie cofnie. Spójrzmy na twarz. Oczy Giocondy patrzą wprost w oczy widza, choć skierowane tu zostały przed chwilą. W tych oczach nie ma żadnego błysku, który by zwiastował chęć ucieczki. Może są nawet zbyt pewne siebie. Tę odwagę równoważy uśmiech Giocondy, który jest ociąganiem się, hamowaniem i ucieczką. Ten uśmiech krąży leciutko pod skórą – właśnie w tym momencie przeniósł się z lewej połowy twarzy na prawą i drga delikatnym światłem koło prawego kącika ust, ale pozostał jeszcze cieniem koło górnej powieki.

Oczy Giocondy umieszczone nieznacznie wyżej od oczu widza patrzą cokolwiek z góry, jest w nich przez to jakby chęć okazania pewnej wyższości, ale natychmiast równoważy ją nieśmiały wyraz ust. Uśmiech kontrastuje ze spojrzeniem i jednocześnie z nim się równoważy tworząc mieszaninę pewności siebie i wstydlivości, powagi i kokieterii, ruchu i bezruchu zarazem.

Jeszcze rzut oka na całość obrazu i oto spostrzegamy, że uśmiech Giocondy znajduje jakieś trudne do określenia powiązanie z tłem, którego nieuchwytny nastrój ma w sobie coś z marzenia i bajki (wg „*Dzieło sztuki i jego związku z epoką*”).



Bank słówek do tekstu: **Mona Lisa Gioconda** [czytaj: dziokonda] – Мона Ліза Джоконда (портрет, написаний італійським художником Леонардо да Вінчі, виставлений в Луврі – Париж, Франція); **kokieteria** – кокетування; **przeżycie** – переживання; **tworzenie** – створення; **odbieranie** – сприйняття; **trójwymiarowy** – тривимірний; **dyskretnie** – дискретно; **blady** – блідий; **ukośnie** – косо; **tors** – тулуб; **zwiastować** – сповіщати; **ucieczka** – втеча; **wstydlivość** – сором’язливість; **powaga** – пошана.

Związki wyrazowe: posiadana wiedza – наявні знання; mistrzowskie operowanie – майстерне оперування; przyciąga spojrzenie – притягує погляд; drżąca sylwetka – дрижачі обриси.



Odpowiedz na pytania. Wykonaj polecenia do tekstu.



A. Ustal, dlaczego autorka określa wyraz **czytanie** w odniesieniu do dzieła sztuki plastycznej? Co składa się na tę czynność?



B. Przygotuj się do wypowiedzi ustnej: ułóż plan do tekstu i wypisz wyrazy kluczowe.



C. Znajdź w tekście pt. „**Czytanie dzieła sztuki plastycznej**” różne typy zdań ze względu na cel wypowiedzi. Wskaż w pierwszym zdaniu tekstu podmiot i orzeczenie. Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance, jak dzielimy zdania ze względu na cel wypowiedzi i budowę.



Przeanalizuj opis obrazu pt. „**Mona Lisa**”, jednocześnie przyglądając się reprodukcji tego dzieła. Określ, czy tekst pomógł ci lepiej poznać słynny portret? Na które elementy dzieła sztuki zwraca uwagę autorka? O czym świadczy uśmiech Mony Lisy? O czym może myśleć Gioconda? Czego można się dowiedzieć dzięki wnikliwemu czytaniu dzieła sztuki? Czy zgadzasz się z tym, że „czytanie” wielkich dzieł nie sprowadza się jednak do oczywistych stwierdzeń, dlatego pozostają one dziełami wielkimi?



310. Powtórz znane ci wiadomości.



Opowiedz swojemu koledze / swojej koleżance.



Składnia

Składnia to dział nauki o języku, który zajmuje się opisem wypowiedzi i ich klasyfikacją, badaniem funkcji wypowiedzi i wyrazów w wypowiedzeniu, sposobów wyrażania części wypowiedzenia, określaniem stosunków między wyrazami tworzącymi wypowiedzenie.

Związki wyrazów w zdaniu

Człon podrzędny (określający) łączy się z członem nadrzędnym (określanym) trojako:

związek zgody	związek rządu	związek przynależności
<ul style="list-style-type: none"> • rzeczownik z przymiotnikiem; • podmiot z orzeczeniem 	<ul style="list-style-type: none"> • czasownik z rzeczownikiem w funkcji dopełnienia 	<ul style="list-style-type: none"> • czasownik z przysłówkiem w funkcji okolicznika



Człon podrzędny dostosowuje swoją formę do formy członu nadrzędnego:

mały chłopiec – M. lp
r.m.;
dziecko uczyło się –
lp r.n.

Człon podrzędny występuje w określonym przypadku wymaganym przez człon nadrzędny.

czytam → co? *książkę*
czytali → (Biernik)
czytałeś

szukam → czego? *pióra*
szukali → (Dopełniacz)

Człon podrzędny jest nieodmienny i dlatego nie zależy od członu nadrzędnego:

śpiewa ładnie



W podanych związkach wyrazowych podkreśl linią falistą wyraz określający i skieruj strzałki od wyrazu określającego do wyrazu określanego.

Linii poziomej, ciepły ton, całość obrazu, z kolorów chłodnych, patrzą wprost, nieuchwytny nastrój, łagodnie odbiera, oczy patrzą, tutaj umieścić.



Z fragmentu tekstu pt. „Czytanie dzieła sztuki plastycznej” wypisz po trzy przykłady: *związku zgody, związku rzędu, związku przynależności.*



Wiem więcej

„Dama z gronostajem” („Dama z łasiczką”) Leonardo da Vinci namalował w latach 1483–1484. Jego modelką była **Cecylia Gallerani**, córka mediolańskiego ambasadora. Kompozycję obrazu cechuje prostota, zwartość i wyważenie różnych elementów. Artysta zachowuje delikatny modelunek twarzy, szyi i ramion, bryle głowy nadaje doskonałą formę symetryczną. Tors modelki, ustawiony nieco ukośnie w lewo, zrównoważony ze spojrzeniem skierowanym w prawo, co koresponduje z ruchem głowy zwierzęcia i kierunkiem ustawienia dłoni Cecylii. Dłoń ta, spoczywająca na grzbiecie gronostaja, wyraża siłę i napięcie, choć jej rysunek jest miękki i subtelny. Twarz kobiety ma wyraźnie zarysowany podbródek, na jej ustach pojawia się dostrzegalny uśmiech, a żywe spojrzenie podkreśla wewnętrzną moc postaci. Łasiczka, którą trzyma modelka, jest zwierzęciem ruchliwym i płochliwym. Malarz sugerował kontrast między zdecydowaniem i energią życiową Cecylii oraz lekliwością zwierzątka.



Leonardo da Vinci,
„Dama z gronostajem”,
1483–1484 r.
(Muzeum Narodowe.
Zbiory Czartoryskich,
Kraków)



311. Powtórz znane ci wiadomości.



Opowiedz je swojemu koledze / swojej kolezance.



Rodzaje wypowiedzeń

WYPOWIEDZENIE

Zdanie
posiada orzeczenie,
np. *Janek idzie do szkoły.*

Równoważnik zdania
nie posiada orzeczenia,
np. *Uwaga, zły pies!*

pojedyncze
posiada tylko jedno orzeczenie,
np. *Dzieci grają w piłkę.*

złożone
posiada więcej niż jedno orzeczenie,
np. *Pada deszcz i wieje wiatr.*

rozwińnięte
zawiera
określenia
podmiotu i
orzeczenia, np.
Mała dziewczynka idzie na spacer.

nierozwińnięte
zbudowane jest
tylko z podmiotu
i orzeczenia
lub samego
orzeczenia,
np. *Świeci słońce.*

podrzędnie
jedno zdanie
składowe
określa drugie,
np. *Kiedy wrócę, zjem obiad.*

współrzędnie
zdania składowe
nie określają
się nawzajem,
np. *Odrobię lekcję i obejrzę film.*



312. Przekształć zdania w równoważniki zdań. W tym celu podkreślone czasowniki zastąp rzeczownikami według wzoru.

Wędrowaliśmy po ulicach. Obejrzeliśmy ciekawy spektakl. Telefonałam do mamy. Uciekł kotek. Krótko rozmawiałem z koleżanką. Odwiędził nas poeta. Zwiedzamy Gdańsk. Odszukałem walizkę.

Wzór: Organizuję w szkole olimpiadę. Organizacja olimpiady.



313. Przeczytaj i przetłumacz. Zapamiętaj nowe terminy i ich znaczenie.



Podmiot i sposoby jego wyrażania

Naczelne miejsce w strukturze zdania zajmują **podmiot** i **orzeczenie**. Podmiot jest nadrzędną częścią zdania, oznaczającą to, o czym w zdaniu orzekamy za pomocą orzeczenia. Podmiot może oznaczać osoby, zwierzęta, rzeczy, zjawiska, o które pytamy *kto?* lub *co?*



Najczęściej w roli podmiotu występuje **rzeczownik** lub **zaimek** rzeczowny w mianowniku, np. *Adam uczy się świetnie. Ona jest bardzo zdolna.* W roli podmiotu mogą wystąpić także inne części mowy, jeśli mają znaczenie rzeczownika, np. *Chorzy czekali na lekarza. Czytać jest pożytecznie.* Często opuszczamy w zdaniu podmiot, jeśli możemy się go domyślić na podstawie formy orzeczenia lub na podstawie zdań poprzednich, np. *Jutro pójdziecie na koncert (wy).* Osobliwą formę ma podmiot w takich zdaniach, jak: *Wody przybywało coraz więcej.* W funkcji podmiotu może występować zespół wyrazów w stosunku współrzędnym, np. *Paweł i Gawel w jednym stali domu.*



314. W podanych niżej zdaniach poszukaj podmiotów. Określ typ podmiotu (podmiot wyrażony wprost – logiczny, gramatyczny, domyślny) i wskaż, jaką częścią mowy został on przedstawiony.

Kompozycję obrazu cechuje prostota. Dziesięć jest podzielne przez dwa. Czytanie dzieł nie sprowadza się do oczywistych stwierdzeń. Wczoraj padało bardzo mocno. On zachował delikatny modelunek twarzy. Poszedł do sklepu po lody. Chorzy czekali na lekarza. W rysunku pojawia się coś płochliwego. Nie ma chłopców na boisku. Kasi nie było w domu. Pływać jest przyjemnie. Pozostają one dziełami wielkimi.



315. Przeczytaj bajkę.

Ignacy Krasicki

Malarze

Dwaj portretów malarze słynęli przed laty:
Piotr dobry, a ubogi, Jan zły, a bogaty.
Piotr malował wybornie, a głód go uciskał,
Jan mało i źle robił, więcej jednak zyskał.
Dlaczegoż los tak różny mieli ci malarze?
Piotr malował podobne, Jan piękniejsze twarze.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Czym się różnili malarze? Jakie cechy zadecydowały o tym, że Jan zyskał sławę i pieniądze, a Piotr żył w biedzie? Jakimi cechami odznaczyli się ludzie, których portretował Jan? Jakie portrety woli większość ludzi? Powiedz, u kogo wołałbyś / wołałabyś zamówić portret: u Jana czy u Piotra? Uzasadnij swój wybór.



316. Przeczytaj i przetłumacz. Porównaj terminy w języku polskim i ukraińskim, ich znaczenie, brzmienie, pisownię. Zapamiętaj nowe wyrazy i ich znaczenie.



Orzeczenie i sposoby jego wyrażania

Orzeczenie oznacza czynność lub stan tego, na co wskazuje podmiot. W zdaniach bezpodmiotowych orzeczenie jest główną częścią zdania, np. *Wieczorem się ochłodziło*.

W roli orzeczenia występuje zazwyczaj czasownik w formie osobowej, takie orzeczenie nazywamy **orzeczeniem czasownikowym**. W zdaniach bezpodmiotowych w funkcji orzeczeń czasownikowych mogą też wystąpić bezosobowe formy czasownika zakończone na **-no** lub **-to**, np. *Przyniesiono mleko*.

Orzeczenie może także oznaczać cechę tego, na co wskazuje podmiot, np. *Dariusz jest wysoki*. W powyższym zdaniu orzeczenie jest złożone z dwóch wyrazów: z czasownika i z przymiotnika. Takie orzeczenie nazywamy **orzeczeniem imiennym**. Pierwszą częścią orzeczenia imiennego jest czasownik (najczęściej formy osobowe czasowników *być, stać się, zostać*), który nie ma pełnego, samodzielnego znaczenia. Tę część orzeczenia imiennego nazywamy **łącznikiem**. Drugą częścią orzeczenia imiennego (najczęściej przymiotnik, rzeczownik lub zaimek rzeczowny, liczebnik lub przysłówek) nazywamy **orzecznikiem**, np. *Każdy wieczór był gwiazdką*.



317. Przeczytaj tekst starannie.

Wiktor Zin

Szkatułka z farbami

Moje umiłowanie tego, co minęło i przeszło, zaczęło się bardzo dawno. ...przypominam sobie wielką, przepastną szopę, nad którą pyszniła się rozłożysta akacja. W tej szopie mieścił się warsztat mego dziadka – dobrego rzemieślnika. Gdy tylko stopniały śniegi i przeszło podwórko, dziadkowy warsztat budził się do gwarnego i wesołego życia. Rozbrzmiewał odgłosami pił, młotów, niekiedy wesołymi przyśpiewkami pracujących ludzi. W powietrzu oprócz zapachu czeremchy unosiła się woń pokostu.



Ta olbrzymia szopa była podzielona ścianą na dwa pomieszczenia. Od podwórza znajdowała się malarnia, od ogrodu zaś stolarnia, a przy niej poddasze, gdzie wiecznie suszyły się deski. W stolarni zwykle deski

zamieniały się w wysmukłe kolumny, lipowe kloce stawały się anielskimi postaciami. W malarni natomiast zwykle lniane płótno przeistaczało się w barwne wizje. Na sztalugach dziadka ożywały biblijne opowieści, a ja mogłem w ich narodzinach uczestniczyć.

W czasach mojej wczesnej młodości pracowało u dziadka trzech czeladników. Było też zawsze kilku uczniów, którzy oddani „do terminu” zaczynali swe obowiązki niezmiennie od noszenia wody i zamiatania podwórza. Wszyscy mieszczanie, a nawet ksiądz i nasz rejent, tytułowali dziadka mistrzem. Był to tytuł na pewno zasłużony. Dziadek nie ukończył – poza terminem – żadnej szkoły, ale fach swój opanował znakomicie.

Lato było ciepłe, nasza akacja zaczynała właśnie kwitnąć. Dziadek wraz z grupą swych pracowników z farbami i drabinami wyjechał malować jakiś kościół. Pracownia opustoszała. Na gospodarstwie pozostał tylko zdziwaczały czeladnik Mikołaj. Malował on właśnie wielki ołtarzowy obraz Madonny, kopię dzieła Murilla. On powiększał go, posługując się pomocniczą siatką kratek, które ułatwiały określenie proporcji rysunku.

Rozrabia na swej palecie błękitną farbę, dodaje trochę bieli i ździebko karminu. Później wciera tę farbę w powierzchnię płótna, które ugina się i pręży. Tuż przy sztalugach stoi niewielka poplamiona skrzynka, wypełniona farbami. Z dziecinną ciekawością zaglądałem do owej szkatułki.

Kiedyś Mikołaj przyniósł mi album z kolorowymi obrazami i... zapytał: – Nie oglądasz tego? Odpowiedziałem: – Wolę patrzeć, jak ty malujesz. – Błuznisz – powiedział ze złością. Odrzucił pędzle, paletę, siadł nieruchomo pochylony przed sztalugami i zaczął mówić, biorąc mnie na świadka. – ...siedzę i mieszam farby, w mieście nazywają mnie artystą, a ja jestem tylko pacykarzem, zwykłym wyrobnikiem bohomazów. Niczego nie wiem. Niczego! A przecie trafiali się na świecie ludzie, których Bóg wybrał i nazaczył charyzmatem. Taki Rafael, Murillo... Iluż ich było? A ilu jest? Jeden wypada na tysiąc, a może... jeden na dziesięć tysięcy. Mnie to ominęło. Siedzę więc i kopiuję... A taki Rafael...

Wtedy ukląkł przed sztalugami, złożył ręce jak do modlitwy i mówił:

– Boże, dlaczegoś poskąpił mi chociaż odrobiny talentu, dlaczego nie dałeś mi zobaczyć Madonny jak im? Zapomniałeś o śłudze swoim, pobożnym, skromnym, a tak strasznie samotnym. Na pewno mi nie uwierzysz, ale taki Rafael potrafił malować z pamięci, z własnej głowy, z siebie samego. Wiedział, jak wyglądają aniołowie i święci, bo on ich wcześniej widział, a może z nimi rozmawiał. Bo on był im równy! Ja nie widzę wokół siebie niczego!

Rano przyjechała wynajęta furmanka, która miała odwieźć chorego do jego rodzinnej wsi. Pamiętam, jak wyprowadzono tego człowieka z szopy. Szedł za dziadkiem posłusznie, niosąc pod pachą swą poplamioną skrzynkę z farbami. Stałem wtedy wciśnięty w kąt pomiędzy płotem a

spizarnią. Gdy przechodził obok mnie, zawołałem przez łyzy: – Mikołaju, nie odjeżdżaj! (wg „*Półgłosem i ciszą*”).



Bank słówek do tekstu: **terpentyna** – скипидар; **czeladnik** – підмайстер; **termin** (daw.) – навчання ремеслу у майстра; **zeteć** – розпастися; **karmin** – кармін; **bohomas** – погано намальований образ; **charyzmat** – у християнській релігії: особливий божий дар; **Murillo** [czytaj: muriljo] – Бартоломе Естебан Мурільйо (1618–1682), відомий іспанський художник; **Rafael** – Рафаель Санти (1483–1520), видатний італійський живописець, графік, скульптор і архітектор; **ździebko** – дуже мала частka чогось.

Związki wyrazowe: **rozłożysta akacja** – розлога акація; **mnie to ominęło** – мене це ominulo; **poskapił mi** – poskupiwся для мене; **uklął przed sztalugami** – став на коліна перед мольбертами.



czerecha – черемха **pokost** – лак
rejent daw. – нотаріус **przyśpiewki** – приспівки
bluźnić – тут у значенні: знуцатися, глузувати



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Przeczytaj wyrazy z ramki, zapisz je do słowniczka i zapamiętaj.



Wyszukaj w tekście informacji wskazujących na to, kiedy miały miejsce przedstawione wydarzenia. Wyjaśnij, dlaczego warsztat dziadka był dla narratora opowiadania „*ucieleśnieniem ziemskiego raj, ale i nieskończonej tajemnicy*”. Jakie prace były wykonywane w warsztacie?



Przygotuj ustnie dialog złożony z 7–8 replik na podstawie pytań. Zastanów się nad sensem wypowiedzi Mikołaja: „*w mieście nazywają mnie artystą, a ja jestem tylko zwykłym wyrobnikiem bohomasów*”. Jak oceniasz jego pracę? Czy dostrzegasz w niej cechy działalności artystycznej, czy raczej rzemieślniczej? Podaj odpowiednie argumenty. Gdzie przebiega granica pomiędzy sztuką a rzemiosłem? Jakich znasz wybitnych polskich malarzy?



Powtórz znane ci wiadomości.



Praca w grupie.



A. Znajdź w tekście pt. „*Szkatułka z farbami*” imiona własne i wyjaśnij ich pisownię.

B. Wskaż w tekście czasownik czasu przeszłego, aspektu dokonanego, rodzaju żeńskiego.

C. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przedrostek, przyrostek, końcówkę fleksyjną.

D. Wypisz dwa przykłady wyrazów, w których jest różna ilość liter i głosek.



318. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Szyk wyrazów w zdaniu

Szyk wyrazów w języku polskim jest dość swobodny, czemu sprzyja bogata fleksja. Za podstawową zasadę szyku wyrazów w zdaniu uznajemy nierozdzielanie **wyrazów** ściśle ze sobą składniowo związanych, zwłaszcza przydawki i określanego rzeczownika.

Okoliczniki wyrażone za pomocą przysłówków umieszczamy zwykle przed wyrazami określanymi, np. *Dziewczyna **ładnie** śpiewa*. Natomiast okoliczniki wyrażone za pomocą wyrażień przyimkowych i rzeczowników występują przeważnie po wyrazie określanym, np. ***Jutro** pójdę do kina*.

Często zdarzają się odstępstwa od zwykłego szyku wyrazów określane mianem **szyku przestawnego**.

Zazwyczaj wysuwamy na pierwsze miejsce wyraz czy grupę wyrazów, na które chcemy zwrócić szczególną uwagę. ***Mój ojciec** pracował na uczelni wiele lat. **Wiele lat** mój ojciec pracował na uczelni*.



319. Przy pomocy wyrazów w nawiasach ułóż zdanie w poprawnym szyku.

Czytanie (podobnie), czyli odbieranie sztuki (dzieła), jest zarówno przeżyciem (emocjonalnym), jak poznawaniem za pomocą wiedzy (posiadanej); zarówno proces (tworzenia), jak proces odbierania wymagają przeżyć (aktywnego zaangażowania), a nawet osobowości człowieka (całej).



320. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



WOŁACZE

Kierują treść zdania do odbiorcy, np.
Podaj mi, Jurku, płaszcz.
Mamo, bardzo cię kocham.

WYKRZYKNIKI

Charakteryzują postawę uczuciową lub wolę mówiącego, np.
Ach, jakie to jest piękne!

WYRAZY I ZWROTY WTRĄCONE

Informują, od kogo pochodzi zawarty w zdaniu sąd, np.
On – moim zdaniem – kłamie.

WYRAZY CHARAKTERYZUJĄCE stosunek mówiącego do treści zdania

Są to wyrazy typu: *oczywiście, na pewno, prawdopodobnie*, np.
Na pewno pójdę jutro na mecz piłkarski.



WYRAZY UWYDATNIAJĄCE
treść jednego z członów zdania

WYRAZY NAWIAZUJĄCE
do zdań poprzednich

Uwydatniają treść i stanowią jej ocenę, np.
Tylko ty umiesz to zrobić.

Wskazują na łączność myślową ze zdaniem poprzedzającym, np.
Właśnie wtedy się przewróciłem.

Wyrazy poza związkami zdania

Zapamiętaj! Wołacze oddzielamy przecinkami, a wyrazy wtrącone – przecinkami lub pauzami. Wykrzyknik zamykamy znakiem wykrzyknienia lub oddzielamy przecinkiem.



321. W podanych zdaniach wskaż wyrazy, które nie wchodzą w związki składniowe z innymi wyrazami. Jakie funkcje pełnią te wyrazy w zdaniach? Wyjaśnij pisownię znaków przestankowych.

Oj, góry nasze, góry. Marku, jutro na pewno spotkamy się. Chciałbym zobaczyć ciebie, Włodku. Panie sędzio, czas zjeść coś. Na szczęście odzyskałem zdrowie. Ojej, ta godzina nastanie.



322. Wybierz prawidłową odpowiedź i odgadnij quiz.

1. Czyj to obraz?



2. Co to za obraz i kto go namalował?



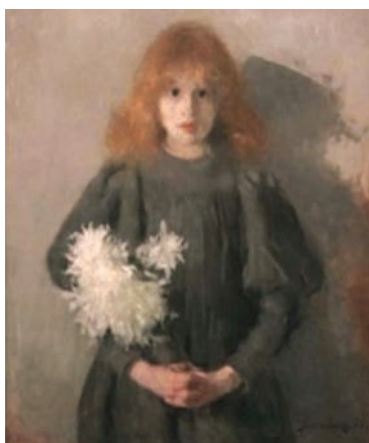
3. Choć dziś ten obraz uważany jest za jedno z najlepszych dzieł autora, przez współczesnych został chłodno przyjęty. A kto go namalował?



4. Artysta, który sam przedstawił się na tym obrazie z żoną to



5. „Dziewczynka z chryzantemami” została namalowana pod koniec XIX wieku. Kto stworzył ten obraz?



6. „Auto na tle pejzażu zimowego” z 1930 r. zostało namalowane przez syna malarza ...



Odpowiedzi:

a) „Babie lato” to obraz Józefa Chełmońskiego wykonany techniką olejną na płótnie, znajdujący się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, powstał w 1875 r. i jest pokłosiem rok wcześniej odbytej podróży Chełmońskiego na Ukrainę. Dzieło stanowi przykład naturalistycznej odmiany polskiego realizmu.

b) Tadeusz Makowski – polski malarz działający na początku XX w. w Paryżu, przedstawiciel École de Paris. Obraz na ilustracji to „Troje dzieci pod drogowskazem” (1930).

c) Stanisław Wyspiański – polski malarz, grafik, architekt, dramaturg, poeta, twórca nowoczesnego teatru polskiego. Wyspiański uprawiał bardzo różne dziedziny sztuki, realizowane z wielką odwagą i rozmachem.

d) Olga Boznańska namalowała obraz w r. 1894. Prezentowany jest w Galerii Sztuki Polskiej XX wieku w Gmachu Głównym Muzeum Narodowego w Krakowie. Cenny przykład malarstwa portretowego, łączącego formy impresjonistyczne, symboliczne oraz indywidualne cechy stylistyczne twórczości Boznańskiej.

e) Rafał Malczewski – polski malarz, rysownik, pisarz i felietonista, syn malarza Jacka Malczewskiego. W dwudziestoleciu międzywojennym Rafał Malczewski zyskał znaczną sławę jako malarz. Prezentował prace na wielu wystawach zbiorowych i indywidualnych w kraju i za granicą.

f) „Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem” – obraz olejny Jana Matejki przedstawiający Mikołaja Kopernika w trakcie obserwacji nieba z jego prywatnej wieży na wzgórzu katedralnym we Fromborku (wg *DailyArt*).

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA



Justyna Kopania, „Morze”.

Oryginalne obrazy młoda polska malarka J. Kopania tworzy według własnych pomysłów i inspiracji, maluje ręcznie. Współpracując z galeriami w Polsce, jej obrazy można zobaczyć także w galeriach oraz kolekcjach prywatnych w Irlandii, Belgii, Anglii, Holandii, Australii, Stanach Zjednoczonych.

TEMAT 15. MUZYKA I TANIEC W ŻYCIU CZŁOWIEKA. ORTOGRAFIA. PISOWNIA -JI, -II, -I W ZAKOŃCZENIACH RZECZOWNIKÓW. UŻYCIĘ LUB BRAK ŁĄCZNIKA W ZŁOŻENIACH I ZESTAWIENIACH. PISOWNIA PRZYIMKÓW I WYRAŻEŃ PRZYIMKOWYCH. PISOWNIA CZĄSTEK -BYM, -BYŚ, -BY, -BYŚMY, -BYŚCIE



323. Przeczytaj tekst. Akcentuj poprawnie.

Czym jest muzyka?

Muzyka jest nieustannie obecna w naszym życiu. Towarzyszy nam podczas pracy, odpoczynku czy świętowania. Skąd się wzięła i kto ją wymyślił?

Początki muzyki sięgają czasów, kiedy na ziemi żyli pierwsi ludzie. Człowiek pierwotny, aby porozumieć się z innymi, wyrażał za pomocą dźwięków różne uczucia – ból, cierpienie, radość, strach. Używał w tym celu głosu oraz samodzielnie wykonanych, prostych instrumentów. Z czasem muzyka zaczęła być postrzegana jako forma rozrywki. Ludzie uświadomili sobie, że dźwięki nie tylko informują, lecz także dostarczają wiele przyjemności.

Muzyka to dziedzina sztuki, której językiem są dźwięki. Polega na układaniu ich w zorganizowaną całość, tworzącą kompozycję – utwór. Muzyka jest także sztuką wykonywania tych kompozycji na instrumentach lub za pomocą ludzkiego głosu. Każdy utwór składa się ze stałych elementów muzycznych. Mogą one jednak być realizowane w różny sposób. Z tego powodu istnieje wiele rozmaitych odmian muzyki (wg *M. Chmiel, W. Herman, Z. Pomirskiej, P. Doroszewskiego*).



Marek Langowski,
„Dziewczyna grająca
na skrzypcach”



Bank słówek do tekstu: obecny – нинішній; świętowanie – святкування; cierpienie – страждання.

Związki wyrazowe: człowiek pierwotny – первісна людина; odmiany muzyki – різновиди музики.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Określ, co wyróżnia muzykę spośród innych dziedzin sztuki?



Przygotuj się do ustnej wypowiedzi na temat swojego ulubionego rodzaju muzyki. Uwzględnij informacje o jego pochodzeniu, cechach charakterystycznych oraz najważniejszych twórcach.



Jak rozumiesz zdanie: *Istotą jazzu jest duża dowolność interpretacyjna i improwizacja?*



324. Pisz poprawnie. Popatrz na wyrazy w ramce. Zapamiętaj ich pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy zostały napisane poprawnie.



opera – опера

blues – блюз

jazz – джаз

hip-hop – хіп-хоп

śpiew – спів

muzyka rozrywkowa –

розважальна музика

muzyka country – кантрі

balet – балет

rock – рок

pop – поп-музика

repertuar – репертуар

muzyka poważna – класична

музика

poezja śpiewana – авторська

пісня



325. Uzupełnij zdania odpowiednimi wyrazami.

1. Piszemy **ó** wtedy, kiedy w odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na ... lub ..., np. *podróż – droga, pióro – pierze*.

2. Piszemy **ó** w zakończeniach ..., ..., ..., np. *robotników, Piotrków, pocztówka*.

3. Piszemy **u** w zakończeniach ..., ..., np. *rachuję, rachunek*.

4. **Rz** piszemy wtedy, kiedy w innych formach wyrazu lub wyrazach pokrewnych wymienia się na ..., np. *pasterz – pasterski*.

5. Piszemy **rz** po spółgłoskach: ..., ..., ..., ..., ..., np. *brzeg, przyroda, drzewo, trzeba, grzywa, krzywy, chrząst, wyjrzyć, wrzenie*.

6. **Ź** piszemy wtedy, gdy przy odmianie wyrazu lub w wyrazach pokrewnych wymienia się na ..., ..., ..., np. *ważyć – waga, mosiężny – mosiądz, drużyna – druh, wożę – wóz, wozić*.

7. Zawsze piszemy **ch** na ... , np. *mech, ruch*.

8. Piszemy **h**, jeśli w wyrazach pokrewnych odpowiada mu ..., ..., np. *druh – drużyna, wahać się – waga, ważyć*.



326. Zapamiętaj podane wiadomości.



Piszemy zawsze **-szy (-sza, -sze)** i **-ejszy (-ejsza, -ejsze)** w formach stopnia wyższego i najwyższego przymiotników, np. *stary – starszy, najstarszy*.



327. Wstaw właściwą literę **ó** czy **u**, uzasadnij swój wybór.

Zas●wka, r●żny, g●rują, mi●d, szk●łka, źr●dło, mal●ch, sp●dni-ca, kr●tki, kresk●wka, ws●wka, brz●szek, c●rka, wr●ble, lekt●ra, ●wczesny, b●l, ham●lec, zbi●rka, sk●wka, Tomasz●w, przepi●rka.



328. Z podanych sylab ułóż jak najwięcej wyrazów z **ó** (*kół, ła, lik, ko, ró, pió, kró, ro*).



329. Od podanych wyrazów utwórz nowe słowa tak, aby wystąpiła wymiana **rz : r**. Podkreśl wymieniające się głoski.

Szczerzy, wierzyć, lekarz, starzy, bystrzy, chmurzyć, kurzy, żołnierz, parzyć, górzysty, dworzec, wietrzny, upokorzyć.



330. Do podanych rzeczowników dopisz czasowniki pokrewne w formie bezokolicznika.

Hańba, hart, hodowla, wahanie, hałas.



331. Uzupełnij przysłowia i wpisz hasła w kratki, a potem dokończ wniosek.

1. Twardy [] do zgryzienia.
2. Prawda jak oliwa na [] wypływa.
3. Gdzie [] się bije, tam trzeci korzysta.
4. [] ma wielkie oszy.
5. Do [] razy sztuka.

Wniosek: Na końcu wyrazu zawsze piszemy [].

1.						
2.						
	3.					
	4.					
	5.					



Wiem więcej

Do elementów dzieła muzycznego należą:

- 1) **melodia** – następstwo dźwięków różnej wysokości, tworzących uporządkowaną całość;
- 2) **dynamika** – stopień głośności danego fragmentu muzyki;
- 3) **artykulacja** – sposób wydobywania dźwięku na instrumencie lub za pomocą głosu;
- 4) **barwa dźwięku** – cecha dźwięku zależna od jego źródła oraz artykulacji, pozwalająca na dostrzeganie różnicy brzmienia.



332. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Pisownia *-ji, -ii, -i* w zakończeniach rzeczowników

Piszemy **-ji** w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rzeczowników lp, w których zakończenie **-ja** występuje w mianowniku po spółgłoskach **c, s, z**, np. *żaluzji – żaluzja*; w dopełniaczu lm rzeczowników, w których zakończenie **-ja** występuje w mianowniku lp po spółgłoskach, np. *misja – misji*.

Piszemy **-ii** w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rzeczowników zakończonych w mianowniku na **-ia**, gdy wymawiamy [**ji**], np. *komedia – komedii*; w dopełniaczu lp rzeczowników zakończonych w mianowniku na **-ia**, gdy wymawiamy [**ji**], np. *unia – unii*. Piszemy **-i** w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rzeczowników lp, w których zakończenie **-ja** występuje w mianowniku, np. *zbroja – zbroi*; w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rzeczowników zakończonych w mianowniku na **-ia**, gdy wymawiamy [**i**], np. *wiśnia – wiśni*; w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku rzeczowników zakończonych w mianowniku lp na **-ea** oraz w odmianie wyrazu *kolej (kolei)*.



333. Od podanych rzeczowników w lp utwórz wyrazy w lm.

Wzór: Lekcja – lekcji.

Anemia, komedia, sesja, restauracja, linia, przerzutnia, szyja, teoria, konwalia, konwalii, procesja, stacja, aria, ortografia, zmija.



334. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyrazy z banku słówek, obejrzyj obrazek.

Jerzy Waldorff

Czy można nauczyć się słuchania muzyki?

Sztuki nie można się nauczyć, można się nią jedynie zachwycić przez otwarcie proste mózgu i serca. Natomiast prawdą jest, że nikogo nie



Filippino Lippi,
„Alegoria Muzyki”, ok. 1665 r.

można zmusić do akceptowania całej muzyki. Zawiera ona tyle różnorodnych propozycji, że każdy znajdzie coś dla siebie. Dzisiejszemu pokoleniu w nawiązaniu żywych kontaktów z muzyką pomagają wydatnie różnego gatunku płyty. Dzięki nim pozwolić sobie możemy na przyjemność wcześniej dostępną tylko królom albo milionerom, którzy mieli nadworne orkiestry symfoniczne, solistów, dyrygentów i mogli kazać powtarzać sobie wybrany utwór dowolną ilość razy. Dzisiaj każdy z nas może z płyty przesłuchiwać nowe kompozycje parokrotnie, tak długo, aż się przekona, czy to jest jego muzyka, czy też nie.

A co ja sądzę naprawdę o młodzieżowej muzyce?.. – Powołam się na mistrza mego, Karola Szymanowskiego, który powiedział: „Nie ma muzyki lekkiej, czyli nic niewartej, i muzyki poważnej, godnej czci. Jest tylko muzyka dobra i zła”.

Z muzyką jest jak z człowiekiem. Głupca łatwo można poznać. Już po kilku minutach wie się o nim wszystko. Natomiast z człowiekiem mądrym trzeba pogadać raz, drugi i trzeci, nim zrozumie się jego wartość. Podobnie z muzyką: im bardziej wartościowy utwór, tym jest trudniejszy do zrozumienia. Należy go wysłuchać kilkakrotnie, by dopiero zachwyił i porwał nas bez reszty.



Bank słówek do tekstu: zachwyić się – захопитися; akceptowanie – схвалення; płyty – платівки; dyrygent – диригент; wartościowy – цінний.

Związki wyrazowe: nadworna orkiestra symfoniczna – придворний симфонічний оркестр; godny czci – вартий пошани; porwał nas bez reszty – повністю захопив нас.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Dlaczego według autora „*sztuki nie można się nauczyć*”? Czy zgadzasz się z opinią krytyka muzycznego? Uzasadnij swoją odpowiedź.



Jak można obecnie nawiązać żywy kontakt z muzyką? Co można dzięki temu osiągnąć? Na czym polega opisane w tekście podobieństwo między muzyką a człowiekiem? Wyjaśnij, jak rozumiesz cytowane w tekście słowa Karola Szymanowskiego. Przedstaw własne zdanie na ten temat.



Wiem więcej

Karol Szymanowski (1882–1937) to jeden z najwybitniejszych kompozytorów polskich i światowych XX w. Dzieciństwo spędził w Tymoszwówce na Ukrainie. W 1889 r. rozpoczął naukę gry na fortepianie najpierw pod kierunkiem ojca, potem w szkole muzycznej u Gustawa Neuhausza w Elizawetgradzie. W maju 1922 r. miał miejsce jego koncert kompozytorski w Paryżu, zakończony wielkim sukcesem. Od 1927 do 1929 r. Szymanowski był rektorem Konserwatorium Warszawskiego, w latach 1930–1932 pełnił funkcję rektora Wyższej Szkoły Muzycznej w Warszawie. W latach 1933–36 koncertował jako wykonawca własnych utworów we Francji, Belgii, Holandii, Anglii, Włoszech, Jugosławii, Bułgarii, Niemczech, Szwecji, Danii, Norwegii. Na lata 1914–1919 przypada okres inspiracji Szymanowskiego kulturami orientalnymi i antycznymi, a w 1920–1937 Szymanowski zwraca się w stronę polskiej ludowości, folkloru, szczególnie podhalańskiego (wg *Związek Kompozytorów Polskich, Polskie Centrum Informacji Muzycznej*).



335. Zapisz poprawnie wyrazy i wyrażenia. W razie potrzeby użyj łącznika zgodnie z regułami.

Sezon (wiosenno-letni), szpital (pomnik), teren gliniasto (piaszczy-
sty), Nowak (Jeziorański), szpital (pomnik), XX (wieczny), południowo
(zachodni), Kossak (Szczucka), 10 (złotowy), polsko (ukraińsko, włoski),
klub (kawiarnia), Warszawa (Ochota), 20 (lecie).



336. Posłuchaj tekstu.

Małgorzata Musierowicz

Genowefa Bombke w operze

Umówili się w hallu Opery, za dzie-
sięć siódma. Ale kiedy Maciek przyszedł
o szóstej czterdzieści pięć, Kreska już
tam była. Skontrolowano im bilety i po-
szli, cicho stąpając po grubym chodni-
ku, przez półkulisty westybul, w prawo.
Pośród kremowej bieli ścian, pośród lu-
ster, złocień i kinkietów z żaróweczkami

Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki
w Poznaniu (projekt Maxa Littmanna,
ukończony w 1910 r.)



w kształcie płomyków, pośród silnie retuszowanych fotosów balerin i solistów, można było na chwilę zapomnieć, że się żyje w epoce nuklearnej. Całkiem sporo ludzi szukało tego zapomnienia – już w tej chwili w westybulu roily się dziesiątki osób.



Opera Poznańska jest bardzo ładnym budynkiem o szlachetnych proporcjach i takich tradycjach. Wystrój widowni też ma bardzo ładny – jeśli ktoś lubi czerwony plusz i złocenia. Kolosalnych rozmiarów kryształowy żyrandol wisi nad głowami melomanów, rozpraszając ich uwagę i powodując nieodmiennie na każdym spektaklu falę cichych rozważań na temat trwałości zamocowania w suficie.

Podczas antraktu Kreska nie chciała opuścić widowni. – Posiedźmy tutaj – namawiała Maćka – Pogadamy trochę, tu jest miło i pusto, a na korytarzu tłum. Poza tym ten żyrandol jest fascynujący.

– Chodźmy, no, chodźmy, proszę cię – nalegał Maciek, przestępując w miejscu. Trawiło go pragnienie pogoni. Chciał dotrzeć w pobliże cytrynowej dziewczyny i skontrolować, kto jej towarzyszy. Nie zdołał tego stwierdzić po pierwszym akcie, kiedy opadła kurtyna i zabłyśły światła, ponieważ zarówno dziewczyna, jak i osoba jej towarzysząca, natychmiast się podniosły. Zasłonięte przez najbliższych wychodzących również sąsiadów, pognały chyba do bufetu. Bufet mieścił się w lustrzanej salce pełnej kryształowych połysków i zwierciadlanych lśnień. Ledwie Maciek i Kreska tam wpadli, czekolada się skończyła. Thumek wyciekał przez drzwi, lecz Ona stała dokładniusięńko na wprost wejścia, jakby przez cały czas wiedziała, że Maciek lada chwila tam wleci. Rozmowa toczyła się niezbyt wartko. Matylda dbała o to, by wciąż mieć na twarzy uśmiech Giocondy; Maciek, nadal oszołomiony szczęściem obcowania tak bliskiego ze swym marzeniem, bąkał coś nieskładnie; Kreska zaś nie miała nic specjalnego do powiedzenia. Jej spokojne spojrzenie irytowało jednak Matyldę, która zwróciła się do Maćka z naiwnym pytaniem.

– Czy to twoja siostra?

– Skąd, to jest Kreska – rzucił Maciek. Zabrzmiało to tak, jakby powiedział – „tylko Kreska”.

– Kreska? – uśmiechnęła się uprzejmie Matylda.

– Eee... tak. Przepraszam, Kreska, zapomniałem nagle, jak ty masz na imię – stwierdził ze zdziwieniem Maciek.

Kreska milczała przez chwilę. – Janina – odrzekła wreszcie, a głos jej tchnął niezmaconym spokojem. – Janina Krechowicz.

– A ja jestem Genowefa Bombke! – zawrzaśnięto gdzieś od podłogi. Wobec tego i Maciek się przedstawił, a to spowodowało, że doczekał się wreszcie, iż z własnych ust cytrynowej dziewczyny usłyszał jej imię, które wnękę mu w uszy jak muzyka:

– Matylda...

Matylda coś powiedziała, ale jej słowa zagłuszył drugi dzwonek. Słyszał je tylko Maciek, gdyż stał – rzecz jasna – bardzo blisko.

– E, no pewnie – odpowiedział z wyrazem szczęścia w oczach, a jego głos aż wibrował. – Kreska, usiądź z tą małą, dobrze? – i już leciał za Matyldą.

– Hej – powiedziała Genowefa. – Smutno ci? Gniewasz się, że musisz ze mną siedzieć? – spytała nieśmiało. Kreska zmusiła się do uśmiechu.

– Wiesz, mamy znakomite miejsca. Dla pracowników kultury. W samym środku pierwszego rzędu. Genowefa rychło podzieliła tę opinię.

– Znakomite miejsca, znakomite miejsca – szeptała z zapalem, kiedy powitany znów wielkimi brawami pojawił się sławny dyrygent i stanąwszy dosłownie tuż przed nią, z twarzą na wysokości jej twarzy, potoczył złocisty blask ze swej gładziutkiej łysiny. Dyrygent wziął się za swoją robotę; machał i machał rękami, muzycy grali posłusznie, kurtyna poszła w górę i ukazała wnętrze Straszego Dworu, tłumek niemiłosiernie wymalowanych dziewczeczek nad haftem, potem Miecznika. Kreska natomiast siedziała bez ruchu i jakby nie widziała, co się dzieje na scenie i obok niej.

W tym momencie dotarło do niej, że na sali coś się dzieje. W połowie arii Miecznika na lewo od Kreski wszczął się szmer, ktoś dyszał, ktoś się zrywał, ktoś szeptał gorączkowo – kiedy tam spojrzała, zobaczyła ślaniającą się w swym fotelu Matyldę i Maćka wachlującego ją przy pomocy programu. Dwóch przejętych starszych panów rozcierało Matyldzie rączki. Mimo tych wszystkich usilnych zabiegów nieszczęsna mdlała nadal i dopiero kiedy Maciek wyprowadził ją – wspartą na jego ramieniu – zdawała się stopniowo nabierać wigoru.

Poruszenie było znaczne. Miecznikowi na scenie wyraźnie drgnął głos przy słowach „być odważnym jako lew”, widzowie z pierwszego rzędu wstawali ze współczuciem i ciekawością – i dopiero kiedy ozdobne drzwi bocznego wyjścia zamknęły się za Matyldą i Maćkiem, wszystko uspokoiło się z wolna. Miecznikowi nie dane było odśpiewać swą arię do końca. Ciągnąc wysoki ton, urwał niespodziewanie – za to osłupiałym wzrokiem zapatrzył się w pierwszy rząd, jakby widział tam – on jeden – czające się, straszliwe niebezpieczeństwo.

W rzeczy samej, coś się nagle zaszamotało, kwiknęło, z kanału dla orkiestry dobył się przerażający głos męski, ryczący: – Yy, y – muzycy zgubili ton, a Miecznik na scenie dostał napadu śmiechu.

Stało się bowiem to, co stać się musiało: Genowefa wywiesiła się za balustradę i kwicząc, pomacała znienacka lodowatą rączką łysinę pana dyrygenta.

– Jesteś bardzo ciekawą postacią – surowo oznajmiła Kreska rozba-wionej Genowefie. Nie mogę pojąć – powiedziała. – Co cię, u licha, napadło, żeby klepać dyrygenta?

– Sam się podwinął – wyjaśniła Genowefa z dziecinną prostotą.
– Zresztą, bo ja wiem. Chciało mi się go poklepać, to poklepałam. Ja zawsze robię to, na co mam ochotę.

– Naprawdę?

– A co, ty nie robisz?

– Nie. – Ładnie by doprawdy ten świat wyglądał, gdyby wszyscy robili to, na co mają ochotę. – Tak – zgodziła się Genowefa. – Też myślę, że ładnie.

Kreska spojrzała na nią z zaskoczeniem. Potem oczami wyobraźni zobaczyła świat urządzony według recepty Genowefy Bombke – i jakkolwiek była obecnie najdalsza od wesołości, musiała się roześmiać (wg „*Opium w rosole*”).



Bank słówek do tekstu: hall [czytaj: hol] – хол; **Miecznik** – Мечник, герой опери Станіслава Монюшка „Зачарований замок” (пол. „Straszny dwór”, 1865); **kwiczeć** – кувікати; **klepać** – плескати, ляпати; **namawiać** – намовляти; **wartko** – швидко; **irytować** – дратувати; **gniewać się** – гніватися.

Związki wyrazowe: **kinkiety z żaróweczkami** – бра з лампочками; **tłumek wyciekał przez drzwi** – люди юрмилися, виходячи через двері; **wszczął się szmer** – почався шурхіт; **mdlała nadal** – все ще була непритомною; **zdawała się stopniowo nabierać wigoru** – видавалося, що вона поступово ставала бадьорішою; **poruszenie było znaczne** – зрушення було велике; **ostupiałym wzrokiem** – ошелешеним поглядом; **co cię, u licha, napadło** – якого дідька, що на тебе нашло; **sam się podwinął** – сам підвернувся.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Wymień imiona bohaterów opowiadania. Podaj najważniejsze informacje o nich. Opowiedz, co wydarzyło się w operze?



Przeczytaj końcową rozmowę Kreski z Genowefą. Co miała na myśli każda z bohaterek, mówiąc: „*Ładnie by doprawdy ten świat wyglądał, gdyby wszyscy robili to, na co mają ochotę*”? Jakie jest twoje zdanie na ten temat?



337. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Pisownia przyimków i wyrażen przyimkowych

Przyimki złożone z samych przyimków piszemy łącznie, np. *ponad, spod, spomiędzy, znad, zza*. **Wyrażenia przyimkowe** (połączenia przyimków z rzeczownikami lub przysłówkami, liczebnikami i zaimkami) piszemy rozdzielnie, np. *po co, po cichu, od dawna, do pracy*.



338. Uzupełnij tekst przyimkami: *na, dla, do, na, w, do, obok, między, pod, z, przed, nad, o, przez.*

_____ imieniny kupiłam _____ mamy cztery czerwone róże i śliczny kolorowy obrus. Mama bardzo się ucieszyła. Kwiaty wsta-
wiła _____ wazonu, a obrus rozłożyła _____ stole. _____
uroczystym nastroju usiedliśmy _____ stołu. Mój brat zajął miej-
sce _____ babcią a tatą. _____ stołem zaś rozłożył się nasz pies
Bobik. Mama _____ uroczystą miną postawiła _____ nami wspa-
niały tort i świąteczny samowar aromatycznej herbaty. Jej woń unosiła
się wysoko _____ nami i wypełniała cały pokój. Wieczór był napraw-
dę wspaniały. Będę _____ nim pamiętała _____ długie lata (wg
Krystyny Rudź).



339. Uzupełnij zdania odpowiednimi formami rzeczowników (*dom, szko-
ła, kino*). Napisz, z jakimi formami przypadków łączą się przyimki.

Dzisiaj jak zawsze idę do _____. Mamy zbiórkę od dawna koło
_____. Przy miejskiej _____ jest duże boisko. Spotkałem wczora-
raj cię w _____. Za _____ rozciąga się park. Przed _____ nie
wolno parkować samochodów.



340. Przeczytaj tekst, wykorzystaj dla zrozumienia podane niżej wyra-
zy z banku słówek.

Nie spoczniemy

(z repertuaru zespołu „Czerwone gitary”)



Muzyka: Seweryn Krajewski
Słowa: Agnieszka Osiecka

Nieutulony w piersi żal,
Bo za jedną siną dałą – druga dal.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy chociaż raz.

Nienasycony w sercu głód,
Bo za jednym mocnym chłodem drugi chłód.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy jeszcze raz.

Niewytańczony wybrzmi bal,
Bo za jedną siłą dałą – druga dal.
Nieuleczony uśnie ból;
Za pikowym czarnym królem – drugi król.

Niepocieszony mija czas,
Bo za jednym czarnym asem – drugi as.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy chociaż raz.

Czy warto było kochać nas?
Może warto, lecz tą kartą źle grał czas.
Nie spoczniemy, nim dojdziemy,
Nim zajdziemy w siódmy las.
Więc po drodze, więc po drodze
Zaśpiewajmy jeszcze raz.



Bank słówek do tekstu: nie spoczniemy – не спочинемо; niepocieszony – безутишний.

Związki wyrazowe: nieutulony w piersi żal – безутишна туга в грудях; nienasycony w sercu głód – ненаситний в серці голод; niewytańczony wybrzmi bal – не станцьований відзвучить бал.



Odpowiedz na pytania.



Dlaczego wiersz ma tytuł „Nie spoczniemy”?



Jakie niebezpieczeństwa mogą czyhać na osoby twórcze?



Wiem więcej



„Czerwone Gitary” to jeden z najpopularniejszych polskich zespołów bigbitowych. Został założony w 1965 r. w Gdańsku Wrzeszczu przez Bernarda Dornowskiego, Jerzego Kosselę, Krzysztofa Klenczona, Jerzego Skrzypczyka, Henryka Zomerskiego. Pod koniec 1965 r. miejsce H. Zomerskiego zajął Seweryn Krajewski.

Swoje największe sukcesy zespół osiągnął w pierwszych pięciu latach istnienia. Do przebojów zespołu należą: „Nie zadzieraj nosa”, „No bo ty się boisz myszy”, „Matura”, „Anna Maria”, „Historia jednej znajomości”, „Biały krzyż”, „Dozwolone od lat 18”, „Nie spoczniemy”, „Takie ładne oczy”, „Nie mów nic”, „Kwiaty we włosach”, „Płoną góry, płoną lasy” i inne. O „Czerwonych Gitarach” na okładkach czarnych płyt pisano: „Niesłychany dynamizm gry i śpiewu, wielka brawura, swoboda i humor to wielkie walory tego zespołu”. W latach 80. zespół zniknął z polskiej estrady na kilkanaście lat. Od maja 2015 r. „Czerwone Gitary” występują w składzie: Jerzy Skrzypczyk, Mieczysław Wądołowski, Arkadiusz Wiśniewski, Dariusz Olszewski, Marcin Niewęglowski (wg *RMF on*).



341. Naucz się nowych wiadomości pod kierunkiem nauczyciela.



Pisownia cząstek *-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście*

Cząstki *-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście* pisze się łącznie z:

- 1) osobowymi formami czasowników, np. *robiłbym, posprzątałaabyś*;
- 2) osobowymi formami czasowników użytymi w funkcji bezosobowej, np. *Należałoby ją odwiedzić.*; 3) partykułami, np. *alboby, alebym, bo-dajbyś*; 4) spójnikami, np. *abym, albowiem, choćbym*.



342. Do podanych wyrazów dopisz cząstki.

Wolno(bym), dlaczego(byśmy), gdy(by), trzeba(by), można(by), należało(by), tonęli(byśmy), wypadało(by), śpiewali(byśmy), był(byś).



343. Przekształć zdania według wzoru.

Chętnie nosiłbym taki sweter. Z przyjemnością pomogłaby ci zrobić porządki. Jak rozwiązalibyśmy ten trudny problem? Na pewno przyjechałybyście do nas?

Wzór: O której chciałybyś wyjść z domu? O której byś chciała wyjść z domu?



344. Przeczytaj tekst wyraźnie.

Sztuka tańca

Dlaczego tańczyli nasi przodkowie i także my tańczymy? Dlaczego taniec nieodłącznie towarzyszy ludziom od chwili ich pojawienia się na ziemi aż po współczesność? Dlatego, że przetwarzaliśmy naturalne ruchy na taneczne, by wyrazić to, czego nie można



było wyrazić w inny sposób. Nasi przodkowie, tańcząc podczas obchodów religijnych, przed polowaniem, walką i innymi wydarzeniami zbiorowego życia przekazywali rozmaite informacje, wypowiadali się bez słów. Takie „myślenie ruchem” służyło samowrażaniu się, rozwojowi życia duchowego. Była to najprawdopodobniej najstarsza forma twórczości, bo do wyrażania wewnętrznych przeżyć wystarczyło użyć własnego ciała. Za pomocą tego instrumentu nieznaną pisma ludy potrafiły przekazywać tańcem zdumiewające bogactwo treści.

Czy wśród żywych istot tylko ludzie umieją wyrażać emocje zespłami charakterystycznych ruchów? Nie, nie tylko ludzie. W przypadku ptaków można mówić o tańcach godowych. Charakterystyczne jest też zachowanie psa, który przeżywa radość. W tych zwierzęcych piasach dostrzec można elementy tańca: krażenie po linii koła lub elipsy, posuwanie się w przód i do tyłu, podskoki, obracanie się wokół własnej osi.

Jednak takie „tańczenie” zasadniczo różni się od sztuki tańca wyrażającej bardzo złożone treści duchowego życia ludzi. Sztuka ta rozwijała się wraz z całą kulturą. Wiemy, że w starożytnej Grecji osiągnęła bardzo wysoki poziom. Tańczyli tam wszyscy: lud i warstwy najbardziej wykształcone. W czasach starożytnych, w następnych okresach dziejów i również dzisiaj taniec stanowił i stanowi niezwykle istotny składnik kultury zarówno popularnej, masowej (tańce towarzyskie podczas wesel, zabaw, balów, dyskotek), jak i wysokiej, artystycznej (balet i teatr tańca).



Widowiska baletowe w takiej postaci, w jakiej dziś je oglądamy, pojawiły się w połowie XIX w. W czasie tych przedstawień artyści tancerze wykonują ciągi tanecznych ruchów, tzn. figur, póz, gestów, kroków, ułożonych przez choreografa – twórcę koncepcji ruchu scenicznego. Treść, zwana librettem, wyrażana jest przez artystów wyłącznie tańcem. Towarzyszy temu muzyka, będąca dziełem kompozytora. Podobnie jak w operze, uważa się go za głównego twórcę baletu. W XX w. narodził się teatr tańca. Jego twórcy dążą do przedstawiania treści nie tylko tańcem (jak w balecie), ale wykorzystują

także inne właściwe teatrowi środki sceniczne, np. tekst mówiony i grę aktorską. Chcą w ten sposób opowiadać ze sceny realistyczne historie o życiu zwykłych ludzi (wg *Roderyka Lange* „*O istocie tańca i jego przejawach w kulturze: perspektywa antropologiczna*”; *Ireny Turskiej* „*Spożtkanie ze sztuką tańca*”).



Bank słówek do tekstu: podskoki – підскоки; choreografia – хореографія; libretto – лібрето (літературна основа великого вокального твору); kompozytor – композитор.

Związki wyrazowe: przetwarzaliśmy naturalne ruchy na taneczne – ми перетворювали натуральні рухи на танцювальні; **wystarczyło użyć własnego ciała** – вистачило використати власне тіло; **zdumiewające bogactwo treści** – вражаюче багатство змісту; **w zwierzęcych płaszcach dostrzec można** – у танцях тварин можна спостерегти; **tańce godowe** – шлюбні танці птахів; **obracanie się wokół własnej osi** – обертання навколо своєї осі; **środki sceniczne** – sceniczne засоби.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Odszukaj fragment, w którym wyjaśniono, dlaczego ludzie tańczą. Jakim wydarzeniem dawniej towarzyszył taniec? Wymień tańce zwierząt. Nazwij osoby tworzące przedstawienie baletowe. Która z nich uznawana jest za głównego twórcę?



Określ, czym zajmuje się choreograf? Wskaż różnice w środkach wyrazu charakterystycznych dla baletu oraz dla teatru tańca. Czy lubisz taniec? Odpowiedź uzasadnij.



Praca w grupie.



A. Wypisz z tekstu 2–3 przymiotniki, utwórz od nich przysłówki i zapisz je do zeszytu.

B. Zapisz do zeszytu 1–2 zdań, które opisują różnice w środkach wyrazu charakterystycznych dla baletu i dla tańca. Podkreśl w nich nieodmiennie części mowy.

C. Znajdź w tekście czasownik czasu przeszłego, aspektu dokonanego, rodzaju żeńskiego. Wypisz jeden przymiotnik (do wyboru) i nazwij w nim rdzeń, przyrostek, końcówkę fleksyjną.



345. Przeczytaj wzory dialogów i tekstów. Wskaż wydarzenia i okazje, w związku z którymi one są wyrażone.

- 1) – Halo, to mieszkanie państwa Olszewskich?
 - Tak, słucham, Olszewska.
 - Elżuniu, to ja, Marek. Dzień dobry!
 - O witaj Marku! Cieszę się, że dzwonisz. Dawno ciebie nie słyszałam.
 - No właśnie. Zapraszam cię z mężem na koncert. Czy możecie w sobotę o siódmej?
 - Pewnie, że tak. Pójdziemy z przyjemnością! Dziękuję za zaproszenie.

- 2) – Cześć, Jarku, gdzie idziecie?
 – Cześć, idziemy na koncert polskiego zespołu disco-polo „Akcent”.
 – O tej porze? Wieczorem?
 – Tak... Idziemy w kilka osób.
 – A z kim?
 – Z Adamem Kowalskim.
 – Z Adasiem? Dawno go nie widziałem. Pozdrów go ode mnie.
 – Dziękuję, pozdrowię.



- 3) Magdalena i Ryszard Wąsowscy mają zaszczyt zaprosić Panią i Pana Józwiaków na uroczysty obiad z okazji 10 rocznicy ślubu w dniu 18 lipca 2017 roku o godz. 16.00 do restauracji „Villa Uphagena” przy ulicy Jana Uphagena 23 R.S.V.P. (proszę odpowiedzieć) Tel. 885-60-11 Adres: ul. Platynowa 2, Gdańsk

4) Kochana Ciociu!

Dziękuję bardzo za paczkę ze słodyczami i lalkę Barbie. Co prawda już mniej bawię się lalkami, bo już skończyłam 13 lat, ale było mi miło, że o mnie pamiętasz.

Całuję Cię mocno i pozdrawiam,
 Małgosia



Uśmiechnij się

- Mamo, pan nauczyciel pochwalił mnie dzisiaj na lekcji śpiewu – chwali się mała Iwonka.
 – To dobrze, moje dziecko. A co ci powiedział? – pyta mama.
 – Że śpiewam jak ptaszek... Ale zapomniałam, jak się ten ptaszek nazywa.
 – Może słowik? – podpowiada mama.
 – Nie, to była inna nazwa.
 – Może skowronek?
 – Nie, nie, poczekaj, mamo, zaraz sobie przypomnę. Już wiem, pan nauczyciel powiedział: „Iwonko, ty śpiewasz jak pawian”.

**TEMAT 16. POLSCY PISARZE DLA MŁODZIEŻY.
WITAJCIE, WAKACJE! ODDZIELANIE
PRZECINKIEM WSPÓLRZĘDNYCH CZŁONÓW
ZESPOŁÓW SKŁADNIOWYCH.
PRZECINEK W ZDANIU ZŁOŻONYM.
UŻYCIE PAUZY. POWTÓRZENIE**



346. Przeczytaj uważnie tekst.

Artur Oppman

Złota kaczką

Był sobie szewczyk warszawski. Nazywał się Lutek. Dobrze było chłopczyko, wesołe, pracowite, ale biedne, jak ta mysz kościelna. Pracował ci on u majstra jednego, u majstra na Starym Mieście. Ale cóż? Majster, jak majster, grosz zbierał do grosza, a u chłopaka bieda, aż piszczy.

Niby to mu tam pożywienie dawał. Rok za rokiem mija, lata lecą, a tu wciąż nędza i nędza. Znudziło mu się. Uciec chce. Do wojska – powiada – pójdę, żołnierzem będę.

Aż ci tu kiedyś na wieczorynkę poszedł do czeladnika jednego. Wieczorynka aż miło! Jedzą, piją, gawędzą. Ni z tego, ni z owego, o bajkach się zaczyna, o takich podaniach warszawskich.

I mówi jeden stary szewc, kuternoga: – Ho! ho! u nas w Warszawie i o pieniądź łatwo i o sławę, tylko trza mieć odwagę i rozum we łbie.

Zaciekawił się Lutek, pyta: – Mówcie, co takiego?

– Ano nic – rzeknie kuternoga – na Ordynackiej, w podziemiach starego zamku, jest królewna taka, zaklęta w złotą kaczkę. Kto do niej trafi, ona mu powie, jak skarby ogromne zdobyć, jak się stać możnym bogaczem, magnatem!

– I gdzie to, mówicie?

– Na Ordynackiej, w lochach starego zamczyska.

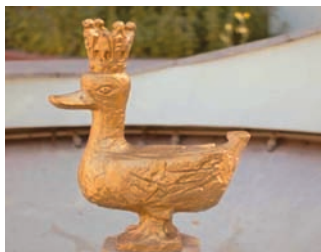
– A kiedy?

– W noc świętojańską.

Zapamiętał to sobie nasz Lutek, a do nocy świętojańskiej trzy dni trzeba czekać, nie więcej.



Władysław Chmieliński,
„Krakowskie Przedmieście latem”



Pomnik Złotej Kaczki,
fot. T. Nowaka

Wieczór spadł na Warszawę, gwiazdzisty, ciepły, czerwcowy. Idzie sobie nasz szewczyk Lutek Krakowskim Przedmieściem, Nowym Światem, wszedł w Ordynacką, przeżegnał się: już blisko!

Spuszcza się Tamką, do lochów ordynackiego zamczyska, idzie, lezie, ale mu coś niesporo. Ano trudno! Raz się zdecydował: wejść trzeba!

Wlazł do wnętrza. Ciemno! zapalił świeczkę – idzie. Aż po kwadransie może wylazł szewczyk do piwnicy wielkiej, z jeziorkiem pośrodku.

Przy mdłym światełku świeczki, którą trzymał w ręku, obaczył Lutek owo jeziorko, – a na nim – Boże drogi! złota kaczka pływa, piórkami szeleści.

I nagle – z kaczki czyni się precudna dziewica: królewna. Włosy złote do ziemi, usta jak maliny, oczy jak gwiazdy, a buzia taka cudna!

– Czego chcesz ode mnie, chłopczyku?

– Jaśniewielmożna królewno – Lutek powiada, – nic ja nie chcę, ino zrobię to, co ty chcesz, abyś rozkazała.

– Dobrze – odpowie księżniczka – tedy ci powiem! Uzyskasz skarby, jakich nikt na świecie nie ma i mieć nie będzie, panem będziesz, bogaczem, jeśli spełnisz co do joty to, co ci powiem.

– Słucham, jaśniewielmożna!

– Oto masz kieskę, w niej sto dukatów; przez dzień jutrzejszy musisz je wydać, ale tylko na potrzeby własne, dla siebie samego; nic ci z tego złota dać nikomu nie wolno, ni grosza, ni grosza! Pamiętaj.

– Ha! ha! ha! – zaśmieje się Lutek – i cóż to trudnego? Będę jadł, będę pił, będę hulał! Wydam sto dukatów – a co potem?

– A potem, skarby niezmierne otworem stać ci będą, kopalnie złota prawdziwe, bogactwa niezmierzone; ale pamiętaj: ni grosza nikomu!

– Zgoda, królewno! daj kieskę!

Księżniczka kieskę Lutkowi wręczyła, zaśmiała się jakoś dziwnie – i znikła.

Nazajutrz dzień od rana samego puszcza się Lutek na miasto. Co tu robić najsampierw – myśli sobie – chyba się odziać, jak panicz.

No, dobrze! racja! Poszedł na Świętojerską, do sklepów z odzieżą, kupił sobie kapelusz, ubranie. Szyk! Prawdziwy hrabia!

Idzie, pogwizduje, laseczką macha, bo i laseczkę se sprawił, nie wie co robić dalej. Nie taka to łatwa sprawa wydać sto dukatów! Sto dukatów! Dla siebie samego! Ha! Trza pomyśleć!

A że to była już jakaś dziesiąta godzina, jeść mu się zachciało. Jeść i jeść. Wstąpił do gospody. Każe sobie dać kiełbasy, kiszki, piwa, bułek.

Najadł się tak, że mu chyba na trzy dni wystarczy. – Co się należy?

– Dwa złote. – Dwa złote? Nie więcej? – Dwa złote, paniczu, i przydałoby się z dziesięć groszy napiwku.

Wydajże tu sto dukatów, bądź mądry! Ano trudno! Pojechał końmi do Wilanowa. Bryczkę wynajął na poczie, koni czwórka. Przyjechał. Chodzi po ogrodzie. Napatrzył się, południe już minęło. Pora powracać!

I znów jest w Warszawie. Co zrobić? Gdzie wydać pieniądze, boć wydał niespełna pięć dukatów?

Spojrzał. Afisz na rogu: Teatr Narodowy. Nie ma co! Chodźmy do teatru.

W teatrze zabawił się. Nie był w nim nigdy. Wyśmiał się, ucieszył, wychodzi.

Późna już pora. Czasu do wydania pieniędzy niewiele, a nie wie Lutek, co z nimi zrobić? Idzie, rozmyśla. A gdy tak idzie, na rogu zaułka starzec stoi zgarbiony.

– Panie – powiada – drugi dzień mija, gdy nic w ustach nie miałem. Stary żołnierz, paniczu, poratuj mnie! Sięgnął Lutek do kieszeni, wyciągnął garść złota, dał starcowi.

– Bóg-że ci zapłaci, paniczu! Bóg ci zapłaci! Będziesz szczęśliwy i bogaty!

Błysnęło! zagrzmiało!

Mignęła przed oczami Lutka księżniczka zaklęta.

– Nie dotrzymałeś obietnicy, nie dla siebie wydałeś pieniądze! I znikła.

Powrócił Lutek do domu rad i wesół. Ocknął się rankiem bez grosza w kieszeni. Wydał na siebie z dziesięć dukatów, a resztę oddał starcowi, ale też od tego czasu wiodło mu się, jak nigdy. Niebawem majstrem został, ożenił się z panienką piękną i zacną, dzieci wychował – i żył długie lata w zdrowiu, w dostatku i w szczęściu.

A o złotej kaczkce słuch zaginął.



Bank słówek do tekstu: **kuternoga** – кульгавий; **majster** – майстер; **pożywienie** – їжа; **nędza** – злидні; **wieczorzynka** – гулянка; **podziemia** – підземелля; **trafić** – попасти; **magnat** – магнат; **loch** – льох; **niesporo** – неквапливо; **piwnica** – підвал; **gospoda** – постоялий двір; **laska** – тростина; **hrabia** – граф; **panicz** – панич; **dukat** – дукат; **kieska** – капшук (гаман у формі торбинки, що затягується шнурочком); **zaklęta** – зачарована; **jaśniewielmożny** – *заст.* ваша ясновельможність; **buzia** – личко; **szeleścić** – шелестіти; **kiszka** – кашанка (ковбаса з крупою); **starzec** – старий; **obietnica** – обіцянка; **ocknąć się** – отямитися; **niebawem** – незабаром; **zacyjny** – чесний.

Związki wyrazowe: **złota kaczkca** – золота качка; **noc świętojańska** – ніч на Івана Купала; **bieda aż piszczy** – страшенно бідний (букв. бідність аж пищить); **jak mysz kościelna** – (бідний) як церковна миша; **Bóg zapłaci** – Бог заплатить; **wydać pieniądze** – видати гроші; **słuch zaginął** – нічого не чути; **wiodło się jak nigdy** – справи йшли добре, як ніколи.



Odpowiedz na pytania i polecenia do tekstu.



Jak nazywał się bohater legendy i kim on był? Ile pieniędzy dała chłopakowi złota kaczkca? Jakie życzenie miał spełnić szewczyk? Na co Kuba wydawał darowane pieniądze? Kto poprosił chłopca o pomoc?



Czy postąpiłbyś także w tej sytuacji, jak szewczyk Lutek? Czy utwór kończy się dobrze, czy źle? Odpowiedź uzasadnij. Jak rozumiesz przysłowie *Nie wszystko złoto, co się świeci*? Czy szczęście kryje się tylko w złocie? Jakie inne polskie legendy znasz?



Znajdź dialog i przeczytaj go z podziałem na role.



Podaj numery rysunków zgodnie z treścią legendy i opowiedz ją.



347. Praca w grupie.



A. Przepisz podane rzeczowniki, dodaj do nich wyrazy zdrobniałe.

Córka, róża, przepiórka, góra, półka, jaskółka, wiewiórka.

Wzór: Wróbel – wróbelek.

B. Przepisz wyrazy, wstaw brakujące litery: a) *rz / ż*; b) *ch / h*.

a) ●ołnie●, t●eba, sta●ec, o●enić się, dot●ymać, po●eczka, p●ecudny, wnąt●e, księ●niczka, u●ąd, p●edmieście, dob●e.

b) Lo●, ●umor, ●łopak, ●rabia, wy●ować, ma●ać, wa●adło, słu●ać, ●oryzont, ●ory, ●asło, ru●, ●arcerz, za●owanie.

C. Utwórz formy bezokoliczników od podanych czasowników.

Pracował, spełnisz, pływa, mija, pójdę, stoi, jedzą, mówi, wręczyła, leca, powie, zapamiętał, chodzi, spełnisz, hulał.

Wzór: Oddał – oddać.

D. Odmień w liczbie pojedynczej i mnogiej rzeczowniki *szewc, kaczką, zamek, złoto*. Oddziel końcówki od tematu.

E. Przepisz podane zespoły wyrazowe. Zmień w odpowiedni sposób formę wyrazu umieszczonego w nawiasie. Podkreśl wyraz nadrzędny (określany).

Będę (żołnierz), o podaniach (warszawski), trzeba mieć (odwaga), w (złota) kaczkę, do piwnicy (wielka), sklepy z (odzież), nie dotrzymałeś (obietnica), ożenił się z (panienka).

F. Wypisz ze zdań przydawki, dopełnienia, okoliczniki wraz z określonymi wyrazami.

I mówi jeden stary szewc. Na Ordynackiej, w podziemiach starego zamku, jest królewna, zaklęta w złotą kaczkę. Nagle z kaczką czyni się przecudna dziewczyna. Skarby niezmierne otworem stać ci będą. Księżniczka kieskę Lutkowi wręczyła. Na rogu zaułka starzec stoi zgarbiony. Powrócił Lutek do domu rad i wesół. Ożenił się z panią piękną i zającą.



348. Wskaż podmiot i orzeczenie w podanych zdaniach.

Pracował on u majstra jednego. Majster, jak majster, grosz zbierał do grosza. Rok za rokiem mija. Wieczór spadł na Warszawę. Idzie sobie szewczyk Krakowskim Przedmieściem. Złota kaczką pływa. Lutek dał starcowi garść złota. Mignęła przed oczami Lutka księżniczka zaklęta.



Wiem więcej



Zygmunt Vogel, „Widok pałacu Ordynackiego i klasztoru św. Kazimierza”, 1785 r.



Zamek Ostrogskich w Warszawie

Zamek Ostrogskich w Warszawie to pałac mieszczący się przy ul. Tamka 41 na Powiślu.

Z budynkiem tym związana jest jedna z najpiękniejszych legend warszawskich opowiadająca o zaklętej w złotą kaczkę księżniczce pokutującej w olbrzymich piwnicach znajdujących się pod tarasem. Obecnie zamek jest siedzibą Muzeum Fryderyka Chopina.



349. Powtarzamy wiadomości.



Spójnik a przecinek

W zdaniu pojedynczym **przecinek stawiamy** przed spójnikami przeciwstawnymi, wynikowymi oraz podrzędnymi (**ale, lecz, więc, bo, gdy**), np. *Było dość późno, więc postanowiłem wrócić do domu.*

Przecinka nie stawiamy przed spójnikami łącznymi i rozłącznymi jeśli występują one w zdaniu tylko raz.

UWAGA!

Jeśli spójnik wystąpi więcej niż raz, wtedy stawiamy przecinek, np.

Pójdę **i** do kina, **i** do teatru.

Nie przyjdę **ani** do ciebie, **ani** do Olki.

Oddzielanie przecinkiem współrzędnych członów zespołów składniowych

Współrzędne zespoły członów składniowych nie połączone spójnikami oddzielamy przecinkiem, np. *W parku rosną róże, żonkile, tulipany.*

Nie oddzielamy przecinkiem członów, które są połączone spójnikami: *i, oraz, albo, lub, ani, ni, bądź, czy*, np. *Prędzej czy później zobaczymy się.*

Jeżeli wymienione wyżej spójniki powtarzają się, to przed każdym następnym z nich stawiamy przecinek, np. *On nie ma osiągnąć ani w pracy, ani w życiu osobistym.*

Oddzielamy przecinkiem człony współrzędne połączone spójnikami *ale, lecz*, np. *Wiemy o tym, ale nie mówimy innym.*



350. Przepisz zdania i wstaw w odpowiednich miejscach przecinki.

Wyjadę na wakacje nad morze Bałtyckie albo w Tatry. W czasie wycieczki zwiedziliśmy Gdańsk Gdynię Sopot i Oliwę. Nie miałem na to czasu ani ochoty. Do prozy należą powieści nowele opowiadania. Czy w lipcu czy w sierpniu jedziesz do babci? I Helena i Henryk dostali dziś piątki. Las stał w nocy nieruchomy niemy tajemniczy i prześliczny. Przyszedłbym do ciebie ale muszę pomóc w domu matce.



351. Posłuchaj wiersza.



Archip Kuindży, „Step”, 1875 r.

Adam Mickiewicz

Stepy akermańskie

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczą obłoki? tam jutrzienka wschodzi?
To błyszczą Dniestr, to weszła lampa Akermanu.

Stójmy! – Jak cicho! – Słyszę ciągnące żurawie,
Których by nie dościgły źrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,
Kędy wąż śliską pierśią dotyka się ziola.

W takiej ciszy – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. – Jedźmy, nikt nie woła!



Bank słówek do tekstu: burzan – бур'ян; kurhan – курган; jutrzienka – ранкова зоря; kołysa (kołysze) – коливає.

Związki wyrazowe: przestwór oceanu – простір океану; nurza się w zieloność – занурюється в зелень; kwiatów powodzi – повені квітів; koralowe ostrowy burzanu – коралові острови бур'янів; lampa Akermanu – тут у значенні: маяк в Акермані; wąż śliską pierśią dotyka się ziola – вуж слизькою шкірою торкається трав; ucho natężam ciekawie – з цікавістю напружую слух.



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Kto jest podmiotem lirycznym wiersza? Jak przedstawiono step, wóz? Na co oczekuje podmiot liryczny? Nazwij środki stylistyczne zastosowane w utworze (metafory, oksymoron, epitety, pytania retoryczne).



Porównaj tekst Adama Mickiewicza i jego tłumaczenie wykonane przez Maksyma Rylskiego. Zestaw rozbieżności między tekstem polskim i przekładem M. Rylskiego.

Акерманські степи

Пливу на обшири сухого океану.
Як човен, мій візок в зеленій гущині
Минає острови у хвилях запашні,
Що ними бур'яни підносяться багряно.

Вже морок падає. Ні шляху, ні кургана...
Шукаю провідних зірок у вишині.
Он хмарка блиснула, он золоті вогні:
То світиться Дністро, то лампа Акермана.

Спинімось! Як тихо!.. Десь линуть журавлі,
Що й сокіл би не взрив, – лиш чути, де курличе.
Чутно й метелика, що тріпається в млі,
І вужа, що повзе зіллями таємниче...

Я так напружив слух, що вчув би в цій землі
І голос із Литви. Вперед! Ніхто не кличе.



Wiem więcej

„Stepy akermańskie” Adama Mickiewicza otwierają cykl „Sonetów krymskich”. Stepy akermańskie rozciągają się na południowy zachód w odległości kilku kilometrów od Odessy, przy ujściu Dniestru do Morza Czarnego. Nazwa pochodzi od miasta Akerman, stolicy guberni bessarabskiej, na prawej stronie limanu Dniestru (obecnie Białogród nad Dniestrem). Podmiot liryczny w wierszu opisuje podróż przez step, porównując ją do morskiej podróży. Wiersz powstał znacznie wcześniej, pod wpływem podróży poety do Akermanu. Zawieszony tam przez K. Marchockiego, obywatela z Podola, poznanego u Sobańskich, napisał Mickiewicz w Lubomilu ów sonet, nie myśląc jeszcze wówczas ani o podróży krymskiej, ani o cyklu utworów nazwanych „Sonetami krymskimi”. Dopiero, gdy były już gotowe i do druku porządkowane, wiersz o podróży do Akermanu stał się wstępem do całości, będącej syntezą wspomnień czarnomorskich (wg <https://wolnelektury.pl/>).





352. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.



Przecinek w zdaniu złożonym

W zdaniach złożonych współrzędnie zawsze rozdzielamy przecinkiem zdania połączone bezspójnikowo i ich równoważniki, np. *Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawieci* (A. Mickiewicz).

Umieszczamy także przecinek przed spójnikami przeciwstawnymi (np. *ale, lecz, a*) i wynikowymi (np. *więc, toteż*).

Nie stawiamy natomiast przecinka przed spójnikami łącznymi i rozłącznymi (np. *i, oraz, albo, bądź, lub*). Jeśli jednak te spójniki się powtarzają, przed drugim i następnym stawiamy przecinki, np. *Pójdę do kina albo będę czytał książkę. Albo pójdę do kina, albo będę czytał książkę.*

W zdaniu złożonym podrzędnie zawsze oddzielamy zdanie podrzędne od nadrzędnego bez względu na kolejność tych zdań.



353. Przepisz tekst i wstaw brakujące przecinki.

Gdy wracałem z pracy myłem się jadłem obiad potem narąbałem matce drzewa nakarmiłem stado królików i zaczynałem pisać. I wszystko zapowiadało się bardzo pięknie gdyby nie koza naszej sąsiadki. Raz ujrzałem że koza zjada moją powieść i pobekuje z zadowoleniem. Ha jeżeli tak to będę wymyślał z fantazji. Rozpłakałem się z wielkiego żalu i zrobiłem straszne piekło sąsiadce.



354. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Jan Twardowski

Kiedy mówisz

Aleksandrze Iwanowskiej

Nie płacz w liście
nie pisz że los ciebie kopnął
nie ma sytuacji na ziemi bez wyjścia
kiedy Bóg drzwi zamyka – to otwiera okno
odetchnij popatrz
spadają z obłoków
małe wielkie nieszczęścia potrzebne do szczęścia
a od zwykłych rzeczy naucz się spokoju
i zapomnij że jesteś kiedy mówisz że kochasz (1988 r.)





Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenie.



Dlaczego autor radzi nie przeżywać naszych nieszczęść na miarę wielkich tragedii?



Jak rozumiesz wypowiedzenia poety „*małe wielkie nieszczęścia potrzebne do szczęścia*”; „*kiedy Bóg drzwi zamyka – to otwiera okno*”? Czemu musimy doświadczyć tego, co nas spotyka?



Przeczytaj ostatni wers tego utworu. Mówi o tym, czym jest miłość, że jest oddaniem siebie innej osobie, wyzbyciem się egoizmu. Czy zgadzasz się z poetą? Odpowiedź uzasadnij.



355. Przeczytaj tekst.

Gustaw Morcinek

Jak stałem się pisarzem

Oświadczyłem kiedyś uroczyście swej matce, że zacznę pisać powieści; niech się dzieje, co chce. A że wtedy zacząłem już pracować w kopalni i zarabiałem jakiś grosz, kupiłem sobie kilka nowych stalówek, butelkę atramentu i gruby zeszyt.

Zeszyt chowałem na strychu. Gdy wracałem z pracy myślałem się, jadłem obiad, potem narąbałem matce drzewa, nakarmiłem stado królików i zaczynałem pisać.

Piękna to była powieść, pełna niesamowitych przygód w kopalni i na powierzchni. I wszystko zapowiadało się bardzo pięknie, gdyby nie koza naszej sąsiadki.



Koza nazywała się Strzyga i miała ten głupi zwyczaj, że wszędzie włąziła i zjadała, co tylko mogła. Raz ujrzałem, że Strzyga zjada moją powieść i pobekuje z zadowoleniem. Rozpłakałem się z wielkiego żalu, i zrobiłem straszne piekło sąsiadce. Najadłem się wtedy wstydu i przestałem marzyć o pisaniu powieści.

Minęło dużo lat... W Cieszynie wychodził „Dziennik Cieszyński” i redaktor namówił, bym stał się korespondentem tego pisma.

Postawił mi za zadanie nadsyłać mu przeróżne korespondencje z całego Śląska Cieszyńskiego. Ale kiedy nic ważnego u nas się nie dzieje! – próbowałem się ze bronić.



– To niech pan wymyśli coś z fantazji!

– Ha, jeżeli tak, to będę wymyślał z fantazji. I posypały się co tydzień fantastyczne wiadomości. Na pierwszy ogień poszedł samolot pasażerski, lecący z Krakowa do Wiednia, który zahaczył swym skrzydłem o skrzydło blaszanego orła na skoczowskiej wieży ratuszowej. Miało się to dziać podczas gęstej mgły. I z miejsca chwyciło.



Ratusz w Skoczowie



Jan Kucz, pomnik Gustawa Morcinka, 1987 r.

Nazajutrz cały Skoczów wyległ na rynek i patrzył na blaszanego orła na czubku wieży ratuszowej i wszyscy komentowali wypadek.

Moja sława rosła. Nadeszła osobliwa chwila, w której napisałem obszerną nowelę z życia górników. Przepisałem ją i wysłałem Orkanowi i Zegadłowiczowi.

Wyczekiwałem ich odpowiedzi, jak ktoś wyczekuje wyroku sądowego. Zegadłowicz napisał krótko: „Witam nowego kolegę literata”.

Orkan napisał długi list, zachęcający mnie do pisania: „Pan posiada talent i jest jedynym pisarzem w Polsce znającym tajemniczy świat kopalni i górnika. Niech pan pisze, lecz niech Pan jeszcze popracuje nad sobą. Pan będzie pisarzem...”

Za namową Zegadłowicza napisałem powieść na konkurs literacki w Poznaniu. Powieść otrzymała pierwszą nagrodę.

Wincenty Lutosławski przekonywał mnie, że ja powinienem uważać za najmiłszą i za codzienną lekturę „Słownik języka polskiego”.



Ignacy Krasicki



S. Chejmann, Portret Adama Mickiewicza,
reprodukcja: Marek Skorupski



Bolesław Prus



Henryk Sienkiewicz



Stefan Żeromski

– Niech pan czyta najlepszych naszych autorów – radził mi znowu Makuszyński. – Krasicki, Mickiewicz. Oto nauczyciele początkujących pisarzy...

A potem Prus, Sienkiewicz, Żeromski... I jeszcze coś panu powiem. Pisać trzeba sercem. Sercem! – powtórzył z naciskiem.

– Gdy pan jakąkolwiek rzecz napisze bez serca – nikt tego nie będzie czytał.

Wziąłem sobie do serca te wszystkie rady i wskazówki.



Bank słówek do tekstu: Śląsk Cieszyński – Тешинська Сілезія; Cieszyn – Тешин (Цешин); Orkan – письменник Владислав Оркан; Zegadłowicz – поет, письменник Еміль Зегадлович; Wincenty Lutosławski – філософ Вінценти Лютославський; Makuszyński – письменник Корнель Макушинський; oświadczyć się – признатися; kopalnia – шахта; strych – горище; bronić się – захищатися; zahaczyć – зачепити; wskazówka – порада.

Związki wyrazowe: zrobić straszne piekło – вчинити страшний скандал; korespondent pisma – кореспондент журналу; wymyślać z fantazji – вигадувати, фантазувати.



z miejsca chwyciło – взяло відразу
wziąć do serca – брати до серця



Odpowiedz na pytania i wykonaj polecenia.



Dlaczego autor nadał opowiadaniu tytuł „Jak stałem się pisarzem?”



Jakie rady dawali Gustawowi Morcinkowi? Jak myślisz, czy trudno być pisarzem? Odpowiedz uzasadnij.



Odszukaj dialogi w tekście, powiedz, kto w nich uczestniczy?



Związki wyrazowe z ramki zapisz do słowniczka i zapamiętaj.



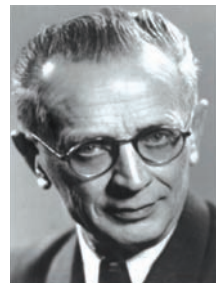
Dobierz słowa kluczowe, ułóż plan wypowiedzi i zapisz go do zeszytu.



Na podstawie słów kluczowych i planu opowiedz tekst.



Wiem więcej



Gustaw Morcinek (1891–1963) to polski pisarz związany ze Śląskiem, nauczyciel, działacz publicystyczny i poseł na Sejm PRL I kadencji (1952–1956).



356. Pracuj pod kierunkiem nauczyciela. Zapamiętaj podane wiadomości.



Użycie pauzy (myślnika)

Pauzy używamy w miejscu domyślnego członu zdania, np. *Cokół pomnika był wykonany z granitu, a sam pomnik – z brązu.*

Pauzy używamy także w celu wyodrębnienia zdań i wyrażeń wtrąconych, zwłaszcza dłuższych, np. *Zdarzyło się to – jeśli dobrze pamiętam – sześć lat temu.*

Pauzą oddzielamy tekst odautorski od mowy przytoczonej. Jeśli przytaczamy dialog, poprzedzamy pauzą wypowiedzi osób biorących udział w rozmowie. Każdą wypowiedź rozpoczynamy od nowego wiersza, np.

– *To niech pan wymyśli coś z fantazji!*

– *Ha, jeżeli tak, to będę wymyślał z fantazji.*



357. Przepisz tekst, wstaw brakujące przecinki i pauzy. Wskaż, jaką funkcję pełni pauza w zdaniu?

Dobre było chłopczyisko wesołe pracowite ale biedne jak ta mysz kościelna. Księżniczka kieskę Lutkowi wręczyła zaśmiała się jakoś dziwnie i znikła. Wydam sto dukatów a co potem? Sięgnął Lutek do kieszeni wyciągnął garść złota dał starcowi. Wydał na siebie z dziesięć dukatów a resztę oddał starcowi ale też od tego czasu wiodło mu się jak nigdy. Na imieniny dostałem od wujka książkę a od babci bombonierkę z czekoladkami.



358. Popatrz na obrazki, ustal znaczenie związków wyrazowych, zapisz je do słowniczka.



obłok w górze



niebo w kałuży



mój uśmiech



359. Powtórz za nauczycielem wyrazy i związki wyrazowe. **Pisz poprawnie.** Zapamiętaj pisownię. Zamknij podręcznik i zapisz wyrazy i związki wyrazowe pod dyktando. Otwórz podręcznik i sprawdź, czy wszystkie wyrazy i związki wyrazowe zostały napisane poprawnie.



niespodziewany – несподіваний
wcześnie – рано
ni stąd ni zowąd – ні з того, ні з цього
wybiegać naprzeciw – вибігати навпроти



360. Posłuchaj wiersza.  Zastanów się, co sprawia radość autorce utworu?

Joanna Kulmowa

Co to jest radość?



Niebo, kiedy nagle w kałuży zaświeci.
 Ciepły wiatr
 niespodziany,
 Co nam wybiega naprzeciw,
 I jeszcze:
 wcześniej rano chleb,
 kiedy słońce w ostrzu noża tuż obok.
 I ni stąd, ni zowąd,
 twój uśmiech,
 mój uśmiech.

I tam w górze, dziko rozpędzony
obłok.
Radość mała
i radość wielka:
wielka jak sztandarów mokrych
furkotanie,
mała
Jak czerwona kropelka
biedronki
na białym tulipanie.



Bank słówek do tekstu: kałuża – калюжа; kropelka – крапелька.

Związki wyrazowe: rozpędzony obłok – хмара, що розсіялася; ostrze noża – вістря ножа.



Pracuj nad analizą wiersza.



Przeczytaj starannie wiersz J. Kulmowej pt. „Co to jest radość?”. Postaraj się przekazać za pomocą intonacji głosu, akcentu, rytmu mówienia, emocje, które autorka pragnęła donieść do słuchaczy.



Określ temat utworu, korzystaj z pomocy nauczyciela albo słownika.



Wyznacz, jakie części mowy przeważają w wierszu. Znajdź środki stylistyczne.



Wypisz z tekstu wyrazy przeciwstawne (antonimy) i ułóż z nimi zdania na zaproponowane przez nauczyciela tematy.



361. Zmień formy wyrazów umieszczonych w nawiasach, podkreśl w każdej parze wyrazów człon nadrzędny i podrzędny. Wskaż zespoły składniowe w związku zgody, w związku rzędu, w związku przynależności.

Niebo (zaświecić), (ciepły) słońce, wybiega (naprzeciw), ostrze (nóż), (radosny) uśmiech, chorągwi (mokry), (czerwony) kropelka, (biały) tulipany.



362. Przepisz podane zdania. Znajdź rzeczowniki, określ ich przypadek, rodzaj, liczbę i funkcję w zdaniu.

Ciepły wiatr wybiega nam naprzeciw.
Słońce tuż obok.
Moja radość jest wielka.



Wiem więcej

Joanna Kulmowa (ur. 25 marca 1928 r.) to polska poetka, prozaik, autorka powieści, wierszy, utworów scenicznych, librett operowych i słuchowisk radiowych. Jako poetka debiutowała w latach 50. Wydała kilka tomików wierszy dla dorosłych i dzieci (m.in. „Śpiew lasu”, „Wiersze dla Kai”, „Niebo nad miastem”, „Zagubione światełko”). W 1965 r. opublikowała metaforyczną powieść „Wio, Leokadio”, uznaną przez UNESCO (łac. *unesco* „łączę się w jedno” – organizacja wyspecjalizowana ONZ, której podstawowym celem jest wspieranie współpracy międzynarodowej w dziedzinie kultury, sztuki i nauki) za jeden z najlepszych na świecie utworów dla dzieci, zaliczoną do Kanonu Książek dla Dzieci i Młodzieży (wg *Culture.pl*).



363. Przeczytaj wiersz wyraźnie.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Prośba o wyspy szczęśliwe

A ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź,
wiatrem łagodnym włosy jak kwiaty rozwieź,
zacałuj, ty mnie ukołysz i uspij, snem muzykalnym zasyp, otumań,
we śnie na wyspach szczęśliwych
nie przebudź ze snu.
Pokaż mi wody ogromne i wody ciche,
rozmowy gwiazd na gałęziach
pozwól mi słyszeć zielonych,
dużo motyli mi pokaż,
serca motyli przybliż i przytul,
myśli spokojne ponad wodami
pochyl miłością.



Pracuj nad analizą wiersza.



Dlaczego wiersz ma taki tytuł? Z jaką prośbą zwraca się podmiot liryczny? Jak poeta opisuje wyspy szczęśliwe? Co znaczy być szczęśliwym według ciebie?



Znajdź epitety, porównania, personifikacje w wierszu.



Wypisz czasowniki w trybie rozkazującym.



364. Popatrz na ilustrację do wiersza K. Gałczyńskiego pt. „Prośba o wyspy szczęśliwe”. Opisz, co jest przedstawione na zdjęciu, użyj jak najwięcej przymiotników w różnych stopniach.



365. Sprawdź swoją wiedzę.



1. Uzupełnij zdania, napisz własną charakterystykę.

Mam na imię []. Mam [] lat(a).
 Jestem []. Mam [] centymetry(ów)
 wzrostu. Zwykle ubieram się w []. Nigdy
 nie noszę [], bo []. Mam [],
 [] i [] włosy, a moje oczy są []
 (kolor). Posiadam [] twarz i [] nos.
 Wydaje mi się, że jestem podobny(a) do [].
 Wyróżniam się []. Według taty jestem [], bo [].
 Chciał(a)bym zmienić w sobie []. Uwielbiam []. Nie lubię
 []. Interesuję się []. Moim marzeniem jest [].



2. Zapisz, kiedy są obchodzone w Polsce następujące święta?

Wszystkich Świętych, Boże Narodzenie, Wielkanoc, Dzień Kobiet, Boże Ciało, Wigilia, Zielone Świątki, Dzień Matki.

3. Określ, jakie tradycje i zwyczaje związane są z: *lanym poniedziałkiem, gaikiem, malowaniem pisanek, Sylwestrem, nocą świętojańską, andrzejkami, katarzynkami?*

4. Znajdź w wierszu M. Konopnickiej pt. „Tęcza” różne rodzaje zdań ze względu na cel wypowiedzi (oznajmujące, pytające, wykrzyknikowe).

Tęcza

– A kto ciebie, śliczna tęczo,
 Siedmiobarwny pasie,
 Wymalował na tej chmurce
 Jakby na atlasie?
 – Słoneczko mnie malowało
 Po deszczu, po burzy;

Pożyczyło sobie farby
 Od tej polnej róży.
 Pożyczyło sobie farby
 Od kwiatów z ogrodu;
 Malowało tęczę na znak,
 Że będzie pogoda!

5. Odpowiedz na pytania.

Co to jest fonetyka? Jaka jest różnica między głoską a literą? Z ilu liter składa się polski alfabet? Jak dzielimy głoski? Jak dzielimy wyrazy na sylaby?

Jakie zjawiska fonetyczne nazywamy udźwięcznieniem i ubezdźwięcznieniem? Czym są uproszczenia grup spółgłoskowych? Podaj przykłady wyrazów.

6. Wskaż poprawną odpowiedź.

- Słowotwórstwo jest działem gramatyki zajmującym się:
 - 1) budową wyrazów oraz sposobami ich tworzenia;
 - 2) odmianą i znaczeniem wyrazów;
 - 3) znaczeniem wyrazów i związków wyrazowych;
 - 4) budową zdań.
- Formant to:
 - 1) końcówka wyrazu zmieniająca się w czasie jego odmiany;
 - 2) częśćka słowotwórcza, która tworzy nowy wyraz;
 - 3) forma gramatyczna wyrazu;
 - 4) podstawa słowotwórcza.
- Wyraz pochodny to:
 - 1) wyraz podstawowy;
 - 2) wyraz utworzony od innego wyrazu;
 - 3) wyraz pochodzący z obcego języka;
 - 4) wyraz, którego pierwotne pochodzenie chcemy wyjaśnić.
- Do jednej rodziny wyrazów należą:
 - 1) tyć, tylny, tut, tylko;
 - 2) rok, lata, roczek, rokować;
 - 3) człowiek, ludzki, ludowy, lud;
 - 4) pływać, pływak, dopływać, dopływ.
- Złożeniem jest wyraz:
 - 1) samochód;
 - 2) Wielkanoc;
 - 3) dziewięćdziesiąt;
 - 4) piętrowiec.
- Rozpoznaj, jakich części mowy dotyczą poniższe zdania:
 - 1) nazywa osoby, zwierzęta, rośliny, rzeczy, cechy, czynności, pojęcia abstrakcyjne – ...;
 - 2) oznacza liczbę lub kolejność przedmiotów – ...;
 - 3) określa cechy istot, rzeczy, pojęć – ...;
 - 4) wyraża czynności lub stany, w jakich ktoś (lub coś) się znajduje –
- Szereg, w którym wszystkie wyrazy są odmienne, to:
 - 1) wesoły, wesołość, wczoraj;
 - 2) czytałem, czytelny, czy;
 - 3) droga, drożyna, daleko;
 - 4) pisanie, pismo, napis.
- W zdaniu: *Nad stawem krążyły białe ptaki* wyrazy występują w następującej kolejności:
 - 1) rzeczownik, czasownik, przyimek, przymiotnik, rzeczownik;
 - 2) przyimek, czasownik, rzeczownik, przymiotnik, rzeczownik;
 - 3) przyimek, rzeczownik, czasownik, przymiotnik, rzeczownik;
 - 4) zaimek, czasownik, rzeczownik, rzeczownik, przymiotnik.

- Wyłącznie spójniki zawiera szereg:
 - 1) oby, jedynie, chociaż, do;
 - 2) tudzież, ależ, ażeby, bądź;
 - 3) och, bym, czy, tylko;
 - 4) przy, zza, nad, od.
- Przez osoby odmienia się wyraz:
 - 1) gotowy;
 - 2) gotować;
 - 3) gotowość;
 - 4) gotowanie.
- Biernik liczby mnogiej rzeczownika *mieszczanin* to:
 - 1) mieszczan;
 - 2) mieszczanie;
 - 3) mieszczanom;
 - 4) mieszczaninie.
- W zdaniu *Przez całą lekcję trzy uczennice szukały w sześciu słownikach informacji o liczbie mnogiej* użyto:
 - 1) 1 liczebnik;
 - 2) 2 liczebników;
 - 3) 3 liczebników;
 - 4) 4 liczebników.
- Szereg składający się tylko z wykrzykników to:
 - 1) przynajmniej, tylko, niechaj, nie;
 - 2) przyjdź!, oddaj!, pisz!, płacz!;
 - 3) ojej!, hej!, cześć!, halo!;
 - 4) przy, za, u, od.
- Przysłówek, przyimek, partykuła, spójnik występują kolejno w szeregu:
 - 1) wysoko, przy, chyba, ponieważ;
 - 2) właśnie, więc, w, dzisiaj;
 - 3) nie, na, wcześniej, oraz;
 - 4) dobrze, no, gdyż, pod.

7. Podkreśl czasowniki i ułóż je w kolejności alfabetycznej.

Lato, ładnie, czyta, siostra, myjemy, las, brzęczy, zapowiedzieć, gratuluje, morski, śpiewają, oglądał, piesek, życzyliśmy, płynię, Wisła, farbowała, jechaliśmy, miłość, kroić, krzyczeli, całują, niepewność, wiosłowały, zniecierpliwienie, jazda, Gdańsk, skaczą.

8. Wypisz czasowniki w formie bezokolicznika.

Rankiem było zielono.

Choć wieczorem zaczął padać ciepły deszcz, radość ogarnęła moje serce.

Wreszcie kąpię się w morzu i opalam się.

Lubię gorące lato!

9. Z podanych bezokoliczników utwórz odpowiednie formy osobowe czasownika.

Biegać (1. os., lp, cz. teraźniejszy); jechać (1. os., lp, cz. teraźniejszy); oglądać (3. os., lm, cz. przeszły); mówić (2. os., lm, cz. przyszły).

10. W podanych zdaniach podkreśl przymiotniki, określ ich rodzaj, liczbę, przypadek. Od jakiej części mowy zależy rodzaj przymiotnika?

Dom był duży, piękny, bardzo stary. Dziewczyna była w samotnym domu. Wszystko było spokojne. Element niespokojnego ruchu wprowadzał pies. On biegł przez małe pokoje do drzwi.

11. Napisz, w jaki sposób stopniujemy poniższe przymiotniki, nazwij rodzaj stopniowania.

Ładny, trudny, dobry, sławny, zły, kruchy, srogі.

12. Do podanych czasowników dopisz po 2 przysłówki.

Rozwiązywać, podróżować, opowiadać, czytać.

13. Wskaż poprawne odpowiedzi.

- Składnia zajmuje się:
 - 1) budową i tworzeniem nowych wyrazów;
 - 2) budową wszelkiego rodzaju wypowiedzi;
 - 3) odmianą wyrazów;
 - 4) dźwiękami mowy.
- Ze względu na cel wypowiedzi zdania dzielimy na:
 - 1) zdania oznajmujące, rozkazujące i pytające;
 - 2) zdania pojedyncze i złożone;
 - 3) zdania i równoważniki zdań;
 - 4) szeregi i związki wyrazowe.

14. Ustal w podanych związkach wyrazowych związki zgody, rzędu, przynależności: *bardzo zdolny, podręcznik koleżanki, jego książka, chłopiec i dziewczyna czytają, odpowiadać szybko, samochód ojca.*

15. Wymień rodzaje podmiotu i sposoby jego wyrażania. Podaj przykłady.

16. Wskaż w zdaniach orzeczenia i sposoby jego wyrażania.

W naszym osobistym życiu mają miejsce uroczystości. Urządzamy wtedy przyjęcia i zapraszamy gości. W życiu prywatnym do takich wydarzeń należą rocznice, święta, jubileusze. Tradycja wysyłania pozdrowień na kartkach pocztowych ma już ponad sto lat. Zwykle pozdrowienia składają się z utartych zwrotów. Podziękowanie jest wyrazem naszej wdzięczności za pomoc i wsparcie, otrzymany upominek (wg M. *Szelc-Mays*).

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH W PODRĘCZNIKU

1. Войцева О. Польська мова: Навчальний посібник / О. Войцева. – Чернівці : Видавничий дім „Букрек”, 2007. – 384 с.
2. Войцева О. А., Бучацька Т. Г. Польська мова: (7-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька. – Чернівці : Букрек, 2015. – 240 с.
3. Польсько-український словник: У 2-х т. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1960. – Т. 1–2.
4. Програма для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання / О. А. Войцева, Т. Г. Бучацька. – 2012. – 124 с. Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-ceednyu/serednyu/navch-program/2012/nac-mensh/15.pdf>.
5. Юрковський М., Назарук В. Українсько-польський, польсько-український словник. – К. : Школа, 2003. – 935 с.
6. Chemperek D., Kalbarczyk A., Trzeźniowski D. Zrozumieć tekst – zrozumieć człowieka. Wiek XIX. Podręcznik do języka polskiego dla liceum i technikum. Kl 2, część 1. – Warszawa : WSiP, 2008. – 303 s.
7. Chmiel M., Herman W., Grabarczyk A., Pomirska Z., Doroszewski P. Słowa na czasie 1. Podręcznik do kształcenia literackiego i kulturowego dla klasy pierwszej gimnazjum. – Warszawa : Nowa era, 2009. – 272 s.
8. Chomiuk A. Obmyślam świat. Podręcznik wiedzy o literaturze i kulturze dla klasy pierwszej gimnazjum. – Goleiszów : Wydawnictwo „Innowacje”, 2000. – 304 s.
9. Ciechorska J. Ludzie, czas, miejsca. Język polski na co dzień. – Gdańsk : PRO SCHOLA, 1999. – 211 s.
10. Grabarczyk A. Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy pierwszej gimnazjum. – Warszawa : Nowa Era, 2012. – 160 s.
11. Encyklopedia języka polskiego / red. Stanisław Urbańczyk. – Wyd. drugie, popr. i uzup. – Warszawa : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992. – 455 s.
12. Jaworski M. Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy siódmej szkoły podstawowej. – Wyd. 10. – Warszawa : WSiP, 1997. – 112 s.
13. Kita M., Skudrzyk A. Człowiek i jego świat w słowach i tekstach. – Wyd. drugie, uzup. – Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2006. – 437 s.
14. Łuczak A., Prylińska E., Maszka R. Język polski 1. Między nami. Podręcznik. – Gdańsk : GWO. – 320 s.
15. Łuczak A., Prylińska E. Język polski 1. Między nami. Zeszyt ćwiczeń do gimnazjum. – Gdańsk : GWO. – 144 s.
16. Lubaś W. Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej. – Wyd. 3. – Kraków-Katowice : Rzeszowskie zakłady graficzne, 1994. – 213 s.

17. Mędak S. Słownik odmiany rzeczowników polskich. – Kraków : UNIVERSITAS, 2003. – 321 s.
18. Mędak S. Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich. – Kraków : UNIVERSITAS, 2003. – 363 s.
19. Michałkiewicz T. Język polski. Kształcenie kulturowe. Rozwinąć skrzydła. – Warszawa : Prószyński i S-ka, 2000. – 151 s.
20. Milewska B., Milewska I. Dziwię się światu. Wypisy. Podręcznik dla klasy I gimnazjum. – Gdańsk : M. Rożak, 2000. – 296 s.
21. Muszyńska I., Grzymała J. Czas na polski. Podręcznik dla gimnazjalistów. Klasa I. – Warszawa: Oficyna Edukacyjna Krzysztof Pazdro, 2009. – 103 s.
22. Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji / red. nauk. E. Polański. – Warszawa : PWN, 2002. – 942 s.
23. Płóciennik I., Podlawska D. Słownik wiedzy o języku. – Bielsko-Biała : Park, 2005. – 326 s.
24. Polański E., Nowak T. Najnowszy podręcznik gramatyki języka polskiego. – Kraków : Petrus, 2011. – 332 s.
25. Pyzik J. Przygoda z gramatyką. – Kraków : UNIVERSITAS, 2003. – 462 s.
26. Słownik gramatyki języka polskiego / pod red. W. Gruszczyńskiego, J. Bralczyka. – Warszawa : WSiP. – 2002. – 359 s.
27. Słownik języka polskiego: w 3 t. / pod red. M. Szymczaka. – Warszawa : PWN, 1978–1981.
28. Słownik języka polskiego PWN / oprac. E. Sobol. – Warszawa : PWN, 2005. – 1304 s.
29. Słownik wyrazów obcych PWN / pod red. E. Sobol. – Warszawa : PWN, 1997. – 1186 s.
30. Słownik poprawnej polszczyzny. – Wyd. XVIII / pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa : PWN, 1998.
31. Strutyński J. Język polski. Gramatyka i ortografia. Podręcznik dla klasy ósmej szkoły podstawowej. – Wyd. 2. – Warszawa: WSiP, 1988. – 160 s.
32. Szelc-Mays M. Coś wam powiem... Ćwiczenia komunikacyjne dla grup średnich. – Kraków : UNIVERSITAS, 2002. – 277 s.
33. Szulc M., Gorzałczyńska-Mróż A. Język polski. Nauka o języku 1. – Gdańsk : Wydawnictwo M. Rożak, 2001. – 104 s.
34. Tytuła M., Łosiak M. Polski bez błędów. Poradnik językowy dla każdego. – Warszawa : Park, 2008. – 312 s.
35. Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN / pod red. A. Markowskiego. – Warszawa : PWN, 2012. – 1760 s.

SPIS TREŚCI

POWTÓRZENIE

TEMAT 1. Powtórzenie. Język jako środek komunikacji, poznania i perswazji	4
TEMAT 2. Życie szkolne. Moi szkolni przyjaciele. Moi nauczyciele. Wypowiedź ustna i pisemna. Powtórzenie.....	13

NAUKA O JEZYKU. FONETYKA

TEMAT 3. Stosunki międzyludzkie. Etykieta grzecznościowa. Fonetyka. Samogłoski i spółgłoski. Upodobnienia fonetyczne. Sylaba i akcent wyrazowy	26
---	----

SŁOWNICTWO. FRAZEOLOGIA

TEMAT 4. Pory roku. Przyroda jesienią. Słownictwo. Typologia odmian współczesnej polszczyzny	40
TEMAT 5. Biblia i jej znaczenie. Frazeologia. Rodzaje związków frazeologicznych. Źródła frazeologizmów. Aforyzmy	53

SŁOWOTWÓRSTWO

TEMAT 6. Idziemy do teatru. Słowotwórstwo. Wyrazy złożone: złożenia, zrosty, zestawienia. Skrótowce i ich rodzaje	66
TEMAT 7. Film – magia ekranu. Wypowiedź ustna i pisemna.....	88

MORFOLOGIA

TEMAT 8. Świat wokół nas. Morfologia. Odmienne części mowy. Rzeczownik. Odmiana rzeczowników. Rzeczowniki nieodmienne. Formy nieregularne w odmianie rzeczowników	100
TEMAT 9. Wartości i normy moralne. Przymiotnik. Podział przymiotników na jakościowe i relacyjne. Odmiana i stopniowanie przymiotników	114
TEMAT 10. Ferie zimowe i święta. Czasownik. Formy gramatyczne czasowników. Aspekt czasownika. Koniugacja czasowników. Strona czasownika. Czasowniki przechodnie i nieprzechodnie. Tryby czasownika. Niesobowe formy czasownika na <i>-no, -to</i>	131
TEMAT 11. Polacy, którzy zmienili świat. Zaimek. Rodzaje zaimków i ich odmiana. Liczebnik i jego podział. Użycie i pisownia dat	148
TEMAT 12. Wiosna – najpiękniejsza pora roku. Nieodmienne części mowy. Przysłówek i jego rodzaje. Stopniowanie przysłówków. Wypowiedź ustna i pisemna	168
TEMAT 13. Podróże. Zabytki Trójmiasta. Przyimki. Podział przyimków. Spójniki i ich rodzaje. Partykuły i wykrzykniki	179

SKŁADNIA

TEMAT 14. Analiza dzieł sztuki plastycznej oraz ich znaczenie. Składnia. Związki wyrazów w zdaniu. Rodzaje wypowiedzi. Podmiot i sposoby jego wyrażania. Orzeczenie i sposoby jego wyrażania. Szyk wyrazów w zdaniu. Wyrazy poza związkami zdania.....	196
---	-----

ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA

TEMAT 15. Muzyka i taniec w życiu człowieka. Ortografia. Pisownia <i>-ji, -ii, -i</i> w zakończeniach rzeczowników. Użycie lub brak łącznika w złożeniach i zestawieniach. Pisownia przyimków i wyrazów przyimkowych. Pisownia cząstek <i>-bym, -byś, -by, -byśmy, -byście</i>	210
TEMAT 16. Polscy pisarze dla młodzieży. Witajcie, wakacje! Oddzielanie przecinkiem współrzędnych członów zespołów składniowych. Przecinek w zdaniu złożonym. Użycie pauzy. Powtórzenie	225

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH W PODRĘCZNIKU	245
--	-----

Навчальне видання

ВОЙЦЕВА Олена Андріївна
БУЧАЦЬКА Тетяна Григорівна

ПОЛЬСЬКА МОВА

(8-й рік навчання)

для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням українською мовою

Підручник для 8 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

У підручнику використано матеріали з інтернет-джерел

Редактор *Томаш Калуські*
Технічний редактор *Мирослава Токарюк*
Коректор *Регіна Калуські*
Комп'ютерний дизайн і верстка *Сергія Максимця*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 20,08. Обл.-вид. арк. 17,00. Наклад 456 прим. Зам. № 1105.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”.
вул. Радищева, 10, м. Чернівці. 58000.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.